

ฝันกับคนมั่ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อน
แห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ

อรัญญา ศิริผล

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ธันวาคม 2544

ฝึกกับคนมั่ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อน
แห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ

อรัญญา ศิริผล

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

วันที่.....	1 มี.ค 2546
เลขทะเบียน.....	00324
เลขเรียกหนังสือ.....	PDG 43

0017

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ธันวาคม 2544

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 14 อาคาร เอส อีที ทาวเวอร์
เลขที่ 470/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
โทร: 208-4455 โทรสาร: 208-4476
Home page : <http://www.trf.or.th>
E-mail : trf@trf.or.th

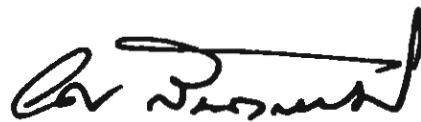

ฝึกกับคนมั่ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อน
แห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ

อรุณญา ศิริผล

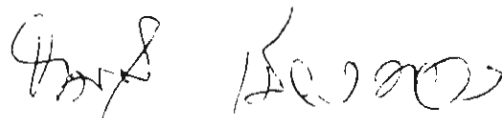
วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

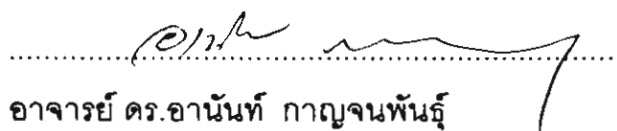
ประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ

กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จามะรี เชียงทอง

กรรมการ

อาจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์

26 ธันวาคม 2544

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

ใครหลายคนเคยเปรียบเปรยให้ฟังว่าการทำวิทยานิพนธ์เสมือนการทำสมาธิเพื่อเอาใจจดจ่อต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างจริงจัง เมื่อข้าพเจ้าได้ลงมือทำจึงได้เข้าใจต่อข้อความนี้อย่างลึกซึ้ง

การใช้เวลา 5 ปีในการเรียนโดยใช้เวลาร่วมสองปีกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตชาวม้งบนยอดดอย หลายครั้งที่ข้าพเจ้ารู้สึกอ่อนไหวต่อโลก เมื่อพบว่าตัวเองรู้อะไรน้อยเหลือเกิน ชาวม้งบ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) กลับกลายเป็นผู้เปิดโลกกว้างให้ข้าพเจ้าได้เห็นความงามจาก "ความแตกต่างหลากหลาย" ของชีวิตบนผืนโลกใบเดียวกัน

โลกและความรู้ที่ข้าพเจ้าเคยศึกษาจากในเมืองและจากชีวิตนักข่าวอาจเป็นโลกหนึ่งที่มีคำตอบในความซับซ้อนของตัวมันเอง แต่โลกที่เปิดกว้างจากแง่มุมชีวิตที่หลากหลายกลับเปิดประตูแห่งการเรียนรู้ข้างในใจของข้าพเจ้าด้วย การเรียนรู้คนรอบข้างก็เพื่อที่จะเรียนรู้เข้าไปในจิตใจตัวเอง บ่อยครั้งที่ข้าพเจ้ารู้สึกอึดอัดเมื่อมองเห็นความพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แต่หลายครั้งกลับรู้สึกตรงกันข้ามเพราะที่กักเก็บเอาไว้ว่าความอ่อนแอแพ้ยัยได้กลับมาเยี่ยมเยือนชีวิตผู้คนอยู่บ่อยครั้ง ชาวม้งได้ทำให้ข้าพเจ้าพยายาม "เท่าทัน" ต่อ "กับดัก" ทางอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองที่ลุ่มลึกคลุกคลานมาตลอด คนเราใช้ว่าจะมีเพียงสองด้านเท่านั้น เราอาจจะเลือกยอมแพ้ในบางช่วงเวลาด้วยเงื่อนไขบางอย่างและอาจจะชนะเพราะโอกาสที่บังเอิญเอื้ออำนวย แต่ "ชีวิตที่ยืดหยุ่นและนุ่มรับในกันและกัน" ต่างหากที่ควรจะเป็น "ท่าที" ต่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้อาจเป็นเพียงส่วนเดียวของการพยายามทำความรู้จักกับชีวิตชาวม้งเพื่อเข้าใจวิถีคิดและเหตุผลในการเลือกดำเนินชีวิต แต่ที่มุ่งหวังมากกว่านั้นก็เพื่อต้องการเป็น "เสียง" ให้กับ "คนไร้เสียง" และเป็น "ที่ทาง" ให้กับคนไร้ที่ทางอย่างชาวม้งที่มีโอกาสน้อยกว่าคนอื่นสังคมใหญ่ ให้พวกเขาได้บอกเล่าเรื่องราวชีวิต-ตัวตนผ่านปากคำของข้าพเจ้า หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะมีคุณูปการใด ขออุทิศผลแห่งความดีนี้เพื่อสร้างความเข้าใจและการเคารพใน "ชีวิต" ของกันและกัน ขอขอบพระคุณแม่ลี พ่อพงษ์ศักดิ์ เครือญาติชาวม้งตระกูลนางและชาวม้งบ้านแทนธรรม ผู้ให้ความรู้และวิถีแห่งการเรียนรู้แก่ข้าพเจ้า และขอภัยพี่น้องชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ข้าพเจ้าไม่อาจเอ่ยนามจริงทั้งชื่อชุมชนและผู้ให้ข้อมูลได้ ทั้งนี้ เพื่อลดความเสี่ยงจากสิ่งที่เราอาจนึกไม่ถึง

เหนือสิ่งอื่นใด ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ผู้มีพระคุณในฐานะ "ครู" ที่อดทนยอมให้ลูกศิษย์ผู้โง่เขลาได้ดกเถียงและถามหา "ความรู้" อย่างไม่รู้จักเบื่อกวน และ

ในฐานะ“หัวหน้าผู้อารี” ที่ให้งานทำ ให้เดินทาง ให้ทุนรอน ทำให้การเรียนรู้หนังสือของข้าพเจ้าไม่ทุกข์เข็ญจนเกินไป สำหรับเส้นทางชีวิตของข้าพเจ้าในช่วงเวลานี้ หากขาดซึ่งครูและหัวหน้าผู้นี้ เส้นทางของการเรียนรู้ในโลกวิชาการของข้าพเจ้าคงจบลงตั้งแต่เริ่มต้น

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ “ครู” คนแรกที่พยายามสอนให้อ่านชีวิต “ระหว่างบรรทัด” หากปราศจากซึ่ง “ปากกา” และ “คำถาม” ที่อาจารย์ถามในชั่วโมงแรกของการเรียน คำว่า “ระหว่างบรรทัด” ของอาจารย์คงไม่ถูกบันทึกไว้ในมโนสำนึก ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จามะรี (พิทักษ์วงศ์) เชียงทอง ผู้เป็นทั้งครูและเพื่อนที่อดทนต่อการตั้งคำถามที่แสนจะก่อกวนความสงบและขอขอบพระคุณที่ยอมรับฟังคำบ่นคำเปื้อนของข้าพเจ้าเรื่อยมา รวมทั้งขอขอบพระคุณอาจารย์ Gary Yia Lee ผู้ให้ความรู้/คำชี้แนะรวมทั้งบอกเล่าเรื่องราวและวิถีแห่งมั่งผ่านชีวิตอาจารย์

ขอขอบพระคุณแม่กับเตที่ปล่อยให้ลูกได้แสวงหาหนทางของตัวเองและเฝ้ามองดูชีวิตเร่ร่อนของลูกอย่างไม่กังขา ขอขอบคุณครอบครัวแยมทัฟ – ครอบครัวและที่พักพิงใจแห่งที่สองของชีวิตและโดยเฉพาะ “น้องนุช” เพื่อนรักที่เป็นพลังผลักดันในการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้า

นอกจากนี้ ขอขอบคุณน้องหมีที่ทำให้ภาพวาดงดงามกว่าของเดิมที่มีอยู่ และขอบคุณผู้คนรอบข้างที่ไม่อาจเอ่ยนามได้หมด ทั้งอาจารย์ พี่ เพื่อน น้อง หลานๆ ทั้งหลายที่ร่วมเดินไปในเส้นทางแห่งชีวิตของข้าพเจ้าตลอด 5 ปีที่นี้ – และสุดท้าย แต่ “พอวา” ผู้แจกจ่ายรอยยิ้มให้กับผู้คนรอบข้างอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและผู้ปลุกความฝันของผู้ใหญ่หลายคนที่เคยหลงลืมหรือแอบซุกซ่อนมันเอาไว้ตามข้างทางในวัยผ่าน พอวาจำ หลานอาจกำลังเล่นเชลโลอยู่ไหนสักแห่งหนึ่งตามความฝันที่เคยบอกกับพ่อแม่และน้ำๆ เอาไว้ แม้ในยามนี้พวกเราจะไม่ได้เห็นภาพนั้น แต่พอวาจรรับรู้ว่าเราได้ยิน “บทเพลงนางฟ้า” บทเพลงจากสายใยแห่งรักและความเกื้อการุณย์แห่งจักรวาลที่ซบกล่อมอยู่ในใจของเราทุกคน

ส่วนแหล่งทุน ขอขอบคุณโครงการวิจัยเครือข่ายปริญญาโทด้านไทศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่มอบทุนบางส่วนสนับสนุนการศึกษาครั้งนี้

ลมหนาวปลายปีสองพันหนึ่ง

อริยญา ศิริผล

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์

**ฝึกกับคนมั่ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่ง
อัตลักษณ์ของคนชายขอบ**

ชื่อผู้เขียน นางสาวอรรณฎา ศิริผล

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ	ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จามะรี เชื้อยทอง	กรรมการ
อาจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์	กรรมการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานศึกษาทางมานุษยวิทยาที่พยายามทำความเข้าใจ "กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง" หนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนที่สูงในฐานะมนุษย์ผู้กระทำที่ตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐในฐานะผู้ครอบงำกับชาวม้งในฐานะกลุ่มผู้ด้อยอำนาจจากประเด็นปัญหาเรื่องผิวกับนิยามความหมายยาเสพติดที่ชาวม้งถูกประทับตราให้กลายเป็นคนผิดศีลธรรม และกลายเป็นคนขายของสังคมใหญ่ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ประยุกต์แนวคิด "กระบวนการกักขัง" เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง และแนวคิดการตอบโต้ เพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในฐานะผู้กระทำที่แสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเป็นผลมาจากการสร้างภาพ
ตัวแทนชุดนิยามความหมายและปฏิบัติการทางภาษาที่เกิดขึ้นในบริบททางการเมืองเรื่องความ
สัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อย
อำนาจ ซึ่งรัฐได้สร้างภาพ “ความเป็นคนอื่น” ของชาวม้ง จากภาพลักษณะหลัก ๆ 3 ภาพในรูป
แบบที่แตกต่างกันในบริบทแต่ละช่วงเวลาจนทับซ้อนกันกลายเป็นภาพลักษณะชาวม้งในปัจจุบัน
คือ ภาพอัตลักษณ์ชาวม้งกับฝิ่นที่เชื่อมโยงกับยาเสพติดในบริบทฝิ่นที่กลายเป็นยาเสพติดในสังคม
ใหญ่ จากนั้น ในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์ ภาพชาวม้งกับฝิ่นถูกนำเสนอ
มากขึ้นและขยายไปสู่ภาพลักษณะของคอมมิวนิสต์-ผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ ต่อเมื่อกระแส

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเริ่มเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ในยุคทุนนิยม ความเป็นมั่งได้ถูกเชื่อมโยงและขยายไปสู่สภาพตัวแทนอื่นๆ คือ ภาพของผู้ทำลายป่า จนกระทั่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มเติบโตขึ้นในเวลาต่อมา ภาพอัตลักษณ์ชาวม้งได้ถูกขยาย ไปสู่ การเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ภาพลักษณ์เหล่านี้เมื่อได้รับการยอมรับจาก สังคมภายนอกทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นใด ภาพลักษณ์ว่าด้วยความเป็นคนอื่นของ ชาวม้งจะถูกแปลงและตกผลึกลงสู่ระดับอุดมการณ์ของผู้คนในสังคมทั่วไปที่ยอมรับเป้าหมายและ ยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำที่สังคมทั่วไปเชื่อและยอมรับว่าชาวม้ง เป็นผู้ที่ทำลายศีลธรรมของสังคม และด้วยภาพตัวแทนทางการเมืองนี้เองที่ได้สร้างความชอบธรรม ให้กับรัฐในการเข้าไปควบคุมและจัดการชีวิตของชาวม้งผ่านกระบวนการใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า ในบริบทที่ชาวม้งถูกบีบให้มีทางเลือกในการดำรง ชีวิตตามวัฒนธรรมของตนน้อยลงและขณะที่บริบทของโลกกลับเปิดกว้างขึ้นจากการให้ความสำคัญ ในประเด็นสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน การเมืองนิเวศ และความเป็นชาติพันธุ์ที่เปิดพื้นที่ให้ กับชาวม้งและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้แสดงตัวตนในเวทีเศรษฐกิจ-การเมืองระดับข้ามชาติ กระบวนการ กักขังอัตลักษณ์ชาวม้งโดยรัฐเริ่มถูกท้าทายมากขึ้น ในบริบทนี้จึงเปิดช่องว่างให้กลุ่มชาติพันธุ์ ม้งได้แสดงปฏิกริยาต่อการกักขังอัตลักษณ์ของรัฐใน 2 ลักษณะคือ การตอบโต้ต่อกระบวนการกัก ขังและ การปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ โดย

ลักษณะแรก การตอบโต้เกิดขึ้นในสองระดับคือ การตอบโต้ระดับชุมชน กับ การตอบ โต้ระดับปัจเจก โดยการตอบโต้ระดับชุมชนถูกแสดงให้เห็นจากวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของหมอยาพื้น บ้านซึ่งทำการวิพากษ์วิจารณ์การแพทย์แผนใหม่และนิยามความหมายผืนของรัฐ, การที่ชาวบ้าน ดื้อแพ่งและเพิกเฉยต่ออำนาจรัฐเพื่อแสดงการต่อต้านอย่างแอบแฝง และการตีความใหม่เรื่องผีก่อ กายแห่งของหมอผีพื้นบ้าน ส่วนการตอบโต้ในระดับปัจเจกเป็นการปฏิเสธอำนาจรัฐด้วยการประชด ประชันของหญิงชาวม้งยากจน

ลักษณะที่สอง เป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ โดยชาว ม้งเลือกปรับเปลี่ยนกับภาพลักษณ์บางภาพที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ ได้แก่ ภาพลักษณ์ ชาวม้งกับผืนที่เป็นยาเสพติด ชาวม้งเลือกปรับเปลี่ยนในระดับชุมชนด้วยการ สร้างภาพ "ชุมชน ปลอดยาเสพติด" เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ทางการเมือง ทำการ ปรับกฎเกณฑ์ทางสังคม/ชุม ชน ด้วยการจำแนกวัตถุประสงค์ของการใช้ผืนเป็นยากับการค้ากำไรออกจากกัน และรักษากฎ เกณฑ์ทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานหลักการ คุณค่าและการใช้ประโยชน์ในทางวัฒนธรรมเอาไว้ ขณะ

ที่การเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์มังชาวเขาทำลายป่าเกิดขึ้นใน ระดับชุมชน ในรูปแบบการเจรจาต่อรองกับกลุ่มผู้ขัดแย้ง

ส่วนการปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ความเป็นม้งด้านลบที่ทับซ้อนกันหลากหลายภาพเกิดขึ้นในระดับกลุ่มที่เลือกปรับเปลี่ยนแตกต่างกัน ได้แก่ การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวม้งที่มีฐานะในกลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่, การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา - อาชีพการงานก้าวหน้าในกลุ่มชาวม้งคนรุ่นใหม่ เพื่อเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชาวม้งเข้ากับบทบาทอื่นๆ ที่สังคมวงกว้างให้การยอมรับแล้วใช้บทบาทเหล่านี้มานิยามอัตลักษณ์ม้งขึ้นใหม่ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและโลกภายนอกจากประสบการณ์การเรียนรู้ของตน

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาได้พบเงื่อนไขสำคัญในการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ในฐานะโครงสร้างที่รัฐสถาปนาอำนาจของตนผ่านระบบการศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองลงสู่ระดับจิตสำนึกของคนทั่วไป และโดยเฉพาะชาวม้ง กับ ชาวม้งในฐานะที่เป็นผู้กระทำที่มีความแตกต่างหลากหลายจากประสบการณ์การเรียนรู้ รุ่นวัยและชนชั้นที่แตกต่างกัน ทำให้ชาวม้งกลุ่มต่างๆ เลือกที่จะปรับเปลี่ยนหรือตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ด้วยภาพลักษณ์ต่างๆ ที่แตกต่างกันด้วย

จากผลการศึกษา ทำให้ค้นพบนิยามสำคัญในประเด็น "อัตลักษณ์" ทางชาติพันธุ์สองประการคือ ประการแรก อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอไป ไม่ว่า ชาวม้งกลุ่มใด หรือแม้แต่รัฐให้มินิยามความหมายอย่างหยุดนิ่งตายตัวเป็นแบบเดียวเสมอไป แต่ "อัตลักษณ์" ความเป็นชาติพันธุ์กลับเป็นการสร้างขึ้นและสามารถถูกสร้างขึ้นมาใหม่ให้ความหลากหลายและซับซ้อน มีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงผ่านเพื่อใช้เป็นยุทธวิธีในการต่อรองและนำเสนอตัวเองที่เลื่อนไหลไปตามเงื่อนไข สถานการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง และประการที่สอง อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไม่อาจถูกมองเป็นหนึ่งเดียวแบบ "ชนเผ่า" ดั้งเดิมที่มีรูปแบบเฉพาะเจาะจง แต่อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวม้งกลับมีความหลากหลายซับซ้อนที่ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้างที่รัฐกระทำการครอบงำกับผู้กระทำที่มีชีวิตอันแตกต่างหลากหลายซับซ้อนมากขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้ ฐานะชนชั้น และรุ่นวัย ทำให้การเลือกยอมรับและแสดงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มต่างแตกต่างหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นไปด้วย

Thesis Title	Opium and the Hmong : Dynamism, Diversity and Complexity of Identities of a Marginal People	
Author	Miss Aranya Siriphon	
M.A.	Social Development	
Examining Committee	Professor Dr. Yos Santasombat	Chairperson
	Assistant Prof. Dr. Jamaree Chiengthong	Member
	Lecturer Dr. Anan Ganjanapan	Member

ABSTRACT

This thesis is an ethnographic study of a Hmong community in the mountainous area of Chiang Rai within the context of hegemonic power relations between the Thai State as the dominant group and the Hmong as a subordinate group. It focuses on relations within the opium discourse in the mainstream society that stigmatize the Hmong as opium producers, dealers, and consumers - branding them as undesirable people with lower morality.

The concept of containment strategies is used to analyze the containment process of Hmong identities, and the concept of altered resistance is used to explain the Hmong as actors who response to this containment.

This study indicates that Hmong identity containment has been the result of the construction of negative representations and discursive practices in the context of Thai state hegemonies. The Thai state has constructed the "otherness" of Hmong in terms of three representations in different historical context. The first representation is Hmong and opium as narcotic growers in the context of illegal drug. The second

representation, in the political conflict between communist and liberalist, is the image of Hmong as a threat to nation security. And the third has two sides in the context of forest reservation and tourism industry. The one side is Hmong who damage the forest and another side is the image of Hmong as a cultural product to promote for tourism.

This containment of Hmong identities makes people in the mainstream society accept the negative representations either consciously or unconsciously. When the people in the mainstream society who accept the politically motivated myths and misrepresentations, then the negative representations as the otherness of Hmong are gradually transformed to political representations and become fixed in mainstream society's consciousness. By these representations, the state can legitimize its power and expansion to control over Hmong's lives.

Within the context of increasing globalization, however, the world is changing from a national orientation to an international orientation in economic and politic spheres. The issues of communities right, human right, political ecology and ethnicity take on new dimensions with respect to the struggles, protests, and resistances of marginal peoples. The present study contends that this re-orientation destabilizes the Thai State and opens up more social space for the Hmong to respond to the state's discursive practices. The reactions by the Hmong to this process can be divided into two types:

First is resistance to Thai state and discursive practices at two levels: community and individual. Community resistance can be classified according to three main groups: (1) the practices of the Hmong healer in terms of traditional medicine; (2) the re-explanation or rationalization of "opium" by the Hmong practitioners; and (3) the activities of the Hmong through their hidden transcript, secretly producing and maintaining the use of opium for medicinal purpose the way it used to be in former times. Individual resistance can be manifested through overt sarcastic practices by poor Hmong woman as individuals with her way of surviving and denying control by the nation state at the same time.

Second is assimilation to the Thai nation state and discursive practices to local adaptation. In terms of drug representation, many Hmong, by community level, react by creating political images of the Hmong as a "drug-free community", by rearranging social systems and adapting to various state development projects. Younger generations of Hmong, by group level, increasingly define themselves as highly educated and adopt the worldview of the mainstream Thai society.

The study also discusses the diversity, dynamism and complexity of Hmong's social experiences and responses to hegemonic practices. It contends that the boundaries of ethnic identities cannot be defined by any particular group, be the Hmong elders, the younger Hmong or the Thai State and dominant group. Ethnic identities can, however, be constructed and reconstructed in responses to changing factors and situations so that they are flexible, transformative and open for negotiations. Moreover, ethnic identities are as diverse, dynamic and complex, as class, generation and the social experiences of human agency.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
 บทที่ 1 บทนำ	 1
1.1 ความสำคัญของประเด็นปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	3
1.4 กรอบความคิดในการศึกษา	16
1.5 ขอบเขตและวิธีการศึกษา	21
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	24
1.7 เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป	24
 บทที่ 2 ประวัติศาสตร์ฝิ่นกับการผนวกฝิ่นเข้าสู่วัฒนธรรมการผลิตของชาวม้ง	 27
2.1 ชาวม้ง – ชนพื้นเมืองในจีนกับฝิ่นในฐานะยาที่มาจากแดนไกล	27
2.2 ฝิ่น – ยาของชนพื้นเมืองในจีนกับสินค้าของนักล่าอาณานิคม	31
2.3 ฝิ่น – จากพืชการค้าบนภูเขาสู่พืชการเมือง	35
2.4 สรุป	40
 บทที่ 3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมกับวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นของชาวม้งในไทย	 43
3.1 ฝิ่นกับวัฒนธรรมการผลิตแบบยังชีพของชาวม้ง	43
3.1.1 ระบบการผลิตฝิ่นเพื่อการยังชีพกับชุมชนแห่งการเรียนรู้	45
3.1.2 บ้านแทนธรรมกับระบบการค้าฝิ่นในประเทศไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1-2	61
3.2 ยุคการค้าฝิ่นในฐานะเป็นพืชเชิงพาณิชย์บนภูเขา	66
3.2.1 ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมกับระบบการผลิตฝิ่นเชิงพาณิชย์	67

3.2.2	จากบ้านแทนธรรมสู่ถนนการเมืองเรื่องการค้าฝิ่นในสามเหลี่ยมทองคำ	71
3.2.3	ภาพลักษณะฝิ่น-สินค้าทำกำไรของรัฐกับอัตลักษณ์ชาวม้ง	75
3.3	สรุป	76
บทที่ 4	ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมในการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนา	78
4.1	ยุคฝิ่นผิดกฎหมาย พ.ศ.2500-2523 (ค.ศ.1957-1980)	80
4.1.1	บ้านแทนธรรมในช่วงยุคฝิ่นผิดกฎหมาย	73
4.1.2	บ้านแทนธรรมกับกระบวนการธุรกิจการเมืองในการค้าฝิ่น	89
4.1.3	ชาวม้งกับภาพลักษณะฝิ่น-จากยาเสพติดสู่ความมั่นคงทางการเมือง	93
4.1.4	บทบาททางการเมืองของชาวม้งกับรัฐไทย	94
4.2	ยุคพัฒนาปีพ.ศ. 2524-ปัจจุบัน	97
4.3	ชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเส้นทางการพัฒนา	99
4.4	ภาพลักษณะชาวม้ง-จากฝิ่น/ความมั่นคงสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม	103
4.5	ชุมชนม้งกับการกลายเป็น "คนชายขอบ"	104
4.6	สรุป	107
บทที่ 5	ภาพลักษณะฝิ่นกับกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง	109
5.1	ภาพลักษณะฝิ่นในวิถีชีวิตของชาวม้ง	109
5.1.1	ฝิ่นในระบบเศรษฐกิจ	110
5.1.2	ฝิ่นกับวิถีคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม	112
5.1.3	ฝิ่นกับวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาล	114
5.1.5	ฝิ่นในอุดมการณ์ของชาวม้ง	117
5.2	ภาพลักษณะฝิ่นในมุมมองวาทกรรมครอบงำ	119
5.2.1	ฝิ่น – สินค้าทำกำไรของรัฐ	119
5.2.2	ฝิ่นในภาพคลุมเครือระหว่างธุรกิจการเมืองกับการสร้างภาพยาเสพติด	121
5.2.3	ฝิ่นในภาพลักษณะยาเสพติดและความมั่นคง	124

5.3 การเปลี่ยนผ่านภาพลักษณ์ฝันของชุมชนม้งกับวาทกรรมครอบงำ	125
5.4 กระบวนการกักขังอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	129
5.4.1 จาก"มายาภาพ"สู่ "รูปแบบแห่งอุดมการณ์"	130
5.4.2 ปฏิบัติการทางภาษาและการสร้างชุดความรู้/มืออาชีพ	134
5.5 สรุป	141
บทที่ 6 การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	144
6.1 ฝันในชุมชนม้งบ้านแพนธรรมปัจจุบัน	145
6.2 ปฏิบัติการต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้ง	148
6.2.1 การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์	149
6.2.2 การปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ	156
6.3 ความลักลั่นขัดแย้งในการตอบโต้ของชาวม้ง	165
6.4 เงื่อนไขการตอบโต้กับอัตลักษณ์อันหลากหลายของชาวม้ง	168
6.5 สรุป	172
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษา	175
7.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา	176
7.1.1 กระบวนการกักขังอัตลักษณ์	176
7.1.2 การตอบโต้ของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์	179
7.1.3 เงื่อนไขของการตอบโต้และอัตลักษณ์อันหลากหลายของชาวม้ง	181
7.1.4 พลวัตความหลากหลายและซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์	185
7.2 ข้อค้นพบในทางทฤษฎี	185
7.3 ข้อค้นพบในการพัฒนาสังคม	186
บรรณานุกรม	187
ประวัติผู้เขียน	198

สารบัญภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 กรอบคิดในการศึกษากระบวนการกักขังอัตลักษณ์และการตอบโต้	19
แผนภาพที่ 2 ประวัติศาสตร์การเดินทางและการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวม้ง	29
แผนภาพที่ 3 เส้นทางการค้าและการตั้งถิ่นฐานของชาวยุโรปในยุคล่าอาณานิคม	33
ภาพที่ 4 ความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่ฝิ่นของชาวม้ง	55
ภาพที่ 5 ไร่ฝิ่นฝิ่นลาว	147

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของประเด็นปัญหา

หนึ่งในภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำในสังคมไทยเกี่ยวกับกลุ่มชนบนที่สูง คือ ภาพปัญหายาเสพติดในฐานะที่เป็นผู้ปลูก เลphant ค้าฝิ่นและเฮโรอีนไปจนถึงการค้ายาบ้าในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผู้ซึ่งเคยมีวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นมายาวนานในอดีตมักถูกมองว่าเป็นคนอื่นไม่ใช่คนไทย และเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าว (ขจิตกัย, 2528, ปปส, 2522, ปิตธิธรรม, 2537) ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกสะท้อนและตอกย้ำให้ผู้คนในสังคมเชื่อและเข้าใจเช่นนั้นด้วยการเผยแพร่จากสื่อมวลชนออกสู่สาธารณะ ดังเช่น "มหาดไทยวางแผนย้ายม้งวัดถ้ำกระบอกเข้าสู่ศูนย์อพยพที่โคราช เพราะมีจำนวนมาก และพยายามจะตั้งหลักแหล่งถาวรที่ประเทศไทย" (กรุงเทพธุรกิจ, 2540) "แก๊งยาบ้ากำแหง จับตร.เรียกค่าไถ่ โดนม้งลากขึ้นเขา" (ไทยรัฐ, 2541), " บปส. ระบุว่า การค้ายาเสพติดของชาวม้งที่ภาคเหนือมีขบวนการเชื่อมโยงกับม้งที่ถ้ำกระบอก พวกนี้ไม่ใช่คนไทย"(กรุงเทพธุรกิจ, 2541) พร้อมๆ กับการเผยแพร่ภาพลักษณ์นี้สู่สาธารณะต่างก็ได้สร้างความคิดว่าชาวม้งและชนบนที่สูงเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับความช่วยเหลือให้พ้นไปจากปัญหา สถานการณ์เช่นนี้ล้วนสร้างภาพในทางลบให้แก่ชาวม้งและชนบนที่สูงให้ถูกกีดกันและถูกประหัตประหาร (Stigmatized) จากสังคมให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมในฐานะผู้ทำให้ศีลธรรมของสังคมเสื่อมทรามลง สิ่งเหล่านี้ล้วนเบียดขับให้ชาวม้งกลายเป็นคนชายขอบ (Marginal People) (ชูศักดิ์, 2541) ของสังคมไปในที่สุด

หากกลับไปพิจารณาข้อมูลในประวัติศาสตร์เพื่อฉายภาพลักษณ์ฝิ่นกับชนบนที่สูงและกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จะพบว่ามีความหมายที่ทับซ้อนกันหลากหลายภาพและปรับเปลี่ยนไปมาจนถึงปัจจุบัน

ในสังคมตะวันตก ก่อนที่ฝิ่นจะกลายเป็นสิ่งผิดศีลธรรมและกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณ์ฝิ่นในยุคการค้าอาณานิคม คือ ฝิ่นที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ของพ่อค้าและรัฐบาลตะวันตกจนฝิ่นแพร่ระบาดไปทั่วเอเชีย ฝิ่นยังได้กลายเป็นพืชการเมืองเพื่อแก้ปัญหาคาชาดและการค้าของประเทศจีนและฝิ่นยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักล่าอาณานิคมเสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกา และกลุ่มอำนาจต่างๆ เช่น หน่วยข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐ รัฐบาลไทย และกลุ่มผู้กอบกู้ชาติพรรคก๊กมินตั๋ง ได้สร้างกระบวนการค้าฝิ่นบนภูเขาให้เติบโตขึ้นในเขตสามเหลี่ยมทองคำ

ขณะที่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูง ผืนกลับมีภาพลักษณ์และมิติอันหลากหลายเชื่อมโยงกับความรู้พื้นบ้านและวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูง

ภาพลักษณ์ผืนในวิถีชีวิตของชาวม้งตั้งแต่อดีต มีภาพลักษณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับความรู้ในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เช่น โรคบิดอย่างร้ายแรงและอาการปวดต่าง ๆ (Renard, 1996) ผืนยังมีภาพลักษณ์ของการเป็นพืชองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์บนภูเขา และเป็นพืชเศรษฐกิจที่ใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของอันจำเป็น สะสมเป็นเงินทองเป็นค่าสินสอดและใช้จ่ายในงานกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนผืนยังถูกใช้เป็นเครื่องแสดงความมั่งคั่งในชีวิตและแสดงสถานภาพต่อสังคม ความสำคัญของผืนต่อชาวม้งได้แทรกซึมสู่วิถีคิดและอุดมการณ์ของชาวม้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นในตำนาน พิธีกรรมความเชื่อและเรื่องเล่าต่างๆ

แต่ภาพลักษณ์ผืนที่มีความหลากหลายและทับซ้อนไปมาดังกล่าวกลับถูกลดทอนให้เหลือเพียงภาพลักษณ์เดียว คือ ภาพลักษณ์ของยาเสพติดในสังคมปัจจุบันที่ได้กลายเป็นภาพตีตราชาวม้งและชนบนที่สูงให้กลายเป็นผู้ต่อต้านทางสังคมในแง่ศีลธรรมและกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับภาพลักษณ์เช่นนี้ ดังนั้น คำถามในการศึกษา จึงอยู่ที่ว่า

1. ภาพลักษณ์ผืนซึ่งมีมิติอันหลากหลายและทับซ้อนกันในชุมชนม้งและสังคมภายนอกถูกสร้างให้กลายเป็นภาพลักษณ์ยาเสพติดและกลายเป็นกระบวนการกักขังชาวม้งได้อย่างไร?
2. ในกระบวนการกักขังชาวม้งนี้ ชาวม้งได้ดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้ต่อภาพลักษณ์ดังกล่าวเพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากกระบวนการกักขังหรือไม่ อย่างไร?

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกับกระบวนการกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับภาพลักษณ์ผืนกับยาเสพติด
2. เพื่อทำความเข้าใจกับการดิ้นรนต่อสู้ของชาวม้งในการปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว
3. เพื่อศึกษากระบวนการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนของชาวม้งที่สามารถนิยามอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานศึกษาและแนวคิดเพื่อใช้ในงานวิทยานิพนธ์แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ 1. ผื่นกับการพัฒนาและการกลายเป็นคนชายขอบ 2. แนวคิดเรื่องกระบวนการกักขัง และ 3. แนวคิดเรื่องการตอบโต้

1. ผื่นกับการพัฒนาและการกลายเป็นคนชายขอบ

ในประเด็นนี้ จะนำเสนองานศึกษาในอดีตที่ชี้ให้เห็นปัญหายาเสพติดจากผื่นและความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่างๆ ตลอดจนงานศึกษากลุ่มชนบทที่สูงซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วย "การพัฒนา" ภายหลังจากที่รับแนวคิดการพัฒนามาจากประเทศตะวันตก กลุ่มชนเหล่านี้ถูกปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ปรับระบบพืชที่เคยทำการผลิตไปสู่พืชเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาตลาดและเทคโนโลยีและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมของชุมชนเหล่านั้น

ในบทความเรื่อง The Making of a Problem : Narcotics in Mainland South-east Asia. (1993) Renard เสนอว่า ปัญหายาเสพติดที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นผลมาจากนโยบายและบทบาทของตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่สร้างให้เกิดปัญหายาเสพติดขึ้นและกำหนดวิธีการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในเวลาต่อมา จากเดิมที่ผื่นเคยเป็นพืชการค้าในยุคล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก อังกฤษใช้นโยบายการค้าและนโยบายการเมืองทำให้ผื่นแพร่ระบาดในประเทศจีนจนชาวจีนติดผื่นจำนวนมาก สหรัฐอเมริกาใช้ผื่นเป็นเครื่องต่อรองทางการเมืองแลกเปลี่ยนกับการกำจัดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ กระทั่งผื่นเริ่มเปลี่ยนไปกลายเป็นยาเสพติดและมีปัญหาต่อชาวตะวันตก บทบาทของตะวันตกอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเริ่มเปลี่ยนนโยบายไปเป็นการกำจัดผื่นด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาเข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Renard พิจารณายาเสพติดในพม่า โดยเขียนหนังสือเรื่อง The Burmese Connection: Illegal Drugs and the Making of the Golden Triangle (1996) เขากลับไปค้นประวัติศาสตร์ของการใช้ยาเสพติดในประเทศพม่า พบว่า มีบันทึกหลักฐานการใช้ผื่นก่อนที่อังกฤษจะเข้ามายึดอำนาจว่ามีการใช้ผื่นกันมานานแล้ว แต่ไม่เคยมีผลกระทบหรือชาวพม่าคิดว่าเป็นปัญหามากนัก เพราะต่างถูกควบคุมด้วยกลไกทางศีลธรรมและข้อกำหนดทางศาสนา Renard บอกว่า ผื่นเข้ามาในพม่าเมื่อปี ค.ศ. 1519 (พ.ศ. 2063) โดยผู้ปกครองประเทศยอมให้ชาวโปรตุเกสนำเรือสินค้าที่บรรทุกผื่นเข้ามาในประเทศได้ แต่ก่อนหน้านั้น ก็เชื่อว่า ในศตวรรษที่ 9 มีการใช้ผื่นกันอย่างแพร่หลายจากการที่

พ่อค้าชาวอาหรับทำการค้าผ่านทางอินเดียแล้วเข้าไปประเทศจีน และพม่าตามเส้นทางสายไหม ขณะที่ในสังคมบนภูเขาในดินแดนพม่า ผู้ใช้ก็คือผู้ปลูกฝิ่น ทั้งคนคะฉิ่น ฉาน ในพื้นที่สูง อย่าง Kokang ที่มีการใช้ฝิ่นเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและเสพเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่บนภูเขามีการปลูกฝิ่นมากขึ้นเมื่อชาวจีนฮ่อในยูนนานซึ่งรับรู้อังกฤษและบริษัทอินเดียตะวันออก (East India) ทำกำไรจากการค้าฝิ่นโดยขยายพื้นที่เพาะปลูกฝิ่นจากอินเดียมาที่ยูนนานด้วย

ภายหลังสงครามการปฏิวัติของชาวจีนฮ่อในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 จีนฮ่อได้อพยพมาตั้งรกรากที่ Kokang และการค้าฝิ่นเจริญรุ่งเรือง เพราะอาศัยเครือข่ายการค้าชาของบรรพบุรุษตนเองตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 ที่เข้าไปทำการค้าขายชาและสินค้าอื่น ๆ จนแต่งงานและสร้างเป็นเครือข่ายทางการค้าเชื่อมโยงกับชาวยูนนาน จีนฮ่อรู้ว่า Kokang เหมาะสมกับการปลูกฝิ่นมากและจะทำการค้าขายได้ดีผ่านเครือข่ายของการค้าชา จีนฮ่อจึงตั้งรกรากและให้คนคะฉิ่น ฉานขยายการเพาะปลูกฝิ่นแล้วส่งฝิ่นเถื่อนติดตลาดฝิ่นที่นำเข้ามาจากอินเดียของอังกฤษ กระทั่งรัฐบาลอังกฤษได้เข้าควบคุมพื้นที่ทั่วประเทศพม่าในปี พ.ศ.2429 (ค.ศ.1886) การกำหนดนโยบายของอังกฤษก็เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อคนพื้นราบเท่านั้น เพราะด้วยสภาพเทือกเขาอันสลับซับซ้อนและนโยบายของอังกฤษเองที่เริ่มมีปัญหากับงบประมาณ ไม่ยอมสนับสนุนทางการเงินเพื่อบริหารพื้นที่สูงของพม่า อังกฤษจึงยอมให้เจ้าในรัฐต่าง ๆ บนภูเขาสูง อย่างรัฐฉานและคะฉิ่นปกครองตนเองได้ เพื่อแลกกับสิทธิในการสร้างทางรถไฟและสิทธิในการควบคุมนโยบายต่างประเทศและเพื่อลดการปลูกฝิ่น แต่พวกเจ้าซึ่งเคยได้รับส่วนแบ่งฝิ่นจากชาวเขาเป็นบรรณาการก็สนใจที่จะส่งฝิ่นออกขายยังประเทศไทยและพม่าตอนใต้มากกว่าจะเชื่อฟังคำสั่งของคณะผู้บริหารชาวอังกฤษ ยังคงมีการปลูกฝิ่นต่อไปเพื่อตอบสนองต่อการแสวงหาผลประโยชน์ของพวกเจ้าในรัฐต่าง ๆ บนภูเขาสูง ขณะที่อังกฤษเริ่มถอนตัวออกจากพื้นที่สูงและจำเป็นต้องปลดปล่อยให้พม่าเป็นอิสระหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (Renard, 1996)

ส่วนประเทศกลุ่มอินโดจีนที่อยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศสก็ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันกับจีนและพม่า งานเขียนของ McCoy (1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) ก็ชี้ให้เห็นว่าภายหลังที่ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองเวียดนามและลาวเป็นอาณานิคม ฝิ่นดิบกลายเป็นสินค้าและแหล่งเก็บภาษีหลักที่ผู้ปกครองชาวฝรั่งเศสเก็บจากผู้เสพและผู้ปลูกอย่างชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่น ๆ ในปีพ.ศ. 2405 (ค.ศ.1862) ฝรั่งเศสนำเข้าฝิ่นจากอินเดียเข้าสู่เวียดนามแล้วเก็บภาษีร้อยละ 10 ของราคาฝิ่น หลังจากนั้นพ่อค้าจีนซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นผู้ขายทำการขายฝิ่นให้แก่ผู้เสพ รายได้จากการผูกขาดการค้าฝิ่นนั้นฝรั่งเศสนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการปกครองประเทศอาณานิคม จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เส้นทาง

การขนส่งฝิ่นจากอินเดีย ตุรกีและอิหร่านถูกตัดขาด ฝรั่งเศสแก้ปัญหาคาชาดแคว้นฝิ่นด้วยการส่งเสริมให้ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศลาวทำการเพาะปลูกอย่างหนัก แต่เพราะความละโมภของฝรั่งเศสที่ต้องการกำไรจากการเก็บภาษีฝิ่นจำนวนมากจึงเกิดความขัดแย้งกับชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนภูเขา (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) ปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) ระบบภาษีใหม่ของฝรั่งเศสชุดรีดชาวบ้านจนเกิดการประท้วงและปฏิเสธรที่จะจ่ายภาษี ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างชาวม้งกับทหารของผู้ปกครองฝรั่งเศส รวมไปถึงการการกดขี่ชาวม้งจนเกิดการจลาจลขึ้นในพื้นที่จังหวัดเลาไ่ ทางตอนเหนือของเวียดนาม หลังจากนั้น ฝรั่งเศสจึงยอมลดภาษีฝิ่นลงและยกอำนาจการปกครองในระดับหมู่บ้านและตำบลให้ชาวม้งปกครองกันเอง กระบวนการค้าฝิ่นและเก็บภาษีฝิ่นเถื่อนระหว่างผู้ปกครองอาณานิคมกับชาวม้งในประเทศลาวยังดำเนินเรื่อยมา ไม่ว่าสมัยที่ลาวถูกปกครองโดยฝรั่งเศสหรือเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา (CIA) ผู้นำชาวม้งหลายคนถูกใช้เป็นเครื่องมือทั้งด้านการปกครอง การทหารและกระบวนการค้ายาเสพติด โดยสนับสนุนให้ม้งในลาวทำการปลูกฝิ่นแล้วรับซื้อมาขายให้กับชาวฝรั่งเศสและอเมริกัน ฝิ่นดิบเหล่านี้ถูกสกัดเป็นเฮโรอีนในพื้นที่ชายแดนและในฮ่องกง แล้วผ่านการลำเลียงโดยสายการบินที่ได้รับการสนับสนุนจาก CIA ส่งฝิ่นเข้าไปยังทหารที่รบอยู่ในประเทศเวียดนาม และอีกหลายประเทศ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537)

ส่วนในประเทศไทยซึ่งดำเนินนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดจากฝิ่นตามแนวทางการพัฒนาของตะวันตกโดยใช้นโยบายกำจัดการปลูกฝิ่น เปลี่ยนระบบการผลิตและพืชที่ผลิต ตลอดจนการอพยพเคลื่อนย้ายชนบทที่สูงลงสู่ที่ราบ และทำให้ชนบทที่สูงกลืนหายไปกับคนส่วนใหญ่

แนวทางการพัฒนานี้ มีงานศึกษาหลายชิ้นพบว่า ทั้งการพัฒนาและโครงการพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและชุมชนของชาวม้งและชนบทที่สูงอย่างกว้างขวาง

งานวิจัยของ Gary Yia Lee (1981) นักวิชาการชาวม้งเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความล้มเหลวของโครงการพัฒนาที่มีเป้าหมายให้ชาวม้งปลูกพืชอื่นทดแทนฝิ่นโดยเขาได้นำเสนอข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบระหว่างรายได้ในการที่รัฐส่งเสริมให้ปลูกพืชทดแทนฝิ่นกับช่วงภาวะที่มีรายได้จากการปลูกฝิ่นที่หมู่บ้านขุนวัง จ. เชียงใหม่ เขาพบว่า รัฐและองค์กรต่างประเทศรายงานผลการลดพื้นที่การปลูกฝิ่นในหมู่บ้านดังกล่าวได้จริง แต่ชาวบ้านกลับประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้นเมื่อรายได้จากการปลูกพืชทดแทนฝิ่นน้อยกว่ารายได้จากฝิ่น และที่เลวร้ายไปกว่านั้น คือ การขายผลผลิตไม่ได้ไม่มีตลาดรับซื้อตามที่รัฐบาลสัญญาไว้ (Lee, 1981)

วิทยานิพนธ์ของซูพินิจ เรื่อง Highlander, Intervention and Adaptation : A Case Study of Hmong N'jua [Mong Ntsuab] Village of Patana (1991) เป็นอีกเล่มหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ด้วยเพราะการมองผิดในด้านลบเพียงด้านเดียวของรัฐบาลส่งผลให้รัฐกำหนดนโยบายการ "พัฒนา" ต่อชาวม้งด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิต การปลูกพืชอื่นทดแทนฝิ่นและถูกบังคับให้อพยพออกจากดอยลงมายังที่ราบ ทำให้ชุมชนบนที่สูงอ่อนแอลง สูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุกรรม เพราะในระบบไร่ฝิ่นของชนบนที่สูงไม่ได้มีเพียงฝิ่นอย่างเดียว แต่เป็นระบบการเกษตรผสมผสานที่ประกอบไปด้วยพืชหลากหลายชนิด ทั้งพืชอาหารและยา เมื่อชาวม้งถูกบังคับให้เปลี่ยนระบบการผลิตโดยที่รัฐยังไม่เข้าใจวัฒนธรรมการเพาะปลูกของชาวม้งอย่างถ่องแท้ ความรู้และพืชพันธุ์ต่างๆ ของชาวม้งก็สูญหายไปด้วย ทำให้ชาวม้งส่วนหนึ่งยากจนลง ชาวบ้านและชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือกำหนดชะตาชีวิตใดๆ เพราะต้องพึ่งพาตลาดและภายนอกมากขึ้น ชาวม้งบางส่วนเริ่มกลายเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูก เกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดปัญหาสังคมภายในชุมชนในสถานการณ์เช่นนี้ ชาวม้งจะรู้สึกที่ตนเองไร้ศักดิ์ศรีและขาดพลังในการจัดการชีวิตตัวเอง (Chupinit, 1991)

บทความของ Rita และ Chupinit (1993) นำเสนอเพิ่มเติมว่า แม้รัฐบาลจะสามารถกำจัดการปลูกฝิ่นเพื่อลดปัญหายาเสพติดที่เกิดจากฝิ่น แต่กลับทำให้ปัญหายาเสพติดขยายวงจากฝิ่นไปสู่เฮโรอีนในหมู่คนสูบฝิ่นเดิมซึ่งอันตรายเสียยิ่งกว่า และที่สำคัญไปกว่านั้นคือ การเปลี่ยนระบบการผลิตของชนบนที่สูงเพื่อต้องการกำจัดฝิ่นเพียงอย่างเดียวได้ทำให้คนในวัยทำงาน ผู้หญิง วัยรุ่นและเด็กตกเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาทางสังคมภายในชุมชนอย่างกว้างขวาง (Rita & Chupinit, 1993)

วิถีชีวิตของชาวม้งที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังแนวทางการพัฒนา ยังสะท้อนให้เห็นจากวิทยานิพนธ์เรื่อง Highland Cash Crop Development and Biodiversity Conservation : the Hmong in Northern Thailand (Waranoot, 1998) ซึ่งศึกษาสถานการณ์การปลูกพืชเงินสด (cash crop) ของชาวม้งกับความหลากหลายทางชีวภาพ พบว่า ด้วยนโยบายรัฐที่ต้องการกำจัดฝิ่น ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก การปรับเอาพืชจากพื้นราบขึ้นไปบนดอย อย่างเช่น ในช่วงที่ข้าวโพดแพร่กระจายไปทั่วพื้นราบและถนนเริ่มเข้ามาบนภูเขา ชาวม้งได้เลือกนำพันธุ์ข้าวโพดขึ้นไปปลูกบนดอยด้วย และรูปแบบที่สอง การเปลี่ยนจากการปลูกฝิ่นไปสู่พืชอื่น โดยเฉพาะไม้ตัดดอกและกะหล่ำปลีเพื่อตอบสนองต่อความต้องการผักนอกฤดูกาล ซึ่งพืชแต่ละชนิดส่งผล

กระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมชาวม้งอย่างมาก เช่น ไม้ตัดดอกนั้นได้นำรายได้เข้าสู่ครัวเรือน และทำให้ผู้หญิงชาวม้งเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบตลาดมากขึ้น ส่วนกะหล่ำปลีชักพาให้ชาวม้งต้องใช้รถกระบะและเครื่องมือ เทคโนโลยีเพิ่มขึ้นบนภูเขา ขณะเดียวกันก็ได้รับการบริการทางด้านสาธารณสุขและสังคมมากขึ้น แต่ก็พบว่า การปรับปรุงพืชเงินสดกลับส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินอย่างมหาศาล เพราะชาวม้งเปลี่ยนจากการทำไร่ย่ำยที่ไปสู่การทำไร่ในที่ดินเดิมอย่างเข้มข้นด้วยการใช้สารเคมีและปุ๋ย มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของตนเองกับป่าและทรัพยากรธรรมชาติและการเปลี่ยนคุณค่าทางวัฒนธรรมภายในชุมชนชาวม้งด้วย

ขณะที่การมองจากมุมมองทางภูมิศาสตร์ เช่น Cooker (1986) ศึกษาปัญหาการผลิตฝิ่น ผิดกฎหมายในประเทศไทย พบว่า ความซับซ้อนของปัญหาเกิดขึ้นจากปัจจัยทางการเมือง ประวัติศาสตร์ สังคม-เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยทางด้านระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมเห็นได้ชัดว่า จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แต่การฟื้นตัวของป่ากลับช้าลง ทำให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นในระบบนิเวศน์ ป่าเริ่มลดน้อยลง พื้นที่การผลิตเริ่มน้อยลงและรอบการหมุนเวียนสั้นลง ทำให้เริ่มไม่มีทางเลือกมากนัก ขณะที่ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจ พบว่า ระบบเศรษฐกิจที่ค่อนข้างอิสระบนภูเขาในอดีตเป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะระบบการขนส่งที่ไม่อาจบรรทุกสินค้าได้ที่ใหญ่ไปกว่าฝิ่นได้ การขาดโอกาสไปเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ราบ ชนบนที่สูงขาดโอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษาในพื้นที่ราบ และมูลค่าของฝิ่นสูงมากจนชนบนที่สูงเลือกปลูกเพื่อนำเงินมาซื้อข้าว นำมาซึ่งแรงจูงใจต่อการปลูกฝิ่นมากกว่า ปัญหาการปลูกฝิ่นผิดกฎหมายจึงเกิดขึ้นและแพร่กระจายอย่างกว้างขวางและยากแก่การหยุดยั้ง Cooker จึงเสนอว่า ปัญหานี้ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยศาสตร์ด้านใดด้านหนึ่งและด้วยนักวิชาการกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องผสานความร่วมมือที่นอกเหนือจากความพยายามของปัจเจกแล้ว เจ้าหน้าที่รัฐ นักเศรษฐศาสตร์ นักจิตวิทยา นักเกษตรศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักภูมิศาสตร์ต้องร่วมมือกันเพื่อนำความรู้ทุกด้านเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว

จากงานศึกษาเหล่านี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางและโครงการพัฒนาตามนโยบายรัฐบาลบนแนวคิดตะวันตกได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบนที่สูง ทำให้ชาวบ้านและชุมชนอ่อนแอลงจากการมีทางเลือกและโอกาสน้อยลง สูญเสียอำนาจในการจัดการหรือกำหนดชะตาชีวิตของตัวเอง แต่ที่สำคัญไปกว่านั้น ชาวม้งและชนบนที่สูงเริ่มพบว่า ตนเองตกอยู่ในกำมือของอำนาจรัฐในการถูกกำหนดชะตาชีวิตพร้อมๆ กับการถูกผนวกเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดทำให้ต้องพึ่งพาสังคมและเศรษฐกิจจากภายนอกมากขึ้น

ประสิทธิ์ (2541) นำเสนอบทความเรื่อง "กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับปัญหาเสพติด" โดยชี้ว่า ปัญหาเสพติดมักถูกมองให้ผูกพันกับชาวม้งที่มีภาพลักษณ์ของผู้ปลูกฝิ่น ผู้ค้าฝิ่น เฮโรอีนและยาบ้า ในปัจจุบัน ด้วยเพราะชาวม้งกับฝิ่นเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับรัฐและกลุ่มอำนาจต่างๆ ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ตลอดมา เมื่อฝิ่นกลายเป็นยาเสพติดและนำไปสู่การพัฒนา ภาพม้งที่ปลูกฝิ่นได้กลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายและทำลายอำนาจรัฐ ฝิ่นกับชาวม้งจึงยังผูกติดอยู่กับความสัมพันธ์กับรัฐในฐานะผู้ถูกพัฒนา ดังนั้น แม้ว่า ด้านหนึ่ง ระบบเศรษฐกิจของชาวม้งจะถูกผนวกเข้าสู่ระบบตลาดและสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปได้บ้าง แต่ในทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองแล้ว ชาวม้งกลับถูกกีดกันและกลายเป็นคนชายขอบของสังคมไปในที่สุด

ความเป็นคนชายขอบสำหรับประสิทธิ์ จึงหมายถึงการที่ชาวม้งถูกสร้างภาพลบประทับตราเหมารวมว่าเป็นตัวการร้ายทำให้เกิดปัญหาเสพติดในสังคมไทยโดยละเอียดที่พิจารณาความสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐที่ทำให้ค่านิยมและวัฒนธรรมของชาวม้งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ในแง่นี้ ความเป็นชายขอบได้ถูกมองในมุมความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจในสังคม

ความเป็นชายขอบจึงเป็นเหมือนกับ "ภาวะที่ถูกกระทำ" โดยการนิยามความหมายที่กีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยออกไปจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ สร้างความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและอำนาจให้เกิดในคนกลุ่มน้อย โดยผ่านการสร้างภาพ "ความเป็นอื่น" (the otherness) ให้เกิดขึ้น อย่างเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งถูกสร้างภาพคนติดยาเสพติด ผู้ทำลายความมั่นคง เป็นต้น ซึ่งการสร้างภาพความเป็นอื่นนี้เป็นหนึ่งกระบวนการสร้างความเป็นคนชายขอบ ที่หมายรวมถึง การกระทำการกีดกัน การทำให้ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการกับชีวิตและชุมชนของตนเอง ไร้ซึ่งพื้นที่ที่เท่าเทียมกับคนส่วนใหญ่ในสังคม (สุริชัย, 2543)

2. แนวคิดเรื่องกระบวนการกักขัง (Containment Strategy)

แนวคิดเรื่องกระบวนการกักขังของ Jameson (1981) ในหนังสือ The Political Unconscious : Narrative as a Socially Symbolic Act เป็นการวิเคราะห์การอ่านตีความ (text) ในงานวรรณกรรมที่ไม่ได้ค้นหาสาระจากความงามและเนื้อหาจากงานวรรณกรรมเท่านั้น แต่ตีความเหล่านี้ได้ทำให้ผู้อ่านซึมซับรับเอาอุดมการณ์ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและกลุ่มต่างๆ เข้าไปได้ด้วย

โดย Jameson ได้กลับไปดูเนื้อหา (Narrative) และโครงเรื่อง (Theme) ในวรรณกรรมของนักเขียนใหญ่ในอดีตอย่าง Balzac, Gissing และ Conrad ผ่านสิ่งที่นักเขียนเขียน โดย Jameson เรียกสิ่งที่นักเขียนเหล่านี้เขียนว่าผลิตทางวัฒนธรรม (Cultural Artifact) แล้วใช้วิธีการตีความ (Interpretation) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ (Jameson, 1981)

เขาได้ชี้ให้เห็นกระบวนการสร้างจิตไร้สำนึกทางการเมือง (Political Unconsciousness) และกระบวนการกักขังความคิดมนุษย์ที่เกิดขึ้นใน 3 ระดับ ซึ่งแต่ละระดับ Jameson ได้แยกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโครงเรื่องและเนื้อหาความงามออกมาวิเคราะห์วิธีการเขียนของผู้เขียนตลอดจนการซึมซับรับเอาเนื้อหาสาระของผู้อ่านผ่านกระบวนการนี้

โดย ระดับแรก คือ ระดับสังคม (The Social) เป็นระดับที่งานเขียนของนักเขียนแต่ละคน (Individual Narrative) ซึ่งถือเป็นผลิตทางวัฒนธรรมได้กลายไปเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Act) เพื่อสร้างจินตนาการในความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ (Historical Contradiction) และเพื่อปรุงแต่ง (Dramatize) สภาพปัจจุบันของความเป็นจริง (The Real) การปรุงแต่งความจริงในบริบทความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนั้น ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ของผู้เขียนได้สร้างภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพ (Nominal Representation) ให้เกิดขึ้นด้วยในเวลาเดียวกันโดยการกำหนดนิยามความหมายต่างๆ แบบแก่นสารนิยมของกลุ่มคู่ขัดแย้งเอาไว้ในกระบวนการปรุงแต่งความจริงในระดับแรก

ระดับที่สอง คือ ระดับทางการเมือง (The Political) เป็นระดับที่ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์จากเนื้อหาเรื่องเล่า (Narratives) หลายๆ เรื่องถูกเชื่อมโยงและหลอมรวมเป็นลักษณะร่วม (Collective Character) ของบทสนทนาของกลุ่ม (Group Discourses) ในบริบทความขัดแย้งระหว่างชนชั้นหรือระหว่างกลุ่ม ซึ่ง "เนื้อหา" ที่หลอมรวมเป็นลักษณะร่วมเหล่านี้ได้สร้างความแปลกแตกต่างร่วม (Group Fantasy) ที่ทำให้ผู้อ่านซึมซับรับเอากำหนดนิยามความหมาย ระบบคุณค่าและความเชื่อต่างๆ เข้าไป ในระดับนี้จากภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพได้เริ่มกลายเป็นภาพตัวแทนทางการเมือง (Political Representation) ที่ผู้อ่านซึมซับเอาระบบคุณค่าและความเชื่อต่างๆ เข้ามาในความคิด

ระดับที่สาม คือ ระดับอุดมการณ์ (Ideology of Form) ซึ่งเนื้อหาเรื่องเล่า หรือปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ของนักเขียนที่ถูกหลอมรวมเป็นลักษณะร่วมเริ่มถูกแปลงเข้าสู่ระดับอุดมการณ์ของผู้อ่านที่ผู้อ่านได้ยอมรับเอายุทธวิธีและเป้าหมายทางการเมืองต่างๆ เข้าสู่ระดับจิตไร้สำนึกทางการเมือง กลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมไปอย่างเคยชินและไม่รู้ตัว (Political Unconsciousness) (Homer, 1998 : 36 - 47)

3.แนวคิดเรื่องการตอบโต้

งานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนและการดิ้นรนต่อสู้เพือนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หลายชิ้น ได้อธิบายการตอบโต้ในรูปแบบต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน

งานศึกษาของ ทวิช จตุรพฤกษ์ เรื่อง *พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน: การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่* (ทวิช, 2541) เป็นงานศึกษาที่นำเสนอการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวลีซอในสถานการณ์ที่ชุมชนไร้อำนาจในการจัดการทรัพยากรและปัจเจกสูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยชาวลีซอใช้ "พิธีกรรม" เป็นเวทีของการตีความเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายของอำนาจที่ครอบงำให้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้ต่อสู้เชิงสัญลักษณ์

ทวิช พบว่า ในสถานการณ์ที่ชุมชนลีซอตกอยู่ภายใต้การสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากรและชีวิตของตนเองซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ชาวลีซอได้ใช้พิธีกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนให้สามารถดำรงอยู่รอดได้อย่างมีอัตลักษณ์ของความเป็นลีซอ กล่าวคือเป็นการใช้พิธีกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ซึ่งชาวลีซอได้ปรับโครงสร้างทางความเชื่อที่กำลังสับสนให้คืนสู่ระเบียบ โดยการปรับวัฒนธรรมไทยให้เข้าไปอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมลีซอ การใช้พิธีกรรมเพื่อตีความสำคัญของชาติพันธุ์ในบริบทใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การนิยามความเจ็บป่วยกับภาวะไร้ศักดิ์ศรีของเพศชายว่ามาจากการสูญเสียงานที่มีความหมายต่อสถานภาพของความเป็นชายที่น่านับถือ ทำให้หมดหนทางแสดงบทบาทความเป็นลูกผู้ชายตามความคาดหวังของชุมชน รวมถึงชาวลีซอยังได้ใช้พิธีกรรมเพื่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งภายในชุมชนและรัฐด้วย

งานของทวิช เป็นความพยายามที่จะอธิบายการสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ในบริบทที่เกิดความขัดแย้งอันเป็นผลพวงจากนโยบายการพัฒนา และในบริบทที่ชาวลีซอสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากรและการจัดการชีวิตของตนเอง โดยใช้ *พิธีกรรม* เป็นเวทีในการปรับเปลี่ยน ตีความ ตอบโต้ต่อความขัดแย้งในการดำรงชีวิตของกลุ่ม

หนังสืออีกเล่มที่ศึกษาการตอบโต้ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยใช้การสร้างและตีความประวัติศาสตร์ใหม่เพื่อปรับตัวต่อสู้กับวิกฤตทางวัฒนธรรม คือ งานศึกษาของ Nicholas Tapp (1989) เรื่อง *Sovereignty and Rebellion : The White Hmong of Northern Thailand*

โดย Tapp ศึกษา การตีความประวัติศาสตร์จากมุมมองของชาวบ้าน โดยกลับไปดูตำนาน นิทานปรัมปรา เพลงพื้นบ้าน เพื่ออธิบายว่าชาวม้งผลิตจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (Historical Consciousness) เพื่อรักษาความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองอย่างไรในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งที่กระทบต่อโครงสร้างทางสังคมเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของตนเองกับคนอื่น ๆ

Tapp บอกว่า ประวัติศาสตร์ของม้งจัดความแตกต่างของตนเป็นคู่ตรงกันข้ามกับจีน ซึ่งม้งมีความขัดแย้งและก่อสงครามกับจีนมายาวนานในอดีต จนในที่สุดม้งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ในประวัติศาสตร์ระบุว่า ทางเลือกของคนม้งคือ การยอมถูกครอบงำและแสดงตนเป็นคนจีน ซึ่งม้งพวกนี้ถูกเรียกว่า คนดิบ กับ อีกทางเลือกหนึ่งที่จะปฏิเสธและไม่สยบยอมต่ออำนาจของวัฒนธรรมจีน ทำให้ชาวม้งพวกนี้เลือกอพยพถอยร่นลงมาเรียกว่า คนสุก เป็นการสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ชุดใหม่ขึ้นมา เพื่อแสดงลักษณะที่แตกต่างไปจากคนจีน ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานเกี่ยวกับการอพยพของเผ่าพันธุ์ม้ง และเพลงพื้นบ้านที่แสดงความยากลำบากในการดำรงชีวิต

เมื่อเกิดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างชุดใหม่กับกระแสการพัฒนาที่รัฐไทยเข้าไปครอบงำให้กลายเป็นคนไทยและให้ยอมรับต่อการพัฒนา Tapp พบว่า ในกระบวนการปรับตัวและต่อสู้เพื่อแสดงความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองนั้น ชาวม้งที่ถูกย้ายไปอยู่ศูนย์อพยพได้หยิบยืมเครื่องมือมาช่วยทำความเข้าใจกับสถานการณ์ใหม่ อย่างเช่น การเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ มีการตั้งตุ๊กตาหรือรูปจำลองของเทพเจ้าและรูปผีวีรบุรุษเพื่อกราบไหว้บูชา มีการสร้างตำนานวีรบุรุษที่จะมาปลดปล่อยคนม้งใหม่ โดยตำนานวีรบุรุษนี้ได้หยิบยืมเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านของลาวซึ่งเกี่ยวข้องกับวีรบุรุษที่จะมาปลดปล่อยคนลาวไปให้ ตำนานใหม่ของคนม้งได้เปลี่ยนวีรบุรุษจากตำนานของลาว โดยให้วีรบุรุษบินข้ามทะเลมาช่วยเหลือคนม้งให้พ้นจากความทุกข์ยาก ซึ่งในที่นี้ หมายถึงคนม้งที่อพยพไปอยู่ประเทศสหรัฐอเมริกา (Tapp, 1989)

คนม้งหยิบยืมเค้าโครงเรื่องเดิมมาสร้างใหม่โดยเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์หรือตำนานที่เคยใช้อธิบายปรากฏการณ์ประเภทเดียวกันมาก่อน เป็นตำนานที่ผู้นำม้งพาคนม้งอพยพหนีมาจากประเทศจีน เพื่อแสดงความเป็นม้งที่หลุดพ้นจากการครอบงำของวัฒนธรรมจีน

ส่วนงานอีกชิ้นหนึ่งที่มีแนวคล้ายกัน คือ งานของ ยศ ล้นตลบอดิ เรื่อง หลักช้าง : การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์คนไทในได้คง (ยศ, 2541) โดยเสนอว่าคนไทได้พยายามสร้างและตีความประวัติศาสตร์ของตนเองขึ้นมาในรูปของการเขียนตำนานและพงศาวดารที่บอกตัวเองและลูกหลานว่า ประวัติ

ศาสตร์ของคนไทยคือประวัติศาสตร์ของความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ ไม่ถูกแบ่งแยกและไม่ถูกปกครองโดยคนอื่นและถึงแม้จะเกิดสงครามกับจีนและพม่า แต่บรรพบุรุษได้พยายามต่อสู้และรักษาเอกราชเอาไว้ได้

คนไทยในงานศึกษาของ ยศ และคนม้งในงานศึกษาของ Tapp ตีความตำนานและพงศาวดารใหม่โดยการหยิบยืมพงศาวดาร ตำนานของวัฒนธรรมอื่นหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมมาทำการผลิตซ้ำจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์เพื่อรักษาความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจอื่น ๆ การตีความพงศาวดาร ตำนาน หรือประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นการตีความประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่กลับเป็นการใช้ “ประวัติศาสตร์” ในความหมายที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพื่อเป็นเครื่องมือในการ “สร้างใหม่” หรือ “ผลิตซ้ำ” จิตสำนึกในทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ

ตามทัศนะ ของ ยศ นั้น ความคิดเกี่ยวกับการตอบโต้เป็นผลมาจากกระบวนการสร้างหรือตีความประวัติศาสตร์ใหม่ที่อาศัยประสบการณ์จากอดีตไปจัดระเบียบให้กับสถานการณ์ในปัจจุบัน และมีความคาดหวังต่ออนาคต อดีตซึ่งมีผลต่ออนาคตจึงเป็นอดีตที่ถูกสร้างหรือผลิตซ้ำในปัจจุบัน เสมอ การสร้างประวัติศาสตร์จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นกระบวนการเพื่อยืนยันความหมายการมีตัวตนของกลุ่ม ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจและภายใต้กระบวนการสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มชนที่ใหญ่กว่า

ในงานศึกษา ยศ พบว่า สัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับไท ก็คือ ข้าว ซึ่งในความทรงจำของคนไท ข้าวของคนไทเป็นข้าวคุณภาพดีที่ถูกส่งไปเป็นบรรณาการให้กับจักรพรรดิและขุนนางผู้ใหญ่ของจีน แต่เมื่อถึงสภาวะข้าวขาดแคลนและเกิดปัญหาในระบบการปลูกข้าวอันเนื่องมาจากระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ รัฐบาลจีนได้ยกเลิกระบบนาธรรมและระบบคอมมูน ซึ่งเปิดโอกาสให้ชาวนาไทจกจกขายสถานการณ์ปลูกข้าวและขายผลผลิตได้ดีจนเป็นที่นิยม แต่ท่ามกลางสภาวะที่ข้าวควรจะถูกขายได้ราคาดี ปรากฏว่า คนไทไม่ยินยอมขายข้าวออกมา ทั้งๆ ที่จะได้กำไรงาม แต่คนไทกลับเก็บข้าวเอาไว้ รอจนถึงฤดูกาลข้าวใหม่เข้ายุ้งฉางจึงยอมขายข้าวเก่าออกไป ด้วยเหตุผลที่คนไทอธิบายว่า การส่งข้าวเก่า ซึ่งมีนัยของ “ข้าวที่เหลือกินแล้ว” จากคนไทไปให้ลูกหลานเซ (คนจีน) ได้กินถือเป็นความด้อยต่ำของคนจีนในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่ในอดีตนั้นบรรพบุรุษคนไทยต้องยอมจำนนส่งข้าวดี ๆ ไปให้จักรพรรดิจีนเป็นบรรณาการ

ข้าวและนัยการตีความจากข้าวจึงเป็นการตอบโต้ของคนไทต่อการถูกครอบงำจากจีนซึ่งช่วยอธิบายและให้ความหมายต่อประสบการณ์ที่คนไทกำลังเผชิญอยู่ ทั้งในด้านการปรับตัวเข้ากับกลไกตลาด และเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงการต่อสู้กับกลุ่มคนที่เหนือกว่า

นอกจากนี้ ยศ พบว่า การจัดงานปอยพาราหรือปอยพระเจ้า เป็นการปรับประเพณีเดิมเพื่อจัดองค์กรทางสังคมใหม่ในสถานะที่คนไทต้องการรวมตัวกันเพื่อแข่งขันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ขณะเดียวกันก็เป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิม ซึ่งแสดงความมั่งคั่งร่ำรวยในระดับหมู่บ้าน ขณะที่ในระดับปัจเจกหรือระดับครัวเรือน ชาวนาไทได้ปรับเปลี่ยนประเพณีและกฎเกณฑ์ดั้งเดิม เช่น การแต่งงาน ให้แต่งงานได้เฉพาะกับลูกหลานของคนในหมู่บ้านเดียวกันเท่านั้น เพื่อเชื่อมโยงและรักษาผลประโยชน์โดยตรงกับสิทธิในการใช้ที่ดินท่ามกลางสถานะการแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากรที่หายากและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน

ส่วนงานศึกษาอีกเล่มหนึ่งของ Comaroff (1992) เป็นงานศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการตอบโต้และการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ โดยเสนอว่าในสภาวะการณ์ที่มนุษย์ต้องการกำจัดความไม่ปกติที่เกิดขึ้นและต้องการสร้างสิ่งใหม่ในประสบการณ์ชีวิต มนุษย์ได้ใช้การแสดงออกและการปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นผลพวงมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมภายนอกกับตัวเอง กระทำการตีความให้ความหมายใหม่ในเชิงสัญลักษณ์ ผ่านกระบวนการรื้อและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรมเพื่อผลิตตัวตนใหม่ que แสดงการตอบโต้และต่อต้าน

Comaroff ทำการศึกษากลุ่มชนเผ่าซีได (Tshidi) ในแถบแอฟริกาใต้ในช่วงระยะเวลา 150 ปี เริ่มต้นจากช่วงก่อนการล่าอาณานิคม เขาพบว่ากลุ่มซีไดได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงหลายประการจากประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งรัฐแอฟริกา ลัทธิการเหยียดผิว การล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตกและการเข้ามาของกลุ่มมิชชันนารี สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้ชาวซีไดและคนพื้นเมืองกลายเป็นคนชายขอบ ในช่วงแรกมิชชันนารีเข้ามาพร้อมกับแนวความคิดเรื่องคุณค่า งาน ตามความหมายของสังคมอุตสาหกรรมในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม ขณะที่กลุ่มพ่อค้านายทุนประเทศตะวันตกเข้ามาชุดเหมือนทองให้คนพื้นเมืองเป็นแรงงานสำคัญ แรงกดดัน การกดขี่ และการเอาเปรียบจากวิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนกลายเป็นโลกที่แปลกแยกสำหรับชาวซีได พวกเขาซึ่งได้ทยอยเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกตามแนวซีออนนิสซึม (Zionism) ได้นำแนวคิดและคำสอนไปสร้างสัญลักษณ์ของโลกใหม่เพื่อต่อต้านความแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับความเป็นกรรมาชีพที่ถูกกดขี่และระบบการเมืองที่ถูกเอาเปรียบ โดยชาวซีไดแปลงความแปลกแยกลงในสัญลักษณ์ของความเจ็บป่วย เปรียบเทียบดวง

วิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้ากับน้ำและเปรียบเทียบความกระหาย ความหนาวเย็นและความร้อนกับการกดขี่เอาเปรียบและโลกที่กำลังคุกคามพวกเขา การประกอบพิธีกรรมจึงใช้น้ำเพื่อดับความกระหายในเชิงสัญลักษณ์ ดังนั้น กลุ่มซ็อนนิส (Zionist) หรือชาวซีไดที่เปลี่ยนศาสนาจึงเปลี่ยน (Reform) สิ่งผิดปกติและความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในชีวิตของพวกเขาภายหลังการถูกบีบคั้นให้ตกเป็นคนขายขอบกก็เพื่อที่จะสร้างความเป็นคนใหม่ โดยพวกเขาใช้วลีแห่งการต่อต้าน (Idioms) ในชีวิตประจำวันภายในระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต การแลกเปลี่ยนและอำนาจ เพื่อสร้างรูปแบบการต่อสู้และปฏิบัติการออกมาในสังคม (Comaroff, 1985)

แนวคิดการตอบโต้จากงานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งที่สะท้อนรูปแบบการตอบโต้อันหลากหลายของกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ คือ งานศึกษาของ James C. Scott ในหนังสือเรื่อง Weapons of the Weak (1985) และหนังสือเรื่อง Domination and The Art of Resistance : Hidden Transcripts (1990)

Scott เสนอให้มองการต่อต้านที่ไม่จำเป็นต้องถูกจัดตั้งอย่างเป็นระบบหรือมีเรื่องราวของการปฏิวัติเสมอไป แต่การต่อต้านสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล และจุดประสงค์ของการต่อต้านอาจไม่จำเป็นต้องพุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนระบบที่ครอบงำผู้ตกเป็นรองเสมอไป หากแต่จุดประสงค์ของการต่อต้านอาจเป็นไปเพื่อการอยู่รอดเลี้ยงชีวิต การทำให้ตัวเองแน่ใจว่ามีความปลอดภัยในการยังชีพและการมีชีวิตอยู่ ดังนั้น การที่ชาวนาแอบซ่อนข้าวเอาไว้เพื่อเลี้ยงภาชี หมายถึงการที่ชาวนาจะมีข้าวของตัวเองเพื่อยังชีพขณะที่แอบซ่อนก็ดักกันและหลบเลี้ยงข้าวเพื่อแสดงอาการไม่ตอบสนองต่อรัฐด้วย หรือการที่ชาวนาหนีการเกณฑ์ทหาร เหตุผลอาจเป็นเพราะอาหารในค่ายฝึกไร้รสชาติหรืออาจเพราะเมล็ดข้าวที่บ้านกำลังลี้บรอการเก็บเกี่ยว แต่นั่นหมายความว่า ชาวนาคอนนั้นกำลังดูแลตัวเองไปพร้อมๆ กับการปฏิเสธอำนาจรัฐไปด้วยในตัว (Scott, 1985 : 290-301)

จาก Weapons of the Weak เราได้นำเสนอการต่อต้านที่เรียกว่า การต่อต้านอย่างแอบแฝง (Hidden Transcript) (1990) ในเวลาต่อมา เพื่อทำความเข้าใจกับการอ่านและการตีความกับปฏิบัติการทางการเมืองของกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ โดยเขาศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มผู้ไร้อำนาจที่ถูกกดบังคับว่าจะปฏิบัติวิธีในการแสดงอำนาจของตนอย่างไร เขาเชื่อว่า ทุก ๆ กลุ่มที่ตกเป็นรองมักจะสร้างการต่อต้านอย่างแอบแฝงที่สะท้อนการวิพากษ์วิจารณ์อำนาจและการครอบงำของกลุ่มผู้เหนือกว่าเสมอ โดยลักษณะสำคัญของการต่อต้านอย่างแอบแฝงนั้น Scott สรุปเอาไว้ 3 ลักษณะคือ

1. มีลักษณะเฉพาะเจาะจงต่อพื้นที่ที่กำหนดและต่อผู้กระทำ ซึ่งแต่ละรูปแบบของการต่อต้านอย่างแอบแฝงจะถูกสร้างขึ้นในระหว่างการกดขี่อย่างโจ่งแจ้ง (Public Transcript) ที่ทำการกีดกันผู้ด้อยกว่า

2. การต่อต้านอย่างแอบแฝงไม่ได้เป็นเพียงแค่ถ้อยแถลง (Speech) เท่านั้น แต่มันมีช่วง (Range) ของปฏิบัติการอันหลากหลาย ดังนั้น กิจกรรมของชาวนาท้องถิ่น การขโมย การเลี่ยงภาษีและการทำงานอย่างไร้ประสิทธิภาพให้กับเจ้าของที่ดินต่างเป็นส่วนหนึ่งของการต่อต้านอย่างแอบแฝงทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การต่อต้านอย่างแอบแฝงไม่ได้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้ด้อยอำนาจเพียงกลุ่มเดียว หากแต่ในหมู่ชนชั้นสูงที่ต้องการจะฝ่าฝืนต่อความคิดของกลุ่มครอบงำก็อาจสร้างรูปแบบของการต่อต้านอย่างแอบแฝงด้วย เช่น รูปแบบของการสะสมความหุนหาวอย่างลับๆ การติดสินบน การแอบจ้างหัวขโมยเพื่อกระทำการบางอย่าง การจูงใจด้วยการให้ที่ดิน ปฏิบัติการเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูงที่ต้องการฝ่าฝืนต่อการครอบงำอย่างโจ่งแจ้งของกลุ่ม

3. ขอบเขตระหว่างการต่อต้านที่แอบแฝงกับการครอบงำอย่างโจ่งแจ้งเป็นพื้นที่การต่อสู้ระหว่างการครอบงำกับการตกเป็นรอง ซึ่งมีความหลากหลายและการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น การตอบโต้ลักษณะนี้ถือเป็นความขัดแย้งอันปกติกี่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของการต่อสู้ทางชนชั้น (Scott, 1990 : 14)

Scott บอกว่า รูปแบบของการต่อต้านอย่างแอบแฝงเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น เรื่องตลก นิทาน เรื่องเล่าพื้นบ้าน เพลง ละคร หรือแม้กระทั่งการทำท่าทางไม่รู้ไม่สนใจ การแสดงความไร้เดียงสา การเปรียบเปรย การปิดบังซ่อนเร้น การทำงานไม่เต็มประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้ต่างถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแสดงนัยการวิพากษ์วิจารณ์ต่อการครอบงำทั้งสิ้น

งานศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการใช้รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น นิทาน เรื่องเล่า คำเปรียบเปรย ตำนาน ประวัติศาสตร์ พิธีกรรม ทั้งของตนเองหรือหยิบยืมมาจากวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ๆ รวมถึงกระบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา เพื่อนำมาตีความ อธิบายในความพยายามปรับเปลี่ยน ตอบโต้และดิ้นรนต่อสู้เพื่อรักษาความเป็นตัวตนและความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงในชีวิต

อย่างไรก็ตาม การตอบโต้ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงในชีวิตได้เชื่อมโยงกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใหม่ๆ ด้วย (Gupta & Ferguson, 1997) ซึ่งการตอบโต้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางสังคมและการเรียนรู้ของกลุ่มคนต่างๆ

อันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น และการตอบโต้อาจเกิดขึ้นในหลากหลายระดับที่อาจเสริมอัตลักษณ์เดิมให้มั่นคงหรืออาจนำไปสู่การเสนออัตลักษณ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ในแง่นี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identities) ที่เกิดขึ้นจากการสร้าง (Construct) และการสร้างใหม่ (Reconstruct) ของประสบการณ์การเรียนรู้ของกลุ่มคนอันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ จะมีลักษณะเป็นยุทธวิธีในการต่อรองและตอบโต้ที่เลื่อนไหลไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ เจื่อนไซ สภาวการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

กรอบคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ มองความหมายของผืนว่าถูกสร้างขึ้นจากปฏิบัติการทางภาษา (Discursive Practices) ในแต่ละยุคสมัยบนฐานการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดหนึ่ง ซึ่งในที่นี้ได้พิจารณาปฏิบัติการทางภาษาเกี่ยวกับผืนที่ปรับเปลี่ยนไปมาของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ (Dominant Culture) อันหมายถึง ตะวันตกและรัฐไทยที่สร้างชุดวาทกรรมครอบงำ (Dominant Discourse) และกระทำต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ (Subordinated Culture) ซึ่งถูกจัดวางและเบียดขับจากวาทกรรมครอบงำชุดนี้

การมองผืนเป็นปฏิบัติการทางภาษา ทำให้เห็นว่า กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจต่างได้สร้างชุดความหมายว่าด้วยผืนที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยผ่านการสร้างภาพตัวแทนผลิตชุดความหมายเพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม วาทกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำมีกลไกและเครื่องมือในการนำเอาความรู้ไปจัดการความจริง (Regime of Truth) ทำให้ชุดความหมายผืนของกลุ่มวาทกรรมครอบงำกลายเป็นที่ยอมรับของสังคมวงกว้าง

จากนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้ปรับประยุกต์แนวคิดเรื่อง "กระบวนการการกักขัง" (Strategies of Containment) ของ Fredric Jameson (1981) มาวิเคราะห์การสร้าง "ภาพตัวแทน" ของผืนในชุดวาทกรรมครอบงำของกลุ่มวัฒนธรรมหลักที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การประยุกต์แนวคิดนี้มาใช้ก็เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับภาพลักษณ์ของยาเสพติด โดยผ่านการสร้าง "ภาพตัวแทน" ชุดความหมายผืนกับยาเสพติดและปฏิบัติการทางภาษาที่มีการกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของชาวม้งเป็นแก่นสารนิยมว่าเป็นผู้ปลูกเสกและค้าฝิ่นโดยละเอียดเจื่อนไซอื่นๆ ในประวัติศาสตร์

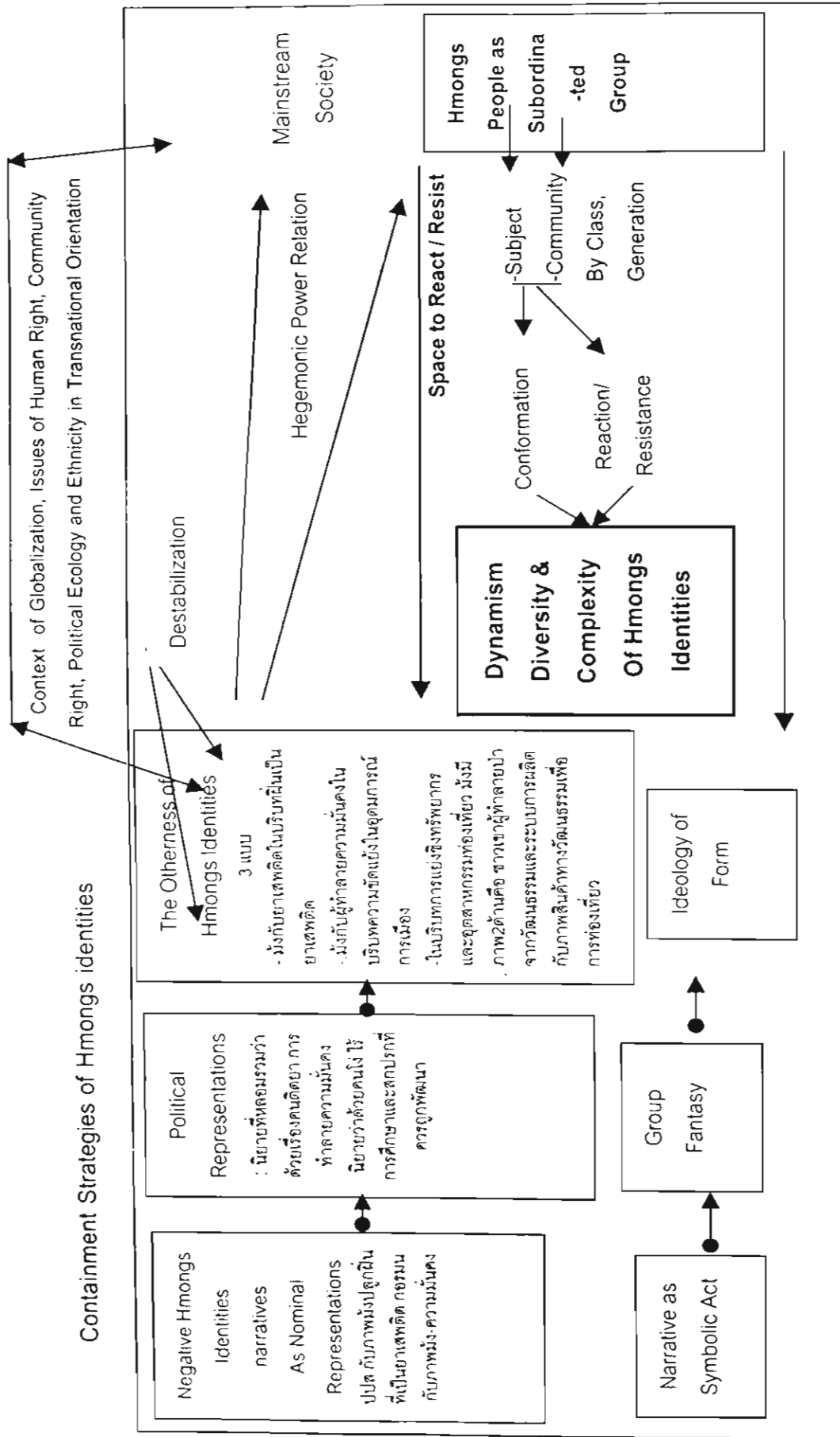
ภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นนี้ ในระดับแรกเป็นเรื่องเล่าในภาพด้านลบเกี่ยวกับม้ง (Negative Hmong Identities Narrative) ของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำที่ได้กลายเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Act) เพื่อสร้างและปรุงแต่งความจริงในเวลาต่อมา ภาพตัวแทนในระดับแรกนี้เป็นแต่เพียงมายาภาพ (Nominal) ที่กำหนดนิยามความหมายชาวม้งเอาไว้เป็นแบบแก่นสารนิยม (Essence) ด้วยการขนานนามว่าม้งคือใคร/เป็นอย่างไรในบริบทต่างๆ ในกระบวนการนี้มีการนำเอาความรู้ไปจัดการความจริงเพื่อสร้างมายาภาพของชาวม้ง เช่น เรื่องราวของชาวม้งกับฝิ่นที่เป็นยาเสพติด การเป็นผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่น ภาพชาวม้งกับการเป็นคอมมิวนิสต์ผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ เป็นต้น จากนั้น ในบริบทความขัดแย้งระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพในระดับแรกเหล่านี้เริ่มเชื่อมโยงและหลอมรวมเป็นลักษณะร่วมแสดงความแปลกแตกต่างของกลุ่ม (Group Fantasy) ที่ซ่อนทับกันเกี่ยวกับชีวิตชาวม้งว่าด้วยความเป็นคนอื่น (The Other) ของวัฒนธรรมหลักในปัจจุบัน เช่น เรื่องเล่าความแตกต่างว่าด้วยคนติดยา-ทำลายความมั่นคง-ทำลายป่า เรื่องเล่าว่าด้วยคนโง่ ไร้การศึกษา สกปรก เป็นต้น ลักษณะร่วมเหล่านี้เมื่อได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพจะเริ่มกลายเป็นภาพตัวแทนทางการเมืองที่ถูกแปลงเข้าสู่ระดับอุดมการณ์ (Ideology of Form) ของผู้คนในสังคมทั่วไปที่ยอมรับเป้าหมายและยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมอย่างไม่รู้ตัวที่สังคมใหญ่เชื่อและยอมรับเช่นนั้นอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม ภาพตัวแทนทางการเมืองที่ถูกแปลงเข้าสู่ระดับอุดมการณ์ไม่ได้เป็นภาพตัวแทนที่กักขังอย่างหยุดนิ่งตายตัว แต่ภาพตัวแทนสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ผ่านการดิ้นรนต่อสู้ของกลุ่มผู้ด้อยอำนาจและขณะเดียวกันรัฐก็ได้พยายามสร้างภาพตัวแทนทางการเมืองใหม่ๆ ที่แปลงเข้าสู่อุดมการณ์ขึ้นมาเรื่อยๆ ในรูปแบบใหม่ๆ ในบริบทใหม่ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาจนทับซ้อนเป็นภาพลักษณ์ของชาวม้งจนถึงปัจจุบัน โดยในที่นี้ ได้จำแนกภาพตัวแทนทางการเมืองที่ถูกแปลงเข้าสู่อุดมการณ์ออกเป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆ ตามบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและปฏิสัมพันธ์ที่เลื่อนไหลในสถานะที่เปลี่ยนไป คือ 1. ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยคนติดยาของชาวม้งจากภาพฝิ่นในบริบทที่ฝิ่นได้กลายเป็นยาเสพติดในสังคมทั่วไป 2. ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยชาวเขาผู้ทำลายความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมในช่วงสงครามเย็น และ 3. ในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและยุคนิยม-อุตสาหกรรมที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกำลังเติบโต ได้ทำให้ภาพตัวแทนทางการเมืองเกี่ยวกับชาวม้งมีภาพสองด้าน

คือ ภาพวาดด้วยผู้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยี่ของชาวม้ง ขณะเดียวกันก็มีภาพลักษณะชาวเขาและไร่ผืนในแง่สินค้าทางวัฒนธรรม ที่ถูกนำเสนอให้เป็นภาพโรแมนติก (Romanticized) จากการท่องเที่ยว

ภาพตัวแทนทางการเมืองนี้เองที่ได้สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและวัฒนธรรมหลักได้เข้าไปควบคุมและจัดการชีวิตของชาวม้งบนแนวคิด "การพัฒนา" ผ่านการใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ ในแง่นี้ชาวม้งจึงตกเป็นเครื่องมือของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลักในการ "อ้าง" ถึงวัฒนธรรมม้งผู้เคยปลูก เสพ และค้าฝิ่นเพื่อแบ่งแยกเขา-เรา รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลักคือ "เรา" ขณะที่ชาวม้งกลายเป็น "คนอื่น" ที่รัฐมีความชอบธรรมในการขึ้นไปสถาปนาอำนาจผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชุมชนชาวม้งด้วยแนวทางการพัฒนาเกิดนโยบายและกฎหมายต่างๆ โดยในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ทำลายความมั่นคง รัฐกำหนดนโยบายการสร้างความกลมกลืน ดึงมวลชนเข้าร่วมกับรัฐ ด้วยการเสนอเงื่อนไขให้อพยพชาวม้งลงจากยอดดอย สร้างหมู่บ้านและจัดหาที่ดินทำกินให้การส่งชาวม้งออกไปร่วมรบกับพคท.เพื่อแสดงความภักดีต่อรัฐ ขณะที่ในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ติดยา-ปลูกฝิ่นและทำลายป่า รัฐกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการทำลายป่าด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยี่เพื่อการยังชีพของชาวม้งไปสู่การทำไร่ถาวรอยู่กับที่ เปลี่ยนพืชที่ผลิตจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่พืชเชิงเดี่ยวอย่างสวนท้อ ลิ้นจี่ มะม่วง กะหล่ำปลี เพื่อการค้าขาย ตลอดจนการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขากับชาวม้ง ขณะที่อีกด้านหนึ่งของภาพตัวแทนทางการเมืองของชาวม้งในฐานะที่เป็นชาวเขาและมีวัฒนธรรมที่แปลกถูกทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว รัฐได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว กำหนดสถานที่ หมู่บ้าน สร้างพิพิธภัณฑ์ ให้ชาวม้งสวมใส่เครื่องแต่งกาย ทำการปลูกฝิ่นเพื่อแสดงเป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยว

การสถาปนาอำนาจรัฐด้วยการกำหนดนโยบาย มาตรการและกฎหมายนั้นรัฐได้ใช้องค์กรและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งถือเป็นหน่วยปฏิบัติการแห่งการกักขัง (Agent of Containment) ทำการควบคุมดูแลให้นโยบายมาตรการและโครงการเหล่านี้สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องด้วยปฏิบัติการทางภาษาที่ผลิตและขยายองค์ความรู้ด้านยาเสพติดกับชาวม้งและชนบนที่สูง มีการสร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะ และสร้างกลไกจำแนกชนบนที่สูงออกจากกลุ่มคนอื่น ๆ มีมาตรการเฉพาะต่อการควบคุมและจัดการปัญหาการปลูกฝิ่นของชนบนที่สูงเพื่อตอกย้ำการ "มีอยู่" ของภาพตัวแทนและวาทกรรมครอบงำนี้

นอกจากนี้ งานศึกษาชิ้นนี้ยังได้มองชาววังและชนบนที่สูงในฐานะที่เป็นผู้กระทำ (Subject) ที่ต่อสู้ดิ้นรน (Active) มากกว่าจะเป็นผู้ยอมจำนน ดังนั้น ในบริบทที่ด้านหนึ่งรัฐได้สร้างนโยบายและกฎหมายที่บีบบังคับให้ชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์มีทางเลือกในการดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมน้อยลง ขณะที่อีกด้านหนึ่งในปัจจุบันอุดมการณ์ของรัฐกับสถานะของชาติถูกท้าทาย (Destabilized) จากสภาพการณ์ภายนอกและเงื่อนไขต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และการเมืองนิเวศที่เริ่มถูกนำเสนอเป็นมิติใหม่ๆ ในการพิจารณาความขัดแย้งและการประท้วงต่อต้านของผู้ด้อยโอกาสในเวทีเศรษฐกิจการเมืองระดับข้ามชาติ (Transnational) ประเด็นเหล่านี้ได้เชื่อมโยงกับความเป็นชาติพันธุ์และการเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่และการแสดงตัวตนผ่านระบบสัญลักษณ์และความเป็นชุมชนของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อรองต่ออำนาจครอบงำของชาติ ในบริบทเช่นนี้ ด้านหนึ่ง ทำให้รัฐต้องปรับตัวและเปิดบทบาทใหม่ของตัวเอง เช่น การหันมาเล่นบทนักอนุรักษ์ในกระแสสิ่งแวดล้อมใหม่ แต่อีกด้านหนึ่งที่สำคัญสำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส คือ ในบริบทเหล่านี้ได้เปิดช่องว่างให้กับชาววังและชนบนที่สูงได้สร้างกระบวนการตอบโต้ต่อชุดวาทกรรมครอบงำขึ้น เพื่อตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ชาววังเอาไว้ด้วยภาพลักษณ์ที่แตกต่างกัน 3 รูปแบบในแต่ละช่วงกาลเวลา คือ มั่งกับฝิ่น/ยาเสพติด - มั่งกับผู้ทำลายความมั่นคง - และมั่งผู้ทำลายป่าและสินค้าทางวัฒนธรรมซึ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็นภาพที่ทับซ้อนกันและตกผลึกอยู่ในระดับอุดมการณ์ของคนในสังคมไทยทั่วไปอยู่ปัจจุบัน

โดยการตอบโต้ของชาววังได้พยายามคิดค้นรูปแบบการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนอันหลากหลาย ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ ให้ความสนใจการตอบโต้ที่เชื่อมโยงกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใหม่ๆ จากประสบการณ์และการเรียนรู้ของกลุ่มคนต่างๆ อันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์มั่งด้วย เพื่อทำความเข้าใจกับผลของการตอบโต้ที่อาจเกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบหลากหลายระดับในแง่มุมมองศักยภาพแห่งการเปลี่ยนแปลงที่อาจเสริมอัตลักษณ์เดิมให้มั่นคงขึ้นหรืออาจนำไปสู่การเสนออัตลักษณ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างและการสร้างใหม่ของประสบการณ์และการเรียนรู้ของกลุ่มคนอันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์มั่งจะไม่ได้ถูกมองในลักษณะของชุมชนหรือพื้นที่แบบตายตัวเป็นกลุ่มก้อนเดียว แต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในที่นี้ จะถูกมองอย่างมีพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อน (Dynamism diversity and Complexity) ในลักษณะที่เป็นยุทธวิธีในการนำเสนอตัวเองของกลุ่มคนต่างๆ ภายในชุมชนมั่งที่ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ (Ideology of Form) กับปฏิกิริยาโต้ตอบ (Reaction)

ของผู้กระทำ (Actor) ในฐานะที่เป็นปัจเจก/ชุมชน มีความแตกต่างทางชนชั้น(Class) และวัย (Generation) ที่ข้ามกาลเวลาและเลื่อนไหลไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ เจือปนไข สภาวะการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนต่างๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังนั้น ผู้กระทำแต่ละกลุ่มคนจึงเลือกการยอมรับหรือการตอบโต้ที่แตกต่างหลากหลาย นำไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละกลุ่มของชาวม้ง

ขอบเขตและวิธีการศึกษา

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

- พื้นที่การศึกษา

งานศึกษานี้เก็บข้อมูลและวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ บ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวม้งกลุ่มแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาในแผ่นดินไทยตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้วทำไร่ย้าที่ข้ามเขตแดนไปมาระหว่างไทย-ลาว จนกระทั่งได้ลงหลักปักฐานตั้งหมู่บ้านอยู่ริมชายแดนฝั่งไทยหลังจากนั้นไม่นานนัก

- แหล่งข้อมูล ได้แก่

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Informant) หลัก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปกับผู้นำชุมชน ได้แก่ หมอผี หมอยา ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน

ในกลุ่มแรก หรือ กลุ่มชาวบ้านทั่วไป สามารถแบ่งช่วงอายุออกเป็น

1. กลุ่มชาวบ้าน/ ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ซึ่งเคยผ่านประสบการณ์ความมั่งคั่งมั่นคงจากวิถีชีวิตที่เคยผูกพันกับวัฒนธรรมผืนในอดีต ซึ่งจะครอบคลุมประสบการณ์ในอดีตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้มากที่สุด ในปัจจุบันคนกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มที่ใช้ผืนเป็นยาสามัญประจำบ้านตามความรู้พื้นบ้านปลูกผืนในที่ลับตาเพื่อใช้เป็นยา

2. กลุ่มชาวบ้านช่วงอายุมากกว่า 35 - 50 ปีขึ้นไป กลุ่มคนในวัยนี้เคยมีวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับผืนในอดีตต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันและอยู่ในจุดเปลี่ยนผ่านกับการพัฒนาและเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์มากที่สุด กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันหลากหลายในวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับผืน และคนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่เดินทางข้ามแดนฝั่งลาวไปแลกเปลี่ยนแรงงานและรับจ้างกรีดยาง

3. กลุ่มวัยรุ่นช่วงอายุต่ำกว่า 30 ปีลงมา โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่น เยาวชน ผู้มีการศึกษาที่ได้รับประสบการณ์จากโลกภายนอกผ่านระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจการเมืองในสังคมใหญ่

ส่วนกลุ่มที่สอง คือ ผู้นำชุมชน อย่าง หมอผี หมอยา ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน คือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เน้นปฏิบัติการด้านความรู้พื้นบ้านในการรักษาพยาบาล พิธีกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจจากภายนอก เป็นต้น ทั้งสองกลุ่มนี้ ถูกเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เช่น การเดินตามหมอยาเพื่อเก็บสมุนไพรในป่า การสังเกตและสอบถามวิธีการรักษาพยาบาล สูตรยาในการรักษาพยาบาล การเก็บข้อมูลจากกิจกรรมการไหว้ผีผืนของหมอยา เป็นต้น ส่วนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผี เช่น ลักษณะการปลุกผี ผืนที่ที่ปลุกผี ใช้วิธีการสังเกตและสอบถามเป็นหลัก

2.การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลต่างๆ จะถูกรวบรวมผ่านกิจกรรมและปฏิบัติการต่างๆ ทางสังคม (Social Practices) ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งในที่นี้คือ 1.ปฏิบัติการทางภาษา (Discursive Practices) ได้แก่ รายละเอียดของนิทาน เรื่องเล่า ตำนาน และพิธีกรรมที่เล่าสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน และ 2.ปฏิบัติการทางร่างกาย (Bodily Practices) คือ กิจกรรมและปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน โดยเฉพาะหมอยาพื้นบ้านซึ่งยังมีปฏิบัติการจากการปลุกผีในชีวิตประจำวัน การแลกเปลี่ยนแรงงาน การรับจ้างปลุกผีในดินแดนฝั่งลาว การรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ และปฏิบัติการเหล่านี้ยังคงมีผีที่ถูกพูดถึงและถูกปฏิบัติจริงอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวม้งในหมู่บ้านแทนธรรมปัจจุบัน

สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลนั้น เป็นการเก็บข้อมูลจากปฏิบัติการทางสังคมทั้ง 2 รูปแบบ คือ ปฏิบัติการทางภาษากับปฏิบัติการทางร่างกายของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งถือเป็นแหล่งรวมหรือคลังข้อมูลความหมายในวิถีชีวิตประจำวันเกี่ยวกับผี

3.การวิเคราะห์ข้อมูล

- หน่วยในการวิเคราะห์

ปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้งปฏิบัติการทางภาษาและปฏิบัติการทางร่างกาย

4. วิธีการศึกษา

การศึกษา "ปฏิบัติการ" (Practices) ด้านต่างๆ ของชาวม้งในวิถีชีวิตประจำวันปัจจุบันสามารถนำมาใช้วิเคราะห์และตีความ "ความหมาย" ทางวัฒนธรรมของชาวม้งว่า ในสภาวะการณ์ที่ชาวม้งถูกป้ายสีว่าเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมจากความเกี่ยวข้องในยาเสพติด การเป็นผู้ปลูก/เสพค้ายา และยาเสพติดนี้ชาวม้งได้ใช้ "ปฏิบัติการ" ต่างๆ เหล่านี้เพื่อกระทำการดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังจากชุดวาทกรรมครอบงำแล้วนิยามความเป็นตัวตนของชาวม้งอย่างไร

การศึกษาปฏิบัติการทางสังคมนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาที่เน้นการทำวิจัยภาคสนามและอาศัยวิธีการตีความทางวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย

วิธีการวิจัยเช่นนี้ จึงตั้งอยู่บนหลักการการสร้าง "กระบวนการเรียนรู้" ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย โดยหลักการนี้จำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายของชีวิตผู้คนว่า ความหลากหลายคือความงดงามของทุกชีวิตบนผืนโลก ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ถือเอา "ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม" เป็นจุดยืนและเป็นเป้าหมายของงาน ซึ่งการอาศัยหลักการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านกับผู้วิจัยบนวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยานี้มีเครื่องมือที่สำคัญ คือ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่รู้วัฒนธรรมของตนเป็นอย่างดี เพื่อมุ่งทำความเข้าใจในวิถีคิดและเหตุผลของชาวบ้านในการอธิบายความหมายทาง "วัฒนธรรม" ของกลุ่มตนเองในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม

ดังนั้น การวิจัยและการเก็บข้อมูลของงานศึกษาชิ้นนี้จึงไม่ได้มุ่งไปที่การค้นหาแบบแผนของวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมที่มีมาตรฐานแน่นอนแต่อย่างใด หากแต่มุ่งทำความเข้าใจความคิดและเหตุผลจากมุมมองของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่งในกระแสการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยร่วมกัน รวมถึงเปิด "ที่ทาง" ให้เสียงของชาวบ้านหรือ "คนใน" วัฒนธรรมนั้นมีโอกาสนำเสนอผลการวิจัยของตนด้วย (ชยันต์, 2544) ขณะที่ในแง่ของผู้วิจัย เบื้องหลังการใช้ Practices ที่ตั้งอยู่บนความคิดและท่าทีแบบสังคมวิทยาที่เรียกว่า Socioanalysis ทำให้งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งหวังที่จะเปิดโปงมิติที่ซ่อนเร้นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Swartz, 1997 : 10) เพื่อที่จะตั้งคำถามต่อความชอบธรรมและการปิดกั้นของรัฐ กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ รวมถึงต้องการเสนอความเป็นไปได้เพื่อสร้างทางเลือกในการจัดการทางสังคม

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของชาวม้งกับผืนที่มีหลากหลายด้าน ไม่ได้ผูกติดอยู่กับภาพลักษณ์ผืนกับยาเสพติดเพียงด้านเดียว

2. ทำให้เกิดความเข้าใจในเงื่อนไขด้านอื่นๆ ในมิติทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ผืนกับยาเสพติดจนกลายเป็นกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งในปัจจุบัน

3. ทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการตอบโต้ การต่อรองและการปรับเปลี่ยนของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว

เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

วิทยานิพนธ์ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระ 7 บท ได้แก่

บทที่หนึ่ง กล่าวถึงความสำคัญของประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบความคิดในการศึกษา ขอบเขตและวิธีการศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาและเนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่สอง นำเสนอการกำเนิดขึ้นของวัฒนธรรมการผลิตผืนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยลำดับเรื่องราวผ่านเหตุการณ์สำคัญ ข้อมูลหลักฐานอ้างอิงในประวัติศาสตร์ผืนและประวัติศาสตร์ม้งจนก่อรูปวัฒนธรรมการผลิตผืนของชาวม้งขึ้นบนภูเขา และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการผลิตผืนของชาวม้งในบริบทของสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศทั้งในประเทศจีนและต่อเนื่องมาจนถึงแถบอินโดจีน

บทที่สาม นำเสนอภาพวัฒนธรรมการผลิตผืนของชุมชนม้งบ้านแทนธรรม (นามสมมุติ - พื้นที่ศึกษา) กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบนิเวศ ที่ทำให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ 1. ช่วงผืนเป็นพืชการค้าบนภูเขาแบบยังชีพ ที่ตั้งอยู่บนหลักประกันเพื่อความมั่นคงในชีวิต และสะท้อนความเป็น "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" ของชาวม้งจากการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและมนุษย์ และ 2. ช่วงเปลี่ยนผ่านจากการผลิตผืนเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตผืนเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์ การค่อย ๆ เปลี่ยนคุณค่าของผืนจากหลักประกันความมั่นคงในการยังชีพ จากการขายผลผลิตส่วนเกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้ากำไรด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ต้องปรับเปลี่ยนและจัดระบบต่างๆ ภายในสังคมของตัวเองเพื่อรองรับการเปลี่ยน

แปลง ในบทนี้ ภาพลักษณะผืนสำหรับชาวม้ง ผืน คือ องค์ประกอบของระบบการผลิต ระบบความรู้ในการรักษาพยาบาลภายใต้วัฒนธรรมการผลิตเพื่อการยังชีพ ขณะที่ภาพลักษณะผืนในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ ผืนเริ่มกลายเป็นภาพยาเสพติดในระดับสากล ขณะที่ในมุมมองรัฐไทยผืนยังคงเป็นสินค้าทำกำไร

บทที่สี่ นำเสนอจุดเปลี่ยนในการกลายเป็น "คนชายขอบ" ของชาวม้งบ้านแทนธรรมและชีวิตบนเส้นทางการพัฒนา โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ 1. ยุคผืนผิดกฎหมาย เป็นยุคที่ภาพลักษณะผืนแปรเปลี่ยนไปในมุมมองของรัฐไทยจากสินค้าทำกำไรสู่พืชยาเสพติดและปัญหาความมั่นคงของชาติ ในยุคนี้อัตลักษณ์ของชาวม้งเริ่มถูกเชื่อมโยงกับภาพลักษณะผืนที่เป็นยาเสพติด และภาพลักษณะม้งผู้ทำลายความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างเสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์ และ 2. ยุคพัฒนา เป็นยุคที่อัตลักษณ์ของชาวม้งจากเดิมที่มีภาพลักษณะของผืนกับยาเสพติดและภาพลักษณะของผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ อัตลักษณ์ชาวม้งได้เริ่มถูกผนวกเข้ากับภาพสองด้านคือ ภาพของผู้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติจากระบบการผลิตแบบไร้ย้ายที่-ไร้ผืนและภาพของสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทการแย่งชิงทรัพยากรในยุคทุนนิยมและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การสร้างภาพลักษณ์ของรัฐทั้งผืนให้กลายเป็นยาเสพติด, ภาพลักษณะผู้ทำลายความมั่นคงของชาติและผู้ทำลายป่าได้เริ่มซ้อนทับกันกลายเป็นภาพด้านลบของชาวม้งที่ทำลายศีลธรรมของสังคมใหญ่ ภาพเหล่านี้เริ่มสร้างความเป็น "คนอื่น" ให้แก่ชาวม้งและทำให้ชาวม้งกลายเป็น "คนชายขอบ" ผ่านกระบวนการต่างๆ ของรัฐในฐานะกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ทำให้รัฐมีความชอบธรรมในการเข้าไปมีบทบาทในชุมชน ทำการพัฒนาผ่านนโยบายและกฎหมายต่างๆ ส่งผลให้ในด้านหนึ่งภายใต้เงื่อนไขอันจำกัด ชุมชนแห่งการเรียนรู้เริ่มอ่อนแอลง ศักยภาพในการเรียนรู้ลดลงจนไม่สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างเต็มที่

บทที่ห้า แสดงการวิเคราะห์กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งด้วยภาพตัวแทนทางการเมือง 3 รูปแบบใหญ่ๆ ที่ผ่านบริบทเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ภาพม้งที่เกี่ยวข้องกับผืนซึ่งเป็นยาเสพติด, ภาพม้งเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงของชาติและภาพม้งทำลายป่า ทั้ง 3 ภาพนี้ได้ทับซ้อนกันเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งที่รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำสร้างขึ้นจากชุดนิยามความหมายและปฏิบัติการทางภาษาจนหยั่งรากลึกเป็นรูปแบบแห่งอุดมการณ์ที่ทำให้คนในสังคมเชื่อและเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของชาวม้งเช่นนั้น และด้วยกระบวนการนี้เองทำให้ รัฐมีความชอบธรรมในการสถาปนาอำนาจผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชุมชนชาวม้ง

บทที่หก วิเคราะห์ปฏิกริยาของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ ซึ่งแบ่งเป็นการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนของชาวม้งกับการยอมรับและกลมกลืนไปกับวาทกรรมครอบงำ โดยปฏิกริยาดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างหลากหลายในระดับชุมชนและระดับปัจเจกที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของชนชั้น, ความต่างรุ่นต่างวัย รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกและชุมชนที่มีต่อความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้างครอบงำที่รัฐสถาปนาผ่านอำนาจเชิงสัญลักษณ์กับประสบการณ์การเรียนรู้ สถานการณ์และผลประโยชน์ของชุมชนและปัจเจกกลุ่มคนต่างๆ ภายในกลุ่มชาวม้ง ซึ่งการแสดงปฏิกริยาของชาวม้งต่อการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างหยุดนิ่งตายตัว แต่กลับพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนของอัตลักษณ์และไม่อาจถูกมองเป็นหนึ่งเดียวแบบ “ชนเผ่า” ได้อีกต่อไป

บทที่เจ็ด สรุปผลการศึกษาและข้อค้นพบจากการศึกษาตลอดจนนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาสังคม

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ผืนกับการผนวกผืนเข้าสู่วัฒนธรรมการผลิตของชาวม้ง

ในบทนี้ต้องการตรวจสอบข้อมูลว่า วัฒนธรรมการผลิตผืนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร โดยลำดับเรื่องราวผ่านเหตุการณ์สำคัญ (Event History) ข้อมูลหลักฐานอ้างอิงในประวัติศาสตร์ผืนและประวัติศาสตร์ม้งจนก่อรูปวัฒนธรรมการผลิตผืนของชาวม้งขึ้นบนภูเขา

การสำรวจข้อมูลเหล่านี้ตั้งอยู่บนข้อสังเกตที่ว่าผืนไม่ได้เป็นพืชท้องถิ่นของชาวม้งมาตั้งแต่แรกเริ่ม แต่ถูกนำเข้ามาจากดินแดนห่างไกล ซึ่งชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นำผืนมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากพ่อค้า นักเดินทางจากที่ต่างๆ บนภูเขาและสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการผลิต จากนั้น ในบทนี้ต้องการสำรวจต่อไปว่าในบริบทของสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศทั้งในประเทศจีนและการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวม้งอย่างต่อเนื่องมาจนถึงแถบอินโดจีนนั้น วัฒนธรรมการผลิตของชาวม้งเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยแบ่งหัวข้อออกเป็น 3 ส่วน คือ 1. ชาวม้ง – ชนพื้นเมืองในจีนกับผืนในฐานะยาที่มาจากแดนไกล 2. ผืน - ยาของชนพื้นเมืองในจีนกับสินค้าของนักล่าอาณานิคม 3. ผืน – จากพืชการค้าบนภูเขาสู่พืชการเมือง

2.1 ชาวม้ง – ชนพื้นเมืองในจีนกับผืนในฐานะยาที่มาจากแดนไกล

ชาวม้งมีประวัติศาสตร์ของตนเอง เริ่มตั้งแต่เป็นชนพื้นเมือง (Indigenous People) ที่อาศัยอยู่ในเมืองจีนแถบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ประวัติศาสตร์จีนเริ่มพูดถึงกลุ่มม้งเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณศตวรรษที่ 27 ก่อนคริสตกาล แต่ถูกจีนรุกรานและแย่งพื้นที่ทำกินในพื้นที่ราบ ชาวม้งจึงอพยพโยกย้ายถิ่นฐานรอนแรมเดินทางไกลขึ้นไปหลบซ่อนและตั้งหลักแหล่งอยู่บนพื้นที่สูงทางทิศใต้และตะวันตก

ประวัติศาสตร์ของการอพยพของชาวม้งนั้น จากเอกสารดั้งเดิมของจีน (ม็อตเต็ง, 2520) พบว่า ตั้งแต่แรกเริ่ม ชาวม้งหรือที่ชาวจีนเรียกว่า ชนเผ่าเมี่ยว หรือว่า ม่าน เคยอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงมายาวนาน ต่อมาภายหลังจากที่ชาวจีนอพยพออกมาจากที่ราบใหญ่ทางตอนเหนือแถบแคว้นโลยางเมื่อ 3,000 ปีก่อนคริสตกาลแล้วเคลื่อนย้ายตัวเองลงมาตามลุ่มน้ำต่างๆ ไปถึงฝั่งแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อราว 500 ปีก่อนคริสตกาล การเคลื่อนย้ายของชาวจีนนี้เองได้รับไล่ออกกลุ่มอื่นๆ ที่เคยอาศัยอยู่ให้ออกไปจากถิ่นเดิมของตน ม้งเป็นหนึ่งในกลุ่มคนเหล่านั้นที่

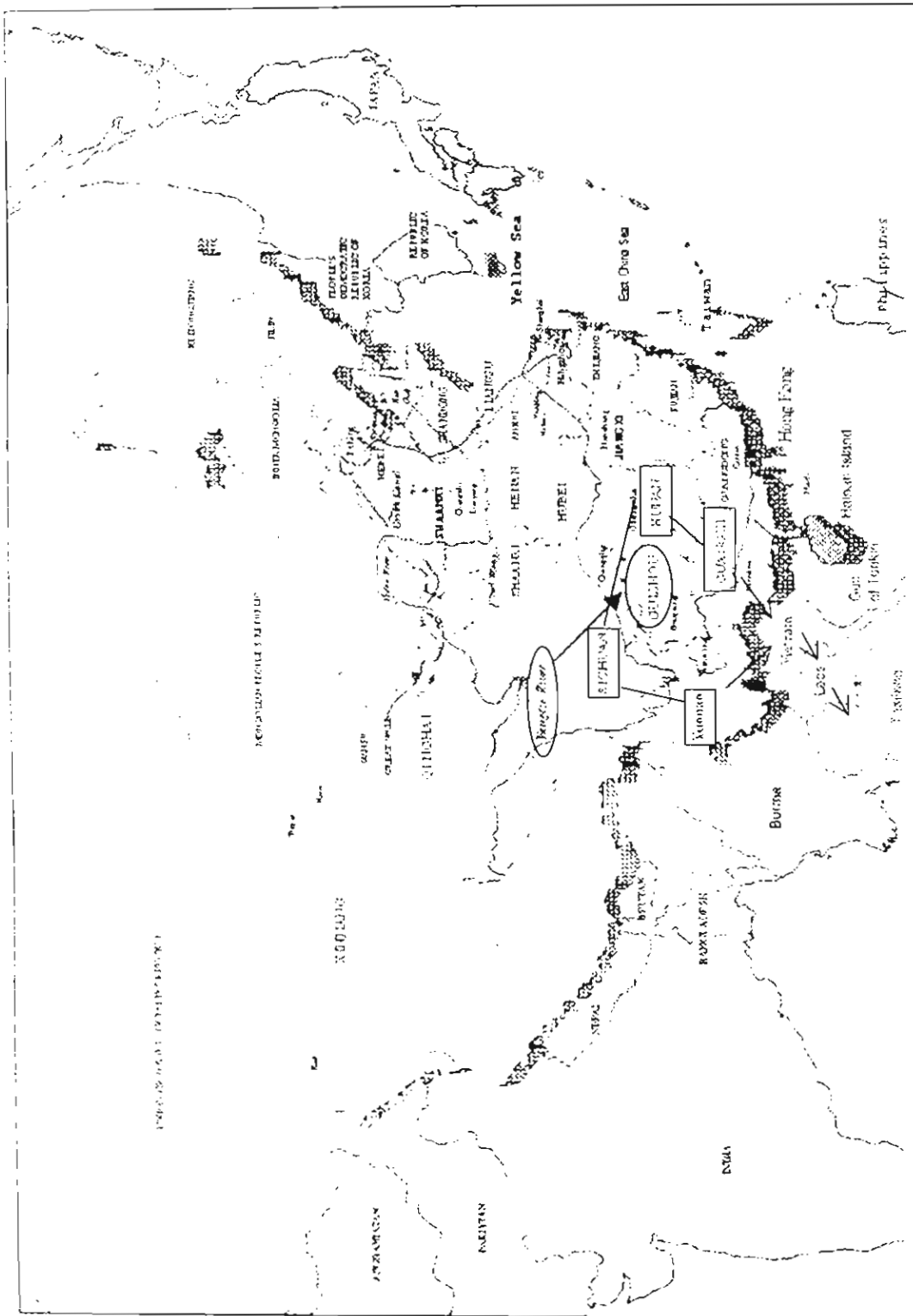
ต้องอพยพออกจากลุ่มน้ำแยงซีเกียงแล้วย้ายถิ่นฐานอพยพไปทางตะวันตกตามแถบภูเขาของมณฑลกีซู (Gui-Zhou) (ม็อตเตง, 2520)

ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้กับชาวจีนมาตั้งแต่ในยุคแรกเริ่ม ในปีค.ศ. 47 ชาวเมี่ยวได้ก่อกบฏขึ้นเป็นครั้งแรกในมณฑลฮุนาน ซึ่งชาวจีนใช้เวลาปราบปรามเป็นเวลาเกือบ 2 ปีจึงสงบ ชื่อของม้งปรากฏในประวัติศาสตร์จีนอีกครั้งในช่วงราชวงศ์หมิง (Ming) ปีค.ศ. 1368 – 1644 เป็นรายงานเกี่ยวกับการกบฏต่อต้านการปกครองของจีน และต้องอพยพเรื่อยมาเพราะสงครามและความยากแค้นทุรกันดาร

แม้ว่าชาวม้งจะอพยพไปอยู่บนภูเขา แต่ชาวม้งกับกองทัพจีนยังคงทำสงครามกันอยู่บ่อยครั้ง สงครามครั้งใหญ่ ๆ เกิดขึ้นถึงสองครั้งสองครา คือ ในช่วงปีค.ศ. 1725 – 1733 กินเวลายาวนานถึง 8 ปีเมื่อจีนต้องการปฏิรูปดินแดนแถบมณฑลกีซูและในปีค.ศ. 1795 - 1806 เกิดสงครามขึ้นอีกครั้ง ผลจากสงครามทำให้ชาวม้งเสียชีวิตจำนวนมาก หมู่บ้านถูกเผา ชาวม้งบางส่วนถูกจับเป็นเชลย ส่วนชาวม้งที่เหลือกว่า 5,000 คนตัดสินใจอพยพโยกย้ายลงไปได้แล้วกระจ่ายกันอยู่ในมณฑลยูนนานและภูมิภาคที่มีอาณาเขตติดกัน เช่น มณฑลฮุนาน (Hunan) กวางสี (Guang-Xi) ยูนนาน (Yun-nan) และเสฉวน (Si-Chuan) ทางตอนใต้ของจีน และอาศัยอยู่บริเวณนั้นเรื่อยมา (Lin, 1940 อ้างใน Lee, 1981, ม็อตเตง, 2520)

ในแง่การดำรงชีวิตในอดีตกาลนั้น โดยภาพรวมแล้วทั้งชาวจีนและกลุ่มคนอื่น ๆ ประกอบอาชีพการเกษตร โดยส่วนใหญ่มักทำการเกษตรตามที่ราบ ที่ไร่นาดอย มีการทำไร่ ระบบไร่หมุนเวียน ปลูกพืชหัวประเภทเผือก มัน ร่วมกับพืชผลเพื่อการยังชีพ ส่วนข้าวปลูกในที่ราบลุ่มแยงซีเกียงและลุ่มน้ำฮวงโหที่มีระบบการทำนาดำมายาวนานสามารถผลิตข้าวได้ดีกว่าระบบการทำไร่บนภูเขา จึงเป็นเหตุผลของการเติบโตและการอพยพของประชากรจีนจนขยายกลายเป็นเมือง ขณะที่ม้งและกลุ่มชนอื่นๆ ขึ้นไปอาศัยอยู่บนภูเขาสูง โดยเฉพาะในแถบมณฑลกีซู ซึ่งเป็นถิ่นฐานของชาวม้งภายหลังจากถูกชาวจีนขับไล่ มณฑลนี้ในทางทิศเหนือติดมณฑลเสฉวน ฮกเก้ง ทิศใต้จรดมณฑลยูนนาน กวางสี มีทิวเขาใหญ่ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ อากาศหนาวเย็นพอเหมาะ พวกเขาทำการเกษตรโดยยึดการเกษตรแบบยังชีพ ปลูกมัน ข้าว เลี้ยงสัตว์และทำการล่าสัตว์ (Kolb, 1977 อ้างใน Lee, 1981: 130)

ในระบบการเกษตรของชาวจีนและชาวม้งในช่วงที่อพยพขึ้นมาบนภูเขา ยังไม่พบว่ามีผืนเข้ามาเกี่ยวข้องเนื่องจากผืนไม้ได้เป็นพืชท้องถิ่นของจีนหรือแถบเอเชีย แต่ผืนมีจุดกำเนิดอยู่ในแถบเมดิเตอร์เรเนียนตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (Neolithic) ในแถบลุ่มน้ำไทกริส - ยูเฟรติส ใน

แผนภาพที่ 2 ประวัติศาสตร์การเดินทางและการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ฐานะที่เป็นยาชนิดแรกที่มีมนุษย์ค้นพบ และผืนเป็น “ยาเม็ด” ที่พวกนักปรัชญากรีกยุคต้นใช้เป็นยาบรรเทาอาการปวด (Booth, 1996 : 15)

ความรู้เกี่ยวกับผืนในฐานะเป็นยาได้รับการเรียนรู้ถ่ายทอดเรื่อยมาและแพร่กระจายจากเมดิเตอร์เรเนียนผ่านยุโรปไปยังตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ประโยชน์จากการใช้ผืนถูกบันทึกเอาไว้อย่างกว้างขวาง จนถึงยุคที่จักรวรรดิอาหรับขยายตัว ปีค.ศ. 632 เป็นต้นมา แพทย์นักศึกษา ที่ศึกษางานเขียนของชาวกรีกเดินทางไปกับพ่อค้าในขบวนเดินเท้าเพื่อประกาศคำสอนของมุสลิมและเผยแพร่ศาสตร์เกี่ยวกับคณิตศาสตร์และการแพทย์ซึ่งรวมถึงความรู้เรื่องผืนด้วย

ชาวอาหรับออกเดินทางไปยัง 2 เส้นทางหลัก คือ จากฝั่งตะวันตกเข้าสู่แอฟริกาไปยังชายฝั่งตะวันออกและแอฟริกาตะวันตก ส่วนอีกเส้นทางไปยังฝั่งตะวันออกผ่านเปอร์เซียเข้าสู่อินเดียและจีนในที่สุด (Booth, 1996 : 21)

อาจกล่าวได้ว่า ในศตวรรษที่ 7 ที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของชาวอินเดียและชาวจีนที่เรียนรู้วิธีการใช้ผืนในฐานะที่เป็นยาภายหลังการเดินทางไกลมายังดินแดนแถบเอเชียของชาวอาหรับ จากนั้น ชาวจีนและอินเดียได้เรียนรู้วิธีการปลูกผืน การเก็บและขยายเมล็ดพันธุ์ (Booth, 1996 : 103) นับแต่นั้น ผืนซึ่งไม่ใช่พืชท้องถิ่นของภูมิภาคนี้ได้ถูกปลูกเป็นแปลงเล็ก ๆ ในแถบมณฑลยูนนานและก๊อชู่ พร้อมๆ กับการค้าขายสินค้าต่าง ๆ รวมทั้งผืนของพ่อค้าชาวอาหรับเพื่อใช้เป็นยารักษาโรค

ข้อมูลที่ยืนยันเรื่องการใช้ผืนเป็นยาในประเทศจีน คือ บันทึกของสำนักราชวงศ์ที่ระบุว่า ในปีค.ศ. 973 จักรพรรดิของจีนได้ส่งตำรายาผืนเข้ามาจากพ่อค้าชาวอาหรับ ซึ่งขณะนั้นผืนมีชื่อว่า *Ying -Tsu - Su* ส่วนวิธีการใช้ผืนในขณะนั้นไม่ได้ใช้วิธีการสูบเหมือนในปัจจุบัน แต่กลับใช้ฝักดอกผืนแกะเปลือกกินเพื่อเป็นยาแก้โรคบิดและท้องร่วง จนถึงศตวรรษที่ 12 นักเขียนชาวจีนยังคงบันทึกวิธีการใช้ประโยชน์จากผืนโดยการกินเพื่อรักษาโรคบิดและโรคท้องร่วงเหมือนดังตำราของสำนักราชวงศ์ (Booth, 1996 : 103)

จากข้อมูลหลักฐานดังกล่าวอาจพิสูจน์ได้ว่าผืนเป็นพืชจากต่างถิ่นที่เดินทางไกลมาพร้อมกับพ่อค้าชาวอาหรับ และไม่ได้อยู่ในระบบการผลิตของชาวจีนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มาตั้งแต่เริ่มต้น หากแต่มีการเรียนรู้การใช้ประโยชน์ในแง่ของการรักษาพยาบาล จนเริ่มมีการเพาะปลูกและขยายพันธุ์ผืนโดยปลูกเป็นแปลงเล็กๆ เพื่อใช้เป็นยารักษาโรคในครอบครัว

นอกเหนือจากข้อมูลดังกล่าว ยังพบว่ามีข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับระบบการจัดเก็บภาษีการเพาะปลูกในอดีตกาลของจีนที่อาจสะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลจีน ชาวจีนและกลุ่มชนพื้นเมืองต่างๆ ในประเทศจีนไม่ได้ให้ความสำคัญต่อผืนในฐานะพืชการค้าเท่าใดนัก

โดยข้อมูลจาก Ch'eh (1947 อ้างใน Lee, 1981 : 131) อ้างว่า กลุ่มชนพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่ ปลูกปอเพื่อทำงานหัตถกรรมและถูกเก็บเป็นภาษีในปีค.ศ. 280 ขณะที่ปีค.ศ.383 ภาษีท้องถิ่น (Active Tax) ถูกเก็บเป็นธัญพืช จนถึงปี ค.ศ.619 ที่รัฐเริ่มเน้นการเก็บภาษีข้าว ส่วนสมัยราชวงศ์ซ่ง (Sung) (ค.ศ. 960-1279) บรรณาการจากหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ ที่ส่งให้กับผู้ปกครองชาวจีน มีข้าว กลอง ทองแดง แร่หินสีแดง พลอย ไม้สัก หนังสือ รังผึ้ง เสื้อผ้าพื้นเมือง ม้า ซึ่งถือเป็นระบบการยังชีพของกลุ่มชนพื้นเมืองเผ่าต่าง ๆ บนภูเขาในเวลานั้น

จากข้อมูลดังกล่าวอาจประเมินได้ว่า ตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 3 ไปจนถึงศตวรรษที่ 13 ผื่นไม่ได้อยู่ในระบบการผลิตของชาวจีนและชนพื้นเมืองต่าง ๆ ในจีนมาตั้งแต่แรกเริ่ม สอดคล้องกับข้อมูลหลักฐานของ Booth (1996) ที่ระบุว่า ผื่นไม่ได้เป็นพืชท้องถิ่นในบริเวณนี้ แต่ถูกนำเข้ามาจากต่างถิ่นผ่านการค้าขายและการเดินทางของพ่อค้าอาหรับ โดยเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการรักษาโรคและการปลูกก็อยู่ในพื้นที่จำกัดในการผลิตระดับชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษที่ 15 ผื่นเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น กลายเป็นสินค้าประเภทยาสูบกำลัง เครื่องบันเทิงใจ (Recreation Euphoric) ของพ่อค้าชาวอาหรับและชาวอินเดียที่ขายไปพร้อม ๆ กับสินค้าประเภทเครื่องเทศ ผ้าฝ้าย ไหม เครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับการค้าภายในคนเอเชียด้วยกัน (Intra – Asian Trade) (Booth, 1996) ขณะที่ผู้บริโภคผื่นอยู่ในหมู่ชนชั้นสูงหรือผู้มีฐานะมากพอที่จะสามารถหาซื้อผื่นได้ (McCoy, 1991) ส่วนแหล่งปลูกผื่นที่สำคัญอยู่ที่อินเดีย ใน 2 พื้นที่หลัก คือ เหนือลำน้ำจากกัลกัตตาไปทางตะวันออกตามหุบเขา Gange เรียกผื่นที่ปลูกในบริเวณนี้ว่า "ผื่นเบงกอล" (Bengal Opium) และเหนือบอมเบย์ขึ้นไปทางตะวันตก เรียกว่า "ผื่นมัลวะ" (Malwa Opium) (McCoy, 1991)

2.2 ผื่น - ยาของชนพื้นเมืองในจีนกับสินค้าของนักล่าอาณานิคม

พ่อค้าชาวอาหรับและคนเอเชียทำการค้าร่วมกันมายาวนานจากศตวรรษที่ 15 ไปจนถึงศตวรรษที่ 17 ในช่วงนี้เป็นเวลาที่ชาวยุโรปเริ่มเดินเรือเข้ามายังแถบเอเชีย และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของระบบการค้า การเดินเรือของชาวตะวันตกเริ่มต้นจากชาวโปรตุเกส จากนั้น สเปน และดัตช์ (ฮอลันดา) ต่างทยอยเดินเรือเข้ามาเพื่อจุดประสงค์ในการเผยแพร่ศาสนาและทำการค้า

ในทางการค้าแล้ว การเดินทางของชาวตะวันตกเข้ามายังเอเชียเกิดขึ้นควบคู่ไปกับความรุ่งเรืองของแนวคิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม ลัทธิทุนนิยมของตะวันตกและแนวคิดเรื่องการค้าเสรี การเดินเรือมายังเอเชียของกลุ่มชาวยุโรปถือเป็นยุคทองของการเดินทางค้นพบดินแดนอาณานิคม

นิคม เพราะดินแดนแถบนี้ได้กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบและตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตมากเกินไปจนความต้องการอันเป็นผลพวงจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตาม การเดินทางมาทำการค้าของชาวยุโรป ทั้งโปรตุเกส สเปน และ ดัตช์ กลับพบว่า ตนเองไม่มีสินค้าใดๆ ที่น่าสนใจนอกจากเหรียญเงินเหรียญทอง แต่ต้องการซื้อเครื่องเทศ ผ้าไหม ชา และสินค้าอื่นๆ ของชาวเอเชียไปขายเพื่อค้ากำไรในประเทศของตน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ชาวยุโรปสูญเสียเงินตราจำนวนมากในกระบวนการซื้อขายแลกเปลี่ยน ชาวยุโรปจึงเปลี่ยนวิธีการทำการค้าด้วยการเข้ายึดพื้นที่ดินแดนในแถบเอเชียแทนเพื่อเป็นฐานในแถบตะวันออกไกล

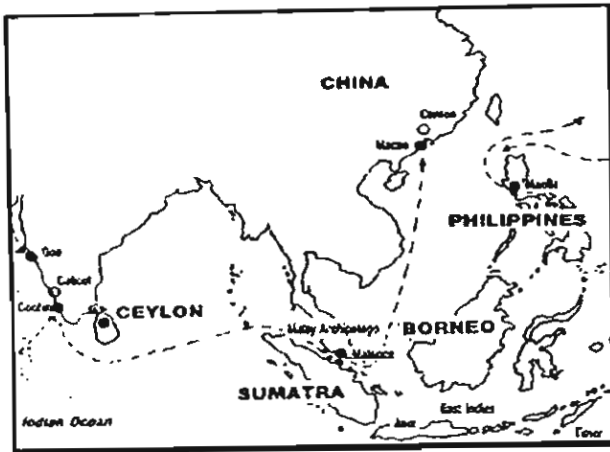
เริ่มต้นจากโปรตุเกสยึดมะละกาในปี ค.ศ.1511 สเปนยึดครองมะนิลาปี ค.ศ.1522 และ ดัตช์ยึดครองปัตตาเวียในเวลาต่อมา (ทวิป, 2524) จากนั้นชาวยุโรปใช้วิธีนำทรัพยากรออกขายในรูปแบบที่ตนเองเป็นพ่อค้าคนกลาง (Broker) เริ่มจากโปรตุเกสนำดีบุกจากมะละกาไปขายให้พ่อค้าอินเดีย อาหรับและจีน จากนั้นนำฝิ่น “มัลวะ” จากท่าเรือในอินเดียตะวันตกไปขายยังจีนเพื่อแข่งกับพ่อค้าชาวอาหรับและอินเดีย ซึ่งทำการค้ามาก่อนหน้านี้เป็นเวลายาวนาน(McCoy, 1991, Booth, 1996)

อย่างไรก็ตาม การค้าฝิ่นในช่วงนี้ยังไม่ได้รับความสำคัญมากนัก เพราะเป็นสินค้าที่ค้าขายไปพร้อม ๆ กับสินค้าอื่น ๆ (Boyes & Piraban, 1991) แต่ภายหลังจากพ่อค้าชาวฮอลันดาค้นพบวิธีการสูบฝิ่นจากการสูดควันโดยบังเอิญซึ่งเป็นการผสมฝิ่นกับยาสูบและสารหนูเพื่อแก้โรคมาลาเรียในฟิลิปปินส์ การค้นพบดังกล่าวทำให้ยาสูบจากบราซิล กล้องยาสูบจากสเปนและฝิ่นจากอินเดียผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนวิธีการใช้ฝิ่นจากการกินไปเป็นการสูบตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

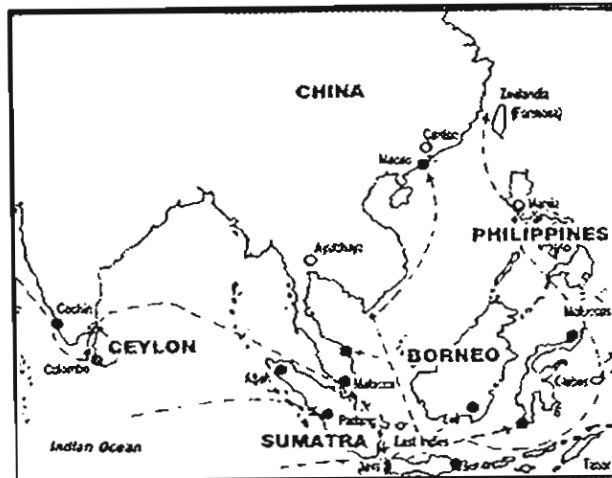
การเปลี่ยนวิธีการใช้ฝิ่นจากการกินไปสู่การสูบนี้อาจได้ทำให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งที่ถูกกลืนของหมู่ชนชั้นสูงชาวจีนอย่างมากหลังจากที่ชาวต่างชาติไปเผยแพร่กับชาวจีนในมณฑลฟูเจี้ยนเป็นแห่งแรก (ทวิป, 2524) (McCoy, 1991)

อย่างไรก็ตาม ฝิ่นที่ถูกส่งเข้ามาในจีนในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงมีปริมาณไม่มากนัก ในปี ค.ศ. 1589 ฝิ่นถูกส่งเข้ามาจำหน่ายในจีนเพียง 6,000 กิโลกรัมเท่านั้น (ทวิป, 2524) เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 1773 ที่จีนนำเข้าฝิ่นจากอังกฤษถึง 14,000 กิโลกรัม (Campbell, 1920 อ้างใน Lee, 1981 : 133)

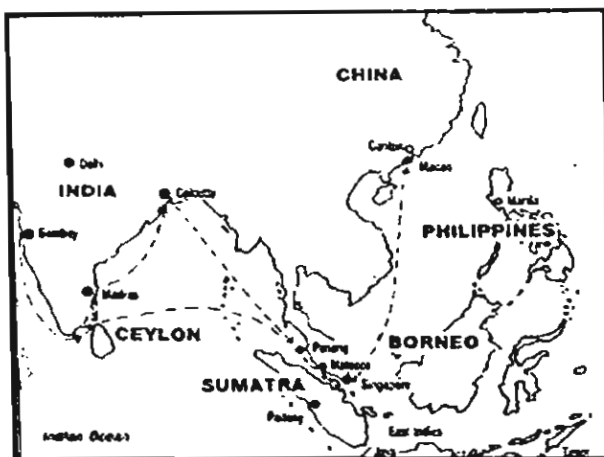
ในช่วงเวลานี้ ฝิ่นโดยส่วนใหญ่ถูกนำเข้ามาจากอินเดีย ขณะที่ชนพื้นเมืองในจีน และชาวจีนพื้นราบยังคงดำรงวิถีชีวิตจากการทำนา ทำไร่ โดยทำการเกษตรแบบยังชีพ ปลูกมัน ข้าว

เส้นทางการค้าและท่าเรือ
การตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกส
และสเปนในช่วงศตวรรษที่ 16

เส้นทางการค้าและการตั้งถิ่นฐาน
ของชาวดัตช์ในศตวรรษที่ 17

เส้นทางการค้าและการตั้งถิ่นฐาน
ของชาวอังกฤษในช่วงสงครามฝิ่น
ปีค.ศ. 1839 - 1842

- principal British trade routes
- British towns
- important trading centres in the early 19th century

แผนภาพที่ 3. แสดงเส้นทางการค้าและการตั้งถิ่นฐานของชาวยุโรปในยุคการค้าอาณานิคม

อ้างอิงจาก John & S. Praban Opium Fields. Silkwarm Books; Chiang Mai, 1991

เลี้ยงสัตว์และทำการล่าสัตว์ (Kolb, 1977 อ้างใน Lee, 1981) ในศตวรรษที่ 16 เริ่มมีการนำข้าวโพดเข้ามาปลูกบนภูเขาไปพร้อมกับการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ เป็ด เพื่อการบริโภค เลี้ยงควายสำหรับเลี้ยงผีและกินเนื้อ แลกเปลี่ยนสินค้า และเลี้ยงม้าเพื่อการเดินทาง (Ho, 1975 อ้างใน Lee, 1981, ม็อตแดง, 2520) จนถึงศตวรรษที่ 17 การค้าบนภูเขาในประเทศจีนก็ยังคงไม่ได้ให้ความสำคัญกับผืนแต่อย่างใด ข้อเสนอพื้นฐานนี้อาจหาข้อสนับสนุนได้จากการที่ยังไม่มีการนำผืนเข้ามาเป็น "ตัวกลาง" ในการแลกเปลี่ยนสินค้าในระบบการค้าบนภูเขา แต่กลับใช้ "เกลือ" เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน เข้าใจว่า ในช่วงเวลานั้นเกลืออาจจะเป็นสินค้าหายากและถูกผูกขาดโดยเจ้าหน้าที่รัฐจากส่วนกลางของจีน (Lombard –Salmon, 1972 อ้างใน Lee, 1981)

ข้อมูลจาก Yen Ju-Yii (Geddes, 1976) ยืนยันคำกล่าวข้างต้น โดยระบุว่า ในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 (ค.ศ.1759 - 1826) ชาวม้งในบริเวณมณฑลกุ้ยชฺราว 700,000 คนซึ่งอาศัยอยู่บนภูเขาสูงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการปลูกผืนในฐานะเป็นพืชค้าขาย ทั้งๆ ที่มีการบริโภคผืนอยู่ในพื้นราบของประเทศ แต่ชาวม้งซึ่งตั้งเป็นหมู่บ้านอยู่บนภูเขาสูงต่างทำไร่แบบตัดฟันโค่นเผา (Slash and Burn) หรือการทำไร่ย่ำยี่ที่ ซึ่งหมายถึงการตัดฟันผืนป่าเป็นแปลงเล็ก ๆ เพื่อเปิดผืนป่าเป็นที่ดิน จากนั้นเผาไม้ทำไร่เพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรจนดินเสื่อมสภาพจึงปล่อยให้ดินฟื้นตัวแล้วย้ายไปอยู่ที่ใหม่ เมื่อดินฟื้นสภาพจึงกลับมาเพาะปลูกตามเดิม หมุนเวียนเรื่อยไป ส่วนพืชที่พวกม้งปลูกในช่วงเวลานี้ คือ พืชจำพวกข้าว ข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่ว ธัญพืช มัน เกาเหลียง และข้าวฟ่างจากป่า อย่างไรก็ตาม อาจเชื่อได้ว่า บนภูเขานั้นชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในมณฑลยูนนานและทางตอนใต้ของจีนได้มีการปลูกผืนด้วยเหตุผลในการใช้เป็นยารักษาพยาบาลพื้นบ้านสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้เรื่องผืนผ่านกลุ่มชาวอาหรับที่เดินทางเข้ามาสู่จีน

จุดเปลี่ยนการค้าผืนจำนวนมหาศาลในจีนเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 เมื่อพ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามาทำการค้าแทนที่ชาวดัช โดยบริษัทอินเดียตะวันออก (East India) ซึ่งเข้ามาทำการค้าขายเหมือนกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตกชาติอื่นๆ แต่เมื่อกองทัพอังกฤษรุกเข้าไปในแผ่นดินอินเดียในปีค.ศ.1764 แล้วค้นพบดินแดนปลูกผืนในบริเวณนั้น อังกฤษสร้างระบบผูกขาดการค้าผืนทันทีโดยนำผืนดิบที่ปลูกในอินเดียไปขายให้จีนเพื่อแลกกับเงินแท่งและใบชาที่ต้องการซื้อในจีน อังกฤษเล่นบทพ่อค้า แต่ใช้กองทหารและอำนาจทางการเมืองบีบบังคับและทำตัวเป็นศูนย์กลางเปิดตลาดผืนในจีนให้กว้างขึ้นด้วยการทำให้คนจีนติดผืนมากขึ้น (Mccoy, 1991)

ผืนในอินเดียสำหรับความคิดของพ่อค้าและรัฐบาลอังกฤษ คือ พืชทำกำไรเพียงอย่างเดียวเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลการค้ากับจีน ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการให้สัมภาษณ์ของ วอร์เรน ฮาร์ติงส์ ข้าหลวงใหญ่ประจำเบงกอลตัวแทนผู้ปกครองของอังกฤษในอินเดียภายหลังจากที่อินเดีย

ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษว่า “ฝิ่นไม่ใช่สินค้าที่จำเป็น แต่เป็นเพียงสิ่งฟุ่มเฟือยที่อันตรายไม่อนุญาตให้เสพในประเทศของเรา” ส่งผลให้ชาวอังกฤษในอินเดียถูกห้ามเสพฝิ่น แต่ได้รับการสนับสนุนให้ส่งออกฝิ่นไปขายเพื่อทำกำไรได้ (McCooy อ้างในพิสิฐ, 2537 : 493)

การเสพฝิ่นในจีนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังการนำเข้าฝิ่นจากอังกฤษ อย่างไรก็ตาม จีนได้เริ่มตระหนักถึงปัญหาการสูบฝิ่นอยู่บ้าง โดยได้ออกกฎหมายห้ามสูบฝิ่นเป็นครั้งแรกเมื่อค.ศ. 1729 แต่กลับไม่ได้ห้ามการค้าฝิ่น ประกอบกับไม่ได้มีนโยบายการปราบปรามฝิ่นอย่างจริงจัง ฝิ่นจึงยังคงแพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง กลุ่มผู้สูบฝิ่นได้ขยายตัวจากชนชั้นสูงออกไปสู่คนเกือบทุกกลุ่มในสังคมจีน

แม้ว่ารัฐบาลจะมีกฎหมายห้ามการซื้อขายฝิ่นอย่างเด็ดขาดในปีค.ศ. 1800 แต่กฎหมายไม่สามารถแก้ไขปัญหาการแพร่ขยายตัวของฝิ่นได้ทันทั่วถึง ฝิ่นยังคงถูกลักลอบทำการค้าขายกันอย่างกว้างขวาง โดยตั้งแต่ปีค.ศ. 1810 มีการนำเข้าฝิ่นสู่ประเทศจีนประมาณ 10,000 ลัง¹ ต่อปีหรือจำนวน 606,090 กิโลกรัม ขณะที่ค.ศ. 1820 - 1830 เพิ่มขึ้นเป็น 16,000 ลังต่อปีหรือจำนวน 969,744 กิโลกรัม ซึ่งบริษัทอีสต์อินเดียคือพ่อค้าฝิ่นรายใหญ่ที่สุดในโลกในช่วงเวลาดังกล่าว (ทวีป, 2524)

ผลกระทบจากการลักลอบค้าขายฝิ่นในจีนใหญ่เกินกว่ารัฐบาลจีนจะรับมือไหว นอกเหนือจากประชาชนติดฝิ่นกันอย่างกว้างขวางแล้ว ในทางเศรษฐกิจ รัฐบาลจีนยังประสบปัญหาการขาดดุลการค้าของประเทศ ต้องสูญเสียเงินแท่งให้กับพ่อค้าอังกฤษจำนวนมหาศาล รัฐบาลจีนจำเป็นต้องหยุดการเติบโตของการค้าขายฝิ่นให้ได้ จึงกำหนดนโยบายการกวาดล้างฝิ่นให้หมดในช่วงปีค.ศ. 1836 นโยบายนี้ส่งผลให้อังกฤษไม่พอใจอย่างมากจนนำไปสู่ความขัดแย้ง เกิดสงครามฝิ่นขึ้นระหว่างจีนกับอังกฤษในปีค.ศ. 1839 - 1842 ผลจากสงครามกลับทำให้จีนต้องสูญเสียเงินจำนวนมหาศาลและต้องยอมยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษรวมถึงยังคงต้องยอมให้อังกฤษนำเข้าฝิ่นอย่างถูกกฎหมายต่อไป

2.3 ฝิ่น - จากพิษการค้าขนานใหญ่สู่พิษการเมือง

ภายหลังสงครามฝิ่นสิ้นสุดลง (ค.ศ. 1842) การผลิตฝิ่นเป็นแปลงขนาดใหญ่ในจีนเริ่มต้นขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลจีนเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลการค้าจากต่างประเทศ ผลจากการที่รัฐบาลจีนพ่ายแพ้สงครามตามสนธิสัญญานานกิง รัฐบาลจีนจำต้องยอมนำเข้าฝิ่นจากอังกฤษตามข้อตกลงดังกล่าว แต่เพื่อลดปัญหาด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศและลด

¹ 1 ลังเท่ากับ 133.5 ปอนด์หรือ 60.609 กิโลกรัม

การนำเข้าฝิ่นจากอังกฤษ รัฐบาลจีนจึงมีนโยบายทำการผลิตฝิ่นเองภายในประเทศ (ทวิป อ่างแล้ว, Boyes & Piraban, 1991) ด้วยการสนับสนุนให้มีการปลูกฝิ่นเป็นแปลงขนาดใหญ่ในประเทศจีนเพื่อตอบสนองต่อการบริโภคฝิ่นทุกหมู่ชนชาวจีน โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นล่างที่ไม่มีเงินบริโภคฝิ่นนำเข้าจากอังกฤษ

จากตัวเลขการนำเข้าฝิ่น จะพบว่า จากเดิมที่จีนเคยนำเข้าฝิ่นจากอังกฤษมากกว่าประมาณ 16,000 ลังต่อปีหรือจำนวน 969,744 กิโลกรัมในช่วงปีค.ศ. 1820-1830 (ทวิป, 2524) จีนสั่งลดการนำเข้าลงในช่วงหลังปี ค.ศ.1842 แล้วทำการปลูกเองประมาณ 220,000 กิโลกรัมต่อปีเพื่อตอบสนองต่อการบริโภคภายในประเทศที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ (Boyes & Piraban, 1991)

ฝิ่นจากที่เคยปลูกอยู่ในพื้นที่อันจำกัดอยู่ในระดับชุมชนบนภูเขาและเขตทั่วไปในประเทศจีนเพื่อใช้เป็นยารักษาโรค เริ่มเปลี่ยนเป็นพืชการค้าที่ได้รับการสนับสนุนการปลูกจากรัฐบาลจีน ภายหลังกปีค.ศ. 1860 เจ้าหน้าที่ประจำมณฑลต่าง ๆ สนับสนุนการปลูกฝิ่นในท้องถิ่นแถบตอนใต้ของประเทศ (McCoy, 1991)

ดอกฝิ่นเริ่มบานสะพรั่งไปทั่วมณฑลในแถบตะวันตกเฉียงใต้และทางตอนใต้ของจีนในเขตกวางตุ้ง (Kwangtung) ฟูเจี้ยน (Fukien) ชินเกียง (Eastern Chekiang) เสฉวน (Szechwan) และยูนนาน (Yun-nan) (Boyes & Piraban, 1991, McCoy, 1991) โดยทั้งคนพื้นราบและคนบนภูเขาทำการปลูกฝิ่นตามนโยบายรัฐบาลจีนในขณะนั้น (Lee, อ่างแล้ว)

ปีค.ศ. 1861 จากบันทึกของคณะสำรวจชาวอังกฤษที่เดินทางไปตามแม่น้ำแยงซี (Yangze) พบว่าชาวบ้านปลูกฝิ่นทั่วไปหมด ส่วนคณะสำรวจชาวฝรั่งเศสก็พบในลักษณะเดียวกันที่ว่า ฝิ่นได้กลายเป็นพืชหลักที่ค้าขายกันอยู่ในตลาดแถบยูนนาน ปีค.ศ.1868 บางส่วนของที่ราบ Tchaotong ซึ่งเป็นที่ราบที่ใหญ่ที่สุดในยูนนานมีทั้งชาวจีน ชาวฮ่อ และม้ง อาศัยอยู่ต่างเป็นผู้ปลูกฝิ่นเพื่อการค้าด้วยกันทั้งสิ้น ปีค.ศ.1877 นักภูมิศาสตร์ชาวอังกฤษสำรวจดินและน้ำในประเทศจีนพบว่าดอกฝิ่นสีแดงในเสฉวนถูกปลูกเป็นพืชผลทางการเกษตร (crop) เหมือนปลูกถั่วแดงและธัญพืช บางอำเภอของมณฑลเสฉวนสะพรั่งไปด้วยดอกฝิ่น อย่างไรก็ตาม นักสำรวจเหล่านี้ ไม่ได้ชี้ว่าการปลูกฝิ่นในแถบนี้เป็นพื้นฐานการเกษตรหลักของกลุ่มชาติพันธุ์ใดอย่างชัดเจน (Lee, 1981)

อาจกล่าวได้ว่า การปลูกฝิ่นในจีนเพื่อการค้าเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา หลังจากฝิ่นได้รับการสนับสนุนการปลูกอย่างจริงจังภายในประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจการขาดดุลการค้ากับอังกฤษ

นอกเหนือจากการได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจีนแล้ว สาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการปลูกและทำการค้าฝิ่นอย่างกว้างขวางมากขึ้นนั้น สืบเนื่องมาจากการที่ชาวจีนฮ่อในยูนนาน จึงเป็นพ่อ

ค้าบนภูเขาอีกกลุ่มหนึ่งในฐานะที่เป็นนักเดินทางและพ่อค้าได้พัฒนาระบบการค้าบนภูเขาจากเส้นทางการค้าชายาและผ้าไหมตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 14 มาเป็นเส้นทางการค้าฝิ่น โดยในช่วงศตวรรษที่ 14 ชาวจีนฮ่อได้เดินทางไปยังอินเดียแล้วไปหยุดการเดินทางเพื่อตั้งรกรากของตนที่ Kokeng บนภูเขาในประเทศพม่า ชาวจีนฮ่อที่ตั้งรกรากอยู่ในบริเวณดังกล่าวได้เล็งเห็นประโยชน์จากการค้าฝิ่นและมองเห็นผลกำไรจากการที่ชาวอังกฤษในอินเดียดำเนินการค้ามาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 จึงนำฝิ่นมาขยายพื้นที่การเพาะปลูกในยูนนานมากขึ้น (Renard, 1993)

อาจกล่าวโดยสรุปว่า ภายหลังจากที่สงครามฝิ่นจบลงและปัญหาการขาดดุลการค้าของจีนได้รับการแก้ไขด้วยการที่รัฐบาลจีนให้การสนับสนุนการปลูกฝิ่นของชาวจีนและชาวพื้นเมือง ประกอบกับการที่พ่อค้าชาวจีนฮ่อได้เรียนรู้การทำการค้าฝิ่นในอินเดียและพม่าจากอังกฤษ ส่งผลให้อาณาเขตของดอกฝิ่นครอบคลุมกว้างขวางขึ้นในจีน โดยเฉพาะทางตอนใต้ แถบมณฑลยูนนานของประเทศจีน ฝิ่นภายในระบบการผลิตของชาวจีนและชาวพื้นเมืองในจีนจากที่เคยผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคในระดับชุมชนได้กลายเป็นพืชการค้าเพื่อการบริโภคภายในประเทศจีนในเวลาต่อมา

การที่ชาวม้งอาศัยอยู่บนภูเขาสูงในแถบยูนนาน มีพื้นที่และภูมิอากาศอันเหมาะสมสำหรับการปลูกฝิ่น (McCoy, 1991) ประกอบกับชาวม้งได้พัฒนาความสัมพันธ์กับชาวจีนฮ่อซึ่งทำการค้าบนภูเขา ชาวม้งจึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีศักยภาพในการขยายกิจกรรมการปลูกฝิ่นได้อย่างกว้างขวาง (Tapp, 1985)

ในช่วงศตวรรษที่ 18 นี้เองที่ระบบการผลิตของชาวม้งและกลุ่มต่าง ๆ บนภูเขาในประเทศจีนได้ผนวกฝิ่นเข้าสู่ระบบการผลิตในฐานะที่เป็นพืชเพื่อการค้าขายบนภูเขาและพัฒนาขึ้นเป็นมูลค่ากลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน (Lee, 1981)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดสงครามปฏิวัติกลางศตวรรษที่ 19 ในปีค.ศ. 1853 ที่มณฑลยูนนาน ชาวม้งร่วมกับจีนฮ่อก่อกบฏกับทหารจีนอีกครั้ง แต่พ่ายแพ้จนต้องถอยร่นอพยพไปอยู่ที่ Kokeng บนภูเขาสูงในเขตชายแดนพม่า ที่ Kokeng ชาวจีนฮ่อรู้ว่าเป็นดินแดนที่เหมาะสมมากในการปลูกฝิ่นและจะทำการค้าขายได้ดีผ่านเครือข่ายของการค้าชาวจีนฮ่อจึงตั้งรกรากและให้คนคะฉิ่นและชาวรัฐฉานขยายการเพาะปลูกฝิ่น จากนั้นพ่อค้าชาวจีนฮ่อส่งฝิ่นเถื่อนเข้าไปติดตลาดฝิ่นที่นำเข้ามาจากอินเดียของอังกฤษ นับแต่นั้นมา ฝิ่นเถื่อนจากภูเขาสูงบริเวณรัฐฉาน ก็กลายเป็นแหล่งส่งฝิ่นเถื่อนออกไปขายยังจีนและพม่าเรื่อยมา (Renard, 1996)

ส่วนชาวม้งนั้น นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1868 (พ.ศ. 2411) ชาวม้งต่างทำสงครามรุกรานกับทหารจีนและพ่ายแพ้จนต้องถอยร่นมาเรื่อยๆ การพ่ายแพ้สงครามของชาวม้งเกิดขึ้นอีกครั้งในปี

ค.ศ.1881 (พ.ศ.2424) ทำให้ชาวม้งอพยพจากยูนนาน กิ่วชู่และกวางสี ต่อไปยังเวียดนามเหนือ และลาว จนกระทั่งปีค.ศ. 1954 บางส่วนตั้งรกรากใกล้ชายแดนจีนกับลาว แต่บางส่วนอพยพต่อมายังภูมิภาคอินโดจีน เข้ามาทางตอนเหนือของลาว แต่เมื่อเกิดการปะทะกันระหว่างฝรั่งเศสกับลาวญวนอิสระ ชาวม้งจึงอพยพเข้ามาฝั่งไทยอาศัยอยู่ตามรอบตะเข็บชายแดนบริเวณชายแดนไทย-ลาว (Vaulserre, 1901อ้างใน Lee, 1981)

ส่วนชาวจีนฮั่นนั้น ภายหลังจากตั้งรกรากใน Kokang ให้คนคะฉิ่น ฉานขยายการเพาะปลูก ผืนแล้วส่งผืนเถื่อนติดลาดผืนที่นำเข้ามาจากอินเดียของอังกฤษแล้ว เหตุการณ์ทางการเมืองในพม่าเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลอังกฤษได้เข้าควบคุมพื้นที่ทั่วประเทศพม่าในปี ค.ศ. 1886 (พ.ศ.2429) แต่การกำหนดนโยบายของอังกฤษส่งผลกระทบต่อคนพื้นราบเท่านั้น เพราะด้วยสภาพเทือกเขาอันสลับซับซ้อนและนโยบายของอังกฤษที่เริ่มมีปัญหากับงบประมาณ จึงไม่ยอมสนับสนุนทางการเงินเพื่อบริหารพื้นที่สูงของพม่า อังกฤษจึงยินยอมให้เจ้าในรัฐต่าง ๆ บนภูเขาสูงอย่างรัฐฉานและคะฉิ่นปกครองตนเองได้ เพื่อแลกกับสิทธิในการสร้างทางรถไฟและสิทธิในการควบคุมนโยบายต่างประเทศและเพื่อลดการปลูกฝิ่นตามกระแสการกดดันจากต่างประเทศ ที่เริ่มมองเห็นผลร้ายจากการเสพฝิ่น แต่พวกเจ้าผู้ปกครองของรัฐต่าง ๆ ในพม่าซึ่งเคยได้รับส่วนแบ่งฝิ่นจากชาวจีนฮั่นเป็นบรรณาการกลับเริ่มสนใจที่จะส่งฝิ่นออกขายไปยังประเทศไทยและพม่าตอนใต้ มากกว่าจะเชื่อฟังคำสั่งของคณะผู้บริหารชาวอังกฤษ ฝิ่นจึงยังคงถูกปลูกต่อไปเพื่อตอบสนองต่อการแสวงหาผลประโยชน์ของพวกเจ้าในรัฐต่าง ๆ บนภูเขาสูง ขณะที่อังกฤษเริ่มถอนตัวออกจากพื้นที่สูงและจำเป็นต้องปลดปล่อยให้พม่าเป็นอิสระหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (Renard, 1996, McCoy, 1991)

ขณะที่ประเทศกลุ่มอินโดจีนที่อยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศสต่างตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันกับจีนและพม่า ภายหลังจากที่ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองเวียดนามและลาวเป็นประเทศอาณานิคม ผืนดินกลายเป็นสินค้าและแหล่งเก็บภาษีหลักที่ผู้ปกครองชาวฝรั่งเศสเก็บจากผู้เสพและผู้ปลูก เช่น ชาวม้งและกลุ่มชนบนที่สูงอื่น ๆ ในปีค.ศ.1862 (พ.ศ. 2405) ฝรั่งเศสนำฝิ่นจากอินเดียเข้าสู่เวียดนามแล้วเก็บภาษีฝิ่นในราคาร้อยละ 10 หลังจากนั้น ให้พ่อค้าจีนซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นผู้ขายทำการขายให้แก่ผู้เสพ รายได้จากการผูกขาดการค้าฝิ่น ฝรั่งเศสนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการปกครองประเทศอาณานิคม จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เส้นทางขนส่งฝิ่นจากอินเดีย ตุรกี และอินโดจีนถูกตัดขาด ฝรั่งเศสแก้ปัญหาการขาดแคลนฝิ่นดิบด้วยการส่งเสริมให้ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศลาวทำการเพาะปลูกอย่างหนัก แต่เพราะความละโมภของฝรั่งเศสที่

ต้องการกำไรจากการเก็บภาษีฝิ่นจำนวนมาก จึงเกิดความขัดแย้งกับชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนภูเขา (McCoy, 1991)

ช่วงเวลาแห่งการอพยพไปบนภูเขาในสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ชาวม้ง จีนฮ่อและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ต่างอพยพโยกย้ายถิ่นฐานพร้อมกับนำต้นฝิ่นและความรู้ติดตัวมาตามเทือกเขาเข้าบริเวณเขตติดต่อพม่ากับอินโดจีนเรื่อยมาจนถึงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ (Boyes & Pirabhan, 1991) ซึ่งกินบริเวณรัฐฉาน อันเป็นที่อยู่ของกลุ่มคะฉิ่น และว่าในเขตประเทศพม่า สันเขาทางภาคเหนือของประเทศไทยและที่ราบสูงซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวม้งในลาว (McCoy, 1991, Tapp, 1990)

ในช่วงศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ระบบการเกษตรของชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนภูเขาได้ผนวกฝิ่นเข้าสู่ระบบการผลิตและวัฒนธรรมของตนอย่างชัดเจน ซึ่งในระบบการเกษตรได้ให้ความสำคัญกับการปลูกพืชหลัก 3 ชนิด คือ ข้าว ข้าวโพดและฝิ่น (Savina, 1924, Nguyen, 1977 อ้างใน Lee, 1981) บนพื้นฐานความรู้และการจัดการทรัพยากรตามวิถีวัฒนธรรมบนภูเขาของแต่ละกลุ่ม

ขณะที่ในประเทศจีน ภายหลังจากปฏิรูปทางการเมืองในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ฝิ่นทั้งในแง่การบริโภคและการเพาะปลูกเริ่มบรรเทาเบาบางลง รัฐบาลจีนเริ่มรณรงค์กำจัดฝิ่น ห้ามการสูบฝิ่นและขยายพื้นที่การปลูก ฝิ่นจึงถูกโยกย้ายถิ่นฐานไปพร้อมกับกลุ่มคนบนภูเขาที่ได้พัฒนาระบบการค้าไปยังดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ และเปลี่ยนฐานการบริโภคจากจีนไปสู่กลุ่มคนอื่น ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะในกลุ่มทหารสหรัฐอเมริกาที่มารบในช่วงสงครามอินโดจีนและตลาดต่างประเทศ โดยมีแรงขับเคลื่อนจากการเมืองระหว่างประเทศ

อาจเรียกได้ว่า สามเหลี่ยมทองคำเติบโตขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ภายหลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อโลกขาดแคลนฝิ่นเพราะเส้นทางการลำเลียงฝิ่นจากอิหร่านและตุรกีถูกปิดลง ขณะที่สงครามอินโดจีนเริ่มต้นขึ้นภายหลังความขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับลัทธิเสรีนิยมรุนแรงขึ้น

ในประเทศไทย เพราะความขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับลัทธิเสรีนิยม ความหวาดกลัวต่อปัญหาการแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้รัฐบาลสหรัฐโดยสำนักข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกา หรือ CIA ร่วมมือกับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลไทยให้การสนับสนุนกองทัพกู้ชาติพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งเป็นศัตรูกับจีนทำการปกป้องแนวชายแดน และหวังว่าจะนำวิธีคิดแบบเสรีนิยมและประชาธิปไตยกลับเข้าไปในจีนแผ่นดินใหญ่

ได้ โดยรัฐบาลไทยและ CIA ให้การสนับสนุนเครื่องมือ อาวุธ เครื่องบินแก่พรรคก๊กมินตั๋งให้ทำการค้าฝิ่นเพื่อแลกกับการเป็นแนวกันชนต่อต้านและป้องกันคอมมิวนิสต์จากจีนและตามแนวชายแดน

กลุ่มทหารพรรคก๊กมินตั๋งรู้จักแหล่งผลิตฝิ่นแหล่งใหญ่เป็นอย่างดีในเขตภูเขาประเทศพม่า ซึ่งมีคนคะฉิ่นและว่าทำการปลูกฝิ่นให้กับจีนฮ่อ รวมถึงการปลูกฝิ่นของกลุ่มม้งและกลุ่มอื่นๆบนภูเขาในเขตลาว กลุ่มทหารพรรคก๊กมินตั๋งจึงสามารถรับซื้อฝิ่นและเก็บ "ส่วย" จากการค้าฝิ่นที่ผลิตกันในเขตสามเหลี่ยมทองคำเพื่อสนับสนุนกองทัพกู้ชาติของตนเองพอ ๆ กับกลุ่มกู้ชาติอิสระกลุ่มกะเหรี่ยง กองทหารรัฐฉานในเขตประเทศพม่า

เจ้าหน้าที่ CIA ในลาวได้ใช้ผู้นำชาวม้งหลายคนเป็นเครื่องมือทั้งในด้านการเมือง การทหารและการค้ายาเสพติด โดยสนับสนุนให้ม้งในลาวปลูกฝิ่นแล้วรับซื้อมาขายให้กับชาวฝรั่งเศสและอเมริกัน โดยเฉพาะทหารที่ทำการรบอยู่ในเวียดนาม ฝิ่นดิบเหล่านี้ถูกสกัดเป็นเฮโรอีนในพื้นที่ชายแดนบริเวณรอยต่อตามแนวภูเขาของประเทศต่างๆในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำรวมถึงฮ่องกง แล้วผ่านการลำเลียงโดยสายการบินที่ได้รับการสนับสนุนจาก CIA ส่งฝิ่นเข้าไปยังทหารที่รบอยู่ในประเทศเวียดนามและอีกหลายประเทศทั่วโลก (McCoy, 1991)

ฝิ่นในยุคสงครามอินโดจีนจึงกลายเป็นพืชการเมืองที่ถูกใช้แสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มอำนาจหลากหลายกลุ่มเพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์ความคิดทางการเมืองและผลประโยชน์ทางการเงินในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำและในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.4 สรุป

จากการสำรวจข้อมูลและหลักฐานพบว่า ฝิ่นไม่ได้เป็นพืชท้องถิ่นของชาวจีน ชาวม้ง และกลุ่มชาติพันธุ์บนภูเขาในประเทศจีนมาตั้งแต่แรกเริ่ม แต่ถูกนำเข้ามาจากดินแดนห่างไกลโดยพ่อค้าชาวอาหรับในฐานะเป็นพืชมีค่าจรรยในการรักษาโรค ชาวอินเดีย ชาวจีน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เรียนรู้จักฝิ่นในแง่มุมต่าง ๆ แล้วนำฝิ่นมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยปลูกฝิ่นเป็นแปลงเล็กๆ เพื่อใช้เป็นยาภายในครอบครัวและชุมชน

จวบจนถึงยุคทองของการค้นพบดินแดนอาณานิคม การปฏิวัติอุตสาหกรรม และการเกิดขึ้นของลัทธิทุนนิยมของตะวันตกพร้อมกับแนวความคิดเรื่องการค้าเสรี กลุ่มประเทศยุโรปจำเป็นต้องหาแหล่งวัตถุดิบเพิ่มและหาตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตมากเกินไปเกินความต้องการ ชาวยุโรปเริ่มเดินเรือเข้าสู่ภูมิภาคเอเชีย โดยเริ่มจากชาวโปรตุเกสในศตวรรษที่ 15 ชาวดัช (ฮอลันดา) ฝรั่งเศสในเวลาต่อมา และอังกฤษในศตวรรษที่ 17 ฝิ่นเริ่มถูกเปลี่ยนสถานะจากยาเป็นสินค้าแลกเปลี่ยน

เพื่อทำการค้า ชาวยุโรปเปลี่ยนรูปแบบการค้าในภาคพื้นนี้ โดยใช้ฝิ่นเป็นสินค้าแสวงหาผลประโยชน์เพื่อทดแทนปัญหาการขาดดุลทางการค้าของตน

ประเทศอังกฤษเริ่มต้นการค้าฝิ่นกับประเทศจีนผ่านบริษัท East India โดยนำฝิ่นดิบที่ปลูกในอินเดียมาขายให้จีน จนชาวจีนติดฝิ่นไปทั่วและรัฐบาลจีนขาดดุลการค้าจำนวนมหาศาล จนกำหนดนโยบายต่อต้านการค้าฝิ่นของชาวอังกฤษ ผลจากความขัดแย้งนำไปสู่สงครามฝิ่นระหว่างจีนกับอังกฤษถึง 2 ครั้ง แต่ผลกลับทำให้จีนสูญเสียเงินจำนวนมหาศาลพร้อมกับยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษและต้องยอมให้อังกฤษนำเข้าฝิ่นอย่างถูกกฎหมาย

ภายหลังสงครามฝิ่นจบลง (ค.ศ.1842) ฝิ่นจากที่เคยผลิตกันในหมู่ชาวจีนและกลุ่มชาติพันธุ์เป็นแปลงเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นยาและสิ่งบันเทิงใจภายในกลุ่มและชุมชน ถูกเปลี่ยนสถานภาพให้กลายเป็นพืชการค้าโดยมีการขยายการผลิตเป็นแปลงขนาดใหญ่ตามการสนับสนุนของรัฐบาลจีนที่ต้องการลดการนำเข้าฝิ่นจากอังกฤษเพื่อลดปัญหาการเงินการคลังของประเทศ

การที่ชาวม้งอาศัยอยู่บนภูเขาสูงและห่างไกลมีพื้นที่เหมาะสมสำหรับการปลูกฝิ่นมากที่สุด ประกอบกับชาวม้งได้พัฒนาความสัมพันธ์กับชาวจีนฮ่อหรือ "พ่อค้าบนภูเขา" ซึ่งเรียนรู้วิธีการค้าขายฝิ่นเพื่อทำกำไรจากอังกฤษในอินเดียและพม่า เหล่านี้ได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและขยายการปลูกและค้าฝิ่นในยูนนานและทางตอนใต้ของจีน ชาวม้งกับจีนฮ่อจึงสามารถขยายกิจกรรมการปลูกฝิ่นเพื่อขายไปได้อย่างกว้างขวาง ในช่วงศตวรรษที่ 18 นี้เองที่กลุ่มชาติพันธุ์บนภูเขาในประเทศจีน โดยเฉพาะชาวจีนฮ่อและม้งได้ผนวกฝิ่นเข้าสู่ระบบการผลิตและการค้าบนภูเขาและพัฒนาฝิ่นขึ้นเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนร่วมกัน

ระยะต่อมาเมื่อชาวจีนฮ่อและม้งทำสงครามกับกองทหารจีน จีนฮ่อและม้งฝ่ายแพ้ต้องถอยร่นอพยพโยกย้ายถิ่นฐานพร้อมกับนำต้นฝิ่นและความรู้ติดตัวมาตามเทือกเขาบริเวณเขตติดต่อพม่ากับอินโดจีนเรื่อยมาจนถึงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ กินบริเวณเขตรัฐฉานซึ่งเป็นที่อยู่ของกลุ่มคะฉิ่นและว้าในเขตประเทศพม่า สันเขาทางภาคเหนือของประเทศไทยและที่ราบสูงซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวม้งในลาว

ฝิ่นจากพืชการค้าบนภูเขาเริ่มกลายเป็นพืชการเมือง ภายหลังดินแดนสามเหลี่ยมทองคำเติบโตขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เมื่อสถานการณ์โลกขาดแคลนฝิ่นเพราะเส้นทางการลำเลียงฝิ่นจากอิหร่านและตุรกีถูกปิดลง ขณะที่สงครามอินโดจีนเริ่มต้นขึ้นบนความขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับลัทธิเสรีนิยม และด้วยความขัดแย้งดังกล่าว ความหวาดกลัวต่อการแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้รัฐบาลสหรัฐโดยสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริการ่วมมือกับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลไทยให้การสนับสนุน

เครื่องมือ อาวุธ เครื่องปั้น แก้ว กระจก กากิน ตั้งให้ทำการค้าฝิ่นเพื่อแลกกับการเป็นแนวกันชนต่อต้าน และป้องกันคอมมิวนิสต์จากจีนและคอมมิวนิสต์ตามแนวชายแดน กลุ่มทหารพรรคก๊กมินตั๋งซึ่งรู้จักแหล่งผลิตฝิ่นบนภูเขาในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำเป็นอย่างดี จึงสามารถรับซื้อฝิ่นและเก็บ "ส่วย" จากการค้าฝิ่นที่ทำการผลิตในเขตสามเหลี่ยมทองคำเพื่อสนับสนุนกองทัพกู้ชาติของตน

ฝิ่นในยุคสงครามอินโดจีน จากพืชการค้าบนภูเขาถูกเร่งการผลิตให้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำเพื่อรองรับตลาดใหญ่จากกลุ่มทหารสหรัฐในเวียดนามและในอีกหลายประเทศ จากการที่ฝิ่นสามารถทำกำไรและหาเงินตราได้อย่างรวดเร็วจากการทำการค้านี้ทำให้ฝิ่นเริ่มกลายเป็นพืชการเมืองบนภูเขาที่ถูกใช้แสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มอำนาจหลากหลายกลุ่มเพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์ความคิดทางการเมืองและการกอบโกยผลประโยชน์ทางการเงิน ในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำและในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทที่ 3

ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม กับวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นของชาวม้งในไทย

“เล่าแย้ง” ลืมตาดูโลกครั้งแรกเมื่อ 80 ปีก่อนในบ้านหลังคาหุบต่ำ มุงด้วยหญ้าคาตีฟากไม้ไผ่ และมีผืนดินต่างพื้นบ้านตามแบบบ้านดั้งเดิมของชาวม้ง เป็นบ้านซึ่งสร้างขึ้นเพื่อหลบหลุมหนาวที่บาดเจ็บจากบนภูสูงและเป็นบ้านที่ง่ายต่อการรื้อทิ้งเพื่อเดินทางไกลตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของการทำไร่ย้ายที่ (Shifting Cultivation)

ก่อนหน้านี้ “เล่าแย้ง” จะเกิดหลายสิบปี ทั้งพ่อและลุงของ “เล่าแย้ง” พร้อมด้วยครอบครัว เครือญาติและลูกบ้าน เคยตั้งรกรากอยู่บนภูสูงในเขตเทือกเขาล้านช้าง ประเทศลาวมานานหลายสิบปี ทำไร่หมุนเวียนเปลี่ยนที่มาหลายสิบปี ในผืนดินทำไร่เหล่านี้มีทั้งไร่ฝิ่น ไร่ข้าวโพดและไร่ข้าวในหุบเขาและบนเทือกเขาสูงอีกหลายต่อหลายแห่งทั้งในฝั่งไทยและฝั่งลาว สลับสับเปลี่ยนกันไปตามระบบการทำไร่ของชาวม้งโดยไม่ได้รู้จักกับเส้นแบ่งเขตแดน

การเผชิญหน้ากับความลำบากและความทุกข์ยากจากสงครามในฝั่งลาว ทำให้พ่อและลุงของเล่าแย้งอพยพครอบครัว เครือญาติและลูกบ้านทั้งหมดข้ามแดนจากฝั่งลาวมาลงหลักปักฐานก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นอย่างถาวรในดินแดนฝั่งไทย ในนามของบ้านแทนธรรม (นามสมมุติ)

จุดเริ่มต้นของบ้านแทนธรรมจึงเกิดขึ้น และบันทึกเรื่องราววิถีวัฒนธรรมของความเป็นชาติพันธุ์ม้งผ่านกาลเวลา ประสบการณ์ กลั่นกรองออกมาเป็นตำนานเรื่องบอกเล่าและดำเนินวิถีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน

ย้อนหลังกลับไปในอดีตเกือบ 100 ปี บ้านแทนธรรม เคยโอบล้อมด้วยภูเขาและป่าอุดมสมบูรณ์ มากพอที่จะทำให้ชาวม้งในขณะนั้นจำนวนกว่า 100 ชีวิต ประมาณ 20 หลังคาเรือนปลูกบ้านเรียงรายกันตามไหล่เขา ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้หักล้างทางพงเบิกป่าทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ทำไร่ฝิ่น ปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชผักเลี้ยงชีวิตอย่างอุดมสมบูรณ์

ภาพวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบนิเวศ คือเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอในบทนี้ เพื่อสะท้อนภาพลักษณะฝิ่นสำหรับชาวม้งที่ถือเป็นองค์ประกอบของระบบการผลิต ระบบความรู้ในการรักษาพยาบาลภายใต้วัฒนธรรมการผลิตเพื่อการยังชีพ ขณะที่ภาพลักษณะฝิ่นในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ ฝิ่นเริ่มกลายเป็นภาพยาเสพติดในระดับสากล แต่ในมุมมองรัฐไทยฝิ่นยังคงเป็นสินค้าทำกำไร โดยเนื้อหาสาระจะถูกอธิบายผ่านเหตุการณ์ คำบอกเล่าของชาวบ้านและจากข้อมูลเอกสารเชื่อมโยงกับ

ประวัติศาสตร์ชุมชนม้งและความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มอำนาจจากภายนอก โดยเฉพาะกับรัฐไทยในอดีต ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ

1. ช่วงเป็นพืชการดำรงชีพแบบยังชีพ (Subsistence) ของชุมชนชาวม้งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักประกันเพื่อความมั่นคงในชีวิต บนหลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ของชาวม้งจากการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและมนุษย์เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในการยังชีพบนภูเขาส่งสร้างศักยภาพในการพึ่งพิงตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยชาวม้งมีวัฒนธรรมการผลิตพืชและระบบการเกษตรที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระบบนิเวศ การจัดระบบการผลิต การจัดการระบบแรงงาน ความสัมพันธ์ภายในระบบเครือญาติ และพิธีกรรมความเชื่อในระบบการผลิต ตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวม้งกับระบบการค้าในในประเทศไทยที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาล

2. ช่วงเปลี่ยนผ่านจากการผลิตพืชเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตพืชเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์ (Mass Product) การค่อย ๆ เปลี่ยนคุณค่าของพืชจากหลักประกันความมั่นคงในการยังชีพ จากการขายผลผลิตส่วนเกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้ากำไรด้วยแรงกระตุ้นจากสถานการณ์การค้าในระดับโลกและความต้องการพืชจากตลาด ตลอดจนกลุ่มอำนาจจากพ่อค้า ทหาร กลุ่มการเมืองที่มุ่งหาประโยชน์และใช้อิทธิพลในกระบวนการค้าพืช ในแง่นี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ทำการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ และจัดระบบต่างๆ ภายในสังคมของตัวเอง เช่น การเปลี่ยนระบบการจัดการที่ดิน การจัดการแรงงาน เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อตลาดการค้าพืชและสถานการณ์จากภายนอก

3.1 พืชกับวัฒนธรรมการผลิตแบบยังชีพ (Subsistence) ของชาวม้ง

(ค.ศ.1917-1945 (พ.ศ.2460-2488) ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2)

“เล่าแย่ง” คือภาพบอกเล่าประวัติศาสตร์การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่บรรพบุรุษของพวกเขาอพยพเดินทางไกลมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน ประวัติศาสตร์หน้านี้ถูกบันทึกเอาไว้ว่า ชาวม้งต่อสู้กับการรุกรานจากทหารชาวจีน และความยากแค้นทุรกันดารจนอพยพมายังแถบยูนนาน ทางใต้ของประเทศจีน ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ในยุคที่ดอกฝิ่นเบ่งบานไปทั่วในเมืองจีน ชาวม้งบางส่วนยอมจำนนต่อการทำศึกสงคราม แต่บางส่วนถอยร่นเดินทางไกลจากยูนนานเรื่อยมาจนถึงเขตอินโดจีนอาศัยอยู่บนภูเขาเข้าสู่ประเทศเวียดนามและลาวในเวลาต่อมา (Chan, 1994 อ้างในทรงวิทย์, 2543) แต่เมื่อเกิดความทุกข์ยากและภัยจากสงครามการปะทะกันบนภูเขาในประเทศลาวช่วงการปกครองแบบอาณานิคมโดยฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1883

(พ.ศ.2460) เมื่อฝรั่งเศสขึ้นไปถึงหนองเห็ด เชียงขวาง แหล่งที่ชาวมังอพยพมาอยู่อาศัยตั้งแต่ปี ค.ศ.1865 (พ.ศ.2408) (McCoy, อ้างแล้ว) ชาวมังบางส่วนได้อพยพเข้ามายังฝั่งไทยอาศัยอยู่ตาม รอยตะเข็บชายแดนบริเวณชายแดนไทย-ลาว จังหวัดเชียงราย บนดอยช้าง ดอยผาหม่น อ.เทิง ดอยหลวง อ.เชียงของ ดอยน้ำบง ดอยนาง ดอยผาแดง ดอยภูลังกา ที่ อ.เชียงคำ ซึ่งเป็นเทือกเขาเดียวกับภูเขาในเขตล้านช้างของประเทศลาว (บุญช่วย, 2499) และเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งรกรากอันยาวนานจวบจนปัจจุบัน

หมู่บ้านแทนธรรมมีรกรากของการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน โดยประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านแทนธรรมเริ่มขึ้นเมื่อประมาณปีค.ศ.1917-1945 (พ.ศ. 2460 - 2488) บนภูเขาสูงประมาณ 1,200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลบริเวณตะเข็บชายแดนไทย - ลาว

พื้นที่รายรอบหมู่บ้านประกอบไปด้วยป่าอันอุดมสมบูรณ์และภูเขาสูงที่ไม่ได้แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงกลุ่มชนเดียว หากแต่ทางฟากฝั่งตะวันตกเป็นที่ตั้งของเครือญาติชาวมัง บ้านชาวเมี่ยนและจีนฮ่ออีกหลายหมู่บ้านที่อยู่บนภูสูงห่างออกไปตลอดทางหลายสิบกิโลเมตร ส่วนฟากฝั่งตะวันออก คือ ฝั่งลาว ดินแดนที่เคยจากมา ขณะที่ต่ำลงไปจากยอดดอย คือ ถิ่นฐานของคนเมือง และตลาด ที่ซึ่งชาวมังบ้านแทนธรรมต่างมาลงไปหาซื้อของใช้จำเป็นปีละครั้ง

ในยุคเริ่มต้นบ้านแทนธรรมมีเพียง 3 แซ่สกุล ได้แก่ แซ่หาง ย่าง ไช้ มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 10 - 15 หลังคาเรือน หลังคาเรือนหนึ่งจะประกอบไปด้วยครอบครัวหลายครอบครัว ประมาณ 2 - 4 ครอบครัวอาศัยอยู่รวมกัน หมายถึง ครอบครัวของพ่อแม่และลูกชายหรือลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานกับครอบครัวของลูกชายคนโต คนรอง และคนอื่น ๆ ซึ่งแต่งงานไปแล้วแต่ไม่ได้แยกบ้านที่อยู่อาศัย

วิถีชีวิตของชาวมังบ้านแทนธรรมทำการเกษตรแบบไร่ย้ายที่ ปลูกพืชหลักคือข้าวเพื่อบริโภคภายในครอบครัว ข้าวโพดเพื่อการเลี้ยงสัตว์ และฝิ่นเพื่อบริโภคและขายผลผลิตส่วนเกิน ในแต่ละไร่จะปลูกพืชผักเพื่อการบริโภคควบคู่ไปด้วย ตลอดจนมีการเลี้ยงสัตว์หลัก ๆ คือ ไก่ หมู วัว ควาย เพื่อบริโภคและใช้ในพิธีกรรม และม้า ล่อเพื่อใช้ในการเดินทาง

3.1.1 ระบบการผลิตฝิ่นเพื่อการยังชีพกับชุมชนแห่งการเรียนรู้

ระบบการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนชาวมังบ้านแทนธรรมตั้งอยู่บนหลักการ "จริยศาสตร์แห่งการยังชีพ" (Subsistence Ethic) (Scott, 1976) หลักการที่เป็นไปเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตและศักยภาพในการพึ่งพิงตัวเองให้อยู่รอดอย่างมีประสิทธิภาพผ่านการปรับเปลี่ยนคัดแปลงแก้ไขเรียนรู้วิถีชีวิตของตนเองกับธรรมชาติและเงื่อนไขแวดล้อมภายนอก

การปรับประยุกต์ตัวเองกับความรู้ และการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในปฏิสัมพันธ์ของตนเองกับธรรมชาติและเงื่อนไขแวดล้อมภายนอกอาจทำให้เราบอกได้ว่า ชุมชนชาวม้งเป็น "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" (Learning Community) (Yos, 2002) ที่สร้างตัวเองขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ มนุษย์และสภาพแวดล้อมภายนอก ที่ส่งผลให้ชาวม้งต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ การปรับประยุกต์ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต่อการผลิต ไม่ว่าในเรื่อง การจัดการทรัพยากรพันธุกรรมที่สะท้อนให้เห็นจากความหลากหลายของพันธุ์พืชผักในระบบการผลิตในไร่ข้าว ไร่ฝิ่นและไร่ข้าวโพด เพื่อความมั่นคงด้านอาหาร และการยังชีพบนภูเขา ตลอดจนการสร้างและปรับระบบการจัดการทรัพยากร การจัดการป่าต้นน้ำ การสร้างและบำรุงรักษาระบบน้ำ การจัดการที่ดิน แรงงาน การตัดฟันโค่นเผาในการทำไร่ ความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรทำให้กระบวนการเรียนรู้หรือภูมิปัญญาของชาวม้งยังเชื่อมโยงไปถึงระบบความเชื่อและพิธีกรรมซึ่งเป็นพื้นฐานของการใช้อำนาจในชุมชนเพื่อออกกฎระเบียบกระบวนการเรียนรู้อันมีพื้นฐานมาจากหลักคิดเรื่อง "จริยศาสตร์แห่งการยังชีพ" ทำให้วิถีคิดของชาวม้งเน้น "การแลกเปลี่ยนแบบสมดุล" ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Yos, 2002) เป็นวิถีคิดที่สะท้อนออกมาในรูปของการแลกเปลี่ยนแรงงานและโลกทัศน์แห่งการแบ่งปัน

บนหลักการจริยศาสตร์แห่งการยังชีพในชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชาวม้งจำเป็นต้องอธิบายภาพระบบการผลิตฝิ่นและพืชอื่นๆ ผ่านความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ 7 ระบบ ซึ่งเป็นหัวใจหลักของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชาวม้ง ได้แก่ ระบบการทำไร่ ย้ายที่ ระบบการจัดการแรงงาน การจัดการที่ดิน ความรู้ในการผลิตฝิ่นและการจัดการทรัพยากร การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในไร่ฝิ่นควบคู่ไปกับไร่ข้าว ข้าวโพด พิธีกรรมความเชื่อในทางวัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์การเดินทางดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระบบแรก การทำไร่ย้ายที่ (Shifting Cultivation) และวัฏจักรชีวิต การทำไร่ย้ายที่ของชาวม้งบ้านแทนธรรมเป็นการทำไร่บนที่สูงในรูปแบบของการตัดฟันโค่นเผา (Slash and Burn Cultivation) ที่เรียกว่า Long Cultivation - Very Long Fallow or Abandonment (Khunstadter, 1978) เป็นการไ้ที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกอย่างยาวนาน แล้วทิ้งป่าให้ฟื้นตัวในระยะเวลาอันยาวนาน โดยเริ่มต้นจากการตัดฟันถางป่าให้เป็นแปลงเล็ก ๆ ตัดฟันไม้ใหญ่ลงแล้วทิ้งไว้จนแห้ง รอเวลาเผา เพื่อเปิดพื้นที่โล่งเตียน จากนั้น จึงไ้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชในระยะสั้น ๆ พืชหลักในการเพาะปลูกแบบตัด ฟัน โค่น เผา คือ ข้าว ข้าวโพด ฝิ่นและพืชผักหลากหลายชนิดที่เป็นไปเพื่อการยังชีพและขายส่วนเกินจากการผลิต โดยชาวม้งบ้านแทนธรรมจะปลูกข้าวและพืชผักหลาก

หลายชนิดในไร่ข้าวแปลงหนึ่งที่อยู่ต่ำจากยอดดอยและห่างไกลจากตัวหมู่บ้านลงไป อีกแปลงหนึ่งปลูกผืนกับข้าวโพดหรือแยกแปลงปลูกข้าวโพดโดยเฉพาะ ภายในสองสามแปลง นอกจากปลูกพืชหลักแล้วยังคงปลูกพืชผักที่เป็นอาหารในชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน แปลงผืนและข้าวโพดนี้ชาวม้งนิยมใช้ที่ดินเพื่อปลูกผืนและข้าวโพดเป็นเวลายาวนานกว่า 5 ปี ขณะที่แปลงไร่ข้าวจะปลูกเพียงหนึ่งหรือสองปีเท่านั้น เมื่อเสร็จสิ้นการเพาะปลูกครบรอบในปีหนึ่ง ก็จะทิ้งที่ดินเอาไว้เป็นระยะเวลานานเพื่อให้ป่าฟื้นฟูสภาพคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

ในแต่ละหลังคาเรือนของชาวม้งบ้านแทนธรรมจะมีผืนไร่ 2-3 ผืนหลัก คือ ไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด และไร่ผืน ในไร่ข้าวโพดและไร่ผืนอาจปลูกเป็นระบบผสมโดยแบ่งช่วงเวลาในการปลูกที่สัมพันธ์กัน พื้นที่ในการทำไร่ข้าวโพดและไร่ผืนจะอยู่รายรอบหมู่บ้าน เพราะลักษณะการตั้งหมู่บ้านของชาวม้งมักตั้งอยู่บนยอดดอยสูงจึงเหมาะสมกับการปลูกผืนและข้าวโพด ส่วนไร่ข้าวจะอยู่ในหุบเขาต่ำลงไป เพราะข้าวให้ผลผลิตดีในที่ ๆ มีอากาศหนาวเย็นน้อยกว่า

ในไร่ข้าวของหนึ่งหลังคาเรือน คือ ไร่ผืนใหญ่หรือไร่ประกอบหลาย ๆ ผืนที่ผ่านการคิดคำนวณภายในปีหนึ่ง ๆ ว่า มีจำนวนคนในครัวเรือนเท่าใด จากนั้นทำการปลูกข้าวให้ได้พอเพียงกับจำนวนคนภายในหลังคาเรือนพร้อม ๆ กับการคิดคำนวณพื้นที่ในการปลูกข้าวและแรงงานภายในหลังคาเรือนนั้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมหลายครอบครัวที่พักอาศัยอยู่ภายในหลังคาเรือนเดียวกันต่างบริโภคข้าวจากผืนไร่เดียวกัน คิดคำนวณ จัดแบ่งแรงงานเพื่อมาร่วมกันสร้างผืนไร่ข้าวปลูกกินกันภายในปีหนึ่ง ๆ ลักษณะการทำไร่ข้าวเช่นนี้ เป็นไปตามหลักคิดของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ถือว่า "อยู่ร่วมบ้านหลังเดียวกัน กินข้าวด้วยกัน"

เมื่อหมดรอบปีหนึ่ง ๆ ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะปล่อยให้ไร่ข้าวให้กลับคืนสู่ผืนป่าอีกครั้ง แล้วเสาะหาผืนใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียงหรืออยู่ห่างไม่เกินระยะทางเดินและต่างม้าไปถึง เพื่อเริ่มต้นสร้างผืนไร่ข้าวในปีต่อไป ด้วยแรงงานที่มีมากพอจากทุกคนในหลังคาเรือนและการแลกเปลี่ยนแรงงานจากเครือญาติช่วยกันตัดฟันต้นไม้เพื่อปลูกข้าวประกอบกับผืนป่าที่ยังคงมีมากพอ ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมไม่ได้เป็นห่วงเรื่องปากท้องแต่อย่างใด

ส่วนไร่ผืนของชาวม้งบ้านแทนธรรม เป็นไร่ที่อยู่ใกล้บ้าน ทุกรอบครัวในหลังคาเรือนต่างแยกออกไปหักร้างถางพงและปลูกผืนเองด้วยแรงงานภายในครอบครัว ลักษณะการทำไร่ผืนของชาวม้งเช่นนี้เป็นไปตามหลักคิดที่ถือว่า "ผืนเป็นเงินและเป็นทรัพย์สินของแต่ละครอบครัว" สำหรับไร่ข้าวโพด ชาวม้งบ้านแทนธรรมอาจแบ่งเป็นการปลูกผสมสลับกับไร่ผืนหรือบางบ้านอาจแยกไร่ข้าวโพดต่างหากถ้ามีที่ดินและแรงงานมากพอ

ในวัฏจักรชีวิตในการทำเกษตรของผืนไร่ 3 ผืนหลักของชาวม้งนั้นเริ่มต้นด้วยการที่ชาวม้งคัดเลือกผืนป่าธรรมชาติ (Primary Forest) ที่มีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ หรือป่าทุติยภูมิ (Secondary Forest) ที่ป่ายังคงรกครึ้ม มีดินอุดมสมบูรณ์ ถือว่าอยู่ในเขตป่าดิบแล้งไปจนถึงป่าดิบชื้นในที่ที่มีอากาศหนาวเย็น และมีความชื้นสูง (Khunstadter, 1978) หลังจากคัดเลือกพื้นที่ในช่วงมกราคมแล้ว เดือนต่อมาจะทำการตัดฟันแผ้วถางป่าแล้วทิ้งไม้เอาไว้ให้แห้งประมาณ 1-1 เดือนครึ่งจึงถึงเวลาเผาไร่ เพื่อให้ไฟทำหน้าที่ปรับธาตุอาหารในดินให้สูงขึ้น จากนั้นผู้หญิงจะเตรียมคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว ข้าวโพดและพืชผักที่จะปลูกในไร่ข้าวออกมาคอยท่า เมล็ดพันธุ์ข้าวโพดและพืชผักจะถูกหยอดลงในไร่ข้าวโพดเมื่อเผาไร่ไปได้ประมาณ 1 สัปดาห์ แล้วจึงไปขุดต่อไม้ในไร่ข้าว จากนั้นจะรอเวลาช่วงปลายเดือนเมษายน เมื่อฝนตกลงมาจนดินจุ่มน้ำ จึงถึงเวลาลงเมล็ดข้าวและพืชผัก พร้อมกับหาเวลาเตรียมไปถางหญ้าในไร่ข้าวโพด จากนั้นประมาณ 1 - 2 เดือนเมื่อปล่อยเวลาให้ต้นข้าวและข้าวโพดเติบโต ผู้หญิงม้งจึงเข้าไปเก็บหญ้าในไร่ข้าว และไร่ข้าวโพด ส่วนผู้ชายเข้าป่า ล่าสัตว์ เก็บของป่ามาบริโภคและเตรียมขายผลผลิตส่วนเกิน

เมื่อข้าวโพดเริ่มแตกดอกออกผลในเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม ชาวม้งหญิงชายจึงเตรียมเกี่ยวข้าวโพดและเก็บพืชผักบางชนิดในไร่ข้าวและไร่ข้าวโพด ในเดือนนี้ ชาวม้งต้องเตรียมพลิกหน้าดิน เก็บหิน เพื่อใช้สำหรับปลูกผืน พร้อมกับที่ผู้หญิงเข้าไปในไร่ข้าวเพื่อเก็บหญ้าที่ขึ้นรกสำหรับการพลิกหน้าดินในไร่ข้าวโพดเพื่อกลบฝังนี้ เป็นความรู้พื้นบ้านในการอนุรักษ์ดินไว้ใช้ได้นานปีอีกด้วย จากนั้น ผู้หญิงจะคัดเมล็ดพันธุ์ผืนและพืชผักหลากหลายชนิดเตรียมลงปลูกในหลุมระหว่างแนวข้าวโพด เดือนกันยายนจึงนำผืนพันธุ์เบาลงปลูกก่อนพร้อมกับพันธุ์ผัก และเตรียมไปเกี่ยวข้าวพันธุ์เบาในไร่ข้าวได้ ระหว่างนี้ผู้หญิงม้งจะไปเก็บหญ้าในไร่ข้าวอีกรอบ เดือนตุลาคมจึงลงผืนพันธุ์หนัก ถางหญ้าในไร่ผืน เกี่ยวข้าวเบาและตากข้าวเอาไว้ แล้วนำข้าวต่างมาขึ้นคอยกกลับเข้ายุ้งฉางในบ้านเพื่อเตรียมไว้ในงานพิธีปีใหม่ จากนั้น จึงรอเวลาเกี่ยวข้าวปี ซึ่งถือว่าเสร็จภารกิจจากงานในไร่ข้าว เมื่อไร่ข้าวถูกเก็บเข้ายุ้งฉางเสร็จสิ้น จะเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ดอกผืนรวงโรยพร้อมที่สำหรับการกรีดเพื่อนำน้ำยางออกจากดอกกลายเป็นผืนดิบใช้เป็นประโยชน์ในทางยาและขายหรือต้มเป็นผืนสุกส่งให้พ่อค้าที่มารับซื้อ การกรีดผืนเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานระหว่างเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ เมื่อกรีดผืนเสร็จรอเวลาขาย แล้วจึงเริ่มต้นฤดูกาลใหม่ที่ต้องเตรียมแผ้วถางป่าเพื่อเพาะปลูกในปีต่อไป

วัฏจักรในระบบการผลิตพืชหลัก 3 ชนิดนี้จะเกิดขึ้นได้จำต้องผ่านการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์จากธรรมชาติที่ชุมชนชาวม้งจึงถือเป็นชุมชนบนที่สูงแห่งหนึ่งของโลกที่เผชิญหน้ากับการขาดแคลนที่ดินที่มีคุณภาพในการเพาะปลูก ระบบการทำไร่ย้ายที่จึงเป็นระบบเกษตรแบบหนึ่ง

ที่ชุมชนมั่งเรียนรู้และดำเนินสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผนวิถีวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้การจัดการระบบนิเวศเกษตรในป่าเขตร้อนบนภูเขา ที่โดยทั่วไปมักมีคุณภาพดินต่ำ มีแร่ธาตุอาหารน้อย แต่มีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์มาก การตัดฟันโค่นเผาในระบบการเกษตรแบบทำไร่ย้ายที่จึงเป็นการเรียนรู้และดัดแปลงธรรมชาติ โดยการปรับสภาพป่าแปลงเล็กๆ และเปลี่ยนป่าไปตามขั้นตอนด้วยการเปิดช่องว่างของป่าเป็นพื้นที่ทำไร่และตัดฟันพืชอื่นๆ ซึ่งเป็นคู่แข่งของพืชที่ต้องการปลุกออกไป แล้วใช้แร่ธาตุที่มีอยู่ทั้งหมดในดินไปหล่อเลี้ยงพืชอาหารบางชนิดที่จงใจปลูกเท่านั้น (Rambo, 1981)

ระบบที่สอง การจัดการระบบแรงงาน ชาวหมู่บ้านแทนธรรม มีคำพูดที่ว่า "ข้าวกินร่วมในบ้าน ผืนเป็นเงินเก็บเพื่อซื้อลูกสาวและงานศพ" คำพูดดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนการจัดระบบการผลิตของชาวมั่งในวิถีชีวิตประจำวันในอดีตที่จัดแบ่งไร่ข้าวเป็นผลผลิตของครัวเรือนในบ้านกับไร่ผืน ซึ่งเป็นผลผลิตของครอบครัวออกจากกันเท่านั้น แต่ยังให้ภาพการจัดแบ่งระบบแรงงานภายในความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติและการให้คุณค่าต่อแรงงานที่แตกต่างกันด้วย

กล่าวคือ ชาวมั่งจะทำการปลูกข้าวและผืนด้วยระบบแรงงานที่แบ่งแยกกันอย่างชัดเจนระหว่างหน่วยครัวเรือน เครือญาติกับหน่วยครอบครัว ทำให้การจัดแบ่งรายได้และเงินทองแตกต่างกันไปด้วย โดยในไร่ข้าว ชาวมั่งจะปลูกข้าวด้วยแรงงานจาก หน่วยครัวเรือน (คนที่อยู่ร่วมบ้านเดียวกันอาจมีหลายครอบครัว) และแลกเปลี่ยนแรงงานภายในระบบเครือญาติ ทุกคนในหลังคาเรือนที่กินข้าวร่วมกันภายในบ้านจะต้องลงแรงเพื่อตัดฟันโค่นเผาแปรเปลี่ยนผืนป่าให้เป็นไร่ข้าวเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนไร่ผืนนั้น หน่วยครอบครัว เป็นแรงงานหลักที่ลงแรงเปลี่ยนผืนเป็นเงินนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัว

ในไร่ผืน ครอบครัวหนึ่งซึ่งมีสามี-ภรรยา หรือมีพ่อแม่ลูกชาย หรือลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน จะร่วมกันหักร้างทางพงหรือแลกเปลี่ยนแรงงานภายใต้ระบบเอามื้อ - เอวั้นระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านเพื่อทำการปลูกผืนในแปลงผืนของแต่ละครอบครัว โดยส่วนใหญ่เมื่อบุกเบิกหรือหักร้างทางพงแล้ว แต่ละครอบครัวมักมีพื้นที่ในการทำไร่ผืนครอบครัวละประมาณ 1 - 2 ไร่เท่านั้น เนื่องจากการปลูกผืนมีความละเอียดอ่อนทั้งการเลือกพื้นที่ การปลูก การดูแลและการกำจัดวัชพืชที่ต้องใช้เวลามาก ครอบครัวหนึ่ง ๆ หากใช้แรงงานภายในครอบครัวจะไม่สามารถทำไร่ผืนได้กว้างมากนัก และด้วยเหตุผลที่การปลูกผืนไปขึ้นอยู่กับแรงงานภายในครอบครัว การปลูกผืนแต่ละครั้งจึงต้องผ่านการคิดคำนวณอย่างหนักว่าครอบครัวจะมีแรงงานมากพอในการพลิกหน้าดินเพื่อกลบฝังวัชพืชหรือกรีดน้ำยางผืนได้เพียงพอในปีหนึ่ง ๆ หรือไม่

สำหรับพื้นที่ไร่ผืนประมาณ 1-2 ไร่ที่บุกเบิกและผลิตผืนขึ้นโดยแรงงานภายในครอบครัวจะได้น้ำยางเป็นผืนดิบประมาณ 1 - 2 จ้อยส์¹ ซึ่งมีราคาขายในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองประมาณจ้อยส์ละ 500 - 700 บาท

เมื่อกรีดยอดผืนจนได้น้ำยางผืนดิบจำนวน 1 - 2 จ้อยส์ (42-84 ห้องหรือ 1.6 - 3.2 กิโลกรัม) ชาวหมู่บ้านแทนธรรมจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เก็บเป็นยา ของต้อนรับแขกและจ่ายเป็นค่าตอบแทนต่าง ๆ จำนวน 3 ห้อง (115 กรัม) เป็นภาษี 1-3 ห้อง (38 - 114 กรัม) ที่เหลือประมาณ 36-38 ห้อง (1,368 - 1,447 กรัม) จึงขายผลผลิตส่วนเกิน ซึ่งใน 1 ครอบครัวจะมีเงินที่เป็นรายได้จากการขายผืนส่วนเกินประมาณปีละ 500 - 1,400 บาท

ในจำนวนเงินดังกล่าว แต่ละครอบครัวจะแบ่งเงินที่ได้จากการขายผืนออกเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพื่อซื้อของใช้ที่จำเป็น ได้แก่ น้ำมัน เกลือ เทียนไข เสื้อผ้า เหยียดเงิน เครื่องเงินและอื่นๆ เงินส่วนที่เหลือจะเปลี่ยนเป็นเงินแท่งสะสมไว้สำหรับค่าสินสอดค่าใช้จ่ายในงานศพและความจำเป็นอื่นๆ

ระบบที่สาม ระบบการจัดการที่ดิน ชาวม้งมีคำกล่าวในเรื่องที่ดินว่า " ใครจับจองผืนป่าก่อน ได้ที่ทำการก่อน" หมายถึงว่า เมื่อใครไปคัดเลือกพื้นที่แล้วมองเห็นว่าพื้นที่บริเวณนั้นเหมาะสมในการทำการเกษตรและต้องการเป็นพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ก็จะแสดง "สิทธิในการใช้ประโยชน์" (Userfruct) ในที่ดินนั้น โดยการทำเครื่องหมายแสดงหลักเขตเอาไว้ เมื่อคนอื่นมาเห็นก็จะไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว

ในอดีต หลักการ "ใครจับจองผืนป่าก่อน ได้ที่ทำการก่อน" นี้ ไม่ประสบปัญหาการแย่งชิงที่ดิน เพราะว่า มีผืนป่าที่สามารถพลิกถางให้เป็นไร่เพื่อทำการเกษตรได้เป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ ในระบบการจัดการที่ดินของชาวม้ง ถือว่า การแย่งที่ดินทำกินระหว่างคนม้งด้วยกันเป็นการดูถูกกัน แต่หากชาวม้งบ้านแทนธรรมประสบปัญหาความไม่ชัดเจนในที่ดิน หรือเกิดความขัดแย้งกันในเรื่องที่ดิน พวกเขาจะมีระบบการให้ความเป็นธรรม โดยผู้นำและผู้อาวุโสของชุมชนจะเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยและแก้ปัญหาได้อย่างลงตัว

โดยทั่วไป เมื่อพบว่า ที่ดินดังกล่าวมีคนเข้าไปถือ "สิทธิการใช้" แล้วผู้ที่มาทีหลังจะออกไปค้นหาที่ดินหรือผืนป่าแห่งใหม่เพื่อเตรียมที่ไว้ นอกจากนี้ โดยวัฒนธรรมของชาวม้ง ระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติและคนในแซ่สกุลเดียวกันมีความเข้มแข็งอย่างมาก เมื่อพบว่า เครือญาติใกล้ชิดในแซ่สกุลเดียวกันไม่มีที่ดินทำกิน บรรดาญาติพี่น้องจะแบ่งปันที่ดินให้ โดย

¹ 1 จ้อยส์เท่ากับ 42 ห้องหรือ 1.6 กิโลกรัม

อาจแบ่งออกเป็นกาให้ที่ดินเปล่าเพื่อไปทำประโยชน์โดยตรง การยอมให้ที่ดินทำกินชั่วคราวเพื่อแลกเปลี่ยนกับแรงงาน และระบบการให้ยืมที่ดินทำกินภายในระยะเวลาที่ตกลงกัน เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาการแย่งที่ดินกันภายในหมู่บ้านในอดีตจึงเกิดขึ้นน้อยมาก ปี ๆ หนึ่งมีการทะเลาะเบาะแว้งเกี่ยวกับที่ดินไม่เกิน 2-3 ครั้ง ซึ่งผู้นำและผู้อาวุโสในชุมชนสามารถไกล่เกลี่ยให้ตกลงกันได้เสมอ

ระบบที่สี่ ความรู้ในระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร คำกล่าวที่ว่า “ผืนปลูกที่เย็น ข้าวปลูกที่ร้อน” ของชาวม้งบ้านแทนธรรมสะท้อนให้เห็นการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์มาจากธรรมชาติและระบบนิเวศน์บนภูเขาตลอดจนเงื่อนไขจากสภาพแวดล้อมภายนอก

จากคำกล่าวข้างต้น เราจึงเห็นชาวม้งบ้านแทนธรรมในอดีตที่ม้าลงจากดอยสูงเพื่อไปปลูกข้าวในที่ต่ำลงไป ที่ซึ่งข้าวจะสามารถแตกรวงให้ผลผลิตสูงเมื่อปลูกในที่อากาศไม่เย็นและน้ำค้างไม่จัดเกินไป ขณะที่พื้นที่ปลูกฝิ่นกลับอยู่บนยอดดอยบริเวณที่ตั้งบ้านซึ่งมีความสูงตั้งแต่ประมาณ 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไปและมีอากาศหนาวเย็นเหมาะสำหรับต้นฝิ่นและอยู่ในเขตป่าดิบแล้งและป่าดิบชื้น

นอกจากนี้ ความรู้ในการจำแนกแยกแยะพันธุ์พืช ลักษณะดิน และบริเวณที่ปลูกเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมจำต้องเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ อย่างเช่น การจำแนกพันธุ์ฝิ่นให้มีหลากหลายพันธุ์ การสังเกตลักษณะดอกที่มีหลากสี ทั้ง ขาว แดง บานเย็น ม่วง สีเลือดหมู แต่ละสีแต่ละพันธุ์มีคุณสมบัติแตกต่างกัน รวมไปถึงพันธุ์ฝิ่นแต่ละชนิดก็เหมาะสำหรับปลูกในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันด้วย การคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม และการคัดเลือกพันธุ์ฝิ่นที่ถูกต้องจะทำให้ได้ผลผลิตฝิ่นมาก ได้คุณภาพของน้ำยางฝิ่นที่ดี ชาวม้งจดจำว่า พันธุ์ฝิ่นดอกสีเลือดหมู คือฝิ่นที่ดีที่สุด เพราะได้น้ำยางฝิ่นที่เหนียวและมีรสชาติดี แต่ต้องปลูกในพื้นที่ที่มีแสงแดดน้อย (ทรงวิทย์, 2542) ส่วนการปลูกฝิ่นให้ได้ผลดีนั้น ชาวม้งเรียนรู้ว่า จะต้องจัดแบ่งพื้นที่การปลูกฝิ่นให้เหมาะสมกับพันธุ์ฝิ่น ได้แก่ พื้นที่ที่มีแสงแดดมาก (เตี ต้า ย่าง) พื้นที่ลักษณะนี้จะรับแดดได้ทั้งวัน ชาวม้งจะนิยมปลูกฝิ่นพันธุ์เบาหรือฝิ่นดอก ซึ่งเป็นฝิ่นที่อายุสั้นประมาณ 4-5 เดือน ให้ผลผลิตเร็วและสามารถเก็บเกี่ยวได้ก่อน แต่ฝิ่นพันธุ์เบา นั้นให้ผลผลิตฝิ่นที่ไม่ค่อยมีคุณภาพและรสชาติไม่ดีเท่าที่ควร เมื่อใช้สูบจะเผาไหม้เร็วและเผาไหม้หมดไม่เหลือเถ้าฝิ่นให้น้ำกลั้บมาสูบใหม่ได้อีก และ พื้นที่ที่มีแสงแดดน้อย (เตี ฮ่บู) เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาบังหรือพื้นที่ไหล่เขาจะรับแดดได้เพียงครึ่งเช้าหรือครึ่งบ่ายเท่านั้น พื้นที่นี้จะต้องหว่านฝิ่นพันธุ์หนักหรือฝิ่นปี ซึ่งมีอายุการเติบโตนานกว่า 6 เดือน แต่เมื่อปลูกแล้วจะได้ฝิ่นดิบจำนวนมาก เป็นฝิ่นคุณภาพ รสชาติดี มีความเหนียวสูง เมื่อสูบจะเผาไหม้ช้าและเมื่อเผาไหม้แล้วยังคงเหลือเถ้าฝิ่นที่สามารถนำมาสูบใหม่ได้อีก

ในระบบความรู้ของชาวม้ง การปลูกฝิ่นจำเป็นจะต้องรู้จักลักษณะพืชบางชนิด ประกอบเพื่อตัดสินใจคัดเลือกพื้นที่ปลูกฝิ่นด้วย เช่น หากพื้นที่ที่มีพืชตระกูลข่าปาชนิดหนึ่งที่ชาวม้ง เรียกว่า (ฮ) ขง ล้า หรือบริเวณป่าไผ่บางชนิดมีลักษณะลำต้นเล็กใบใหญ่เวลาโตเต็มที่จะโค้งโน้มลงสู่พื้น เรียกว่า ไม้ข้อดหรือ ไม้ออลอ ต้นตะไคร้ต้น พันธุ์ไม้ประเภทส้มโอป่า หรือ ต้น นาญ เตื่อ หรือที่ ชาวม้งเรียกว่า เย้าก็ล้า บริเวณดังกล่าว ชาวม้งเรียนรู้ว่า เป็นบริเวณที่มีดินดีเหมาะสำหรับการปลูกฝิ่น แต่ไม่เหมาะสำหรับการปลูกข้าวเพราะต้นข้าวเหี่ยวใบและได้ผลผลิตน้อย (จันทบูรณ์, 2526 (ช))

นอกจากนี้ การพิจารณาเนื้อดินประกอบการปลูกฝิ่นและข้าวหรือพืชอื่นก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในระบบการผลิต โดยในระบบความรู้ของชาวม้งจำแนกดินออกเป็น 5 ประเภท ดินที่ดี คือ มีเนื้อดินแท้ๆ เรียกว่า "เบงทือ" คือเนื้อดินที่ไม่มีทรายปนไม่ว่าทรายละเอียดหรือหยาบและมีอนุภาคของดินเหนียวปะปนมากกว่าดินชนิดอื่น ในเนื้อดินที่ดีเหล่านี้ แบ่งออกเป็นดินสำหรับการปลูกข้าวไร่ที่เน้นการปลูกข้าวด้วยดินแท้ ส่วนดินเพื่อปลูกข้าวโพดและฝิ่นแบ่งออกเป็น 9 ประเภท แต่ประเภทที่ปลูกฝิ่นและข้าวโพดได้ คือ ดินที่มีเนื้อดินแท้และดินผสม (จันทบูรณ์, เพิ่งอ้าง)

ส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ระบบการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำที่ถูกกำกับดูแลโดยกฎเกณฑ์ความเชื่อเรื่องผีและกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชน ระบบการจัดการทรัพยากรดังกล่าวก็เพื่อเอื้อประโยชน์ในการเป็นแหล่งอาหารและน้ำที่สำคัญของชุมชนในการดำรงชีวิตอยู่บนภูเขา

ในระบบการจัดการทรัพยากรป่าของชาวม้งได้แบ่งป่าออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทแรก ปาดงแข็ง โดยชุมชนชาวม้งจะเลือกต้นไม้ต้นหนึ่งมีความสูงที่สุดและมีลักษณะดีที่ขึ้นอยู่บนเขาสูงที่สุดทางทิศตะวันออกบริเวณใกล้หมู่บ้านให้เป็นที่ตั้งสถิตของผีเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองมนุษย์ สัตว์ ดิน น้ำ และป่าให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดปี บริเวณป่าดังกล่าวจะห้ามไม่ให้มีการตัดต้นไม้ทำลายป่า ซึ่งหากใครละเมิดจะทำให้ผีไม่พอใจ ชุมชนอาจถูกลงโทษด้วยภัยพิบัติต่างๆ ได้ ปาดงแข็งจึงกลายเป็นป่าที่มีความสำคัญและเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหารและแหล่งน้ำของชุมชนไปด้วย ประเภทที่สอง ป่าช้า คือบริเวณที่ฝั่งศพของบรรพบุรุษชาวม้ง บริเวณป่าช้าจะมีต้นไม้ร่มรื่น ชาวม้งถือว่าป่าช้าเปรียบเสมือนหมู่บ้านของชาวม้งที่เสียชีวิตไปแล้ว ถือเป็นที่ตั้งสถิตของวิญญาณผู้ตาย ซึ่งชาวม้งจะไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดที่มีอยู่ในป่าช้า หากใครละเมิดจะถือว่าเป็นการกระทำการบงกชวงวิญญาณของบรรพบุรุษและทำให้เกิดคร่อนได้ ประเภทที่สาม ปาดันน้ำ ชาวม้งจะรักษาป่าบริเวณต้นน้ำลำธารของชุมชนเอา

ไว้ ด้วยถือว่าบริเวณแหล่งกำเนิดของแม่น้ำและลำห้วยมีฝิ่ต้นน้ำสิ่งสกปรกอาศัยอยู่ หากใครละเมิด ตัดต้นไม้บริเวณดังกล่าว จะทำให้ฝิ่ต้นน้ำโกรธเคืองและทำให้ชุมชนเดือดร้อนได้

ความรู้ในระบบการผลิตที่เกิดขึ้นจากการจำแนกแยกแยะและสังเกตธรรมชาติ การจดจำ และการสร้างระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่า โดยมีระบบความเชื่อเรื่องฝิ่เป็นตัวกำกับดูแลการใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำ ตลอดจนการสั่งสมประสบการณ์จากการทดลองปฏิบัติจริงในวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่กับธรรมชาติเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการอยู่รอดในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพบนภูเขาด้วยกันทั้งสิ้น

ระบบที่ห้า ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบการทำไร่ย่ายที่ ภายในระบบการผลิตแบบทำไร่ย่ายที่บนหลักการจริยศาสตร์แห่งการยังชีพและวิถีคิดในการสร้างหลักประกันความมั่นคงในวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระบบนิเวศและธรรมชาตินั้น ชาวม้งจำเป็นต้องเรียนรู้และสร้างระบบการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิดและหลากหลายสายพันธุ์ไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้ได้ผลผลิตอันหลากหลายและมากพอให้เก็บกินได้ตลอดปี

ชาวม้งมีคำพูดที่ว่า “ฝิ่เป็นแม่ ผักเป็นพ่อ ต้องปลูกคู่กัน หากฝิ่ดินใดปลูกแต่ฝิ่เพียงอย่างเดียว ไม่ลงพืชผัก ฝิ่ดินในปีนั้น ดอกฝิ่จะเหี่ยวเฉา ไม่งาม ได้น้ำอย่างน้อย หรือหากปีใดปลูกแต่ผัก ไม่ลงฝิ่ ผักจะไม่งามเพราะคิดถึงกันและกัน ฝิ่กับผักจึงไม่สามารถแยกขาดไปจากกันได้”

คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าในไร่ฝิ่ของชาวม้งจะต้องปลูกฝิ่กับพืชผักหลากหลายพันธุ์หลากหลายชนิดควบคู่กันไปด้วยเสมอ จนอาจกล่าวได้ว่า ในไร่ฝิ่จะปลูกพืชผักมากชนิดกว่าในไร่ข้าวและไร่ข้าวโพด (ทรงวิทย์, 2542) ดังเช่น งานศึกษาของสนิท (2522) พบว่ามีความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่ฝิ่สูงมาก คือ มีการปลูกผักมากกว่า 43 ชนิด ส่วนในไร่ข้าว นอกจากข้าว 3 ชนิดแล้ว ยังมีกลุ่มพืชตระกูลถั่ว 3 ชนิด พืชน้ำมัน 2 ชนิด พืชหัว 4 ชนิด (10 พันธุ์) พืชผัก 2 ชนิด กลุ่มพริกแดง 7 ชนิดและกลุ่มพืชเครื่องเทศ 6 ชนิด จำนวน 9 พันธุ์ (Walker, 1970 อ้างในชูพนิจ, 2527) พืชผักที่กลุ่มชาติพันธุ์ปลูกกันบนภูเขาม้งในแปลงไร่ข้าวและไร่ฝิ่เหล่านี้ต่างนำมาใช้ประโยชน์แตกต่างกันแต่ละประเภท ซึ่งนอกจากใช้เป็นอาหารแล้ว บางประเภทเป็นสมุนไพร มีพืชเส้นใยใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม พืชที่ใช้ทำวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ พืชที่ใช้แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น เช่น ไข่ต้มกลั่นเหล้า พืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง พืชสีย้อม พืชเพื่อพิธีกรรม พืชเพื่อการประดับตกแต่ง พืชที่เป็นเครื่องรางของขลัง และพืชปรุงรส (จันทบูรณ์, 2526 (ก))

พืชผักในไร่ฝิ่ที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมปลูกอยู่ทุกปี ได้แก่ ผักกาดพื้นบ้านแทบทุกชนิด ไม่ว่า ผักกาดเขียว ผักกาดขาว ผักกวางตุ้ง กะหล่ำปลี คะน้า ผักลีนง ผักชี ผักผ้าขี้ริ้ว ผักปล้ำ(ต)

จ้อ (ผักที่ใบมีลักษณะเป็นมัน) ผักดอยช้าง ผักชี ผักชีฝอย มันเทศแดง มันเทศขาว มันฝรั่ง หัวไชเท้า (ลั้วปี) ถั่วลันเตา ถั่วแขก มะเขือเครือ (เต้าเปาว์หรือผักแม้ว) ฟักหม่น รวมทั้งผักพื้นบ้านของชาวม้งอีกหลายชนิด (นางลี แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

ในการปลูกผักควบคู่กับฝืนของชาวม้งมีระบบในการเพาะปลูกอย่างชัดเจน กล่าวคือ ฟักทอง มันแกว น้ำเต้า เป็นพืชเถาเลื้อยเกี่ยวพัน จึงมักปลูกไว้ข้างไร่หรือทำค้างให้เกาะเกี่ยว เพื่อไม่ให้เลื้อยพันพืชอื่นในไร่ ส่วนแดง ถั่ว ผักกาด ผักชี คือ พืชที่ใช้เมล็ดพันธุ์ผสมรวมกับฝืนแล้วหยอดลงในหลุมพร้อมกัน เมื่อต้นฝืนเติบโต ผู้หญิงก็จะมาตัดต้นฝืนที่เติบโตดีแล้วจัดระเบียบในแปลงนั้นใหม่ หากมีผักขึ้นอยู่ใกล้ฝืนมากก็อาจย้ายไปปลูกบริเวณอื่น ส่วนมะเขือ พริก ผักกาด ยาสูบ เผือก ปลูกโดยการหว่านไว้ใกล้ๆ ตอไม้หรือเศษไม้ที่ถูกเผาในไร่

พืชผักเหล่านี้จะเริ่มปลูกไปพร้อมๆ กับฝืน หลังจากนั้นประมาณ 2 สัปดาห์ก็สามารถเก็บผักบางชนิดมากินได้ ผักบางชนิดสามารถเก็บกินได้ตลอดฤดูหนาว และพืชผักแต่ละชนิดต่างเก็บกินได้ไม่พร้อมกัน การเจริญเติบโตและอายุของพืชผักแต่ละชนิดที่แตกต่างและหลากหลายนี้ทำให้ชาวม้งสามารถมีพืชผักไว้บริโภคตลอดฤดูหนาว

นอกเหนือจากพืชผักในไร่ฝืนแล้ว ในไร่ข้าวโพดและไร่ข้าวก็ต้องปลูกพืชผักควบคู่ไปด้วยเสมอ ในไร่ข้าวของชาวม้งปลูกพืชผักหลากหลายชนิด ได้แก่ แดง และถั่ว เช่น แดงล้าน แดงไทย แดงกวา บวบ บวบงู ถั่วแขก โดยผสมกับเมล็ดพันธุ์ข้าวแล้วหยอดลงไปหลุมพร้อมเมล็ดข้าว ส่วนมันแกว มะระ เผือก มัน อ้อยข้าว ถั่วฝักยาว พืชเหล่านี้จะปลูกไว้บริเวณโคนตอไม้ ฟักหม่น ฟักทอง พริก มะเขือพันธุ์ต่างๆ เช่น มะเขือขาว มะเขือลาย แดงพันธุ์ยาวและสั้น มะเขือเขียวพันธุ์ยาวและสั้น ผักกาด เผือก มันเทศ ทานตะวัน ป่า (ภาษาม้ง) ตะไคร้ อ้อย กลัวย่น้ำว่า มะละกอ ถั่วฝักยาว กะเพรา โหระพา ชিং งา มันลำปะหลัง มะระม้ง บวบ บวบงู น้ำเต้า แดงกวา (พันธุ์เหลือง เขียว ขาว) แดงไทย (พันธุ์เหลือง เขียว ขาว) กรอเจ็กก่า (ภาษาม้ง) ดอกไม้ เช่น หงอนไก่ มักถูกปลูกไว้บริเวณริมรั้วหรือท้ายไร่ (นางลี แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

ความหลากหลายของพืชผักที่ปลูกในไร่ฝืน ไร่ข้าวโพดและไร่ข้าว คือ อาหาร ที่สร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตให้กับชุมชนม้งบ้านแทนธรรมว่า ภายในรอบปีพวกเขาจะมีอาหารที่เพียงพอต่อการยังชีพไปตลอดฤดูกาล

นอกจากการสร้าง ความหลากหลายของพันธุ์พืชในไร่แล้ว พืชแต่ละสายพันธุ์มักจะต้องได้รับการปรับแต่งคัดเลือกคุณภาพที่เหมาะสมเพื่อต่อสู้กับแมลงศัตรูพืช โรคระบาดไปจนถึงความ

ชาวม้งคำพูดที่ว่า
 "ผืนเป็นแม่ ผักเป็นพ่อ ต้องปลูกคู่กัน
 หากผืนดินใด ปลูกแต่ผืนเพียงอย่างเดียว
 ไม่ลงพืชผัก ผืนดินในปีนั้น
 ดอกผืนจะเหี่ยวเฉา ไม่งาม
 ได้น้ำอย่างน้อย
 หรือหากปีใดปลูกแต่ผัก ไม่ลงผืน
 ผักจะไม่งามเพราะคิดถึงกันและกัน
 ผืนกับผักจึงไม่สามารถแยกขาดไปจากกันได้"
 คำกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็น
 ความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่ผืนของชาวม้ง

ในไร่ผืนของชาวม้งจะต้องปลูกผืน
 กับพืชผักหลากหลายพันธุ์
 หลากหลายชนิดควบคู่กันไปด้วยเสมอ เช่น
 ผักกาดพื้นบ้าน

ภาพที่ 4 ความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่ผืนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

แปรปรวนของลมฟ้าอากาศ และปริมาณน้ำในแต่ละปีอยู่เสมอ เราจะพบว่า พันธุ์ข้าว ผืนและพืช ผักต่าง ๆ ที่ชาวม้งปลูกมักต้องปลูกหลากหลายชนิดหลากหลายสายพันธุ์ในพื้นที่เดียวกันหรือสลับ สับเปลี่ยนพื้นที่และสายพันธุ์กันไปในแต่ละปี ดังเช่น พันธุ์ข้าวไร่ที่ดีที่สุดของชาวม้งบ้านแทนธรรม คือ ข้าวเจ้าพันธุ์ข้าวเปลือกแดง หรือที่เรียกว่า เบิ้ลล้า ในภาษาม้ง ซึ่งผ่านการคัดพันธุ์และปลูก มายาวนานตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษนั้น จะถูกปลูกสลับกับพันธุ์ข้าวอีก 2-3 พันธุ์ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวหนัก และพันธุ์ข้าวเบาและถูกปลูกสลับสับเปลี่ยนพื้นที่อยู่เสมอ ส่วนข้าวเหนียว ปลูกพันธุ์ข้าวเหนียว แดง (เบิ้ลเบลาล้า) และข้าวเหนียวขาว (เบิ้ลเบลาลือ) เพียงเล็กน้อยบริเวณชายขอบของไร่ที่ ปลูกข้าวเจ้ามูมใดมูมหนึ่ง เพื่อใช้ทำขนม ข้าวหมาก เหล้า ในช่วงงานเทศกาลปีใหม่ (นายพงษ์ คักดี แห่ง บ้านแทนธรรม, 2543)

เมื่อเกิดวิกฤต ความแห้งแล้งหรือโรคระบาด ชาดแคลนเมล็ดพันธุ์สำหรับการเพาะปลูก ชาวม้งมักจะไปขอแลกเปลี่ยนหรือหยิบยืมเอาจากเครือญาติ หรือเพื่อนบ้าน ขณะเดียวกันเมื่อออกไปภายนอกหมู่บ้าน แล้วค้นพบพันธุ์ข้าวหรือพืชพันธุ์ใหม่ ๆ พวกเขา ก็จะนำติดตัวกลับบ้านเพื่อนำ ไปทดลองปลูก หากได้ผลดีก็จะปลูกติดต่อกันเรื่อยมา ดังเช่น ตัวอย่างเมล็ดข้าวพันธุ์ เบิ้ลจ้งป้อ ข้าวพันธุ์นี้เกิดขึ้นมาจากนายจ้งป้อเป็นผู้คัดพันธุ์นำมาจากบ้านม้งผ้งลาว เมื่อทดลองปลูกได้ผลดี จึงนำมาแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่สนใจ หรือ พันธุ์ข้าวโพดเหนียวขาว อย่าง เป๊าะกือเบลาลือ เป็นการคัดพันธุ์ของชาวบ้านแทนธรรมที่เดินทางออกไปยังต่างถิ่น แล้วพบว่า ข้าวโพดพันธุ์ดังกล่าวมีลักษณะฝักใหญ่ เหนียวและรสชาติดี จึงเก็บพันธุ์กลับมาปลูกในหมู่บ้านเรื่อยมาจนถึง ปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวระหว่างครัวเรือน ภายในชุมชนและระหว่างชุมชนเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ ดังเช่น การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว เบิ้ลมูซี ของชาวมูเซอในจังหวัดตาก ที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมไปพบว่ามีรสชาติอร่อย ถูกปาก มีเมล็ดข้าว ใหญ่ ขึ้นได้ดีในดินแข็ง หุงสุ่ง่าย ก็จะนำติดตัวกลับมาทดลองปลูกในหมู่บ้าน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การสร้างความหลากหลายของพันธุ์พืชในไร่และการปรับแต่งสายพันธุ์ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนสายพันธุ์พืชเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ เพราะสิ่งเหล่านี้ คือ หลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะมั่นใจได้ว่า มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเอาไว้เลี้ยงชีวิตและครอบครัวอย่างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี

ระบบที่หก พิธีกรรมความเชื่อในระบบการผลิต ความเชื่อและพิธีกรรมเป็น วัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ รอบตัวของมนุษย์เพื่อการดำเนินชีวิตไป บนการตีความและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบันของตน ในระบบความเชื่อดังกล่าว ความ เชื่อมโยงกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ อาจเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อถือในยุคสมัยใหม่ แต่ในสังคม

ชาวม้งและชุมชนอื่น ๆ ทั่วโลก ความเชื่อดังกล่าวกลับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและระบบสัญลักษณ์ที่ช่วยให้พวกเขาแปลหรือสร้างความหมายให้กับชีวิต ช่วยให้เข้าใจโลก จักรวาลและความเป็นจริงรอบตัว ในอีกมุมหนึ่ง ระบบความเชื่อและพิธีกรรมยังเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมที่ชุมชนใช้เป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ตลอดจนเป็นพื้นฐานของการสร้างกฎเกณฑ์ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม จากตำนาน พิธีกรรมที่ได้รับการเล่าขานและปฏิบัติสืบต่อกันนานมา (ยศ, 2542)

ในชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม มีพิธีกรรมหลักๆ ในระบบการผลิตอยู่ 2 พิธีกรรม คือ ไผ่เส้งเต้ เส้งแซว หรือการเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทาง และ พี๋ແຍ່ງ-ເປົ່າແຍ່ງ หรือการบนบานและการแก้บน โดย ไผ่เส้งเต้ เส้งแซว หรือ การเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางนั้น ชาวม้งมักจะทำในช่วงที่เริ่มกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนการผลิต เช่น การแผ้วถางเตรียมพื้นที่ การปลูกข้าว การตีข้าว โดยถือว่าเป็นการบอกกล่าวให้เจ้าที่เจ้าทางคุ้มครองดูแลคนทุกคนที่ทำงานอยู่ไม่ให้เกิดภัยอันตราย หรือเจ็บไข้ได้ป่วย โดยชาวบ้านจะแบ่งข้าวและกับข้าวที่เตรียมมาเป็นอาหารกลางวันใส่ใบตอง นำไปวางไว้ ณ มุมหนึ่งแล้วทำพิธีบอกกล่าวแก่ผีเจ้าที่ก่อนที่จะเริ่มอาหารมื้อกลางวันของตน

ส่วนพิธี พี๋ແຍ່ງ - ເປົ່າແຍ່ງ คือ การบนบาน และการแก้บน ในฤดูกาลทำไร่ เมื่อชาวบ้านลงเมล็ดพันธุ์ข้าวและพืชอื่นๆ ในไร่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ระหว่างรอผลผลิตงอกงาม ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะประกอบพิธี พี๋ແຍ່ງ หรือการบนบานกับผีเจ้าที่เพื่อขอให้ได้ผลผลิตงอกงามเติบโตดี โดยต่อรองกับเจ้าที่ว่า หากปีนี้ได้ผลผลิตงอกงามดี ก็จะแก้บนด้วยหมู ไก่ จึงเป็นอันเสร็จพิธีกรรมดังกล่าว หลังจากนั้น เมื่อฤดูกาลเกี่ยวข้าวและการกรีดยืนเสร็จสิ้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะเลือกวันดีเพื่อประกอบพิธี ເປົ່າແຍ່ງ หรือการแก้บนในไร่วัยด้วยหมูหรือไก่ตามที่ตนเองได้ขอเอาไว้

ในบางครั้งการประกอบพิธีดังกล่าวอาจทำได้ในช่วงที่ชาวบ้านประเมินว่า ในปีนั้นผลผลิตไม่เจริญงอกงามดีหรือเกิดความไม่แน่ใจในผลผลิต ชาวม้งบ้านแทนธรรมก็จะประกอบพิธี พี๋ແຍ່ງ และ ເປົ່າແຍ່ງ เพื่อต่อรองกับผีขอให้ผลผลิตเป็นไปตามความต้องการ อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีหากไม่ได้มีการ พี๋ແຍ່ງ หรือบนบานเอาไว้ แต่ชาวบ้านทำการเพาะปลูกได้ผลผลิตดี ชาวบ้านอาจจะทำพิธี "โอเจ้า เส้งเต้ เส้งแซว" เพื่อเป็นการขอบคุณเจ้าที่เจ้าทางด้วย

ในวิถีคิดของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม ระบบความเชื่อและพิธีกรรมเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมที่ใช้เป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีและการบนบานสานกล่าวในระบบการผลิตของชาวม้งนั้น หากมองโดยผิวเผินอาจคิดว่าเป็นการบวงสรวงอันชวนต่อผี ซึ่งดูราวเป็นเรื่องไร้สาระในยุคสมัยใหม่ แต่ในความเป็นจริง การบนบานสานกล่าวในพิธีกรรมความเชื่อตามวิถีคิดของชาวม้งต่างเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมที่ชุมชนใช้เป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์ ระบบความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้จึงต่างเกิดขึ้นจากความรู้ความเข้าใจในนัยสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อระบบการผลิตและความมั่นคงของชีวิต การบนบานสานกล่าวเป็นยุทธวิธีที่ใช้สำหรับการขจัดความหวาดกลัว ความเคลือบแคลงสงสัยและความขัดแย้ง ตลอดจนสิ่งอัปมงคลที่อาจจะเกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชนให้หมดสิ้นไป และเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นใจ การร่วมมือร่วมใจกันระหว่างครอบครัวและชุมชนให้ทำการผลิตต่อไปได้

ระบบที่เจ็ด เครือข่ายความสัมพันธ์และการเดินทาง ในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ เราไม่สามารถแยกออกจากระบบการค้าและเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มต่าง ๆ ได้ งานศึกษาหลายชิ้นยืนยันว่าชุมชนต่างๆบนที่สูงต่างทำการเพาะปลูกพืชเพื่อขายผลผลิตส่วนเกินและเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจมหภาคมาเป็นเวลายาวนาน (Dove, 1983)

ก่อนการเข้ามาของกลไกตลาดในระบบทุน ชุมชนต่างๆ ในสังคมบนที่สูงต่างทำการค้าแลกเปลี่ยนผลผลิตต่อกันเสมอ เพียงแต่ระบบการค้าที่เกิดขึ้นในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพในอดีตตั้งอยู่บนพื้นฐานการมองคุณค่า (Value) ของสินค้าที่เป็นไปเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิต หากใช้ระบบการค้าที่อยู่บนหลักคิดเรื่องผลกำไรขาดทุน (Maximized Profit) ตามระบบทุนนิยมแต่อย่างใด สังคมเกษตรกรรมในอดีตจึงมักทำการผลิตอาหารเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือนและชุมชน และใช้ผลผลิตส่วนเกินที่เหลือไปในการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ เช่น การแต่งงาน พิธีกรรมและงานรื่นเริงภายในชุมชนอยู่เสมอ

นับตั้งแต่อดีต ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมไม่ได้แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่ได้สัมพันธ์กับใคร ชาวม้งบ้านแทนธรรมปลูกข้าว ข้าวโพด ผัก และเลี้ยงสัตว์ที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือนและชุมชน เมื่อผลผลิตเหล่านั้นเหลือมากพอ ก็ขายผลผลิตส่วนเกินจากการยังชีพเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินสด ทองแท่งและสินค้าประเภทอื่นๆ

ในเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งในการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้จากการเดินทางของชาวม้งบ้านแทนธรรม พบว่า ช่วงประมาณปีค.ศ.1917 -1945 (พ.ศ. 2460-2488) บ้านแทนธรรมทำการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าจำเป็นในการดำรงชีวิตกับกลุ่มต่างๆ เรื่อยมา โดยใช้ผืนเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าอยู่เสมอ

ห่างออกจากบ้านแทนธรรมไปมีหมู่บ้านอีก 2 - 3 หมู่บ้านเป็นเครือญาติชาวม้งและชาวเมี่ยน (เย้า) ที่ถือเป็นเพื่อนบ้านในละแวกยอดเขาสูงบริเวณเดียวกัน ส่วนชาวจีนฮ่ออยู่ไกลออกไป เมื่อฤดูกาลแห่งการเก็บเกี่ยวผืนมาถึง พ่อค้าชาวจีนฮ่อ ชาวเมี่ยนมักจะนำสัมภาระข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นบรรทุกขึ้นหลังม้าและลาเดินทางไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ บนยอดดอยเสมอ พ่อค้าชาวจีนฮ่อ ชาวเมี่ยน มักมาตั้งเพิงขายของเล็ก ๆ ภายในหมู่บ้าน แล้วนำสินค้าข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น เสื้อผ้า กางเกง น้ำอ้อย ขนมเส้นมาขายให้กับชาวบ้านโดยใช้ผืนเป็นเงินสำหรับการแลกเปลี่ยน จากบ้านแทนธรรม พ่อค้าชาวจีนฮ่อ ชาวเมี่ยน เดินทางค้าขายต่อไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ตามสันดอยเพื่อแลกเปลี่ยนผืนกับเครื่องใช้อันจำเป็นตลอดเส้นทางการค้าบนภูเขา

นอกเหนือจากการแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคบนยอดดอยกับพ่อค้าชาวจีนฮ่อ และชาวเมี่ยนด้วยการใช้ผืนแล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมมักใช้เวลาช่วงพักภายหลังการเก็บเกี่ยวข้าวและกรีดยอดเสร็จสิ้น เดินทางจากยอดดอยลงไปยังพื้นราบโดยการขี่ม้าผ่านป่าไปไกล 1 วัน 1 คืน เพื่อไปซื้อข้าวของเครื่องใช้อันจำเป็นที่ไม่อาจหาได้จากบนยอดดอย เช่น เกลือ น้ำมัน ดินปืน เครื่องนุ่งห่มอื่นๆ บางชนิด

การเดินทางลงไปยังพื้นราบในอดีตถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในชุมชนต้องให้ความสนใจ เพราะถือว่า เป็นการเดินทางจากบ้านไปไกล ไปยังดินแดนอันห่างไกลที่อาจต้องประสบกับความยากลำบากระหว่างการเดินทางในป่า ผู้ที่ได้รับมอบหมายต้องอาศัยความกล้าหาญ ความชำนาญ ความแข็งแรงอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักเป็นผู้นำชาวบ้านที่ต้องเดินทางลงไปซื้อของให้กับชาวบ้านปีละครั้ง

ด้วยเพราะความสำคัญของการเดินทางและความยากลำบากดังกล่าว จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ก่อนเดินทางไกล ชุมชนม้งมักต้องประกอบพิธีกรรมก่อนออกเดินทาง กล่าวคือ ผู้นำชาวม้งและชุมชนต้องทำพิธีบอกกล่าวให้ “เจ้าที่” หรือผู้คุ้มครองรู้ว่ากำลังออกเดินทางเสมอ โดยขอให้ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย และเมื่อกลับขึ้นมายังหมู่บ้านแล้ว ผู้นำชาวบ้านและชุมชนจำเป็นต้องทำพิธีเรียกขวัญนักเดินทางเหล่านั้นให้กลับมายังบ้านด้วย

นอกเหนือจากการลงไปยังพื้นราบแล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงเดินทางข้ามชายแดนไปมาระหว่างฝั่งไทยกับฝั่งลาว ติดต่อกับค้าขายแลกเปลี่ยนกับชาวม้งลาวอยู่เสมอ ในการเดินทางมักนำพืชผักติดตัวมาด้วย อย่างเช่น ผักกาด หรือ เย้าว้จ้อ ในภาษาม้ง และ ผักกาดบ้านน้ำแสน (เย้าว้บ้านน้ำแสน) ที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมนำพันธุ์กลับมาจากประเทศลาวเพื่อทดลองปลูกไว้บริโภคด้วย (เล่าแย่ง แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

จะเห็นได้ว่า การเดินทางแต่ละครั้งของชาวม้งบ้านแทนธรรมหมายถึงการเรียนรู้จักเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกับการดำรงชีวิตจากภายนอกและนำสิ่งที่ตัวเองเรียนรู้จากการเดินทางนั้น มาทดลองพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์และเก็บรักษาเอาไว้จนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันการออกเดินทางยังหมายถึง การออกไปบอกเล่าเรื่องราวของตัวเองให้กับผู้อื่นด้วย ในกระบวนการนี้เป็นเงื่อนไขอันสำคัญที่ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมสามารถสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตได้ดีขึ้น เช่น การสอบถามหรือได้รับข้อมูลเรื่องผืนป่าหรือที่ดินที่เหมาะสมแก่การทำไร่ ตั้งหมู่บ้าน หรือการนำพันธุ์พืชผักมาจากบ้านอื่น ๆ มาทดลองปลูก ตลอดจนการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวกับกลุ่มอื่น ๆ ระหว่างการเดินทางไกล เป็นต้น

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งบ้านแทนธรรมกับรัฐไทยในอดีตนั้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมมักอ้างถึงการก่อตัวของชุมชนในลักษณะที่มีสัมพันธภาพอันดีกับรัฐอยู่เสมอ ในช่วงเวลาดังกล่าว ระบบการปกครองของประเทศไทยแบ่งออกเป็นแคว้นต่าง ๆ ขึ้นตรงต่อกิ่งแขวงที่มีนายแขวงดูแล ต่อมาได้ยกระดับขึ้นเป็นอำเภอตามระบบการปกครองแบบใหม่ ชาวม้งบ้านแทนธรรมรู้จักรัฐและตัวแทนของรัฐในฐานะผู้เก็บภาษี ขณะเดียวกันก็ยอมรับว่า ตนเองเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองดูแลของรัฐและพร้อมที่จะจ่ายภาษีให้ตามต้องการ

พ่อและลุงของเล่าแย้งเล่าให้เล่าแย้งฟังว่า ทุก ๆ ปี ผู้นำชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องเตรียมม้าอย่างดีไปรับตัวแทนผู้ครองแคว้นเพื่อให้ขึ้นมาเก็บ "ภาษีผืน" จำนวน 1 - 3 ห่องต่อ 1 ครอบครัว ส่วนแม่ของเล่าแย้งและญาติๆ ต้องเตรียมสุราอาหาร พร้อมจุดตะเกียงและผืนเนื้อดีไว้รอทำเพื่อเตรียมรับแขกคนสำคัญที่กำลังมาเยือน

"ม้าและล่อจะได้รับอาหาร ฟางหญ้าอย่างอัมหมิพีมัน และถูกทำความสะอาดเป็นเงางามก่อนที่จะออกเดินทางไปต้อนรับตัวแทนเจ้าเมืองจากข้างล่าง"

เมื่อใกล้หมดฤดูกาลกรีดยีน ตัวแทนผู้ครองแคว้นมักเตรียมตัวขึ้นมาเก็บภาษีผืนทุกปี หัวหน้าหมู่บ้านจะต้องเตรียมการใหญ่อย่างขมิขมัน โดยการส่งม้าลงไปรับตัวแทนเจ้าผู้ครองแคว้น ขึ้นมายังหมู่บ้านเพื่อทำการเก็บภาษีผืน ผู้หญิงในชุมชนต่างตระเตรียมสุรา อาหาร ไก่ หมู และผืนเนื้อดีไว้คอยต้อนรับเจ้าผู้ครองแคว้นหรือตัวแทนรัฐในฐานะแขกคนสำคัญของชุมชน ดังนั้น ภาพของการนั่งสูบฝิ่นด้วยกันระหว่างผู้นำชุมชนกับตัวแทนผู้ครองแคว้นหรือรัฐในสมัยนั้น จึงเป็นภาพปกติที่พบเห็นได้เจเนตาในอดีต

นอกเหนือจากการเก็บภาษีฝิ่นแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งบ้านแทนธรรมกับเจ้าผู้ครองแคว้นเป็นไปด้วยดีเสมอมา ดังเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแทนธรรมที่สร้างความภาคภูมิใจทุกครั้งที่มีการเล่าขานเรื่องราวในอดีต

"ในช่วงเวลานั้น เกิดคดีสำคัญที่ชาวม้งบริเวณใกล้เคียง ๗ แห่งออกไปอีก 1 คอย มีโจรคนหนึ่งได้ฆ่าพ่อค้าที่มารับซื้อฝิ่นชาวจีนฮ่อจนถึงแก่ชีวิต ทางราชการจึงส่งนายตำรวจคนสำคัญออกมาจับ แต่จับเท่าไรก็ไม่สามารถจับได้ จนกระทั่งผู้นำม้งบ้านแทนธรรมต้องเข้ามาช่วยและจับได้ในที่สุดที่หมู่บ้านแทนธรรมนี้เอง เป็นความภูมิใจของชาวบ้านที่นี่" (เล่าแย่ง แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

เรื่องเล่าดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนความภาคภูมิใจของชาวม้งบ้านแทนธรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวม้งกับรัฐในยุคสมัยนั้นอีกด้วย

จากระบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่า ระบบการผลิตแบบทำไร่ย่ำยี่ ระบบการจัดการแรงงาน การจัดการที่ดิน ความรู้ในระบบการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากรและการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในระบบการผลิต ตลอดจนพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี และการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอกบนพื้นฐานการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นหลักประกันที่สร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับชาวม้ง หนึ่งใน "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" ที่ดำรงชีวิตอยู่บนภูเขาม้งให้อาหารพอเพียง โดยการปลูกข้าวและมีพืชผักหลากหลายชนิดพันธุ์ในไร่ฝิ่น ไร่ข้าว และไร่ข้าวโพด มีสัตว์เลี้ยงภายในครัวเรือนเพื่อบริโภคและประกอบพิธีกรรม และมีเงินเหลือเก็บเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวจากการขายฝิ่นรวมถึงมีระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องที่ดิน เมล็ดพันธุ์ เพื่อการแบ่งปันและสร้างความเป็นธรรมให้กับชุมชนผ่านระบบครอบครัว เครือญาติและชุมชน สิ่งเหล่านี้คือหลักประกันความมั่นคงให้กับครอบครัวและชุมชนชาวม้งที่จะดำรงอยู่ได้อย่างอุดมสมบูรณ์และเป็นสุขบนเงื่อนไขสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศบนภูเขาม้ง

3.1.2 บ้านแทนธรรมกับระบบการค้าฝิ่นในประเทศไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่1-2

การเก็บภาษีฝิ่นของผู้ครองแคว้นและนายอำเภอซึ่งเป็นตัวแทนรัฐที่ปกครองบ้านแทนธรรมอาจสะท้อนให้เห็นนโยบายของรัฐในส่วนท้องถิ่นและส่วนกลางของไทยขณะนั้นที่เริ่มเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

ฝิ่นที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมปลูกและถูกเก็บภาษีในยุคดังกล่าวเรียกว่า "ฝิ่นลิ้นกระบือ" หรือฝิ่นพื้นเมืองในสายตาของรัฐท้องถิ่นและรัฐบาลส่วนกลาง จากข้อมูลบางส่วนพบว่าในช่วงปี ค.ศ. 1912 (พ.ศ.2455) ฝิ่นพื้นเมืองปลูกกันอยู่ทั่วไปในบริเวณมณฑลพายัพหรือเขตภูเขาทางภาคเหนือโดยมีชาวม้งและชาวจีนฮ่อ ชนพื้นเมืองเป็นผู้ปลูกฝิ่นในขณะนั้น โดยมีการประมาณการพื้นที่

เพาะปลูกเอาไว้ว่า ในเชียงรายมีพื้นที่การปลูกฝิ่น 1,000 ไร่ ได้ปริมาณฝิ่นดิบ 100,000 ตำลึง, น่าน 750 ไร่ ประมาณ 75,000 ตำลึง, เด่นชัย 100 ไร่ ประมาณ 10,000 ตำลึง รวมแล้ว 185,000 ตำลึง แต่เมื่อนำฝิ่นดิบมาต้มสุกแล้วจะได้เพียงร้อยละ 65 จึงมีฝิ่นลิ้นกระบือออกสู่ตลาดประมาณ 120,000 ตำลึง ซึ่งถือว่าเป็นตัวเลขการผลิตฝิ่นภายในประเทศขณะนั้นหรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 3 ของการนำเข้าฝิ่นจากต่างประเทศ (สุภาภรณ์, 2523 : 138)

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลกลับพบว่า รัฐบาลและผู้บริโภคในขณะนั้นไม่ค่อยชอบฝิ่นลิ้นกระบือเท่าใดนัก เพราะว่า รสชาติไม่ดีเมื่อเทียบกับฝิ่นจากต่างประเทศ จึงไม่เป็นที่นิยมในหมู่ผู้บริโภค รัฐบาลส่วนกลางจึงเลิกซื้อฝิ่นลิ้นกระบือมาต้มปนกับฝิ่นต่างประเทศเพื่อขายในตลาด แต่ยิ่งปรากฏว่า มีการลักลอบซื้อขายฝิ่นของชาวพื้นเมืองกันอยู่ในเวลาต่อมา และรัฐบาลส่วนกลางจึงถือว่า ฝิ่นลิ้นกระบือเป็นฝิ่นเถื่อนที่เข้าไปขัดขวางการซื้อขายฝิ่นในระบบเจ้าภาษีอากร² ด้วย (สุภาภรณ์, 2523)

ฝิ่นลิ้นกระบือจากมณฑลพายัพเขตภาคเหนือที่ปลูกโดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาก่อนในช่วงแรกจึงปลูกและบริโภคกันอยู่ในวงจำกัดและเป็นคนละตลาดกับฝิ่นที่นำเข้ามาจากต่างประเทศของรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้บริโภคและตลาดค้าฝิ่นหลักอยู่ที่กลุ่ม "คนจีนอพยพ" ที่เพิ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย และเป็นกลุ่มคนจีนซึ่งเดิมติดฝิ่นมาจากประเทศจีนก่อนหน้านี้แล้วอันเป็นผลจากการขายฝิ่นของชาวอังกฤษ โดยส่วนใหญ่คนจีนอพยพเหล่านี้อาศัยอยู่ในกรุงเทพและภูเก็ตเป็นหลัก เพื่อเป็นแรงงานรับจ้างในกิจการเหมืองแร่หรือโรงสี

ทั้งฝิ่นลิ้นกระบือและฝิ่นที่นำเข้ามาจากต่างประเทศโดยรัฐบาลกลางนั้นเป็นผลมาจากการกำหนดนโยบายฝิ่นของรัฐบาลในช่วงเวลานี้ที่รัฐบาลดำเนินนโยบายเป็นพ่อค้าขายฝิ่นเอง นโยบายดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยของรัชกาลที่ 4 และต่อเนื่องถึงรัชกาลที่ 5 คือ หลังจากที่ยังมองเห็นรายได้จำนวนมากจากการค้าฝิ่นของพ่อค้าชาวจีนที่ได้รับสัมปทานการค้าขายและเปิดโรงฝิ่น ในปี ค.ศ.1907 (พ.ศ.2450) รัฐบาลจึงตัดสินใจประกาศยกเลิกพ่อค้าคนกลางแล้วนำเข้าฝิ่นจากต่างประเทศเพื่อขายให้แก่ชาวจีนและคนไทยบางส่วนในประเทศด้วยตัวเองจากเดิมที่ให้พ่อค้าชาวจีนดำเนินการ ซึ่งส่งผลให้เกิดโรงยาฝิ่น ร้านขายฝิ่นและผู้ติดยาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปีค.ศ.1917 (พ.ศ.2460) รัฐบาลออกใบอนุญาตให้เปิดโรงสูบฝิ่นมากกว่า 3,000 แห่ง และจัดตั้งกรมภาษีฝิ่นขึ้นเพื่อรับผิดชอบการเก็บภาษี ซึ่งกลายเป็นรายได้หลักของประเทศในสมัยนั้น

² ระบบเจ้าภาษีอากร คือ คนกลางระหว่างรัฐบาลซึ่งเป็นเจ้าอธิปไตยกับประเทศกับผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้ซื้อ ดังนั้น เจ้าภาษีจึงหมายถึงเจ้าผู้ครองนคร ผู้ดูแลกิจการเงินแทนรัฐบาล

ก่อนหน้านี้ นโยบายของรัฐเกี่ยวกับฝิ่นเปลี่ยนแปลงไปมา บางยุคมองเห็นว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ทำลายและมอมเมาประชาชน ขณะที่ในบางยุคใช้ฝิ่นเพื่อเป็นแหล่งทำรายได้ให้กับรัฐ ดังเช่น ในยุคต้นกรุงศรีอยุธยา ฝิ่นถูกมองว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายและถูกควบคุม โดยออกเป็นกฎหมายลักษณะโจร สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1 ออกกฎหมายห้ามการใช้ฝิ่นและปราบปรามผู้ขายและผู้กินฝิ่นไปทั่วเมืองไปจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษพยายามนำฝิ่นจากอินเดียเข้าไปบังคับขายในประเทศจีนจนคนจีนติดฝิ่นมากขึ้น ขณะเดียวกันไทยมีการติดต่การค้าขายกับคนจีนมากขึ้นจึงมีการนำเข้าฝิ่นในเมืองไทยด้วย มีการลักลอบนำเข้าฝิ่นจากเรือสินค้าจำนวนมาก จนกระทั่งปีค.ศ.1849 (พ.ศ. 2382) รัชกาลที่ 3 ประกาศให้เลิกสูบและขายฝิ่น มีผลให้การค้าฝิ่นและสิ่งผิดกฎหมายต่าง ๆ ตกอยู่ในมือของกลุ่มคนจีนในเมืองไทย มีการลักลอบค้าขายกันมากขึ้น เนื่องจากในระยนี้มีผู้เสพฝิ่นติดไปทั่ว โดยเฉพาะในกลุ่มคนจีนที่อพยพเข้ามา แม้ว่ากฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 3 จะเข้มงวดถึงขนาดทรงมีพระราชอาญาต่อผู้ลักลอบค้าฝิ่นรายใหญ่ถึงขั้นประหารชีวิต แต่มักจะพบว่า ผู้ถูกลงโทษคือกลุ่มผู้ค้าชาวจีนมากกว่ากัปตันเรือชาวอังกฤษและผู้ลักลอบขนฝิ่นมักได้รับการปกป้องจากสถานทูตอังกฤษให้พ้นผิดอยู่เสมอ

ขณะที่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับฝิ่นด้วยแรงบีบคั้นจากสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศมากขึ้น โดยในช่วงแรกกำหนดนโยบายยอมให้คนจีนเสพและขายฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมาย พร้อมกับยินยอมต่อแรงบีบคั้นของอังกฤษให้ยกเลิกภาษีขาเข้าเหลือเพียงร้อยละ 3 และยกเลิกการผูกขาดการค้าหลวงโดยพ่อค้าคนจีนเพื่อให้สิทธิสภาพแก่พ่อค้าชาวอังกฤษทำหน้าที่ขายสินค้าแทนผู้ผูกขาดเดิม ขณะที่พ่อค้าจีนเป็นเพียงผู้นำสินค้ามาขายในภาคเหนือ และส่งสินค้าจากภาคเหนือไปขายให้กับบริษัทของชาวอังกฤษเท่านั้น (ปลาย้อ, 2531) การยกเลิกการผูกขาดการค้าหลวงที่เป็นรายได้หลักส่วนพระองค์ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการคลังอย่างสูง รัฐบาลจึงต้องหารายได้ชดเชยด้วยการขยายกิจการการค้าให้แก่พ่อค้าชาวจีน หนึ่งในนั้น คือ ฝิ่น โดยให้พ่อค้าชาวจีนได้รับสัมปทานการค้าฝิ่นและเปิดโรงฝิ่น ส่วนรัฐบาลได้เงินจากการเก็บค่าสัมปทานดังกล่าว ทำให้รัฐมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่มากเท่ากับเมื่อรัฐบาลตัดสินใจเป็นพ่อค้าขายฝิ่นเองในท้ายสุด

แม้ในช่วงเวลานี้ จะมีผู้บริโภคฝิ่นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ต่างบริโภคฝิ่นหลวงและฝิ่นเถื่อนที่ผ่านการนำเข้ามาจากจีน อินเดีย มากกว่าจะเป็นฝิ่นที่ปลูกโดยชนพื้นเมืองในประเทศไทย เพราะขณะนั้นกลุ่มผู้ปลูกฝิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บนภูเขายังไม่ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยมากเท่าใดนัก หากแต่ยังคงอาศัยอยู่ตามแนวเขตภูเขาเรื่อยต่อประเทศจีนตอนใต้และเขตพม่า อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยบ้าง

แล้ว โดยอาศัยอยู่ตามสันเขาทางภาคเหนือของประเทศ และผลิตฝิ่นตามระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ เพียงพอต่อความต้องการภายในชุมชนและนำออกค้าขายแลกเปลี่ยนโดยทั่วไป (McCoy, 1991) ที่เรียกว่าฝิ่นล้นกระบือหรือฝิ่นพื้นเมือง

ฝิ่นล้นกระบือในขณะนั้นถือเป็นปัญหาที่รัฐบาลเรียกว่า ฝิ่นเถื่อน³ ที่เข้ามาขายแข่งกับฝิ่นหลวงหรือฝิ่นที่รัฐบาลเป็นผู้นำเข้ามาจากอินเดียและตะวันออกกลาง แต่ปัญหาฝิ่นเถื่อนที่ใหญ่กว่านั้นสำหรับรัฐบาลส่วนกลาง ก็คือ การลักลอบนำเข้าฝิ่นเถื่อนจากที่อื่น ซึ่งมาจาก 2 เส้นทางหลักคือ เส้นทางแรก โดยทางเรือจากพ่อค้าชาวอังกฤษที่ให้การสนับสนุนพ่อค้าจีนรับซื้อฝิ่นที่นำเข้ามาจากทางจีน สิงคโปร์ มลายู มาขายให้กับผู้บริโภควิชาวจีนซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอยู่ที่ภูเก็ตทางภาคใต้ (ปลาย่อ, 2531, สุภาภรณ์, 2523) ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาจากหลวงพระบาง ด้านซ้ายและล่องเรือมาขายตามลำน้ำโขง (สุภาภรณ์, 2523) เส้นทางที่สอง เป็นเส้นทางการค้าบนภูเขา จากจีน อินเดีย พม่าเข้าสู่ภาคเหนือ ซึ่งมีพ่อค้าหลัก คือ จีนฮ่อ ไทใหญ่ เดินทางใน 2 สายหลัก คือ เมืองเมะละแมง ฮอด แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน ลำปาง กับ เส้นเมะละแมงระแหง(ตาก) ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ น่าน เป็นเส้นทางที่พ่อค้าชาวจีนฮ่อและไทใหญ่ทำการค้าขายจากเมืองเมะละแมงและยูนนาน นำสินค้าพวกน้ำมันก๊าด ผ้า ไม้ขีดไฟ เทียนไข เกลือ และมีสินค้าจากเมืองเชียงรุ่ง ตาดสี ยูนนาน จำพวกผ้าไหมดิบ หมวกฟาง กะทะทองเหลืองและนำฝิ่นเข้ามาจากยูนนานด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวจีนฮ่อจะนำฝิ่นมาจากยูนนาน แต่ถือว่าน้อยมากและเป็นไปเพื่อบริโภคเท่านั้น (ปลาย่อ, 2531)

ฝิ่นและระบบการค้าฝิ่นในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นระบบการค้าฝิ่นที่มีรัฐบาลเป็นผู้ค้าฝิ่นโดยตรง และมอบหมายให้ตัวแทนผู้ครองแคว้นและพ่อค้าชาวจีนหรือพ่อค้าพื้นเมืองที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลส่วนกลางเป็นผู้ค้าฝิ่นในเขตต่างจังหวัด โดยพ่อค้าจะรับซื้อฝิ่นจากรัฐบาลไปขายยังผู้บริโภคอีกทอดหนึ่งเพื่อค้ากำไร

ในเมืองเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง เขตภาคเหนือตอนบน พบว่า พ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าพื้นเมืองทำการค้าฝิ่นไปทั่ว โดยเฉพาะลำปาง ได้กลายเป็นเมืองขนถ่ายฝิ่นจากภาคเหนือสู่ภาคกลางโดยมีทั้งการค้าฝิ่นที่นำเข้าจากรัฐบาลและฝิ่นที่ถูกลักลอบเข้ามาจากภูเขาในแถบพม่า ยูนนานและอินเดียด้วย

³ ฝิ่นเถื่อนในเวลานี้ หมายถึง ฝิ่นที่ไม่ได้อยู่ในกระบวนการที่รัฐบาลดูแลหรือนำเข้าด้วยตัวเอง แต่กลับมาขายแข่งและแย่งผู้บริโภคฝิ่นของรัฐบาล ขณะที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลจะกำหนดนโยบายเปิดเสรีการค้าฝิ่น ฝิ่นทุกชนิดที่อยู่ในประเทศถือเป็นฝิ่นเถื่อนที่ต้องถูกปราบปรามทั้งสิ้น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง ประเทศมหาอำนาจได้ก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติขึ้น เรียกว่า คณะกรรมการฝิ่นระหว่างประเทศ (The International Opium Commission) พิจารณาปัญหาอันเกิดจากการสูบฝิ่นทั่วโลก และจัดประชุมสรุปผลว่า รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบและเข้มงวดต่อกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อป้องกันการสูบฝิ่น ประเทศทั้งหลายต้องมีนโยบายเลิกสูบฝิ่นภายในประเทศและมีการลงนามความร่วมมือ โดยประเทศไทยได้ร่วมลงนามด้วยในปีค.ศ.1912 (พ.ศ. 2455) ที่ประเทศเนเธอร์แลนด์

อย่างไรก็ตาม กระแสกดดันจากต่างประเทศให้เลิกกิจการการค้าฝิ่นไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติกับประเทศไทยมากนัก แม้รัฐบาลส่วนกลางจะได้รับผลกระทบจากแรงกดดันจากต่างชาติ และมีการลดการส่งออกฝิ่นของอินเดียทำให้ราคาฝิ่นที่นำเข้าถีบตัวสูงขึ้นถึง 2 เท่า แต่รัฐบาลกลางของไทยก็ยังทำการค้าฝิ่นต่อไป เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาฐานะการเงินการคลังของประเทศได้ หากสูญเสียเงินรายได้จากการค้าฝิ่น

ต่อเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในช่วงปีค.ศ. 1941 (พ.ศ. 2484) เส้นทางลำเลียงฝิ่นจากตะวันออกกลางที่อิหร่านและตุรกีถูกปิดลง ประกอบกับอินเดียลดการส่งออกฝิ่นตามแรงกดดันขององค์การสันนิบาตชาติ ทำให้แหล่งนำเข้าฝิ่นของไทยถูกตัดขาด เส้นทางนำเข้าฝิ่นจึงเปลี่ยนจากทางทะเลไปสู่เส้นทางบนภูเขา โดยผ่านการลำเลียงฝิ่นดิบโดยกองทัพไทยซึ่งเป็นพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่นที่เข้ามาทำสงครามและคุมพื้นที่อยู่ในพม่า รวมถึงพื้นที่รัฐฉานของกองทัพไทยเองที่ทหารไทยรุกเข้าไปในเขตเชียงตุงและสิบสองจุไทยในปีค.ศ.1941 (พ.ศ.2484) ส่งผลทำให้เกิดเครือข่ายการค้าฝิ่นอย่างลับ ๆ กองทหารไทยที่อยู่ตามชายแดนเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับพ่อค้าท้องถิ่นที่ทำการปลูกและค้าฝิ่นที่รัฐฉานและพรรคก๊กมินตั๋งตลอดแนวพรมแดนบนสันเขาในประเทศพม่าดังกล่าวคือพื้นที่ปลูกฝิ่นทั้งสิ้น ส่วนในลาว ขณะที่กองทัพญี่ปุ่นยอมโอนอ่อนให้ฝรั่งเศสบริหารอินโดจีนต่อไป เมื่อแหล่งนำเข้าฝิ่นของฝรั่งเศสถูกตัดขาด ฝรั่งเศสแก้ปัญหาการค้าฝิ่นด้วยการส่งเสริมให้ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในลาวที่เชียงขวางและตะวันตกเฉียงเหนือของดงเกียแถบแคว้นไททำการเพาะปลูกอย่างหนัก และเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มชาติพันธุ์บนภูเขาอยู่เนื่องๆ (McCoy,1991)

อาจบอกได้ว่า ฝิ่นของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ปลูกอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่1-2 คือ ฝิ่นล้นกระบือ ที่ถูกปลูกโดยชนพื้นเมืองบนภูเขาซึ่งพึ่งอพยพเข้ามาอยู่อาศัยบนภูเขาตามแนวเขตชายแดน เป็นฝิ่นล้นกระบือที่รัฐบาลส่วนกลางมองว่า เป็นฝิ่นที่รสชาติไม่ดี ไม่เป็นที่นิยมของหมู่ผู้บริโภคส่วนใหญ่ และถือเป็นฝิ่นเถื่อนที่ถูกลักลอบเข้าไปตีตลาดการค้าฝิ่นของรัฐบาลอยู่เสมอ เนื่องจากมีราคาถูกกว่าฝิ่นนำเข้าของรัฐบาล ฝิ่นล้นกระบือที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมและกลุ่มชาติ

พันธุ์ที่อพยพเข้ามาอยู่บนภูเขาในช่วงเริ่มต้นเป็นพื้นที่ปลูกอยู่ประมาณร้อยละ 3 ของจำนวนพื้นที่ทั้งหมดที่รัฐบาลส่วนกลางนำเข้าจากอินเดียและตะวันออกกลาง และเป็นผืนดินกระบือที่ถูกปลูกขึ้นบนพื้นฐานการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพภายใต้ระบบนิเวศน์บนภูเขา

3.2 ยุคการค้าฝิ่นในฐานะเป็นพืชเชิงพาณิชย์บนภูเขา (Commercialization)

ค.ศ.1945-1955 (พ.ศ.2488-2498)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงในปีค.ศ.1945 (พ.ศ. 2488) สถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับเริ่มคุกรุ่นไปด้วยความขัดแย้งในทางอุดมการณ์ระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม ภายหลังจากที่ประเทศจีนปฏิวัติการปกครองในปีค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) สหรัฐอเมริกาซึ่งหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์จะขยายตัวในภูมิภาคนี้จึงเข้ามาดูแลอย่างเต็มที่

แม้จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนทำให้เส้นทางการนำเข้าฝิ่นจากตะวันออกกลางถูกปิดลง แต่สถานการณ์ดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าฝิ่นในภูมิภาคนี้มากนัก เพราะรัฐบาลและผู้ค้าฝิ่นจากกลุ่มอำนาจต่างๆ ได้ค้นพบเส้นทางการนำเข้าฝิ่นบนภูเขาทดแทน โดยผ่านการลำเลียงฝิ่นดิบจากกองทัพไทยซึ่งเป็นพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่นที่เข้าไปทำสงครามและคุมพื้นที่อยู่ในพม่า รวมถึงพื้นที่รัฐฉานของกองทัพไทยเองที่ทหารไทยรุกเข้าไปในเขตเชียงตุงและสิบสองจุไทย ตั้งแต่ปีค.ศ.1941 (พ.ศ.2484)

พ่อค้าจีนฮ่อหลังจากอพยพออกจากยูนนานได้ไปตั้งรกรากที่รัฐฉาน ประเทศพม่าแล้วให้กลุ่มพื้นเมือง ชาวคะฉิ่นและฉานปลูกฝิ่นกันอย่างกว้างขวาง ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เคลื่อนย้ายไปพร้อมกับความรู้ในการเพาะปลูกฝิ่นและระบบการผลิตแบบตัดฟันโค่นเผาไปหาที่อยู่และที่ทำกินแห่งใหม่ ชาวม้งและเมี่ยนจากดอยสูงต่าง ๆ ทางตอนใต้ของจีนเริ่มอพยพเข้าสู่เทือกเขาอินโดจีน นำความรู้ในการปลูกฝิ่นติดตัวเรื่อยมา พวกกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น อาข่า ว้า คะฉิ่น ลีซออาศัยอยู่กระจัดกระจายตลอดพรมแดนทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของพม่าและตะวันตกของยูนนานเดินทางเข้าออกภาคใต้ของจีนและเกี่ยวข้องกับพ่อค้าจีนฮ่อเหมือนญาติสนิท (McCoy, 1991)

อาจกล่าวได้ว่า การปลูกฝิ่นในเขตลาว ไทย พม่าหรือที่เรียกว่า ดินแดนสามเหลี่ยมทองคำเติบโตขึ้นอย่างกว้างขวางแทนที่แผ่นดินจีนทางตอนใต้ เป็นเพราะการปฏิวัติของจีนเมื่อปีค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ที่จีนยุติการปลูกฝิ่นลงอย่างเด็ดขาด และการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เข้ามาในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ ประกอบกับเส้นทางการนำเข้าฝิ่นจากตะวันออกกลางถูกปิดและมีการค้นพบแหล่งผลิตฝิ่นแหล่งใหม่บนภูเขาในเขตรัฐฉานและลาวของเครือขายการค้าฝิ่นอย่างผู้มีอิทธิพลคนไทยบางคนกับกองทัพพรรคก๊กมินตั๋ง ทำให้ดินแดนสามเหลี่ยม

ทองคำเริ่มเติบโตขึ้นและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการย้ายฐานการผลิตฝิ่นจากตอนใต้ของประเทศจีนเข้ามาสู่เขตสามเหลี่ยมทองคำ

ในประเทศไทย เมื่อความต้องการฝิ่นในประเทศสูงขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่เส้นทางการค้าฝิ่นที่เคยนำเข้าจากตะวันตกถูกปิดลง ฝิ่นในตลาดเกิดการขาดแคลน ในปีค.ศ.1945 (พ.ศ. 2488) ท้าทีของรัฐบาลไทยและนโยบายเกี่ยวกับฝิ่นในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม จึงเปลี่ยนไปจากการนำเข้าฝิ่นจากต่างประเทศไปเป็นการเปิดทางให้พื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยทำการปลูกฝิ่นเพื่อป้อนโรงงานฝิ่นในประเทศแทน ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่เปลี่ยนนโยบายจากการซื้อและนำเข้าฝิ่นไปสู่การผลิตฝิ่นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และด้วยนโยบายดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพเข้ามาปลูกฝิ่นในเขตภาคเหนือของไทยมากขึ้น (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537)

การเปลี่ยนนโยบายจากการนำเข้าฝิ่นไปสู่การผลิตฝิ่นเองในประเทศไทยสามารถยุติการลักลอบนำเข้าฝิ่นเถื่อนจากยูนนานและพม่าไม่ให้หลังไหลเข้าประเทศได้ หากแต่การค้าฝิ่นกลับเปลี่ยนแปลงไปสู่การผูกขาดโดยรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ให้การสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บนภูเขาทางภาคเหนือของประเทศไทยทำการปลูกฝิ่นและรัฐบาลรับซื้ออย่างเสรี

นโยบายนี้มีส่วนอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงการปลูกฝิ่นในหมู่บ้านเกือบทุกแห่งทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของชุมชนโดยรวม จากระบบการผลิตเพื่อการยังชีพได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตฝิ่นเพื่อการค้าเชิงพาณิชย์ (Mass Product) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการฝิ่นของรัฐบาลไทยและตลาดการค้าฝิ่นทั่วโลก

3.2.1 ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมกับระบบการผลิตฝิ่นเชิงพาณิชย์

นโยบายของรัฐบาลไทยในการสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทางภาคเหนือให้สามารถปลูกฝิ่นได้นี้ส่งผลกระทบต่อ "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" บ้านแทนธรรมในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ความหมายฝิ่นในชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมเริ่มได้รับอิทธิพลจากเงื่อนไขภายนอกมากขึ้น มีการให้ความสำคัญกับฝิ่นในแง่การเป็นพืชเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขายมากขึ้น ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตฝิ่นในไร่ ปรับระบบแรงงาน การจัดการที่ดินบนวิถีคิดเรื่องการผลิตเพื่อขายมากขึ้น และส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ทางสังคมอื่น ๆ ภายในชุมชนบางประการ

ชาวม้งบ้านแทนธรรมในช่วงเวลานี้เริ่มขยายออกเป็น 50 หลังคาเรือนและมีประชากรประมาณ 200 คน มีสกุลเพิ่มขึ้นเป็น 5 สกุล คือ หาง ไช้ ย่าง ว่าง เอื้อ แต่เนื่องจากในช่วงเวลา

ดังกล่าว ชาวมังบ้านแทนธรรมชาติแคลนไร่ข้าว พวกเขาจึงตัดสินใจอพยพโยกย้ายหมู่บ้านจากที่เดิมลงไปยังผืนป่าแห่งใหม่ห่างจากบ้านเดิมประมาณ 5 กิโลเมตร เพื่อไปเสาะหาไร่ข้าวและตั้งหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากไร่ข้าวมากนัก ขณะที่ไผ่นั้นมีทั้งกลุ่มชาวบ้านที่กลับไปทำในที่เดิม และบางส่วนเริ่มขยายพื้นที่ทำไร่ผืนออกไปมากขึ้น ส่วนระบบการผลิตของชุมชนบ้านแทนธรรมเริ่มปรับเปลี่ยนไปบางส่วนเพื่อเน้นการผลิตเพื่อขายตอบสนองต่อนโยบายการส่งเสริมการปลูกผืนของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น โดยชาวมังบ้านแทนธรรมยังคงปลูกพืชหลักคือ ข้าว ข้าวโพด ผืน และพืชผักอันหลากหลายในไร่ต่าง ๆ และเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้บริโภคในครอบครัว โดยระบบการปลูกข้าวยังคงเน้น "ข้าวกินร่วมบ้านเดียวกัน" หมายถึง การปลูกข้าวในผืนไร่เดียวกันเพื่อเลี้ยงดูคนทุกคนและทุกครอบครัวภายในบ้าน

ขณะที่ไผ่น้ำและไร่ข้าวโพดจะปลูกสลับกันหรือปลูกผืนในไร่ข้าวโพดเพิ่มขึ้น โดยปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และไผ่น้ำยังคงปลูกแยกแต่ละครอบครัว เนื่องจากถือว่าผืนเป็นทรัพย์สินของแต่ละครอบครัว โดยพ่ออาจจะเป็นคนคัดเลือกพื้นที่ให้ แล้วลูกชายบุกเบิกหมายที่ดินเพื่อแสดงสิทธิการใช้และลงมือล้มไม้เพื่อปลูกผืนต่อไป

อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนให้มีการปลูกผืนอย่างกว้างขวางบนภูเขาทางภาคเหนือตามนโยบายรัฐบาลขณะนั้น ทำให้ชาวมังบ้านแทนธรรมทำการเพาะปลูกผืนเข้มข้นขึ้น คือ จากเดิมที่ปลูกผืนได้ประมาณ 1-2 จ้อยสบนพื้นที่ 1 - 2 ไร่ต่อครอบครัว แต่ในยุคการผลิตผืนในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์นั้น ชาวมังบ้านแทนธรรมได้ขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว คือ ประมาณ 3 - 4 ไร่ จำนวนพื้นที่ดังกล่าวสามารถเพิ่มผลผลิตผืนดิบได้อีกเท่าตัว คือ ประมาณครอบครัวละ 3 - 5 จ้อยส (4.8 - 8 กิโลกรัม)

ในจำนวนนี้ ชาวมังบ้านแทนธรรมยังคงแบ่งการใช้ประโยชน์จากผืนออกเป็น 3 ส่วน เช่นเดิม คือ เก็บผืนเป็นยา ของตอบแทนและรับแขก 3 ห้อง (115 กรัม) เก็บเอาไว้จ่ายภาษีซึ่งในช่วงเวลานี้ภาษีกลับเพิ่มสูงขึ้นเป็น 4 - 5 เท่า คือ 5 - 20 ห้อง (190-760 กรัม) ส่วนผืนดิบที่เหลือมากกว่า 4 กิโลกรัมจะถูกขายให้แก่พ่อค้าที่มารับซื้อผืนบนภูเขาในราคาที่ถีบตัวสูงขึ้นจากเดิม คือ จากจ้อยสละ 500-700 บาทไปเป็นจ้อยสละ 800 -1,000 บาท

การที่ชาวมังบ้านแทนธรรมเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกผืน เร่งผลผลิตการปลูกผืน เปลี่ยนระบบการผลิตไปเป็นระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ตามนโยบายของรัฐบาล อาจทำให้ชาวมังบ้านแทนธรรมมีรายได้จากการขายผืนมากขึ้นและสามารถเก็บสะสมเงินเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวได้มากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่ง ได้ทำให้ชุมชนชาวมังบ้านแทนธรรมต้องปรับเปลี่ยนกลไกทางสังคม ระบบ

ต่างๆ ภายในวัฒนธรรมชาวม้งเพื่อรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตผืนเชิงพาณิชย์ด้วย ไม่ว่าจะเป็น การปรับเปลี่ยนระบบการจัดการแรงงาน การจัดการที่ดิน

เมื่อมีการเพาะปลูกผืนเพิ่มมากขึ้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมจำเป็นต้องจัดสรรแรงงานใหม่ จากเดิมที่แต่ละครอบครัวมีสามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่และลูกชายหรือลูกสาวช่วยกันแบ่งเบาภาระได้เพียงพอต่อการทำไร่ผืนของครอบครัว แต่ในช่วงระบบการผลิตผืนเชิงพาณิชย์ดังกล่าว แรงงานในครอบครัวแบบเดิมไม่เพียงพออีกต่อไป จะพบว่า ในครัวเรือนหนึ่ง ๆ พ่อ หรือ ลูกชายบางคนเริ่มแต่งงานเพิ่มมากขึ้น เพื่อมีภรรยามากกว่า 1 คนให้มาเป็นแรงงานช่วยกันทำไร่ผืน การปรับเปลี่ยนนี้ถึงกับมีคำกล่าวในสังคมม้งที่ว่า "แต่งงานใช้เงินค่าสินสอด 10 แห่ง ทำไร่ผืนปีเดียวได้เงินทอง 10 แห่งคืนทุน " คำกล่าวนี้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคมม้งที่ยอมรับผู้ชายชาวม้งให้มีภรรยาได้หลายคนหากชายคนนั้นสามารถเลี้ยงดูภรรยาและบุตรได้

วัฒนธรรมม้งที่เปิดโอกาสให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคนได้กลายเป็นโอกาสในการสรรหาแรงงานเพิ่มเติม เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในครอบครัวในช่วงการเพาะปลูกผืนเชิงพาณิชย์

นอกจากการสรรหาแรงงานจากการแต่งงานเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานแล้ว ระบบการจ้างแรงงานได้เข้ามามีส่วนสำคัญมากขึ้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมบางคนได้ว่าจ้างชาวขมุจากดินแดนฝั่งลาวที่ข้ามแดนไปมาให้เข้ามาช่วยทดแทนแรงงานครอบครัวที่มีอยู่น้อยให้ช่วยทำไร่ผืน โดยว่าจ้างชาวขมุในราคา 1.50 บาท / วัน (เหรียญเงิน) หากให้ข้าวปลาอาหารด้วยเหลือเพียง 1 บาท (เหรียญเงิน) (นายพงษ์ศักดิ์ แซ่หาญ บ้านแทนธรรม, 2543)

นอกเหนือจากผืนไร่ผืนที่บ้านเดิมของบ้านแทนธรรมแล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมบางส่วนได้ขยายพื้นที่การผลิตผืนออกไปอีก เนื่องจากพื้นที่เก่าไม่สามารถรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและการปลูกผืนที่เข้มข้นขึ้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมจึงขยายพื้นที่การปลูกผืนออกไปยังบริเวณ "ไร่ใต้ผา" ซึ่งเป็นผืนไร่ที่แม้ว่าจะมีกรวดหินอยู่จำนวนมากและพื้นที่ไม่เรียบมากพอ แต่ชาวม้งบ้านแทนธรรมต่างก็ตัดสินใจทำการขยายการเพาะปลูก โดยแบ่งแปลงผืนออกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมากับการขยายพื้นที่การเพาะปลูกผืนและการจัดแบ่งที่ดินบริเวณไร่ใต้ผาในลักษณะที่เป็นแปลงเล็กแปลงน้อยได้นำมาซึ่งความขัดแย้งในเรื่องที่ดินทำกินจนเกิดคดีทะเลาะวิวาทภายในชุมชนมากขึ้น

ชาวม้งมีคำกล่าวในเรื่องที่ดินทำกินว่า "หญิงสาวสวย ยังดิชมต่างกัน อาจไม่หมายปอง แต่ผืนไร่กลับชมทุกคน นั่นต่างหมายปอง" คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับ

ที่ดินทำกินซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการผลิต ในช่วงที่ชาวบ้านปลูกฝิ่นอย่างเข้มข้นเพื่อขายตามนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐบาล กลับพบว่า ภายในชุมชนเริ่มมีคดีการทะเลาะวิวาทเกี่ยวกับที่ดินทำกินปรากฏให้เห็นหนาตา ปัญหาในการทะเลาะกัน เช่น การจับจองพื้นที่ไร่ฝิ่นก่อนหรือหลังในพื้นที่บุกเบิกใหม่ การถูกกลั่นแกล้งโดยบางคนไปหมายที่เอาไว้ก่อนแต่กลับถูกแย่งที่ดินไป บางคนกลับไปทำไร่ฝิ่นในที่ดินเดิมของตน แต่หลักเขตไม่ชัดเจนทำให้ปลูกฝิ่นเกินพื้นที่ออกไป เป็นต้น

ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมเริ่มประสบปัญหาความขัดแย้งมากขึ้น ปัญหาเรื่องที่ดินกลายมาเป็นกรณีพิพาทที่เพิ่มสูงขึ้นถึง 10 – 20 ครั้งต่อปี จากเดิมในยุคการปลูกพืชเพื่อการยังชีพที่ไม่ค่อยจะประสบปัญหาข้อพิพาทในเรื่องที่ทำกิน ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ภายในชุมชนต้องสร้างระบบการจัดการไกล่เกลี่ยปัญหา โดยอาศัยผู้อาวุโสและหัวหน้าหมู่บ้านให้เป็นผู้ทำการตัดสินกรณีพิพาทขัดแย้งที่เกิดขึ้น

นอกเหนือจากความขัดแย้งในกรณีที่ดินแล้ว การผลิตฝิ่นเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้นนี้เริ่มส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชนม้งบ้านแทนธรรม โดยการปลูกฝิ่นอย่างเข้มข้นยังสร้างความแตกแยกภายในครอบครัวด้วย ดังมีเรื่องเล่าในชุมชนที่ว่า "ครอบครัวหนึ่งมีลูกชาย 3 คน เมื่อเติบโตใหญ่จนแต่งงานครบทุกคน แยกไร่ฝิ่นกันหมดแล้ว จะกำหนดพื้นที่ 1 แปลงเพื่อปลูกฝิ่นให้พ่อเนื่องจากพ่อสูบฝิ่น แต่เมื่อมีการปลูกฝิ่นเข้มข้นขึ้น กลับพบว่า ลูกชายทั้ง 3 คน เกิดความขัดแย้งไม่ยอมปลูกฝิ่นในพื้นที่นี้ และอยากจะให้พ่อตายลงไปเพื่อที่จะได้ไปทำไร่ของตัวเอง" (นายพงษ์ศักดิ์ แร่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

จะเห็นได้ว่า ระบบการผลิตฝิ่นเชิงพาณิชย์ของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ตอบรับต่อนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐบาล ได้เริ่มส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนและเกิดความแตกร้างภายในครอบครัวเมื่อวิถีคิดการผลิตฝิ่นเชิงพาณิชย์ได้เริ่มเข้ามาในชุมชน

ในแง่เครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอกนั้น ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมในยุคสมัยนี้ถูกปกครองอยู่ภายใต้ระบบกระทรวง ทบวง กรม ที่เข้ามาแทนระบบการปกครองแบบเจ้าผู้ครองแคว้น แต่ถึงแม้จะเปลี่ยนระบบการปกครอง สำหรับชาวม้งบ้านแทนธรรมแล้วยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐเสมอมา ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงให้การต้อนรับกำนันซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาลเป็นอย่างดีให้ขึ้นมาเก็บภาษีซึ่งได้ดิบตัวสูงขึ้นจากเดิมถึง 4 เท่าตัว (ประมาณครอบครัวละ 5 ห้อง) และกำนันอีกเช่นกันที่เป็นตัวแทนรัฐบาลบอกกล่าวให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมทำการปลูกฝิ่นมากขึ้นเพื่อขายให้รัฐบาลตามนโยบายการส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐบาล

ในช่วงเวลานี้ระบบการค้าฝิ่นบนภูเขาเริ่มคึกคักมากขึ้น พ่อค้าที่มารับซื้อฝิ่นบนภูเขาจะมีมากหน้าหลายตา นอกจากพ่อค้าชาวจีนฮ่อ ชาวเมียน ที่ยังคงต่างม้า ลา ล่อไปตามหมู่บ้านบนภูเขาแล้ว ปรากฏว่า มีกลุ่มคนใหม่ ๆ เป็นพ่อค้าชาวพื้นราบและเจ้าหน้าที่ตำรวจมารับซื้อมากขึ้น พ่อค้าบางคนขึ้นมาตั้งร้านค้าขายขนมจีนและนำผ้ามาแลกซื้อฝิ่น บางส่วนเป็นกลุ่มคนที่มารับซื้อและนำไปขายต่อให้กับศูนย์กลางการค้าฝิ่นที่จังหวัดลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย ขณะที่ชาวพื้นราบที่ขึ้นมานอนดอยและมาขอพักอาศัยกับชาวม้งบ้านแทนธรรมเพื่อเดินทางไปซื้อวัวควายยังชายแดนฝั่งไทยลาวต่างก็ซื้อฝิ่นติดมือกลับลงไปขายยังพื้นราบอยู่เสมอ

จากนโยบายการเปิดเสรีให้ปลูกฝิ่นได้ทางภาคเหนือของประเทศและการเร่งผลผลิตฝิ่นโดยการกระตุ้นจากภาครัฐได้ส่งผลให้ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมปรับเปลี่ยนระบบการผลิตและวิธีคิดเกี่ยวกับฝิ่น จากชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความสัมพันธ์ทางการผลิตและระบบการเกษตรเพื่อการยังชีพที่อยู่บนพื้นฐานการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้เริ่มปรับเปลี่ยนตัวเองไปสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์และวิธีคิดการผลิตเพื่อขายเชิงพาณิชย์ โดยได้รับแรงผลักดันจากนโยบายรัฐเป็นสำคัญ บนวิธีคิดดังกล่าว ชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชาวม้งบ้านแทนธรรมเริ่มทำการปรับเปลี่ยนระบบภายในชุมชนของตนเอง วิถีวัฒนธรรมและองค์กรทางสังคมโดยให้ฐานการจัดการทรัพยากรและระบบวัฒนธรรมเพื่อรองรับต่อนโยบายและการค้าฝิ่นที่คึกคักมากขึ้นภายในประเทศ การปรับองค์กรทางสังคมของชาวม้งบ้านแทนธรรม ไม่ว่า การขยายพื้นที่การปลูกฝิ่น การปรับเปลี่ยนระบบแรงงานจากการแต่งงานเพิ่มของผู้ชายชาวม้งและการว่าจ้างแรงงานต่างเป็นไปเพื่อรองรับความต้องการฝิ่นของพ่อค้าฝิ่น รัฐบาลและตลาด นับเป็นการปรับตัวจากภายในระบบวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อรักษาสอดคล้องระหว่างความต้องการจากภายในชุมชนและความต้องการจากภายนอก

แต่การปรับเปลี่ยนระบบต่างๆ ภายในชุมชนเพื่อเพิ่มผลผลิตฝิ่นตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลและตลาดการค้าฝิ่นภายในและนอกประเทศได้ทำให้ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” บ้านแทนธรรมต้องเริ่มเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดิน ปัญหาแรงงาน ความสัมพันธ์ทางสังคม และความขัดแย้งเรื่องวิธีคิดเกี่ยวกับฝิ่นที่กำลังเริ่มเปลี่ยนแปลงไป

3.2.2 จากบ้านแทนธรรมสู่ถนนการเมืองเรื่องการค้าฝิ่นในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ

การปลูกฝิ่นในระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ของชาวม้งบ้านแทนธรรมเป็นผลพวงจากการเติบโตของการค้าฝิ่นภายในประเทศภายใต้การโยกโยกกับกลุ่มอิทธิพลและการเมืองทั้งใน

ประเทศไทยและระหว่างประเทศ นโยบายการส่งเสริมการปลูกฝิ่นครั้งแรกในประเทศไทยของจอมพลป. พิบูลสงครามในปีค.ศ.1947 (พ.ศ. 2490) ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมเร่งการผลิตฝิ่นเพื่อตอบสนองต่อการขาดแคลนฝิ่นในตลาดภายในประเทศ ตลอดระยะเวลา 10 ปีของนโยบายการส่งเสริมการปลูกฝิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ปรับระบบการผลิต ระบบการจัดการแรงงานและการจัดการที่ดินที่ขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพื่อตอบสนองต่อความต้องการเร่งผลิตฝิ่น การว่าจ้างแรงงานและการที่ผู้ขายชาวม้งหาภรรยาเพิ่มเพื่อเป็นแรงงานช่วยเพาะปลูกฝิ่น สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว ชุมชน ทั้งในเรื่องที่ดินและความสัมพันธ์ทางสังคม

ขณะที่บ้านแทนธรรมเริ่มเติบโตขึ้นจากการเพาะปลูกฝิ่นตามการสนับสนุนของรัฐบาล ดินแดนสามเหลี่ยมทองคำซึ่งกินอาณาบริเวณดินแดน ไทย ลาว พม่า เทือกเขาอันสลับซับซ้อนในรัฐฉาน ประเทศพม่า สันเขาที่คดเคี้ยวของภาคเหนือประเทศไทยและที่ราบสูงอันเป็นที่อยู่ของกลุ่มม้งในลาวก็ได้เริ่มเติบโตขึ้นเป็นดินแดนแห่งการปลูกฝิ่นด้วยเช่นกัน

การเติบโตของฝิ่นในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำเริ่มเกิดขึ้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ภาพลักษณ์ฝิ่นในสายตาสังคมโลกที่ผันแปรไปกลายเป็นปัญหายาเสพติดทำให้เกิดแรงกดดันต่อการค้าขายฝิ่นอย่างมหาศาล ปีค.ศ.1949 (พ.ศ. 2492) เกิดจุดเปลี่ยนทางการเมืองภายในประเทศจีนเมื่อเกิดการปฏิวัติขึ้นภายในประเทศ โดยกองทัพสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนของเหมาเจ๋อตงชนะสงครามกลางเมือง ทำการขับไล่กองทัพจีนคณะชาติเจียงไคเช็คหรือพรรคก๊กมินตั๋งออกจากมณฑลยูนนานแล้วปิดประตูการค้าฝิ่นเถื่อนจากจีนบริเวณนี้ด้วยการนำฝิ่นอื่นมาปลูกทดแทนฝิ่น ขณะที่สงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์เริ่มเกิดขึ้นและขยายออกไปสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ปีค.ศ.1955 (พ.ศ.2498) รัฐบาลฝรั่งเศสในลาวและเวียดนามเริ่มถอนตัวออกจากพื้นที่ แต่ทิ้งหน่วยสืบราชการลับเอาไว้ (McCoy, 1991) ส่วนรัฐบาลไทยตัดสินใจงดการสั่งฝิ่นจากอินทรีนำเข้าเอเชีย เพราะผลจากการบังคับตามข้อตกลงกับองค์การสหประชาชาติกับประเทศผู้ผลิตฝิ่นในแถบตะวันออกเฉียงใต้ และยุโรป

สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ตลาดการค้าฝิ่นขาดแคลนแหล่งฝิ่นดิบรองรับความต้องการของผู้บริโภค นำมาซึ่งช่องทางการค้ากำไรของผู้แสวงหาผลประโยชน์จากฝิ่น ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มหน่วยราชการลับของฝรั่งเศสก่อนหน้านั้นและสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา กลุ่มข้าราชการไทย กองทัพพรรคก๊กมินตั๋ง และชาวจีนฮ่อ ที่ดำเนินกิจกรรมการทำสงครามอยู่ในเขตพื้นที่รอยต่อประเทศได้ใช้ฝิ่นเป็นเครื่องแสวงหาผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางการเมืองของตน

นอกจากนี้ ด้วยความหวาดกลัวต่อภัยคุกคามจากการแผ่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้รัฐบาลสหรัฐและกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลไทยร่วมมือกันให้การสนับสนุนกองทัพภูมิลัทธิพรคกักมินตั่ง ซึ่งเป็นศัตรูกับจีน ทำการปกป้องแนวชายแดน และหวังว่าจะนำประชาธิปไตยกลับเข้าไปในจีนแผ่นดินใหญ่ได้ โดยรัฐบาลไทยและสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนเครื่องมือ อาวุธ เครื่องบินแก่พรคกักมินตั่ง โดยแลกกับรายได้จากการค้าฝิ่นในบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ผลที่ได้รับอีกทอดหนึ่งก็คือการป้องกันคอมมิวนิสต์ตามแนวชายแดนโดยกองกำลังพรคกักมินตั่ง

สามเหลี่ยมทองคำ นอกจากจะเป็นเขตปลูกฝิ่นเพื่อหารายได้ใช้สนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองของพรคกักมินตั่งแล้ว ยังเป็นบริเวณที่กองกำลังภูมิลัทธิกลุ่มอื่นๆ อาทิ กลุ่มภูมิลัทธิอิสรระกลุ่มกะเหรี่ยง และกองทหารรัฐฉานในเขตประเทศพม่าใช้ฝิ่นสร้างสมกำลังเงินเพื่อสะสมกำลังอาวุธ และเครื่องมืออื่น ๆ ในการตอบสนองอุดมการณ์ทางการเมืองของตนด้วยเช่นกัน

ในลาวและดั่งเกีย ปีค.ศ.1947 (พ.ศ. 2490) รัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมต่อแรงกดดันจากองค์การสหประชาชาติเพื่อให้เลิกปลูกฝิ่นในอินโดจีน แต่หน่วยสืบราชการลับฝรั่งเศสกลับขาดแคลนทุนรอนที่ใช้ต่อต้านคอมมิวนิสต์เวียดนามหึ่งจึงยังคงทำการลักลอบค้าฝิ่นเองเพื่อหาเงินมาดำเนินการตามอุดมการณ์ทางการเมืองต่อไป กระบวนการค้าฝิ่นระหว่างหน่วยสืบราชการลับฝรั่งเศสกับชาวม้งในประเทศลาวและเวียดนามหึ่งยังถูกดำเนินการมาโดยตลอด แต่เมื่อหน่วยสืบราชการลับของฝรั่งเศสล่าถอยออกไป สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาก็เข้ามาสนับสนุนแทนโดยมีเจตนาเพื่อให้ชาวม้งเป็นหน้าด่านต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ผู้นำชาวม้งหลายคนถูกใช้เป็นเครื่องมือทั้งด้านการปกครอง การทหารและกระบวนการค้ายาเสพติด โดยสนับสนุนให้ชาวม้งในลาวทำการปลูกฝิ่นแล้วรับซื้อขายให้กับพ่อค้า ฝิ่นดิบเหล่านี้ถูกสกัดเป็นเฮโรอีนในพื้นที่ชายแดนและในฮ่องกง แล้วผ่านการลำเลียงโดยสายการบินที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาส่งฝิ่นเข้าไปให้ทหารที่รบอยู่ในประเทศเวียดนามและอีกหลายประเทศได้คลายความเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537)

ขณะที่ในพื้นที่รอยต่อพม่าและไทย ปีค.ศ.1950 (พ.ศ. 2493) สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาใช้ทหารที่เหลือจากกองทัพพรคกักมินตั่งเพื่อปิดพรมแดนพม่า - จีน ป้องกันการขยายตัวของจีนคอมมิวนิสต์ แต่กองทัพกักมินตั่งกลับใช้อาวุธที่ได้รับจากอเมริกาเป็นเครื่องมือบังคับให้ชนกลุ่มน้อยในพม่าเพิ่มการผลิตฝิ่นเพื่อทุ่มขายให้กับกองกำลังตำรวจและเจ้าหน้าที่ไทยซึ่งเป็นคนของสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา

เบื้องหลังตัวการสำคัญในการสร้างเครือข่ายหาผลประโยชน์จากฝิ่นในประเทศไทย คือ ผู้นำกองทัพผู้มีความทะยานอยากในเงินทอง อำนาจและบารมี (McCoy, 1991) ในปี ค.ศ.1937 (พ.ศ. 2480) จอมพล ป.พิบูลสงครามได้กำหนดนโยบายการรวมชาติที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์กับคนไทยในรัฐฉาน และกรณีทหารไทยรุกเข้าไปในเขตเชียงตุงและสิบสองจุไทในปีค.ศ.1941 (พ.ศ. 2484) ส่งผลทำให้เกิดเครือข่ายการค้าฝิ่นอย่างลับ ๆ กองทหารไทยที่อยู่ตามชายแดนได้เข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับพ่อค้าท้องถิ่นที่ทำการปลูกและค้าฝิ่นที่รัฐฉานและพรรคก๊กมินตั๋ง เมื่อสงครามจบลง นายทหารระดับสูงยังคงสร้างความสัมพันธ์และทำการค้าฝิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยมีเจ้าหน้าที่ไทยตามชายแดนและรัฐบาลกลางให้การสนับสนุนพร้อมกับเก็บภาษีฝิ่นอย่างไม่เป็นทางการจากผู้ปลูกบนภูเขาเพื่อนำเงินมาสร้างความมั่งคั่งให้ตัวเอง สนับสนุนกองทัพ และสนับสนุนฐานทางการเมือง (McCoy, 1991)

การเมืองไทยในช่วงปีพ.ศ. 2490 -2500 ถูกนำโดยกลุ่มกำลังสองฝ่าย คือ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ที่คุมกำลังตำรวจ กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งคุมกำลังทหาร ทั้งสองเติบโตขึ้นภายหลังกองรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายนปีพ.ศ. 2490 เป็นฐานกำลังให้กับจอมพลป.พิบูลสงครามให้ได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ผู้ปกครองไทยทั้งที่เป็นทหารและตำรวจได้เข้ามามีอำนาจและใช้อิทธิพลปกครองประเทศ ฝิ่นได้กลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญของกลุ่มอำนาจต่างๆ เหล่านี้โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดการขายฝิ่นเป็นสินค้า โดยต่างได้ออกกฎหมายและนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นในเขตภาคเหนือตอนบนทำให้การปลูกฝิ่นบนภูเขาขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว

การค้าฝิ่นในประเทศไทยเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางเรื่อยมา จนกรุงเทพฯ ได้ชื่อว่าเป็นเมืองหลวงฝิ่นและเป็นเส้นทางการค้าฝิ่นหลักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนเป็นแหล่งป้อนฝิ่นให้แก่ตลาดท้องถิ่นและตลาดต่างประเทศ (McCoy, 1991, Booth, 1996) ในยุคสมัยที่กองกำลังตำรวจไทยกำลังรุ่งเรือง พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจและในฐานะสายลับของหน่วยสืบราชการลับของสำนักข่าวกรองแห่งอเมริกา หรือ CIA ทำการควบคุมการค้าฝิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนกับการได้รับการสนับสนุนจาก CIA และตอบสนองต่อจุดประสงค์ทางการเมืองของกองทัพ พรรคก๊กมินตั๋งให้ปกป้องเส้นทางการค้าและผลประโยชน์ทางธุรกิจเกี่ยวกับฝิ่น พร้อมกับสร้างเส้นทางการค้าฝิ่นจากพม่าสู่กรุงเทพฯ ด้วย (McCoy, 1991)

พลตำรวจเอกเผ่าเริ่มมีอำนาจมากขึ้น กรมตำรวจเป็นส่วนที่มีอำนาจมากที่สุดในปี ค.ศ.1955 (พ.ศ. 2498) ขณะที่จอมพลสฤษดิ์ก็เลี้ยงตัวเองและเสริมอำนาจกองทัพด้วยฝิ่นไม่แตกต่างกัน ฝิ่นคือ เงินที่กลุ่มทหารและผู้มีอิทธิพลทั้งหลายใช้ในการเข้ามาสู่อำนาจ รื้ออาวุธและควบคุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างสำเร็จผล ฝิ่นเริ่มกลายเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่ม

อำนาจทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ ขณะที่กระแสของตะวันตกเริ่มมองฝิ่นในเขตภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ว่าเป็นปัญหายาเสพติดที่กำลังแพร่ขยายอย่างรุนแรง

อาจกล่าวได้ว่า การปลูกฝิ่นในเขตพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ บนหุบเขาที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แพร่ขยายและเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นเพราะสถานการณ์แรงกระตุ้นและเงื่อนไขสภาพแวดล้อมภายนอก จากผู้หิวกระหายต่อผลประโยชน์ทางการเงิน อำนาจ การเมือง และอุดมการณ์ประชาธิปไตยของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจในรัฐบาล กองทัพและข้าราชการไทย รวมถึงหน่วยสืบราชการลับของฝรั่งเศส สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาที่หวาดกลัวต่ออุดมการณ์แบบคอมมิวนิสต์ ได้อาศัยฝิ่นเป็นเครื่องมือในการต่อรองและแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างกองทัพพรรคก๊กมินตั๋ง จีนฮ่อ และชาวม้งในลาว เพื่อให้เข้ามาเป็นหน้าด่านในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และตอบสนองต่อผลประโยชน์และอุดมการณ์ทางการเมืองของตน

3.2.3 ภาพลักษณะฝิ่น-สินค้าทำกำไรของรัฐกับวัฒนธรรมฝิ่นของชาวม้ง

วัฒนธรรมการผลิตฝิ่นเพื่อการยังชีพของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบนิเวศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1-2 ได้สะท้อนให้เห็นภาพลักษณะฝิ่นสำหรับชาวม้งว่า ฝิ่นในสังคมวัฒนธรรมชาวม้งมีความสำคัญในแง่ของการสร้างความหลากหลายในระบบการยังชีพเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ไม่ว่า การที่ฝิ่นเป็นองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ ระบบความรู้ในการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ความสำคัญของฝิ่นในระบบวัฒนธรรมการผลิตเพื่อการยังชีพของชาวม้งได้หยั่งรากลึกถึงวิถีคิด โดยสะท้อนออกมาให้เห็นในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ

ขณะที่ภาพลักษณะฝิ่นในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ ฝิ่นได้เริ่มกลายเป็นภาพลักษณ์ของยาเสพติดในระดับสากล ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากข้อตกลงของคณะกรรมการฝิ่นระหว่างประเทศตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง คณะกรรมการชุดนี้ได้สรุปผลให้ประเทศต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบและเข้มงวดต่อกฎหมายเพื่อป้องกันการสูบฝิ่นและต้องมีนโยบายเลิกสูบฝิ่นภายในประเทศ โดยประเทศไทยได้รวมลงนามด้วยตั้งแต่ในปีค.ศ.1912 (พ.ศ. 2455) และในเวลาต่อมาองค์การสหประชาชาติได้กำหนดข้อตกลงห้ามรัฐบาลสั่งซื้อฝิ่นจากประเทศผู้ผลิตฝิ่นในแถบตะวันออกกลาง เอเชียใต้และยุโรป

แม้ว่าภาพลักษณะฝิ่นในสายตาของนานาชาติได้กลายเป็นยาเสพติดไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1-2 แต่แรงกดดันของต่างประเทศไม่ได้ส่งผลต่อรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าว จะพบว่า รัฐบาลไทยยังคงมีภาพลักษณะฝิ่นเป็นสินค้าทำกำไรเรื่อยมา บ้างเพื่อแก้ไขปัญหารู้นาทางการเมืองการเงินการคลัง บ้างแสวงหาผลประโยชน์จากฝิ่นเพื่อเงินและอำนาจ การค้ากำไรจากฝิ่นยั่วยวนใจจน

กระทั่งยุคของจอมพล.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีกำหนดนโยบายให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยทำการปลูกฝิ่นได้อย่างเสรีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2490-2500 ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์บนยอดดอย โดยเฉพาะชาวม้งเร่งผลิตฝิ่นตามนโยบายรัฐบาล ในบริบทเช่นนี้ ทำให้ภาพของชาวม้งในมุมมองของรัฐกลายเป็นผู้ปลูกฝิ่นที่สำคัญในการผลิตสินค้าทำกำไรให้กับรัฐ ขณะที่ฝิ่นสำหรับชาวม้งจากที่เคยเป็นองค์ประกอบในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ มีความหลากหลายและความมั่นคงทางอาหารได้เริ่มปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐที่ต้องการเร่งผลผลิตฝิ่น

3.3 สรุป

จากข้อมูลต่างๆ ในยุคระบบการผลิตฝิ่นเพื่อการยังชีพ ไม่ว่า ระบบแรงงานครอบครัว ปริมาณผลผลิตฝิ่นที่ถูกปลูกให้เหมาะสมกับแรงงาน จำนวนปัญหาข้อพิพาทเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นน้อยครั้ง ตลอดจนข้อมูลเรื่องฝิ่นล้นกระบือที่ถูกปลูกโดยชาวพื้นเมือง ซึ่งมีสัดส่วนของตลาดเพียงร้อยละ 3 ของการนำเข้าฝิ่นจากต่างประเทศโดยรัฐ ได้ฉายชัดให้เห็นถึงการปลูกฝิ่นของชาวม้งบ้านแทนธรรมในยุคสมัยการผลิตฝิ่นเพื่อการยังชีพว่า ฝิ่นของชาวม้งและชนบนที่สูงไม่มีบทบาทความสำคัญใดๆ ในระบบการค้าฝิ่นของประเทศในช่วงขณะนั้น แต่ข้อมูลฝิ่นและระบบวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นของชาวม้งกลับสะท้อนให้เห็นถึงความเป็น "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" ที่สร้างตัวเองขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างตัวเองกับธรรมชาติและระหว่างเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอกได้ทำการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ คิดค้นและสร้างระบบต่างๆ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีพบนภูเขาและสร้างศักยภาพในการพึ่งพิงตัวเอง ชุมชนเรียนรู้ของชาวม้งบ้านแทนธรรมนี้ ได้สร้างระบบการผลิตแบบตัดฟันโค่นเผา การทำการเกษตรเพื่อการยังชีพจากการทำไร่ข้าว ข้าวโพด ฝิ่นด้วยระบบการผลิต การจัดการทรัพยากร ระบบแรงงาน การจัดการที่ดินบนพื้นฐานวัฒนธรรมของตน รวมไปถึงการสร้าง ความหลากหลายทางพืชพันธุ์ของพืชผักในไร่ต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชใหม่ ๆ จากญาติ เพื่อนบ้าน การคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ ๆ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งในระดับเครือญาติ หมู่บ้านและการค้าขายกับพ่อค้าภายนอก รวมไปถึงพิธีกรรมความเชื่อในระบบการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานการกำกับการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ต่างตั้งอยู่บนหลักการ "จริยศาสตร์แห่งการยังชีพ" ที่เป็นไปเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตและการอยู่รอดของชุมชนในระบบนิเวศบนภูเขาทงถัน

แต่เมื่อสถานการณ์ตลาดการค้าฝิ่นภายในประเทศและระหว่างประเทศเติบโตขึ้น รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงครามเล็งเห็นผลประโยชน์จากฝิ่น ในพ.ศ. 2490 จึงออกนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย สถานการณ์และนโยบายดังกล่าวได้ทำให้ชาวม้งบ้าน

แทนธรรมปรับเปลี่ยนระบบการผลิตและวัฒนธรรมบางประการเพื่อเพิ่มผลผลิตขึ้นตอบสนอง
 ต่อนโยบายและการขาดแคลนฝิ่นในตลาดขณะนั้น ตลอดระยะเวลา 10 ปีของนโยบายการส่งเสริม
 การปลูกฝิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมได้เริ่มปรับฝิ่นให้มีบทบาท
 สำคัญในฐานะพืชเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เพื่อขายมากขึ้น และเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีคิดเกี่ยวกับฝิ่น
 ที่มีมิติของการค้าเชิงพาณิชย์และเป็นพืชทำกำไรมากขึ้น

บนวิธีคิดดังกล่าว ชาวม้งบ้านแทนธรรมทำการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตและความ
 สัมพันธ์ในการผลิต โดยเฉพาะระบบการจัดการแรงงานและระบบการจัดการที่ดินที่ตอบสนองต่อ
 การเร่งผลผลิตฝิ่น การว่าจ้างแรงงานและการที่ผู้ชายชาวม้งหาภรรยาเพิ่มเพื่อเป็นแรงงานช่วยเพาะ
 ปลูกฝิ่น รวมไปถึงการขายพื้นที่การเพาะปลูก การปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ระบบแรงงาน
 ตลอดจนการขายพื้นที่การเพาะปลูกเป็นไปตามลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชาว
 ม้งที่ทำการปรับตัวเองเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ในแง่หนึ่งพวกเขา
 ได้ทำการปรับระบบภายในวิถีวัฒนธรรมเพื่อสนองต่อความต้องการของตนเองและจากภายนอก
 แต่ในอีกด้านหนึ่งวิธีคิดที่เน้นการผลิตเพื่อขายได้เริ่มเข้ามาสู่ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม
 อย่างเห็นได้ชัด จากวิธีคิดที่ตั้งอยู่บนหลักการจริยศาสตร์แห่งการยังชีพ ชุมชนชาวม้งบ้านแทน
 ธรรมได้หันไปเน้นการผลิตเพื่อขายเพิ่มขึ้น จนนำไปสู่ความขัดแย้งภายในครัวเรือนและความขัด
 แย้งภายในชุมชนจากข้อพิพาทเรื่องที่ดิน ความร่ำรวยในครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคม
 และวิถีชีวิตของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมเริ่มแตกร้างมากขึ้น

บทที่ 4
ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม
ในการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนา

“พวกเขาไม่ทำ แต่เป็นคนเอาไป”

“เล่าไท” แห่งบ้านแทนธรรม (2542)

การดำรงชีวิตบนภูเขาของชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม เมื่อผ่านกาลเวลามายาวนาน ผ่านเงื่อนไขอันหลากหลายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง โดยเฉพาะสถานการณ์ความต้องการที่ดินของตลาดโลก นโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐบาลไทย ได้ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เคยดำรงชีวิตบนฐานการเกษตรเพื่อการยังชีพได้ปรับตัวไปสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์และถูกผนวกเข้าสู่ระบบตลาดการค้าฝิ่นโลก

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะเมื่อภาพลักษณ์ฝิ่นเริ่มเปลี่ยนไปจากสินค้าทำกำไรของรัฐไปสู่ภาพของยาเสพติด “การพัฒนา” ได้เข้ามาแทนที่และจัดแจงปั้นแต่งชีวิตของชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมใหม่ ทำให้ชีวิตของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องไหลล่นไปบน “เส้นทางการพัฒนา” ตามแนวทางของรัฐ

ชีวิตบนเส้นทางการพัฒนาและจุดเปลี่ยนการกลายเป็น “คนขายขอบ” ของชาวม้งบ้านแทนธรรม คือเนื้อหาระยะที่ต้องการจะนำเสนอในบทนี้ โดยจะอธิบายผ่านเหตุการณ์ คำบอกเล่าของชาวบ้านเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชนม้งและความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มอำนาจภายนอก ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนภายในชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา กล่าวคือ

1. ยุคฝิ่นผิดกฎหมายระหว่างปีพ.ศ. 2500-2523 (ค.ศ. 1957-1980) เมื่อฝิ่นเริ่มกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ฝิ่นได้เริ่มกลายเป็น “สิ่ง” ที่จำแนกความเป็นเขา – เราในสังคมไทย ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมถูกแบ่งแยกเป็น “คนอื่น” และถูกทำให้กลายเป็น “คนขายขอบ” จากกระบวนการต่างๆ ที่ดำเนินไปพร้อมกับภาพลักษณ์ฝิ่นที่แปรเปลี่ยน

ในช่วงนี้อาจแบ่งออกกว้างๆ ได้ 2 ระยะ ได้แก่ ระยะแรกเป็นช่วงปีพ.ศ. 2500 – 2510 (ค.ศ. 1957-1967) เป็นช่วงที่แม้ว่าภาพลักษณ์ฝิ่นได้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2501 (ค.ศ. 1958) แต่ระบบการค้าฝิ่นบนภูเขายังคงคึกคักอยู่ยาวนานอีกหลายสิบปีบนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทหารไทย สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา พรรคก๊กมินตั๋ง จีนฮ่อ และกลุ่มชนบนที่

สูงผู้ปลูกฝิ่น บนความสัมพันธ์นี้ได้เกิดกระบวนการการค้าฝิ่นบนฐานการทำ "ธุรกิจการเมือง" เพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน การเมืองและตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางความคิดแบบเสรีนิยมที่กำลังถูกคุกคามด้วยภัยจากคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ระยะต่อมาคือช่วงปีพ.ศ. 2511 - 2523 (ค.ศ. 1968-1980) ในสถานการณ์ที่ด้านหนึ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ กับการทำธุรกิจการเมืองในกระบวนการการค้าฝิ่นยังคงคึกคัก ประกอบกับสงครามอุดมการณ์ทางความคิดยังคงคุกรุ่น แต่อีกด้านหนึ่ง รัฐบาลไทยจำต้องปฏิบัติตามแรงบีบคั้นจากต่างประเทศให้แก้ไขปัญหายาเสพติดจากการแพร่ระบาดของฝิ่นและปัญหาความมั่นคงที่ถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ในช่วงเวลานี้ด้วยบริบทของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง ภาพลักษณ์ของชาวม้งเริ่มถูกเชื่อมโยงกับความมั่นคงของชาติ รัฐบาลเริ่มดำเนินนโยบายการพัฒนาและนโยบายการผสมกลมกลืน (Assimilation) ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยได้รับงบประมาณจากต่างประเทศจำนวนมากเพื่อตอบสนองต่อแนวทางการพัฒนาผ่านโครงการพัฒนา เช่น โครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่น การอพยพชนกลุ่มต่าง ๆ ลงจากดอยสู่พื้นราบตลอดจนการเปลี่ยนระบบการผลิตและวิถีชีวิตดั้งเดิม ขณะที่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมได้แตกแยกออกเป็นสองฝ่ายระหว่างการเลือกดำเนินชีวิตตามเส้นทางการพัฒนากับการเข้าร่วมอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

2. ยุคพัฒนา ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 1981 - ปัจจุบัน) เป็นช่วงที่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ความคิดระหว่างเสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์เริ่มคลี่คลายลง ขณะที่ฝิ่นถูกเข้มงวดและถูกปราบปรามอย่างหนักเพราะแรงกดดันจากต่างประเทศต่อภาพลักษณ์ฝิ่นที่กลายเป็นยาเสพติด รัฐบาลซึ่งได้รับเงินงบประมาณจากต่างประเทศได้แปรเปลี่ยนเงินเป็นโครงการพัฒนาจำนวนมาก โดยเฉพาะโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นภายใต้การมองปัญหาฝิ่นเป็นปัญหาทางการแพทย์มากกว่าพิจารณาความสัมพันธ์ทางธุรกิจการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ บนภูเข า งบประมาณความช่วยเหลือจากต่างประเทศเริ่มลดน้อยลงในเวลาต่อมา แต่่นโยบายการพัฒนาและนโยบายการสร้าง ความกลมกลืน รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต อนามัยและการศึกษาของรัฐบาลต่อชนบนที่สูงยังคงดำเนินต่อไป ในยุคนี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกับพคท. ได้กลับเข้าสู่เส้นทางการพัฒนา ซึ่งตอกย้ำให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตใหม่แก่ชุมชนชาวม้ง โครงการพัฒนาต่างๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

พร้อมๆ กันนี้ ในบริบทที่เริ่มเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ใหม่ๆ เริ่มเกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 2520 จากความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรป่าและธรรมชาติในยุคเศรษฐกิจทุนนิยม

เติบโต ทำให้ภาพลักษณ์ของชาวม้งจากเดิมที่เกี่ยวข้องกับฝิ่น - พืชยาเสพติดในฐานะผู้ปลูกเสฟฝิ่น และความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองเริ่มถูกเชื่อมโยงกับปัญหาการทำลายป่าอันเนื่องมาจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ายที่จากไร่ฝิ่น พร้อมๆ กับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเวลาต่อมา ภาพของชาวม้งได้เริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาพของชาวเขาในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรมรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนเรียนรู้แห่งบ้านแทนธรรมในเส้นทางการพัฒนาภายใต้บริบทใหม่ได้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิต วิถีวัฒนธรรมในชุมชนไปมาก แต่ก็ประสบปัญหาจากการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง การส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อปรับตัวกลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ชีวิตสามารถอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน

4.1. ยุคฝิ่นผิดกฎหมาย พ.ศ.2500-2523 (ค.ศ.1957-1980)

4.1.1 บ้านแทนธรรมในช่วงยุคฝิ่นผิดกฎหมาย

ประมาณปีพ.ศ. 2500 – 2510 (ค.ศ.1957-1967) สงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างสังคมนิยมกับเสรีนิยมยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลไทยและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในเขตอินโดจีนโดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างไม่หยุดยั้ง ขณะเดียวกันยังเป็นช่วงที่กระแสจากต่างประเทศกดดันให้กลุ่มประเทศแถบอินโดจีนดำเนินนโยบายยกเลิกการปลูกและค้าฝิ่น เพราะมองว่าฝิ่นเป็นยาเสพติดการกดดันจากต่างชาติส่งผลกระทบต่อรัฐบาลไทยอย่างหนักหน่วงที่สุดภายหลังจากที่รัฐบาลไทยถูกประกาศกลางที่ประชุมยาเสพติดขององค์การสหประชาชาติในปีพ.ศ. 2489 (ค.ศ.1946) ว่าเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รัฐบาลยังเป็นผู้ดำเนินการเรื่องฝิ่นอย่างถูกกฎหมาย ทำให้รัฐบาลไทยจำต้องกำหนดนโยบายทางกฎหมายและการบริหารใหม่ โดยออกประกาศยกเลิกการปลูกขายและบริโภคฝิ่นในปีพ.ศ. 2501 (ค.ศ.1958) ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 การออกกฎหมายฉบับนี้ถือว่าเป็นการเปลี่ยนนโยบายแบบกลับตาลปัตร จากที่รัฐบาลเคยส่งเสริมให้ปลูก เสฟและค้าฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมายไปเป็นการกำจัดฝิ่น ยกเลิกการปลูกและเสฟฝิ่นอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะฝิ่นที่ปลูกโดยกลุ่มชนบนที่สูง (มนัส, 2508, อรัญ, 2522, ภัตพงศ์, 2537) จากนั้นองค์การสหประชาชาติและนานาชาติได้ให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อปราบปรามฝิ่นและลดการปลูกฝิ่นบนภูเขา ขณะที่ในทางบริหาร รัฐบาลไทยจัดตั้งองค์กรและโครงการต่าง ๆ ภายใต้นโยบายการพัฒนาและการสร้างความกลมกลืนระหว่างกลุ่มคนอันหลากหลายภายในประเทศเดียวกัน (วนิช, 2525, ขจิตกัย, 2528) เพื่อป้องกันปัญหาฝิ่นแพร่ระบาดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และปัญหาความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์ (ชูพินิจ, 2527, ขจิตกัย, 2528)

แม้ว่ารัฐบาลไทยจะออกกฎหมายยกเลิกการปลูกและเสฟผืนขึ้นในปีพ.ศ. 2501 แต่กฎหมายกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติในเขตชายแดนห่างไกล ชุมชนม้งและชนบนที่สูงซึ่งได้ผนวกผืนเข้าสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ตั้งแต่ก่อนหน้านั้นยังคงทำการปลูกผืนภายใต้ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจการเมืองบนภูเขาสืบเนื่องต่อมาอีกหลายสิบปี

ในชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมก็ไม่แตกต่างไปจากชุมชนบนที่สูงอื่นๆ ที่ยังคงทำการเกษตรในระบบเชิงพาณิชย์จากการปลูกข้าว ข้าวโพดและผืน โดยมีผืนเป็นพืชที่ถูกเร่งผลิตเพื่อขายออกสู่ท้องตลาดบนความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในกระบวนการธุรกิจการเมืองเรื่องการค้าผืนในตลาดโลกเช่นกัน

ในระบบการผลิตของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมยังคงใช้พื้นที่ไร่ผืนเดิมในอดีตเพื่อปลูกผืน ส่วนพื้นที่ไร่ข้าวและข้าวโพดหมุนเวียนเปลี่ยนที่สลับลงไปยังบริเวณดอยที่ต่ำลงไป ส่วนระบบการจัดการแรงงานเพื่อตอบสนองต่อการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ นอกเหนือจากแรงงานในครอบครัวที่ถูกใช้เป็นแรงงานหลักแล้ว ระบบการแต่งงานเพื่อเสาะหาภรรยามาช่วยในกิจกรรมทำไร่ผืนและการว่าจ้างแรงงานยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มผลผลิตผืนดิบที่ได้ประมาณปีละ 3 -5 จ้อยส์ต่อครอบครัว

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้น้ำยางผืนดิบแล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงแยกผืนดิบออกเป็น 3 ส่วนเช่นเคย คือ เก็บเป็นยา คัดตอบแทนและรับแขกประมาณ 3 ห้อง (115 กรัม) แต่หากคนในครอบครัวตัวเองจะเก็บไว้ประมาณ 1 จ้อยส์ (1,600 กรัม) ส่วนที่สองยังคงเก็บเป็นภาษี 5 ห้อง (190 กรัม) และส่วนที่เหลือจึงขายเพื่อสะสมเอาไว้เป็นทุนรอน

สำหรับระบบการจัดการที่ดินก็ไม่แตกต่างไปจากช่วงที่ผ่านมามากนัก โดยภายในชุมชนบ้านแทนธรรมยังคงประสบปัญหาการทะเลาะวิวาทจากความขัดแย้งเรื่องที่ดิน เนื่องจากมีการเร่งผลผลิตผืนจำนวนมาก ในความขัดแย้งดังกล่าว ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมได้อาศัยระบบกฎเกณฑ์ภายในชุมชน เช่น ระบบผู้อาวุโส ระบบเครือญาติเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาดังที่เคยใช้ได้ผลในอดีต แต่ในรายที่มีความขัดแย้งรุนแรงก็เริ่มมีความจำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาช่วยดูแลเพิ่มเติมด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายใต้นโยบายใหม่ของรัฐบาลที่เปลี่ยนผืนให้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ขณะที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ผนวกผืนเข้าสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างชัดเจน คือ การที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจในทางมิชอบข่มขู่คุกคามชาวบ้านในการริดไถเก็บส่วยผืนและเงิน ทำให้ชาวบ้านต้องเผื่อระวังผืนและทำการจำแนกแยกแยะความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่เข้ามาในชุมชนมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อเทียบกับในอดีต ในด้านหนึ่ง เจ้าหน้าที่รัฐเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านในกรณีความขัดแย้งภายในชุมชน แต่อีกด้านหนึ่ง การที่เจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ตำรวจบางคนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากชาวบ้านโดยอาศัยกฎหมายการห้ามปลูกและเสฟผืนเข้าไปข่มขู่คุกคาม มีการเก็บส่วยในรูปของผืนและเงินได้ทำให้ชาวบ้านระมัดระวังตัวมากขึ้น จนมีคำพูดของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่เปรียบเปรยว่า เจ้าหน้าที่รัฐเป็นพวก "กินอย่างเสือ นอนอย่างเสือ" หมายถึงเป็นกลุ่มที่ไม่ยอมทำงานแต่ไปเก็บผลประโยชน์จากคนอื่นเหมือนพวกเสืออนอนกิน

คำกล่าวเช่นนี้สอดคล้องกับเรื่องเล่าภายในชุมชนที่เล่าสืบต่อกันมาว่า "มีแม่ลูกคู่หนึ่ง เพิ่งกลับจากการเกี่ยวผืนในไร่ที่เก็บมาจากหลายเจ้าประมาณ 10 จ้อยส์ โดยแม่เปื้อะก้วยใส่ผืนไว้ข้างในมีเสื้อผ้าปิดไว้ข้างบน ไม่ให้ใครรู้ว่าซ่อนผืนไว้ ส่วนลูกชายเดินตามหลังระหว่างกลับบ้าน มีตำรวจ 2 คนเดินผ่านมา ก็ถามว่า จะไปไหน แม่ลูกคู่นี้ก็ตอบว่า จะไปซักผ้าที่ลำน้ำ ยังไม่ทันที่แม่ลูกเดินผ่านไป ตำรวจก็เอะใจว่า ไปซักผ้าแต่เดินผิดทาง ตำรวจเลยรู้ว่า มีอะไรผิดปกติ ก็เลยตรวจค้น เจอผืนซ่อนอยู่ จึงจับลูกชาย แต่ปล่อยแม่กลับบ้าน ระหว่างทางจะกลับไปในเมือง ตำรวจเกิดอยากได้ของกลางทั้งหมด จึงทำเป็นเฉื่อยชา ไม่ดูแล ไม่เข้มงวด ไม่คุมเจ้าเด็กน้อยคนนั้น เพื่อหวังให้เขาหนีไปแล้วยึดผืนของกลางเอาไปขาย แต่ลูกชายไม่รู้เรื่อง และไม่ยอมหนี ไม่สนใจ ตำรวจ 2 นายนี้พยายามอยู่หลายครั้งก็ไม่สำเร็จ สุดท้าย ตำรวจเลยขับไล่ลูกชายกลับไปพร้อมกับคืนผืนให้ 2 จ้อยส์ ส่วนที่เหลือ 8 จ้อยส์ตำรวจเอาไปแบ่งกันเพื่อขายต่อ" (เล่าไท แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2542)

นอกเหนือจากเรื่องเล่าดังกล่าวแล้ว ภายในชุมชนยังเคยเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น และเป็นประสบการณ์ด้านร้ายของชาวบ้านแทนธรรมที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ในช่วงเวลานี้

"มีตำรวจจากพื้นที่ราบขึ้นมาที่หมู่บ้านถึง 2 ครั้ง เพื่อมาข่มขู่คุกคามแล้วนำผืนของพวกเขาไป พวกนั้นบอกว่าผืนนี้เป็นของผิดกฎหมาย แต่ตำรวจพวกนี้มารื้อค้นบ้านแล้วเอาข้าวของอื่นๆ ไปด้วย เอาเครื่องประดับ เครื่องเงิน พวกเขาเอาเครื่องเงินใส่ไว้ที่คอก่อนจากไป พวกเขาเห็นจึงโกรธมาก หัวหน้าและชาวบ้านอีกหลายคนเลยไปข่มขู่ถึงระหว่างทาง ตำรวจพวกนั้นถูกยิงเสียชีวิตหมดเลย 4 คน ในตอนหลังมีนายตำรวจจากพื้นที่ราบขึ้นมาสอบสวนเหตุการณ์มาบอกว่า พวกที่ตายเป็นตำรวจตัวปลอมที่แอบใส่ชุดตำรวจขึ้นมา นายตำรวจเลยไม่ได้ดำเนินการกับคนม้งที่ยิงคนพวกนั้น" (นายพงษ์ศักดิ์ แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นเรื่องเล่าของชุมชนสืบต่อมาได้ทำให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมระมัดระวังตัวกับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐมากขึ้น เมื่อชาวบ้านพบว่า มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ

หรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจะรีบบอกลูกบ้านให้นำผืน และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ไปซ่อนในป่าทันที

ชุมชนมั่งบ้านแทนธรรมมักมีคำเรียกขานคนกลุ่มต่างๆ และมีภาพการจำแนกแยกแยะกลุ่มคนที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วย ได้แก่

ชะมอม - คนพื้นราบ จากในอดีตที่มีเพียงผู้นำชุมชนเท่านั้นที่รู้จักและติดต่อกับการขี่ม้าลงไปซื้อข้าวของให้ชาวบ้าน แต่เมื่อมีการติดต่อกับชาวก้นมากขึ้น คนพื้นราบได้เดินทางขึ้นมาบนภูเขาและพักค้างแรมที่บ้านแทนธรรมก่อนเดินทางต่อไปยังฝั่งลาว ส่วนพ่อค้าชาวเมียน ชาวจีนฮ่อ ตลอดจนทหารจีนฮ่อ พรรคก๊กมินตั๋งยังคงต่างม้ามามาตามชุมชนบนสันดอยเพื่อทำการค้าขายผืนและคุมขบวนผืนไปยังชายแดน

ไทกร่าง - เจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ คนที่ใส่ชุดสีเหลือง สำหรับชุมชนมั่ง ไทกร่าง ดังที่กล่าวแล้วว่า มีภาพ 2 ด้าน ในด้านดี คือคนที่ชาวบ้านขอความช่วยเหลือในเวลาที่มีเรื่องเดือดร้อนและไม่สามารถตกลงกันได้ภายในชุมชน เช่น ปัญหาเรื่องที่ดิน แต่อีกด้าน ไทกร่าง คือ ผู้ที่คอยจับผืนเมื่อ ไทกร่าง เข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะต้องรีบนำผืนไปซ่อนไว้ในป่าเสมอ เพื่อปกป้องตัวเองจากการถูกจับกุมหรือถูกรีดไถข่มขู่

ไทจั่ว - ทหารหรือคนชุดเขียว ผู้ปราบคอมมิวนิสต์ ซึ่งขึ้นมาสร้างสนามบินบนภูเขา แต่เมื่อเข้ามา ไทจั่ว กลับกดขี่ข่มเหงและใช้อำนาจในทางมิชอบกับชาวบ้าน

ภาพและเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ไทจั่ว เกิดขึ้นในชุมชนติดชายแดนบนภูเขา ด้วยเพราะความหวาดกลัวปัญหาคอมมิวนิสต์แพร่กระจายบนภูเขา ทำให้รัฐบาลส่งตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ขึ้นมาสำรวจความต้องการของประชาชน พร้อมกับสร้างโรงเรียน สนามบินและถนน โดยสนามบินนั้น ทหารได้ส่งอุปกรณ์ต่าง ๆ ขึ้นมาแล้วจ้างชาวบ้านสร้างสนามบิน เมื่อสร้างสนามบินเสร็จสิ้นโครงการถนนเพื่อลำเลียงอาวุธขึ้นมามาบนภูเขาก็ก่อเกิดขึ้น ในเวลาต่อมาทหารก็ขึ้นมาตั้งหน่วยประจำการบนยอดดอยตามนโยบายรัฐบาลในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ แต่การตั้งหน่วยประจำการของทหารกลับสร้างความขัดแย้งกับชาวบ้าน เพราะมีการใช้อำนาจและปิ่นข่มขู่ชาวบ้าน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับทหารเรื่อยมา

“หมาน้อยของหมู่บ้าน เน่าเสียงดังขึ้นมา ก็ถูกปืนยิงตาย ไก่ก็ถูกลักขโมย ลูกสาวก็ถูกกลั่นแกล้งลวนลาม หมู่เฮาสู้ไม่ได้ อดทนมาเรื่อยๆ บอกพ่อหลวงก็ช่วยไม่ได้” (ปิงกิ แซ่หวาง บ้านแทนธรรม, 2542)

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2511 – 2524 การรบระหว่างรัฐบาลกับพคท. รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ตามชายแดนทั่วประเทศ ต่างฝ่ายต่างผลักดันแพ้ชนะเพื่อยึดพื้นที่ ขณะที่บนภูเขาบริเวณบ้านแทน

ธรรม ทหารและตำรวจตระเวนชายแดนไม่สามารถสู้กับพคท. ได้ถูกตีถอยร่นลงมายังพื้นราบ พคท. สามารถควบคุมพื้นที่ชายแดนเอาไว้ได้ สหายและผู้นำของ พคท. ได้เข้าไปพูดคุยและชักชวนชาวบ้านเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ตามกลวิธีช่วงชิงมวลชนเพื่อสนับสนุนฝ่ายตน โดย พคท. ชี้นำจุดอ่อนของรัฐบาลว่า รัฐบาลไทยเป็นผู้ที่ทำให้ชาวบ้านลำบากยากเข็ญ โดยดูได้จากการที่เจ้าหน้าที่รัฐ ทหารเข้มเหงะรังแก และเอาไรต์เอาเปรียบประชาชน

จุดอ่อนดังกล่าวสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ชาวบ้านต้องเผชิญในขณะนั้น จึงมีชาวบ้านบางส่วนเห็นด้วยกับ พคท. เข้าป่าจับปืนเป็นคอมมิวนิสต์ต่อสู้กับรัฐบาลไทยในที่สุด

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2511 กระแสทางการเมืองได้พัดพาให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เผชิญชะตากรรมกับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เพราะสถานการณ์การเมืองได้ทำให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งตัดสินใจไปเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยเหตุผลที่ถูกรังแกจากเจ้าหน้าที่รัฐในหลายเรื่องราว ส่วนชาวบ้านที่เหลืออีกหลายสิบครัวเรือนอพยพลงจากดอยสู่พื้นราบด้วยความช่วยเหลือของทหารและรัฐบาลไทย

ชีวิตของ เล่าไท และ เล่าสือ อาจเป็นส่วนหนึ่งของภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว เส้นทางชีวิตและการตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมทั้งสองกลุ่มได้เป็นอย่างดี เล่าไท คือหนึ่งในกลุ่มชาวบ้านที่ตัดสินใจเลือกเป็นคอมมิวนิสต์ ขณะที่ เล่าสือ เลือกลงจากดอยสูงเข้าสู่พื้นราบเพื่อเลี่ยงปัญหาการสู้รบ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าวทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมต้องเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ในบริบทที่กว้างขึ้นและจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามเส้นทางที่ตนเองเลือกในสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนไป

สำหรับ "เล่าไท" ผู้เลือกเส้นทางชีวิตคอมมิวนิสต์ เกิดขึ้นเมื่อ พคท. ได้ชัยชนะสามารถยึดพื้นที่บนภูเขาได้สำเร็จในปีพ.ศ. 2511 บรรดาสหายพรรค พคท. ได้ชักชวนชาวม้งที่อาศัยอยู่บนภูเขาให้เข้าเป็นแนวร่วมสมาชิก ครอบครัวของ เล่าไท พร้อมกับชาวม้งบางส่วนตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการพคท. ด้วยเหตุผลที่คับแค้นใจจากการถูกทหารเอาเปรียบเข้มเหงะรังแก นอกจากนี้ ผู้นำพคท. ได้เสนอความคิดในเชิงอุดมคติที่สอดคล้องกับความคิดของพวกเขา

"ที่ไปเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะเฮากลัวถูกเข้มเหงะ มีทั้งตำรวจ ทั้งทหารมาเอาผืน มาเอาเงิน และเขาว่า ถ้าเข้าร่วมแล้ว ก็ไม่ต้องกลัวว่าเมียจะถูกหลวงลามเข้มเหงะ ปล่อยเมียไปอบรมกับพรรคพวกก็ได้ ไม่มีปัญหา ส่วนเรื่องที่อบรม ก็บอกว่า ทหารไทยเป็นศัตรู แต่หลักการที่เฮาชอบจริงๆ คือ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ถ้าถือปืนก็ถือเท่ากัน"

เล่าไทและครอบครัวจึงตัดสินใจเลือกเข้าร่วมเป็นสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2511 – 2524 ตลอดระยะเวลา 13 ปีของการเป็นคอมมิวนิสต์ ครอบครัวของเล่าไทสร้างบ้านรวมกลุ่มกับสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ในป่า โดยหลบซ่อนและอำพรางตัวบ้านด้วยต้นไม้ใหญ่ ดำเนินวิถีชีวิตในป่าตามระบบของ พคท. ด้วยการปลูกข้าว ข้าวโพด พืชผักเพื่อการยังชีพบนแปลงดินเดียวกันตามระบบคอมมูน ส่วนผืนปลูกน้อยลงมาก เนื่องจากเกรงจะถูกสังเกตเห็นได้ง่ายและประกอบกับพคท. ไม่ได้ให้ความสนใจต่อผืนที่จะเก็บมารวมไว้เป็นทรัพย์สินกองกลาง

แต่ระบบสหกรณ์ตามแนวทางพคท. กลับส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตด้านอื่นๆ ของชาวม้ง โดยระบบดังกล่าวถูกจัดแบ่งเป็นบ้าน 10 หลังคาเรือนเท่ากับ 1 สหกรณ์ จากนั้นผู้อยู่อาศัยใน 10 หลังคาเรือนต้องทำไร่ปลูกข้าว ข้าวโพดและพืชผักบนแปลงเดียวกันตามระบบคอมมูน เมื่อได้ผลผลิตมา ชาวม้งทั้ง 10 หลังคาเรือนจะต้องแบ่งผลผลิตออกเป็น 2 ส่วน คือ เป็นทรัพย์สินส่วนกลางของ 10 หลังคาเรือนกับทรัพย์สินกองกลางของพรรค เช่น หากชาวม้งบ้านเลี้ยงไก่ 5 ตัวจะต้องแบ่งเข้ากองกลางของพรรค 2 ตัวหรือประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนสิ่งของที่มี ส่วนที่เหลือจึงแบ่งกันภายในบ้าน 10 หลังนั้น ระบบนี้ครอบคลุมไปถึงผลผลิตจากการปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่จะต้องจัดแบ่งเข้ากองกลางในจำนวนครึ่งหนึ่งทั้งสิ้น นอกจากนี้ จะมีระบบการจัดเวรยามเพื่อดูแลทรัพย์สินกองกลางของพรรคด้วย เช่น ให้ผู้สูงอายุในแต่ละสหกรณ์ไปช่วยเลี้ยงไก่ หมู และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ซึ่งเป็นทรัพย์สินกองกลางของพรรคภายหลังจัดแบ่งมาจากสหกรณ์แล้ว

ระบบสหกรณ์และอุดมการณ์ตามแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์นี้ ในช่วงแรก เล่าไท เห็นด้วยตามหลักการที่ว่า ทุกคนมีสิทธิอันเท่าเทียมกัน แต่ภายหลังกลับพบว่า ในความเป็นจริงระบบสหกรณ์ไม่ได้ดำเนินการตามหลักการและอุดมการณ์ที่เอื้ออ้าง เพราะกลับมีการเอาเปรียบจากสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ในระดับสูง และชีวิตไม่ได้มีอิสระเสรีจริงอย่างที่เคยได้รับรู้มา ความเท่าเทียมและเสรีภาพเป็นเพียงอุดมคติที่เลื่อนลอยและเป็นมายาภาพในความรู้สึกของเล่าไทเท่านั้น หลังจากนั้นเล่าไทจึงเริ่มคิดที่จะหนีจากสหภาพทั้งหลาย

“เวลาที่ได้ไถได้ไช้มาในแต่ละวันต้องรายงานว่ามีอะไรเกิดขึ้นมาบ้าง มีอะไรอยู่ในมือเท่าไรก็ต้องรายงาน ถ้าไม่รายงานถือว่าผิดคำสั่ง ชีวิตไม่เห็นว่ามีอิสระจริง ระบบคอมมิวนิสต์ที่บอกว่า ทุกคนจะเท่าเทียม ไม่มีใครรวยกว่าใคร แต่พอจริง ๆ ก็ไม่เห็นจะเป็นอย่างนั้น ชาวม้งเป็นคนทำ แต่ชาวม้งไม่ได้ มั่นใจสำหรับพวกหัวหน้าคอมมิวนิสต์เท่านั้น เพราะพวกเขาไม่ทำ แต่เป็นคนเอาไป คนขยันเสียแรง คนจนยังถูกเอาเปรียบ พวกที่นั่นรดยังคงได้กินโดยไม่ต้องลงแรง”

เล่าไทและครอบครัวจึงตัดสินใจออกจากปามามอบตัวเมื่อปีพ.ศ. 2524 หลังจากได้ยินข่าวทางวิทยุเรื่องการกลับใจเข้ามอบตัว และเก็บใบปลิวที่โปรยลงมาจากเครื่องบินเขียนเอาไว้ว่า "หากชาวบ้านยอมมอบตัว รัฐบาลไทยจะไม่เอาผิด และจะมีของรางวัลให้"

ในปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 66/23 และประกาศฉบับที่ 66/25 ของรัฐบาลมีผลต่อการตัดสินใจกลับบ้านของเหล่าสายคอมมิวนิสต์จำนวนมากภายหลังรัฐบาลเปลี่ยนนโยบายจากการทำสงครามเพื่อแก้ไขปัญหายากจากคอมมิวนิสต์ไปเป็นการดึงมวลชนกลับบ้าน

สำหรับครอบครัวของเล่าไท นอกจากการเก็บใบปลิวได้ในป่า สถานการณ์การเมืองในบริเวณนั้น พคท.เริ่มอ่อนกำลังลงและเตรียมถ่ายโอนกำลังทั้งหมดกลับไปยังฝั่งลาว ชาวบ้านทั้งหลายเริ่มหมดกำลังใจต่อสู้และหลบซ่อนตัวอยู่ในป่าจำนวนมาก เมื่อนโยบายของรัฐบาลเปิดทางให้เปลี่ยนใจ จึงมีชาวบ้านจำนวนมากตัดสินใจออกมามอบตัวกับรัฐบาล

"ผมมามอบตัวพร้อมกับปืนและฝิ่น 4 ห่อ แต่ทหารคืนฝิ่นให้ บอกว่า ให้เอาไปขายเลี้ยงลูกแล้วขอให้ผมประกาศออกวิทยุเป็นภาษาม้ง ขอให้ชาว ม้ง ที่เหลือมอบตัว แล้วจะปลอดภัย"

เมื่อ เล่าไท และครอบครัวมอบตัว รัฐบาลไทยจัดให้คนกลุ่มนี้เป็น "กลุ่มผู้รักชาติ" พร้อมกับจัดสรรที่ดินให้เข้าไปอาศัยอยู่ร่วมกับชาว ม้ง บ้านแทนธรรมเดิมที่อพยพลงมายังพื้นที่ราบ แต่บริเวณดังกล่าวมีเพียงที่ดินสำหรับสร้างบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น ไม่มีที่ดินทำกิน ขณะที่ชาว ม้ง บ้านแทนธรรมคนอื่น ๆ ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินและออกเดินทางไปหาที่ทำกินยังที่ห่างไกลก่อนหน้านี้แล้ว ครอบครัวของเล่าไทและอีก 5 ครอบครัวที่ออกมามอบตัวพร้อมกันจึงตัดสินใจกลับบ้านขึ้นไปอาศัยอยู่บนภูเขาบริเวณที่ทำไร่ข้าวเดิมของบ้านแทนธรรม จากนั้นอีก 1 ปีต่อมา ชุมชน ม้ง บ้านแทนธรรมประมาณ 30 ครอบครัวที่อพยพลงไปยังพื้นที่ราบก็เริ่มทยอยกลับขึ้นมาอยู่ร่วมกันยังบริเวณไร่ข้าวเดิม ที่ซึ่งครอบครัวเล่าไทตั้งบ้านรอกอยู่ก่อนหน้านี้

ส่วนชีวิตของ "เล่าสือ" ได้เลือกเส้นทางการพัฒนา ซึ่งพบความแปลกแยกในวิถีเดิมของตน โดยในปีพ.ศ. 2511-2524 (ค.ศ.1968-1981) ภายหลังการสู้รบอย่างรุนแรงระหว่างทหารไทยกับพคท. ชาว ม้ง บ้านแทนธรรมแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเข้าร่วมเป็นสมาชิกพคท. ดังเช่นครอบครัวของเล่าไท อีกฝ่ายเลี่ยงการสู้รบอพยพลงสู่พื้นที่ราบปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ระบบการผลิตตามคำชักชวนของทหารและนโยบายของรัฐบาล

ครอบครัวของ เล่าสือ พร้อมกับชาว ม้ง อีกหลายสิบหลังคาเรือนเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจอพยพลงจากภูเขาดังแต่ปีพ.ศ. 2511 เหตุผลของการไม่เข้าร่วมกับขบวนการคอมมิวนิสต์ของชาว ม้ง กลุ่มนี้เป็นเพราะว่า "ทางอำเภอส่งจดหมายมาขอให้อพยพลงพื้นที่ราบและประกออบกับหมู่เขาไม่

ค่อยเข้าใจนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์เท่าไร ก็ได้ยินข่าว ได้เจอการข่มเหงรังแกอยู่บ้าง แต่ก็ไม่อยากรับเป็นสู้รบกันเองกับญาติพี่น้องที่ไปเป็นคอมมิวนิสต์ เลยขอลงจากดอยดีกว่า”

การอพยพลงสู่พื้นราบของชาวม้งบ้านแท่นธรรมกลุ่มนี้ได้รับความช่วยเหลือจากทหารและรัฐบาลตามนโยบายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติจากภัยคอมมิวนิสต์ โดยทำการอพยพโยกย้ายชาวบ้านลงจากดอย จัดสรรที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง จัดตั้งนิคมสร้างตนเองเปลี่ยนระบบการผลิตและการปลูกพืช

เมื่อครอบครัวเล่าสี่และชาวม้งบ้านแท่นธรรมอพยพลงมาในช่วงแรก ที่ดินทำกินบริเวณพื้นราบโดยรอบมีกลุ่มคนพื้นเมืองตั้งหมู่บ้านอาศัยอยู่ก่อนหน้านั้น รัฐบาลและทหารไทยซึ่งหวังเกรงว่าคอมมิวนิสต์จะหลบซ่อนตัวอยู่ในป่าและต้องการ “เปิดป่า” เพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว จึงอนุญาตให้ชาวบ้านถางป่าเพื่อทำการเกษตรได้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชาวม้งบ้านแท่นธรรมที่ขาดแคลนที่ดินทำกินภายหลังก่อการอพยพลงสู่พื้นราบ เมื่อถางป่าและเปิดป่าให้กับทหารเสร็จสิ้น ทหารไทยได้จัดตั้งซื้อหมู่บ้านและปล่อยให้ชาวบ้านตั้งรกรากทำกินในบริเวณพื้นราบเรื่อยมา

ในระยะแรก ประมาณปีพ.ศ. 2511 – 2519 (ค.ศ.1968-1976) ครอบครัวของเล่าสี่และชาวม้งบ้านแท่นธรรมยังคงปลูกข้าว ข้าวโพดเพื่อการบริโภคและเลี้ยงสัตว์ตามระบบการเกษตรพื้นบ้านดั้งเดิม แต่เมื่ออยู่บริเวณพื้นราบพวกเขาไม่สามารถปลูกผืนได้อีกต่อไป เพราะภูมิอากาศไม่เหมาะสม ยกเว้นชาวบ้านบางรายที่ยอมเสี่ยงชีวิตกลับขึ้นไปปลูกบนภูเขา

นอกเหนือจากข้าว ข้าวโพดแล้ว ชาวม้งบ้านแท่นธรรมได้รับเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดเหลืองซึ่งรัฐบาลให้การสนับสนุนมาปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดแรกทดแทนการปลูกผืนที่เคยเป็นรายได้เดิม แต่ข้าวโพดเหลืองไม่เหมือนผืน ไม่สามารถทดแทนผืนได้จริง เพราะไม่มีทั้งตลาดรับซื้อและไม่มีระบบการขนส่งที่สะดวกมากพอ บางรายแก้ปัญหาด้วยการออกไปหาที่ดินทำการเกษตรจากญาติพี่น้องในที่อื่นๆ เพื่อปลูกผืนหรือพืชเศรษฐกิจทดแทนผืน

ครอบครัวของเล่าสี่และชาวม้งบ้านแท่นธรรมได้รับการสนับสนุนจากรัฐผ่านโครงการพัฒนา เช่น การแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืชเศรษฐกิจแทนการปลูกผืน การจัดสรรที่ดินทำกินมาในระยะหนึ่งโดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นราบประมาณ 8 ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2511 – 2519 ปรากฏว่า ในปีพ.ศ. 2519 (ค.ศ.1976) เกิดสถานการณ์ตึงเครียดขึ้นอีกครั้งเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์บุกลงมายังพื้นราบ ทหารไทยพ่ายแพ้การสู้รบจนต้องถอยหนี ชาวบ้านจำต้องหนีสงคราม อพยพออกไปไกลยังที่อยู่ที่รัฐบาลจัดสรรเอาไว้ให้อีกแห่งหนึ่ง แต่หมู่บ้านจัดสรรของรัฐบาลครั้งนี้ไม่มีป่าเหลือให้ถางเพื่อทำการเกษตรได้อีก มีเพียงบ้านและที่ดินสำหรับอยู่อาศัยเท่านั้น ชาวบ้านขาดแคลนที่ดินทำกิน เกิด

ความเดือดร้อนไปทั่ว ครอบครัวของเล่าสือจึงนำความไปบอกเล่าให้ทหารที่เคยให้การช่วยเหลือในครั้งก่อน แต่ไม่มีใครช่วยแก้ไขได้ ชาวหมู่บ้านแทนธรรมจึงต้องช่วยเหลือตัวเองด้วยการออกเร่ร่อนไปหาที่ทำกินไกลถึงสุโขทัย ดาก กำแพงเพชร

การเดินทางไกลของครอบครัวเล่าสือและชาวม้งกลุ่มนี้จึงเริ่มต้นขึ้นในปีพ.ศ. 2520 โดยผู้นำชาวบ้านและผู้อาวุโสได้ร่วมกันออกไปสำรวจพื้นที่ยังอำเภอศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย โดยได้รับการบอกเล่าจากญาติพี่น้องชาวม้งว่า บริเวณดังกล่าวเป็นป่าดงขนาดใหญ่ที่ยังสามารถเปลี่ยนให้เป็นผืนไร่ได้ เมื่อค้นพบผืนป่าถูกใจ จึงอพยพโยกย้ายชุมชนประมาณ 15 ครอบครัว พร้อมด้วยวัวควายเพื่อหวังจะไปตั้งถิ่นฐานยังที่แห่งใหม่ แต่เมื่ออพยพไปแล้วอาศัยอยู่บริเวณนั้นได้ไม่นานนัก ก็เกิดความขัดแย้งกับคนพื้นเมืองบริเวณนั้น โดยมีการกล่าวอ้างว่า ชาวม้งทำลายป่า และเกิดเหตุการณ์ลักขโมยและแอบฆ่าหมู วัว ควายของชาวม้งบ้านแทนธรรม ความขัดแย้งดังกล่าว ชาวม้งได้รับความช่วยเหลือจากทหารเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยและช่วยตามหาวัวควายที่หายไป กว่าความจะจบครอบครัวของเล่าสือและชาวม้งกลุ่มนี้ก็รู้แล้วว่า ไม่สามารถตั้งรกรากอยู่ที่นี้ได้อีกต่อไป จึงอพยพกลับมาอยู่ที่อยู่ที่รัฐบาลจัดสรรให้ตามเดิมในปีพ.ศ. 2521 (ค.ศ.1978) ซึ่งการสู้รบกับคอมมิวนิสต์ได้เริ่มคลี่คลายลงไปบ้างแล้ว

การกลับมายังบริเวณที่รัฐบาลจัดสรรให้นั้น ครอบครัวของเล่าสือและชาวม้งบ้านแทนธรรมรู้ว่า จะเกิดปัญหาเดิมจากการขาดแคลนที่ดินทำกินอีก พวกเขาจึงคิดค้นทางออกด้วยการนำเงินสะสมที่เก็บเอาไว้จากการขายผืนในอดีตไปซื้อซื้อและเช่าที่ดินจากคนพื้นราบเพื่อทำไร่ข้าว ในจำนวนนี้ได้ซื้อที่นาของคนพื้นราบเอาไว้ด้วย เพื่อทดลองทำนา โดยหวังเพิ่มผลผลิตข้าวให้สูงกว่าการทำไร่ตามระบบการผลิตเดิม

นอกเหนือจากที่นาแล้ว ครอบครัวของเล่าสือและชุมชนม้งบ้านแทนธรรมยังคงทำไร่ข้าว ข้าวโพดเพื่อการบริโภคและเลี้ยงสัตว์ นอกนั้นปลูกข้าวโพดเหลือง ผักชีเม็ด ถั่วแดง ถั่วเหลืองเพื่อขาย โดยพืชเศรษฐกิจเหล่านี้ต่างได้รับการส่งเสริมพันธุ์จากโครงการหลวงและโครงการพัฒนาของรัฐทั้งสิ้น

ส่วนการปลูกผัสนั้น นับตั้งแต่ชาวม้งบ้านแทนธรรมอพยพจากยอดดอยลงสู่พื้นราบ พวกเขาไม่ได้ปลูกผัสนักนับแต่นั้น ครอบครัวของเล่าสือและชาวม้งบ้านแทนธรรมเลิกปลูกผืนเพื่อขายรวมถึงการเลิกใช้ผืนเป็นยา ของตบแทนและรับแขกด้วย เพราะในด้านหนึ่งได้รับการดูแลช่วยเหลือจากรัฐบาลในเรื่องการรักษาพยาบาลและมีสถานอนามัยอยู่ห่างออกไป ขณะที่การปลูกผืนเพื่อขายไม่สามารถทำได้เพราะสถานการณ์การสู้รบ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีกลุ่มชาวม้งบ้านแทนธรรมบางส่วนลักลอบปลูกผัสนบนยอดดอยอยู่บ้าง และบางส่วนได้ไปอาศัยเช่าที่ดินของญาติในเขต

ที่ไม่มีปัญหาการสู้รบเพื่อลักลอบปลูกฝิ่นเป็นรายได้ไปพร้อม ๆ กับการริเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นตามโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นด้วย

เล่าสืบบอกว่า “ มีบางคนอพยพไปต่างจังหวัด ก็ไปปลูกฝิ่นที่อื่นเพื่อขาย เช่น บางคนไปปลูกฝิ่นที่บ้านญาติในเชียงใหม่ ปลูกฝิ่นได้มากถึง 20 - 30 จ้อยส์ ช่วงนั้น ผมไม่ได้ปลูกฝิ่น แต่ก็ไปรับซื้อฝิ่นจากบ้านอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีปัญหาสู้รบกัน แล้วเอาฝิ่นไปขายต่อให้กับพ่อค้าที่จัดรับส่งใหญ่ ๆ ของเชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง”

นอกเหนือจากโครงการพัฒนาที่รัฐนำเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์และปัญหายาเสพติดแล้ว รัฐบาลได้ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างชาติให้กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว รัฐบาลจึงกำหนดโครงการธรรมจาริกขึ้น โดยนำชาวม้งและชนบนที่สูงไปบวชพระ

เล่าสืบ เป็นหนึ่งในคนที่ออกเดินทางไปบวชพระตามโครงการดังกล่าวหลังจากโครงการธรรมจาริกเริ่มไปได้ประมาณ 3-4 ปี

“ที่ผมไปบวชเพราะว่า ไม่มีเงิน ทั้งหมู่บ้านมี 4-5 คนที่เดินทางไปบวชเรียนที่วัดศรีโสดาราม โครงการนี้เขาต้องการเอาคนที่จบชั้นประถมปีที่ 4 อ่านออกเขียนได้ไปบวชเณรอยู่ที่วัด หลังจากนั้น ให้ออกไปเดินธรรมจาริกเทศน์สั่งสอนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาระเบิดคอมมิวนิสต์ ผมเดินธรรมจาริกอยู่ 1 ปีกับพระท้องถิ่น ไปไกลถึงแม่ฮ่องสอน หลังจากนั้น ก็สึกจากพระไปเรียนหนังสือที่วิทยาลัยครูอยู่ 2 ปี แล้วได้ไปเป็นครูสอนโรงเรียนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) อีก 2 ปี จึงแต่งงาน จากนั้นกลับมาอยู่ที่บ้านแทนธรรมกับญาติพี่น้องเดิมที่เคยไปเป็นคอมมิวนิสต์กลับมาตั้งหมู่บ้านในที่ไร่เดิม”

4.1.2 บ้านแทนธรรมกับกระบวนการ “ธุรกิจการเมือง” ในการค้าฝิ่น

แม้ว่ากฎหมายจากคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 ได้กำหนดให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปีพ.ศ. 2501 หลังจากนั้นอีก 18 ปีได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติดพ.ศ. 2519 แต่กฎหมายดังกล่าวกลับล้มเหลวในทางปฏิบัติ เพราะไม่สามารถหยุดกระบวนการค้าฝิ่นบนยอดดอยได้ กลุ่มอำนาจต่างๆ ยังคงทำการค้าฝิ่นอย่างต่อเนื่องไปอีกหลายสิบปี ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดจากชุมชนบ้านแทนธรรมที่ชาวบ้านยังคงปลูกฝิ่นในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นมานานเกือบ 10 ปีหลังกฎหมายถูกบังคับใช้และก่อนที่ชุมชนจะหนีสงครามลงมายังพื้นราบหรือไปเป็นคอมมิวนิสต์

ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นผลพวงมาจากอิทธิพลของกระบวนการ “ธุรกิจการเมือง” จากกลุ่มอำนาจต่างๆ ที่หวังแสวงหาผลประโยชน์ทางการเงินและการเมืองจากฝิ่น ตลอดจนอิทธิ

พลของอุดมการณ์ความคิดเสรีนิยมที่เป็นตัวหนุนนำให้การค้าฝิ่นยังคงดำเนินต่อไปเป็นกระบวนการใหญ่บนภูเขา โดยความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจในกองทัพและรัฐบาลไทย เจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา กองทัพพรรคก๊กมินตั๋ง จีนฮ่อ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังคงทำการปลูกฝิ่นอยู่บนภูเขา

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมา รัฐบาลสหรัฐอเมริกาทำสงครามต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ไปทั่วภูมิภาค ในพื้นที่ดินแดนอันห่างไกลบนภูเขาบริเวณรอยต่อชายแดนพม่า ไทย ลาวเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2493 (ค.ศ.1950) สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาใช้กองทหารพรรคก๊กมินตั๋งที่พ่ายสงครามถอยร่นจากจีนเข้าสู่พม่า เพื่อปิดพรมแดนพม่า - จีนในการป้องกันการขยายตัวของจีนคอมมิวนิสต์ ลักษณะเดียวกันนี้ยังรวมไปถึงการที่สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาได้ใช้กองทัพม้งในลาวต่อต้านคอมมิวนิสต์ในลาวด้วย โดยทหารพรรคก๊กมินตั๋งและกองทัพม้งในลาวขอแลกเปลี่ยนกับสำนักข่าวกรองแห่งอเมริกา ด้วยการขอใช้อาวุธและเครื่องบินจากอเมริกาเป็นยุทธโศปกรณ์ในการดูแลการปลูกฝิ่นของชนกลุ่มน้อยในพม่า ลาว และระบบการค้าฝิ่นบนภูเขาที่นำฝิ่นเปลี่ยนเป็นเงินไปซื้ออาวุธต่อสู้เพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละกลุ่ม ดังที่นายพลต้วนซีเหวิน กล่าวเอาไว้ว่า " เราต้องต่อสู้กับปีศาจคอมมิวนิสต์ ซึ่งการจะต่อสู้ได้นั้นเราต้องมีกองทัพและกองทัพก็ต้องมีปืน ซึ่งการที่จะมีปืนได้นั้นเราต้องมีเงิน บนภูเขาเช่นนี้ มีเพียงฝิ่นเท่านั้นที่สามารถจะเปลี่ยนเป็นเงินให้กับพวกเราได้" (Lintner, 1982 อ้างใน Crooker, 1986 : 88)

กองทหารพรรคก๊กมินตั๋งก่อตัวขึ้นภายหลังการพ่ายแพ้อุดมการณ์ทางการเมืองและการสู้รบกับจีนคณะปฏิวัติของเหมาเจ๋อตุง เจียงไคเช็คและทหารก๊กมินตั๋งส่วนหนึ่งหนีไปได้หวนแต่ส่วนที่เหลืออพยพจากจีนตอนใต้เข้าสู่พม่าและตั้งกองทัพอยู่ตามแนวชายแดนบนภูเขาในเขตรัฐฉาน เชียงตุง และลาว ในปีพ.ศ.2496 พรรคก๊กมินตั๋งมีทหารอยู่ประมาณ 12,000 คนทำการรบกับจีนหลายครั้งโดยได้รับการสนับสนุนด้านอาวุธจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกาและเงินที่ได้จากการค้าฝิ่น (Crooker, 1986) ตั้งแต่ปีพ.ศ.2498 พรรคก๊กมินตั๋งเป็นหนึ่งในผู้ทำให้เกิดการแพร่ขยายของระบบการค้าฝิ่นในดินแดนพม่าอย่างกว้างขวาง ในช่วงปีพ.ศ. 2499 ฝิ่นที่เติบโตในมือของพรรคก๊กมินตั๋งไม่ได้เป็นฝีมือการผลิตของทหารก๊กมินตั๋ง แต่พวกเขาได้ตั้งตนเป็นผู้คุมกฎบนยอดดอย เก็บส่วยฝิ่นและค่าต๋งดูแลเส้นทางการค้าจากผู้ปลูกฝิ่นและพ่อค้าจีนฮ่อซึ่งเดินทางรับซื้อฝิ่นจากกลุ่มชนเผ่าต่างๆ บนภูเขาทั่วเขตชายแดนไทย-ลาว-พม่า ผลผลิตฝิ่นจำนวนมากยังมาจากทหารพรรคก๊กมินตั๋งบางส่วนที่แต่งงานกับสาวชาวล่าหู่ เมียนและฉาน ในเขตชายแดนพม่า

เพื่อเร่งผลผลิตฝิ่นออกขาย ในช่วงทศวรรษนี้การค้าฝิ่นจึงเติบโตอยู่ในกำมือของพรรคก๊กมินตั๋งที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 30 ตันเป็น 600 ตัน (Crooker, 1986)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การเมืองในพม่าได้กดดันให้พรรคก๊กมินตั๋งต้องออกมาจากชายแดนพม่า ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2503 โดยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาทำให้ทหารบางส่วนได้กลับไปยังไต้หวัน แต่บางส่วนถูกแบ่งแยกออกเป็น 3 สายบังคับบัญชา คือ กองทหารจีนคณะชาติกงพลที่ 3 และกองพลที่ 5 แดกหนี่เข้ามาตั้งมั่นในพื้นที่ภาคเหนือของไทย โดยส่วนหนึ่งอยู่ในเขตดอยแม่สลอง ตำบลป่าซาง ดอยผาตั้ง ตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน เชียงราย และบ้านถ้ำจ๊อบ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

การที่ทหารพรรคก๊กมินตั๋งอพยพมาอยู่ในเมืองไทยได้เพิ่มความสำคัญต่อการค้าฝิ่นในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำให้กลับมาสู่ภาคเหนือของไทย แม้ว่าไทยจะประกาศใช้กฎหมายยกเลิกการปลูกฝิ่นในปีพ.ศ. 2501 พ่อค้าไทยอาจจะเลิกกิจการค้าฝิ่น แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อพรรคก๊กมินตั๋งและพ่อค้าจีนฮ่อที่เข้าไปรับซื้อฝิ่นจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนภูเขาทั้งในเขตไทย พม่าและลาว พรรคก๊กมินตั๋งเข้าสวมกิจการแทนพ่อค้าท้องถิ่นด้วยการบริหารแบบรวมศูนย์ตามลักษณะกองทัพคุมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มม้งผู้ปลูกฝิ่นให้จ่ายค่าดูแลและภาษีเต็มจำนวน ใช้อำนาจของอาวุธและทหารบังคับ โดยมีคาราวานของทหารพรรคก๊กมินตั๋งติดอาวุธเดินทางจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งกลายเป็นผู้คุมกองคาราวานขนฝิ่นอันมีค่าของพ่อค้าชาวจีนฮ่อและลดการรังควานของตำรวจไทย

ที่เป็นเช่นนี้ ด้วยเพราะทหารพรรคก๊กมินตั๋งร่วมมือกับผู้มีอำนาจและอิทธิพลในคณะรัฐบาลไทยดำเนินธุรกิจค้าฝิ่นเพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทหารก๊กมินตั๋งทำหน้าที่เสมือนหนึ่งยามเฝ้าประตูทางภาคเหนือให้กับประเทศไทย เป็นกองกำลังที่ไม่เป็นทางการป้องกันคอมมิวนิสต์จากจีนและลาว (Crooker, 1986, McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) การทำธุรกิจค้าฝิ่นทำให้กองทหารพรรคก๊กมินตั๋งมีรายได้มากพอที่จะดูแลกองทัพย่อย ๆ ของตนเองภายหลังถูกตัดงบประมาณความช่วยเหลือจากประเทศไต้หวันและเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างพรรคก๊กมินตั๋ง ผู้มีอำนาจในรัฐบาลไทยและสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา

ผู้นำกองทัพเป็นอีกกลุ่มที่มีบทบาทในการสร้างเครือข่ายแสวงหาผลประโยชน์จากฝิ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการเงิน อำนาจและบารมี (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) เครือข่ายความสัมพันธ์ทางทหารและกระบวนการค้าฝิ่นเชิงธุรกิจการเมืองเกิดขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2481 โดยกลุ่มกองทัพได้อาศัยสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เข้าไปสร้างเครือข่ายกับชุมชน พ่อค้าท้องถิ่นและพรรคก๊กมินตั๋งในเขตรัฐฉานและเขตเชียงตุง เมื่อสงครามโลกจบลง นายทหารระดับสูง

ยังคงมีสัมพันธอันดีและทำการค้าผืนโดยมีเจ้าหน้าที่ไทยตามชายแดนและรัฐบาลกลางให้การสนับสนุนพร้อมกับเก็บค่าส่วยผืนจากผู้ปลูกบนภูเขาเพื่อนำเงินมาสร้างความมั่งคั่งให้ตัวเอง สนับสนุนกองทัพ และสนับสนุนฐานทางการเมือง (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) แม้จะเปลี่ยนผู้นำประเทศและรัฐบาลไทยไปหลายครั้ง แต่ผู้นำกองทัพยังคงมองเห็นลู่ทางการค้ากำไรจากผืน ไม่ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีผู้คุมกำลังทหารและมีอำนาจทางการเมืองปกครองประเทศ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจและสายลับของหน่วยข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกา ผู้ควบคุมกระบวนการค้าผืน ซึ่งมีแลกเปลี่ยนกับการได้รับการสนับสนุนจากสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาและจุดประสงค์ทางการเมืองของพรรคก๊กมินตั๋งให้ปกป้องเส้นทางการค้าและผลประโยชน์ทางธุรกิจเกี่ยวกับผืนพร้อมกับสร้างเส้นทางค้าผืนจากพม่าสู่กรุงเทพ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) พวกเขาต่างค้ากำไรจากผืนเพื่อตอบสนองต่อการเสริมอำนาจกองทัพและการโอบอุ้มสถานการณ์ทางการเมืองของตัวเองด้วยการซื้ออาวุธและควบคุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างประสบความสำเร็จ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537, Booth, 1996) ดังที่ Booth อ้างคำกล่าวของนักหนังสือพิมพ์ในช่วงปีพ.ศ.2515 ถึงกลุ่มผู้นำกองทัพเหล่านี้ว่า

"เจ้าหน้าที่รัฐบาลไทย คือ ส่วนที่แยกไม่ออกจากการค้าผืนและเฮโรอีน และแม้ว่ากลุ่มนายทหารสูญเสียอำนาจทางการเมืองเมื่อปีพ.ศ.2516 แต่ก็ยังกลับเข้าไปมีอำนาจหลังจากนั้นจนถึงรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ปีพ.ศ.2520 พวกเขาเหล่านี้ยังเกี่ยวกับการค้าผืนทั้งสิ้น มีเพียงในปี พ.ศ. 2523 ที่พลเอกเปรมเข้ามาปกครองประเทศแทนที่พลเอกเกรียงศักดิ์เท่านั้น ที่ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไป เพราะว่า พลเอกเปรมไม่ยุ่งเกี่ยวกับผืน" (Booth, 1996 : 275)

กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นและข้าราชการไทยเป็นอีกกลุ่มในกระบวนการทำธุรกิจการเมืองจากผืน จะพบว่า พวกเขาเพิกเฉยต่อการปราบปรามการลักลอบขนผืนของกลุ่มขบวนการต่าง ๆ แต่กลับใช้อำนาจที่มีอยู่ไปในทางมิชอบ เข้าไปข่มขู่คุกคามชาวบ้าน ความละโมภของเจ้าหน้าที่รัฐบาลคนทำให้พวกเขาออกรีดไถชาวบ้านที่ปลูกผืน ใช้กฎหมายเป็นข้อกล่าวอ้างการกระทำผิดของชาวบ้าน หาประโยชน์เข้าตัวเองและพรรคพวกด้วยการเก็บส่วยผืนอย่างกว้างขวาง

การยุ่งเกี่ยวกับผืนของกลุ่มอำนาจทางการเมืองในไทยสะท้อนให้เห็นจากคำบอกเล่าของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่เล่าสืบเนื่องกันมาว่า "เห็นเฮลิกอปเตอร์บินมาตอนกลางคืนลงจอดบนภูเขา พวกเขาเป็นทหารมาจากกรุงเทพฯ เพื่อมาเอาผืนไป ไม่มีใครกล้าออกไปดู เพราะกลัวว่าจะมีปัญหา"

แต่ข้อมูลที่เน้นย้ำในประเด็นดังกล่าวมาจากคำกล่าวอ้างของนักหนังสือพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) ว่า "ในประเทศนี้ไม่ได้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยที่ซื่อสัตย์หรือมีสำนึกมากพอ

ที่จะปฏิเสธสิ่งหอมหวานยวนใจจากเงินและยาเสพติด เจ้าหน้าที่ดูแลปัญหาเสพติดได้รับคำสนับสนุนที่มากพอจากผู้ค้ายา จึงปิดปากเงียบมากกว่าที่จะทำการจับกุมในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ” (Booth, 1996 : 275)

การที่ข้าราชการไทยและเจ้าหน้าที่รัฐคอร์รัปชันชุดรีดชาวบ้านด้วยการใช้อำนาจในทางมิชอบทำการเก็บส่วยฝิ่นได้กลายเป็นชนวนให้เกิดการลุกฮือขึ้นต่อต้านเจ้าหน้าที่รัฐในหลายพื้นที่ ดังข้อมูลที่ปรากฏในบ้านแพนธรรมและในหมู่บ้านอื่น ๆ อย่างเช่น ชาวม้งในจังหวัดเชียงรายและน่านหลายหมู่บ้านต้องอพยพคนทั้งหมู่บ้านหนีเพื่อเลี่ยงการจ่ายค่าส่วยฝิ่น บางหมู่บ้านถูกข่มขู่ด้วยอิทธิพลของเจ้าหน้าที่ตำรวจจนเกิดความขัดแย้งและนำไปสู่ความรุนแรง เช่น เหตุการณ์ที่บ้านม้งดอยชมพู จังหวัดเชียงราย ถูกตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปเรียกเก็บค่าส่วย ในปีพ.ศ. 2508 สองปีต่อมาหมู่บ้านนี้ถูกตำรวจเข้าตรวจค้นฝิ่นดิบและเมล็ดฝิ่นเพื่อทำลาย นอกจากนี้ยังเกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนกับชาวม้งในพื้นที่ 4 จังหวัดภาคเหนือ เพราะชาวบ้านไม่ยอมจ่ายค่าส่วยฝิ่นตามข้อเรียกร้อง ตำรวจได้เผาหมู่บ้านม้งทั้งหลายแห่ง (ประสิทธิ์ 2541) เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าจนชาวบ้านทนไม่ไหว ลุกขึ้นต่อต้านการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐและเป็นผลให้ชาวม้งบางส่วนตัดสินใจหนีเข้าป่าไปเป็นคอมมิวนิสต์ ขณะที่บางส่วนอพยพลงมายังพื้นที่ราบเฉกเช่นการตัดสินใจของชุมชนชาวม้งบ้านแพนธรรม

4.1.3 ชาวม้งกับภาพลักษณ์ฝิ่น - จากพืชยาเสพติดสู่ความมั่นคงทางการเมือง

ขณะที่ในด้านหนึ่ง กลุ่มผู้มีอำนาจในรัฐบาลไทยขณะนั้น ดำเนิน ธุรกิจการเมืองบนการค้าฝิ่นบนภูเขา แต่อีกด้านหนึ่ง รัฐบาลไทยได้รับแรงกดดันจากประเทศซีกโลกตะวันตกที่เข้มงวดมากขึ้นกับฝิ่นในฐานะที่เป็นพืชยาเสพติด ด้วยแรงกดดันจากประเทศตะวันตกที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ ได้ทำให้เกิดการเรียกร้องจากกลุ่มประเทศตะวันตกให้แก้ไขปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาดจากฝิ่น ในบริบทเช่นนี้ รัฐบาลไทยจึงเปลี่ยนท่าทีจากการค้ากำไรฝิ่นไปเป็นความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายบังคับให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายไปในปีพ.ศ. 2501

ในช่วงเวลานี้เองที่ภาพลักษณ์ฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดในสายตาของนานาชาติประเทศและนำไปสู่ภาพลักษณ์ของสิ่งผิดกฎหมายได้เริ่มเชื่อมโยงกับความเป็นม้งในประเทศไทยในฐานะผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่นบนภูเขา ประกอบกับบริบทสถานการณ์ความคุกรุ่นทางการเมืองเรื่องความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม ชาวม้งในฐานะผู้อยู่บนภูเขาซึ่งรัฐและประเทศมหาอำนาจแนวคิดเสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาต่างเป็นกัณฑ์ต่อชาวม้งในการเลือกฝ่าย ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายครั้งหลายคราในอดีตจากการที่ชาวม้งในลาวบางส่วนเลือกเป็นคอมมิวนิสต์

หรือชาวม้งในเขตรอยต่อจังหวัดชายแดนของไทยเกิดการลุกฮือต่อต้านรัฐและเลือกเป็นคอมมิวนิสต์ ในบริบทเช่นนี้ได้ทำให้สถานะของชาวม้งลำบากมากขึ้น ภาพลักษณ์ชาวม้งที่เชื่อมโยงกับฝิ่นในฐานะพืชยาเสพติดเริ่มถูกนำมาพูดถึงอย่างหนาแน่นมากขึ้นเพื่อที่รัฐบาลไทยจะมีความชอบธรรมในการดำเนินการจัดการกับชีวิตของชาวม้งผ่านการใช้นโยบายและกฎหมาย โดยรัฐบาลไทยซึ่งรับงบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศได้ดำเนินนโยบายกำจัดต้นฝิ่นที่ถูกปลูกบนภูเขาแล้วแทนที่ด้วยโครงการพัฒนาต่างๆ, โครงการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การอพยพเคลื่อนย้ายชาวม้งลงจากดอย การเปลี่ยนระบบการผลิต ขณะที่รัฐบาลไทย โดยกลุ่มอำนาจทางการเมืองทหาร เจ้าหน้าที่รัฐไทยบางคน ยังสามารถเบี่ยงเบนความสนใจและสามารถทำกิจกรรมการค้าฝิ่นอย่างลับๆ ร่วมกับพรรคก๊กมินตั๋งและกลุ่มผู้वादกลัวอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ต่อไปได้

4.1.4 บทบาททางการเมืองของชาวม้งกับรัฐไทย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และต่อเนื่องจนถึงทศวรรษ 2500 ภาพลักษณ์ของชาวม้งในสายตาคนทั่วไป โดยเฉพาะภาพของนายพล “วังเปา” คือ ภาพที่แสดงบทบาททางการเมืองของชาวม้งในประเทศลาวอย่างชัดเจน ในฐานะที่นายพลวังเปาเป็นทหารอาชีพ รับจ้างหน่วยข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกาช่วยต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวและร่วมมือกับฝ่ายขวาของรัฐบาลลาวเพื่อโค่นล้มพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศนั้น (McCoy 1972 อ้างในพิสิฐ 2537 : 375)

สำหรับชาวม้งในประเทศลาว นายพลวังเปาอาจเป็นซุนคิกของชาวม้งที่มีตำแหน่งทางการเมืองสูงและต่อสู้เพื่อเรียกร้องผืนแผ่นดินของชาวม้งที่เคยมีมาในอดีตตามความเชื่อดั้งเดิม

แต่สำหรับชาวม้งในประเทศไทยนั้น นายพลวังเปาเป็นเพียง “เรื่องเล่า” ของความพยายามเรียกร้องและการต่อสู้เพื่อแสวงหาผืนแผ่นดินให้กับชาวม้ง

ชาวม้งบ้านแทนธรรมเล่าว่า “เคยได้ยินเรื่องราวของนายพลวังเปาจากญาติพี่น้องม้งพูดว่าเขาต่อสู้เพื่อที่จะมีแผ่นดินให้กับชาวม้งเอง แต่ตอนหลังเขาก็ต้องพ่ายแพ้ และก็นี้ไปอยู่อเมริกาแล้ว เขาไม่คิดว่า เราจะต้องมีแผ่นดินของตัวเอง อยู่ที่นี่ แผ่นดินนี้ ได้องค์ในหลวงก็สงบร่มเย็นดีแล้ว ไม่อยากไปไหนอีก แผ่นดินไหนก็เหมือนกัน ถ้ามันอยู่แล้วมันมีความสุข ไม่ต้องสู้รบ ไม่ต้องฆ่าฟันกันอีก”

ชาวม้งในประเทศไทยหลายต่อหลายหมู่บ้านได้อพยพโยกย้ายจากประเทศลาวมายังดินแดนฝั่งไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนหลังจากนั้นไม่นานนัก สัมพันธภาพของชาวม้งกับรัฐบาลทั้งจากส่วนกลางและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเป็นไปด้วยดี ดังข้อมูลที่ฉายชัดจากชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม ซึ่งแสดงตนเป็นชาวม้งที่อ่อนน้อมถ่อมตน พวกเขาไม่เคย

ม้าหรือล่อ พร้อมข้าวปลาอาหารเพื่อต้อนรับแขกเหรื่อ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐและเป็นตัวแทนผู้ปกครองแคว้นแคว้นหรือกำนัน นายอำเภอให้ขึ้นมากับภาษีเงินทุก ๆ ปี

ในบางช่วงบางตอน บทบาททางการเมืองของชาวม้งต่างดำรงภาพความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐเสมอมา จะเห็นได้จากการที่ผู้นำชาวม้งได้รับการแต่งตั้งและได้รับการยกย่องจากผู้ปกครองแคว้นแคว้นในฐานะที่ช่วยเหลือดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน ดังเช่น การที่ผู้นำชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ช่วยเจ้าหน้าที่ตำรวจจับโจรชาวจีนฮ่อที่ขึ้นไปปล้นสดมภ์ชาวบ้านบนภูเขา เป็นต้น แม้กระทั่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองล่องเลยมาจนถึงยุคที่รัฐบาลสนับสนุนการปลูกฝิ่น ชาวม้งในประเทศไทยที่อพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาก็มีสัมพันธภาพอันดีกับรัฐมาโดยตลอดในการยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่รัฐตั้งขึ้น

กระทั่งเกิดสงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์และการเปลี่ยนแปลงลักษณะผืนให้กลายเป็นยาเสพติดผิดกฎหมาย ที่สัมพันธภาพและบทบาททางการเมืองระหว่างชาวม้งกับรัฐไทยเริ่มเกิดความเคลือบแคลงสงสัย

ความเคลือบแคลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่รัฐไทยในบริบทที่อุดมการณ์รัฐชาติกำลังเติบโตประกอบกับแรงกดดันจากตะวันตกให้แก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์และยาเสพติดได้ ทำให้รัฐมองชาวม้งอย่างไม่ไว้วางใจ (Gua, 1975) โดยรัฐเริ่มจับตามองชาวม้งเชื่อมโยงกับความมั่นคงแห่งชาติ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจรัฐในแง่พื้นที่ได้กลายเป็นปัญหาสำหรับรัฐ เพราะรัฐเห็นว่า อาจเป็นจุดอ่อนที่ชาวม้งถูกชักจูงให้เข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงของชาติและเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล (ขจิตกัย, 2528) ดังที่ ประสงค์ สุ่นศิริ อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ กล่าวเอาไว้ว่า "แบบแผนปฏิบัติของชาวเขาได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ ไปจนถึงสังคมและจิตวิทยา" (ประสงค์, 2529)

ทัศนคติของรัฐเช่นนี้ทำให้รัฐบาลกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ต่อชาวม้งและชนบนที่สูง ไม่ว่า นโยบายแยกพวก นโยบายรวมพวกและนโยบายการผสมกลมกลืน โดยในทางปฏิบัติได้จัดตั้งศูนย์อพยพชาวเขาขึ้น ทำการอพยพชาวม้งและชนบนที่สูงลงมายังพื้นราบแล้วลงเคราะห์ให้ตามความจำเป็นเพื่อให้มีชีวิตที่ผสมผสานกับคนไทยในพื้นที่ได้ รวมถึงการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ ทำการปราบปรามขบวนการก่อการร้ายตามแนวชายแดน เสริมสร้างความมั่นคงในพื้นที่และรักษาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (ปิติธรรม, 2537) นอกเหนือจากการอพยพแล้ว รัฐบาลดำเนินนโยบายปรับเปลี่ยนระบบการเกษตร การปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดจากฝิ่นด้วย

แม้ว่า ในยุคที่สงครามอุดมการณ์แพร่ขยายไปทั่วบนภูเขา แต่เหตุผลหลักที่ทำให้ชาวม้งและชนบนที่สูงตัดสินใจไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ไม่ได้เป็นเพราะความนิยมในอุดมการณ์ แต่กลับเป็นเพราะการถูกข่มเหงรังแกจากเจ้าหน้าที่รัฐ การเอาผิดเอาเปรียบและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การตัดสินใจไปเป็นคอมมิวนิสต์ จะพบว่า ในหลายหมู่บ้านบนยอดดอยรวมทั้งชุมชนม้งบ้านแทนธรรมต่างเกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างรุนแรง มีการเผาหมู่บ้านและทำร้ายร่างกาย ความขัดแย้งดังกล่าวได้ผลักดันให้ชาวม้งบางส่วนตัดสินใจเลือกเป็นคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ชาวม้งส่วนหนึ่งจะตัดสินใจไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่มีชาวม้งจำนวนไม่น้อยที่อพยพลี้ภัยจากภูเขาเข้าสู่พื้นที่ราบตามนโยบายของรัฐ ชาวม้งที่ตัดสินใจลงสู่พื้นที่ราบจำนวนมากได้เข้าสู่ "กระบวนการพัฒนา" ตามนโยบายของรัฐ ทั้งการปฏิบัติตามโครงการพัฒนาและโครงการหลวงที่เข้าไปดำเนินการภายในหมู่บ้าน

จากตัวเลขของชาวม้งที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาของโครงการหลวง จะพบว่า ในจำนวนศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 33 แห่งใน 20 อำเภอ 5 จังหวัด มีชาวม้งร่วมอยู่ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงถึง 16 แห่ง ขณะที่มียุวกะเหรี่ยงเข้าร่วมโครงการฯ 15 แห่ง มุเซอดำ 7 แห่ง ส่วนคนเมืองหรือคนพื้นราบภาคเหนือมีมากที่สุดคือ 17 แห่ง¹ ถือว่า ชาวม้งเป็นกลุ่มชนบนที่สูงกลุ่มแรกๆ ที่เข้าร่วมโครงการหลวงและยอมรับการพัฒนาจากโครงการหลวงมากที่สุด (มูลนิธิโครงการหลวง, 2536)

ชาวม้งกลุ่มที่ตัดสินใจอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยจำนวนมากได้ขึ้นอาสาไปเป็น "อาสาสมัครชาวเขา" (อสช.) ตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น เพื่อจับปิ่นต่อสู้กับพคท.ชาวม้งบางรายต้องต่อสู้กับญาติพี่น้องที่มาจากชนกลุ่มเดียวกันเพราะเหตุผลของการเลือกอยู่คนละฝ่ายจนกลายเป็นเรื่องเศร้าสลดของบางครอบครัว

การเข้าร่วมรบของชาวม้งให้กับรัฐบาลไทย หรือการยอมรับที่จะเดินตามแนวทางการพัฒนาของรัฐ ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวม้งจำนวนมากไม่ได้แสดงบทบาททางการเมืองในลักษณะการ "ต่อต้าน" รัฐมาตั้งแต่ต้น หากแต่แสดงสัมพันธภาพอันดีในฐานะผู้ที่เข้ามาพักอยู่อาศัยและดำเนินตามนโยบายรัฐไทยมาโดยตลอด การเข้าร่วมรบของชาวม้งในสงครามอุดมการณ์บางครั้งยังเป็นไปเพื่อแสดงความต้องการจะยกระดับสถานภาพของตัวเองในสายตาของรัฐด้วย ให้รัฐยอมรับ

¹ ในแต่ละศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีหมู่บ้านหลากหลายหมู่บ้านและมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน วิธีนับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมโครงการจึงไม่ได้นับกลุ่มตามรายหมู่บ้าน แต่ยึดตามศูนย์แต่ละศูนย์เป็นหลัก

ชาวม้งในฐานะที่เป็นกลุ่มชนผู้พร้อมน้อมรับความภักดีระหว่างกัน และการเป็น "ผู้ร่วมทาง" เดินไปกับรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลัก

การที่ชาวม้งไม่ได้ต้องการต่อต้านรัฐมาตั้งแต่ต้น และยังคงบทบาททางการเมืองในฐานะเป็น "ผู้ปฏิบัติตาม" (conformist) ที่ดีด้วยการมีสัมพันธภาพอันดีกับรัฐมาตลอดนี้ได้ทำให้ชาวม้งพัฒนาความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของ "ชุมชนในจินตนาการ" (Imagined Community) (Anderson, 1983) ของรัฐไทยมาตั้งแต่ต้น แต่การแสดงบทบาททางการเมืองของชาวม้งบนความสัมพันธ์ดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้ชาวม้งสามารถยกระดับสถานภาพของตนเองในสายตารัฐไทยหรือทำให้รัฐไทยละวางความไม่ไว้วางใจลงได้

ในทางกลับกัน การแสดงบทบาททางการเมืองในฐานะผู้ปฏิบัติตามที่ดีกลับยิ่งทำให้ชาวม้งตกอยู่ภายใต้การนิยามความหมายจากรัฐเรื่อยมา รัฐใช้ข้อกล่าวอ้างเรื่องความมั่นคงแห่งชาติจากคอมมิวนิสต์และยาเสพติดในการนิยามอัตลักษณ์ชาวม้งอย่างเป็นแก่นสารนิยมในอดีต ข้อกล่าวอ้างนี้ยังถูกใช้สืบเนื่องจนถึงปัจจุบันและยังขยายไปสู่ภาพของผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมจากวิถีวัฒนธรรมในระบบการผลิต การทำไร่ แม้กระทั่งเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่ไร่อยู่กับที่และทำสวนผลไม้ ชาวม้งก็ยังหนีไม่พ้นจากการถูกนิยามความหมายจากรัฐว่าเป็นผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมจากการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ภาพลักษณ์เหล่านี้ได้ประทับตราและปิดป้ายชาวม้งจนไม่สามารถสลัดตัวเองหลุดพ้นจากการถูกนิยามความหมายโดยรัฐจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

4.2 ยุคพัฒนาปีพ.ศ. 2524 - ปัจจุบัน (ค.ศ.1981 - ปัจจุบัน)

เมื่อข้าวโพดเหลืองเดินทางเข้ามาในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมเพื่อทดแทนฝิ่น คำว่า "การพัฒนา" ได้เริ่มเป็นคำใหม่ ๆ ที่ตามเข้ามาในชุมชนด้วยพร้อมๆ กับการเปลี่ยนระบบการผลิตไปเป็นระบบไร่ถาวรและปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวทั้งระยะสั้นและระยะยาว

ข้าวโพดเหลืองอาจถือเป็นพืชสัญลักษณ์ของการพัฒนาชนิดแรกของบ้านแทนธรรม ทุกวันนี้เรายังเห็นข้าวโพดเหลืองถูกปลูกไปทั่วเพื่อเป็นพืชเศรษฐกิจระยะสั้นที่ชาวบ้านคัดเลือกเอาไว้เป็นหนึ่งในพืชที่ปลูกสลับกับพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น ชิง กระหล่ำ ฯลฯ พร้อมๆ กับการปลูกข้าวไร่ โดยพิจารณาจากตลาดและพ่อค้าที่มารับซื้อจากในเมืองเป็นสำคัญ ขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่มีทุนและมีที่ดินได้เปลี่ยนผืนไร่เดิมให้กลายเป็นสวนผลไม้

เมื่อสงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์จบลง ชีวิตของ "เล้าไท" ได้หักเหเส้นทางกลับเข้าสู่การพัฒนาเช่นเดียวกับ "เล้าสือ" พวกเขาคือภาพบอกเล่าเรื่องราวแทนชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมภายหลังกลับสู่บ้านเกิดบนภูเขาและรับเอากระบวนทัศน์ "การพัฒนา" เข้าไปในวิถีชีวิต การ

ต้องเผชิญชะตากรรมกับการเปลี่ยนแปลงอีกระลอกทำให้ทั้งสองคนจำเป็นต้องเรียนรู้จากโลกภายนอกมากขึ้นและปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อแสวงหาหนทางการอยู่รอดในเส้นทางแห่งการพัฒนาในปัจจุบัน

สำหรับชีวิตของ “เล่าไท” เมื่อกลับเข้าสู่เส้นทางการพัฒนา นั้นภายหลังจากที่เล่าไทและครอบครัวยอมวางอาวุธมอบตัวกับรัฐบาลไทยเพื่อยุติชีวิตคอมมิวนิสต์ เล่าไทและครอบครัวได้รับมอบที่ดินสำหรับการอยู่อาศัยจำนวนหนึ่งจากรัฐบาล แต่กลับขาดแคลนที่ดินสำหรับการทำเกษตร ครอบครัวของเล่าไทและชาวหมู่บ้านแทนธรรมอีก 5 ครอบครัวจึงได้ตัดสินใจกลับไปยังบ้านเกิดบนภูเขา บริเวณที่เคยเป็นไร่ข้าวเดิมเพื่อไปตั้งรกรากทำการเกษตรในบริเวณดังกล่าว

ในช่วงแรกที่ย้ายกลับมาทำไร่ พวกเขายังคงทำการเกษตรโดยการปลูกข้าวไร่ และปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น จำพวก ข้าวโพดเหลือง ชิง ในช่วงนั้นเล่าไทและครอบครัวล้มลุกคลุกคลานไปกับการขายพืชผลทางการเกษตรที่ราคาตลาดไม่เคยแน่นอน เล่าไทจึงตัดสินใจปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรและพืชที่ผลิต ค้นหาทางของตัวเอง โดยนำทุนที่เคยสะสมจากการปลูกฝิ่นและรายได้จากการขายพืชผลการเกษตรจำนวนหนึ่งรวมกับเงินกู้ยืมนอกระบบ มาลงทุนทำสวนผลไม้ เล่าไท เลือกปลูกส้มเขียวหวาน เป็นผลไม้เศรษฐกิจทำรายได้ เพราะเขาเห็นว่า ยังมีคนปลูกน้อย อาจพอมีตลาดรับซื้อผลผลิต เขาจึงออกไปเรียนรู้วิธีการปลูกและการบำรุงรักษาจากชุมชนบ้านอื่นเพื่อมาทำสวนส้มเขียวหวานให้เติบโตงอกงามขึ้นบนภูเขา

เล่าไททดลองปลูกส้มบนภูเขาเพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวบนผืนดินกว้างกว่า 10 ไร่ในที่ทำกินเดิม ปัจจุบันสวนส้มเขียวหวานที่พวกเขาหมั่นบำรุงรักษามาตลอดเวลาหลายปีได้กลายเป็นรายได้หลักของครอบครัว มีผลผลิตที่พ่อค้าจากในเมืองมารับซื้อถึงสวนทุกๆ ปีในราคาที่แตกต่างกันไปในแต่ละปี

แม้ว่าจะมีรายได้จากการขายส้มในสวน แต่เล่าไทก็ยังหนีไม่พ้นปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตและรายจ่ายที่สูงจากการใช้ปุ๋ยและยาบำรุงรักษาสวนส้ม ตลอดจนราคาส้มที่ไม่แน่นอนในบางปี ทำให้รายได้เมื่อหักกลบลบหนี้กับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวแล้วยังไม่เพียงพอต่อการจ่ายหนี้และดอกเบี้ยเงินกู้ยืม ทุกวันนี้ ครอบครัวของเล่าไทจึงต้องเผชิญกับการดำเนินชีวิตที่นับวันลำบากมากขึ้นเรื่อยๆ กับหนี้สินที่ยังไม่อาจไถ่ถอนได้หมด

ส่วน ชีวิตของ “เล่าสือ” ซึ่งอยู่ในเส้นทางการพัฒนาที่คุ้นเคย นั้นภายหลังจากที่ เล่าสือ บวชพระตามโครงการธรรมจาริกและออกเดินเทศนาได้ 1 ปีจึงกลับไปเรียนและสอนหนังสือได้ระยะหนึ่งจนได้พบรักและกลับมาตั้งรกรากที่บ้านแทนธรรมหลังปีพ.ศ. 2524 ร่วมกับครอบครัวของเล่าไทและครอบครัวอื่นๆ อีกเกือบ 30 ครอบครัว ในช่วงแรก เล่าสือ ตั้งใจกลับมาทำนา เพราะมีที่

นาเก่าของพ่อ เขาเรียนรู้การทำนาปลูกข้าว แล้วนำที่นาในช่วงที่ว่างจากการปลูกข้าวไปปลูกผัก แต่การปลูกผักในระยะแรกได้ผลไม่ดีนักประกอบกับราคาขายในท้องตลาดไม่ค่อยดี เล่าสือ ไม่มีพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ ที่จะปลูกต่อไป เขาจึงกลับไปทำไร่ในที่ดินเก่าของญาติเพื่อปลูกข้าวโพดเหลือง โดยปลูกตั้งแต่ปีพ.ศ. 2525-2528 ซึ่งได้ราคาดี แต่เขามีที่ดินน้อยเกินไปประกอบกับเส้นทางขนส่งในขณะนั้นไม่สะดวกมากนัก เล่าสือและครอบครัวจึงตัดสินใจไปเชียงใหม่เพื่อเยี่ยมญาติและเสาะหาผืนไร่ เพื่อขอเช่าปลูกพืชผักขาย โดยเฉพาะกะหล่ำปลี ซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดในขณะนั้น ภายใน 5 ปีเขาสามารถทำรายได้จากกะหล่ำปลีได้สูงถึงปีละ 70,000 - 100,000 บาท ขณะเดียวกันก็มองเห็นช่องทางปลูกผลไม้บางชนิด เช่น ลิ้นจี่ ลำไย จากชุมชนชาวม้งในเชียงใหม่ด้วย เล่าสือและภรรยาปลูกผักได้เพียง 4-5 ปี ก็กลับมาบ้านเพื่อดูแลแม่และลูกเล็กๆ ของตนอีกหลายคน จากนั้น เล่าสือจึงนำเงินที่ได้จากการขายผักไปลงทุนทดลองปลูกผลไม้ในที่ดินของตนในปีพ.ศ. 2535 ตอนแรกเล่าสือคิดว่าจะปลูกส้มเขียวหวาน ลิ้นจี่ แต่มีปัญหาเรื่องน้ำ จึงเปลี่ยนมาปลูกมะม่วงในที่สุด ปัจจุบันสวนมะม่วงของเล่าสือ กลายเป็นสวนแรกๆ ของชุมชนที่ทำรายได้ค่อนข้างดี จนมีชาวบ้านหลายคนเอาเป็นตัวอย่าง แต่เล่าสือเองกลับยังประสบปัญหาต้นทุนการผลิตสูงจากการใช้ปุ๋ยและยาบำรุงรักษาสวนมะม่วง ตลอดจนปัญหาราคาขายมะม่วงที่ไม่แน่นอนในแต่ละปี ทำให้ปัจจุบันเล่าสือและครอบครัวยังคงแบกภาระหนี้สินจากการลงทุนทำการเกษตรสวนผลไม้และค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวที่สูงขึ้น

4.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเส้นทางการพัฒนา

ปัจจุบัน บ้านแทนธรรมมีประชากรจำนวน 65 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 154 คน หญิง 152 คน ในจำนวนนี้ อาจแบ่งกลุ่มความแตกต่างบนฐานของรายได้ อาชีพและปัจจัยการผลิตออกเป็น 3 กลุ่มคือ

ชาวม้งระดับยากจน มีจำนวน 25 หลังคาเรือน กลุ่มนี้มีไร่ประมาณ 3 - 4 ไร่ มีรายได้ประมาณ 12,000 บาทต่อปีจากการออกไปรับจ้างทำงานในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านออกไป เช่น รับจ้างเกี่ยวข้าว เก็บข้าวโพด กรีดฝืนในฝั่งลาว เป็นต้น ส่วนรายจ่ายในชีวิตประจำวันมีไม่มากนัก อาศัยเก็บผักที่ปลูกในไร่ ปลูกข้าวหรือรับจ้างแลกข้าวจากเพื่อนบ้านมาประทังชีวิต ชาวม้งกลุ่มนี้สามารถส่งลูกเรียนหนังสือตามระบบได้ภายในโรงเรียนของชุมชนเท่านั้น ไม่สามารถส่งลูกไปเรียนหนังสือในระดับสูง ๆ ในระบบการศึกษาปัจจุบันได้

ชาวม้งระดับปานกลาง มีจำนวน 20 หลังคาเรือน มีที่ไร่ประมาณหลังคาเรือนละ 10-20 ไร่ มีรายได้ประมาณ 50,000 บาทต่อปี กลุ่มนี้มีเงินลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี หิง และเริ่มสะสมเงินนำมาลงทุนกับการทำสวนผลไม้บ้าง เช่น ปลูกมะม่วง ลิ้นจี่ เป็นต้น ชาวม้งกลุ่มนี้

มีรายจ่ายจากการส่งลูกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้านบ้าง บางคนจบการศึกษาระดับมัธยมปีที่สาม หรือเรียนต่ออาชีวศึกษาแล้วออกไปทำงานในเมืองใหญ่ นอกนั้นเป็นรายจ่ายในด้านการเกษตร จากการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เป็นต้น

ส่วนชาวม้งในระดับรวย มีจำนวน 25 หลังคาเรือน มีที่ไร่ประมาณหลังคาเรือนละ 25-60 ไร่ ในจำนวนนี้มีบางคนที่มีที่นาอยู่บ้างประมาณ 15 หลังคาเรือน รวมพื้นที่นาทั้งสิ้น 110 ไร่ โดยผู้ที่มีที่นามากที่สุดมีประมาณ 12 ไร่ จำนวน 1 ราย นอกนั้นโดยเฉลี่ยมีที่นาประมาณ 6-7 ไร่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะทำนาดำเพื่อปลูกข้าวปี ส่วนในช่วงพักนาจะปล่อยที่นาให้เช่า สำหรับที่ไร่นั้นมักจะลงทุนปลูกผลไม้ จำพวก ลิ้นจี่ มะม่วงประมาณ 12 หลังคาเรือน ส่วนที่เหลือยังคงทิ้งร้างผืนไร่เพื่อให้เช่าบ้างหรือลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น กลุ่มนี้มักมีรายได้ประมาณ 100,000 บาทต่อปีจากการขายผลผลิตจากสวน และการปล่อยให้คนพื้นราบเช่าที่นาที่ว่างเว้นจากการปลูกข้าวในบางปีเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น เช่น ยาสูบ รายได้ส่วนใหญ่ที่มีมากพอจึงสามารถลงทุนขยายพื้นที่การเกษตร การทำสวน และสามารถส่งลูกไปเรียนหนังสือตามระบบได้เป็นอย่างดี

ชาวม้งบ้านแทนธรรมส่วนใหญ่ยังปลูกข้าวไร่และข้าวนาปีเพื่อบริโภค รวมถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้นจำพวกขิง กะหล่ำ หรือพืชอื่นๆ เพื่อขายตามความต้องการของตลาด ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมามีการใช้ปุ๋ยและยามากขึ้นในการทำการเกษตรไร่ถาวร จึงเป็นการยากที่ชาวม้งในระดับยากจนและระดับปานกลางจะตัดสินใจลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจและลงทุนทำสวนผลไม้ เพราะต้องใช้เงินลงทุนสูง ขณะเดียวกันในกลุ่มชาวม้งระดับรวยก็ไม่ได้มีโอกาสทางการเกษตรมากนัก พวกเขามีรายได้จากการขายพืชผลการเกษตรปีละครั้ง ทำให้ในปัจจุบันเกือบทุกครัวเรือนต่างมีหนี้สินสะสมโดยเฉลี่ยประมาณ 5-6 หมื่นบาท ไม่เว้นแม้แต่ในกลุ่มระดับรวยที่ส่วนใหญ่ใช้เงินไปกับการลงทุนปลูกไม้ผล และส่งลูกเรียนหนังสือในเมือง

สำหรับชาวบ้านในระดับยากจนและระดับปานกลางที่มีรายได้ไม่มากนัก การปลูกข้าวไร่ในแต่ละปีมักไม่ค่อยพอกิน ดังนั้น เมื่อว่างเว้นจากงานในไร่ ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะออกไปรับจ้างทั่วไปทั้งในหมู่บ้านเดียวกันและต่างหมู่บ้านออกไป ส่วนลูกหลานที่เติบโตใหญ่มักออกไปเรียนหนังสือหรือทำงานในเมือง โดยพบว่า มีการอพยพแรงงานไปในเมืองทั้งในตัวจังหวัดและไปไกลถึงกรุงเทพฯ โดยส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพรับจ้าง อาทิ รับจ้างเลี้ยงเด็ก หรือ ขายของ เป็นต้น

ทั้งเส้นทางชีวิตของทั้งเล่าไท เล่าสือและชาวบ้านในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมีความแตกต่างกันต่างสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนของชุมชนในวิถีชีวิตวัฒนธรรมตามแนวทางการพัฒนาของรัฐบนความคิดแบบระบบทุนนิยมและการเน้นความทันสมัย ทำให้ชุมชนม้งและชนบทที่สูงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ในด้านหนึ่ง การพัฒนา

อาจทำให้ชีวิตสะดวกสบายขึ้นจากถนน ไฟฟ้า สาธารณูปโภคต่าง ๆ และความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ขณะเดียวกัน นโยบายการพัฒนาและโครงการต่าง ๆ กลับกลายเป็นการสร้างปัญหาที่ชาวบ้านไม่สามารถควบคุมและกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ เพราะแนวทางการพัฒนามุ่งเน้นการเปลี่ยนระบบการผลิต พืชที่ผลิต และเปลี่ยนวัฒนธรรมของชุมชนบนยอดดอย การเปลี่ยนให้ชาวม้งปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ทดแทนฝิ่น ชาวม้งบางส่วนอาจเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่ระบบสวนผลไม้เพื่อปลูกห่อ ส้ม มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ แต่ก็สามารถทำได้ในบางรายที่มีทุนสะสมมากพอ สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ จากภายนอก อาทิ ทุน ตลาดและเทคโนโลยีมากขึ้น ขณะที่ไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิตหรือราคาสลผลผลิตตกต่ำ (Gua, 1975) ทำให้ชุมชนถูกปล่อยให้ตกอยู่ในวังวนของการผลิตเพื่อทิ้งขว้าง เพราะขายไม่ได้ราคา ไม่คุ้มค่าขนส่งและราคาตลาดไม่แน่นอน ชุมชนประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจน้อยกว่ารายได้จากฝิ่นในอดีตและปัญหาอื่นๆ จากการตลาด การขนส่ง

จะพบว่า โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้าไปสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของกลุ่มชนบนที่สูงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคม 3 ประการ คือ 1. ทำให้มีการใช้ที่ดินเข้มข้นขึ้นส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติโดยรวม 2. ทำให้ความหลากหลายของสายพันธุ์พืชที่เคยมีมาแต่เดิมลดลงอย่างรวดเร็ว และ 3. ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการผลิตและการถือครองที่ดินจนนำไปสู่ความเป็นชุมชนที่อ่อนแอไม่สามารถสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และภูมิปัญญาความรู้ในการจัดการทรัพยากรเริ่มหดหายไปในที่สุด (ยศ, 2542)

การที่รัฐแก้ไขปัญหามันด้วยการมองว่าเป็นปัญหาด้านการเกษตรมากกว่าจะให้ความสำคัญกับกระบวนการธุรกิจการเมืองบนที่สูงและการไม่ยอมรับความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวม้ง เช่น ระบบการผลิต ความหลากหลายของพันธุ์พืช และการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ว่าเป็นความรู้ที่สำคัญอีกระบบหนึ่ง ทำให้รัฐกำหนดนโยบายและมาตรการปราบปรามฝิ่น สร้างโครงการพัฒนาที่เน้นการแก้ปัญหาทางการเกษตร เปลี่ยนแปลงระบบการเพาะปลูกแบบหมุนเวียนไปเน้นระบบการเกษตรแบบถาวรและปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นเพื่อขาย ซึ่งกลายเป็นจุดที่ก่อให้เกิดการสูญเสียที่สำคัญคือ การสูญเสียระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่ ทั้งนี้ การมุ่งเน้นให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อขายเชิงพาณิชย์ตามการส่งเสริมของรัฐ ทำให้มีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น และต้องใช้ปุ๋ยเคมี ตลอดจนยาฆ่าแมลงเพิ่มมากขึ้น ส่งผลทำลายความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำกิน และการสูญเสียความรู้ท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นจากการเข้าใจผิดว่า ระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยี่เป็นการทำลายป่า ทำให้ระบบการเกษตรแบบย่ำยี่ที่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญตามภูมิปัญญา

ของกลุ่มมั่ง และจัดเป็นระบบวนเกษตรรูปแบบหนึ่งที่มีประสิทธิภาพบนภูเขาดูกรมองข้ามไปในสังคมปัจจุบัน (ยศ, 2542)

ความเปลี่ยนแปลงและการสูญเสียดังกล่าวสะท้อนให้เห็นเด่นชัดในชุมชนบ้านแทนธรรมในแง่การดูแลรักษาทรัพยากรและความหลากหลายของสายพันธุ์พืชลดลง ชุมชนมีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากขึ้น มีความขัดแย้งภายในชุมชนมากขึ้นตลอดจนมีช่องว่างของความแตกต่างทางชนชั้นเพิ่มมากขึ้น (Dearden, 1995)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างกว้างขวาง โดยในด้านหนึ่งเกิดความสูญเสียทั้งการรักษาทรัพยากร ความหลากหลายของพันธุ์พืชและช่องว่างระหว่างชนชั้น ขณะที่อีกด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมก็พยายามปรับประยุกต์แก้ไขดัดแปลงเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น

โดยในแง่เศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเน้นสวนผลไม้ พืชระยะสั้น และเร่งผลผลิตพืชเพื่อขาย รวมทั้งการเปลี่ยนวิธีคิดที่เริ่มตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ขณะที่มีความพยายามในการสร้างความหลากหลายด้วยการปลูกพืชผักในไร่อารเพื่อสร้างหลักประกันด้านอาหาร

ในแง่สิ่งแวดล้อม ปัจจัยการผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าเริ่มร่อยหรอลง การใช้ที่ดินเพื่อปลูกพืชไร่ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเพิ่มคุณภาพดินด้วยปุ๋ยและสารเคมี กลายเป็นวัฏจักรของปัญหาสิ่งแวดล้อม ขณะที่อีกด้านก็มีความพยายามที่จะปรับให้ตัวเองมีทางออกอื่นๆ เช่น การคัดเลือกพืชเพื่อปลูกที่จะไม่เลือกปลูกกะหล่ำมากเกินไป เพราะมีแมลงรบกวนหรือปลูกพืชสลับสับเปลี่ยนกัน

ในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคมจากเดิมที่ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีน้อยมาก แต่ในปัจจุบันกลับเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในชุมชนมากขึ้น ในบางด้านชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์และวิธีคิดไปตามกระบวนการพัฒนาด้วย เช่น ค่านิยมในการสะสมความเจริญทางวัตถุ วิธีคิดเรื่องผลประโยชน์ของปัจเจกเป็นที่ตั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมั่งบ้านแทนธรรมไม่ได้รับความสำคัญและเริ่มเสื่อมคลายลง ขณะที่บางด้านชาวมั่งบ้านแทนธรรมได้พยายามปรับเปลี่ยนระบบวัฒนธรรมที่ยึดโยงอยู่กับคุณค่าบางคุณค่า เช่น การแบ่งปันและช่วยเหลือกันภายในระบบเครือญาติ การสนับสนุนคนยากจนที่ขยันทำงาน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ ดัดแปลงแก้ไขตัวเองเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาจากกระบวนการพัฒนา แต่ในสถานการณ์ที่กระบวนการพัฒนาได้ทำให้ชาวมั่งบ้านแทนธรรมต้องพึ่งพาคนอื่น ๆ มากขึ้น ทั้งจากระบบตลาด เทคโนโลยี ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย

และสิ่งอื่นๆ จากภายนอกมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้าน
แทนธรรมเริ่มมีศักยภาพในการเรียนรู้ที่น้อยลง ไม่สามารถสร้างกระบวนการคิด ดัดแปลงแก้ไขเพื่อ
เพิ่มอำนาจต่อรองหรือมีทางเลือกในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและเริ่มไม่สามารถสร้าง
ความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเองได้เช่นในอดีต และด้วยเงื่อนไขดังกล่าวอาจนำไปสู่ความเป็นชุม
ชนที่อ่อนแอทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในอนาคต

4.4 ภาพลักษณ์ม้ง – จากฝัน/ความมั่นคงสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันชาวม้งบ้านแทนธรรม นอกเหนือจากต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงภายใน
ชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยเงื่อนไขอันจำกัดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่น้อยลงแล้ว ชุมชนบ้านแทน
ธรรมยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่ในบริบทความขัดแย้งแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่ม
ต่างๆ ในพื้นที่ ปัญหาความขัดแย้งของชาวบ้านเกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชุมชนพื้นราบ โดยที่
ผ่านมาเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้อ้างกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติบังคับให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องอพยพ
ออกจากเขตป่าเนื่องจากกระทำผิดกฎหมายป่าไม้ ข้อกล่าวอ้างยังถูกขยายจากการทำผิดกฎหมาย
ป่าสงวนแห่งชาติไปสู่การเป็นผู้ทำลายป่า โดยยกกรณีการลักลอบตัดไม้ในเขตป่าและการใช้ยาฆ่า
แมลงและสารเคมีทำลายทรัพยากรน้ำ ดิน สิ่งแวดล้อมขึ้นมากล่าวอ้าง ความขัดแย้งได้ขยายวง
จากเจ้าหน้าที่รัฐ โดยกำนัน เจ้าที่ป่าไม้อำเภอ นายอำเภอไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเรียกร้อง
ให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมอพยพออกไปที่อื่น แต่ชาวบ้านได้อ้างสิทธิของการเป็น “ผู้อาศัยอยู่ก่อน”
กฎหมายประกาศบังคับใช้ และการเป็น “ผู้พัฒนาชาติไทย” ปฏิเสธข้อกล่าวอ้างของรัฐและชุมชน
พื้นราบ

ชาวม้งบ้านแทนธรรมเป็นหนึ่งในหลายชุมชนบนภูเขาที่เกิดความขัดแย้งในตนเอง
เดียวกัน บนความขัดแย้งดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ชาวม้งจากผู้ปลูก เสพและค้า
ฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดและภาพลักษณ์ชาวม้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางการเมืองใน
บริบทความขัดแย้งทางการเมืองที่ผ่านมาในอดีต ต่อเมื่อกลางทศวรรษ 2520 กระแสการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมเริ่มเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการแย่งชิง
ทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มคนต่างๆ ภาพลักษณ์ของชาวม้งที่ปลูก เสพและค้าฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติด
ได้ถูกเชื่อมโยงกับปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมจากระบบการทำไร่ฝิ่น หรือที่สังคมทั่วไปเรียกกัน
ว่า “ไร่เลื่อนลอย” ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าชาวม้ง อย่างเช่น บ้านแทนธรรมจะ
เปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำไร่ฝิ่นไปสู่ระบบการผลิตแบบสวนและปลูกพืชที่ได้รับการแนะนำ
จากโครงการพัฒนาก็ตาม ในปัจจุบัน ทั้งระบบการทำไร่ฝิ่นและระบบการผลิตแบบใหม่ของชาวม้ง

ต่างยังคงอยู่ในวังวนของการถูกป้ายสีด้วยข้อกล่าวอ้างจากการใช้ยาฆ่าแมลงและสารเคมีเพื่อปลูกพืชที่ตามโครงการพัฒนาให้กลายเป็นปัญหาใหม่ในบริบทใหม่ในฐานะผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม

4.5 ชุมชนม้งกับการกลายเป็น “คนชายขอบ”

ในบริบทที่นานาชาติดมองผืนเป็นยาเสพติดและส่งผลให้รัฐบาลไทยออกกฎหมายบังคับให้ผืนกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายได้ทำให้ภาพผืนจากสินค้าทำกำไรในยุคนึงเปลี่ยนไปสู่ภาพของยาเสพติด กอปรกับบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองบนปัญหาที่เรียกว่าภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้รัฐอาศัยจังหวะดังกล่าวจัดระบบบริเวณชายแดนของประเทศด้วยการเลือกหยิบเน้นโยงความเป็นม้งกับปัญหาผืนและยาเสพติดผนวกเข้ากับความเสี่ยงต่อการทำลายความมั่นคงของประเทศและเผยแพร่แนวคิดดังกล่าวกับคนในสังคมทั่วไปมากขึ้น ภาพลักษณ์เหล่านี้ต่างหมายถึง การสร้างชุดนิยามความหมายผืนด้วยภาพตัวแทน (Representation) หนึ่งไปสู่อีกภาพตัวแทนหนึ่งในบริบททางการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจ (Dominant Culture) กับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ (Subordinated Culture)

ในแง่นี้ ภายหลังจากที่ภาพลักษณ์ผืนเปลี่ยนเป็นยาเสพติดและกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปีพ.ศ. 2501 ผืนได้เริ่มต้นกลายเป็นสิ่งแบ่งแยกระหว่างเขา - เรา คือระหว่างกลุ่มอำนาจอย่างรัฐ กับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจอย่างม้ง ท่ามกลางมิติต่างๆ ของผืน ไม่ว่าจะเป็นมิติของการค้ากำไร การแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทหาร รัฐบาลและกลุ่มอื่นๆ ในอดีต แต่รัฐในฐานะ Dominant culture กลับเลือกหยิบภาพของชาวม้งที่เคยมีวัฒนธรรมของคนปลูก เล็บและค้าขายผืนในอดีตขึ้นมาเพื่อสร้างภาพตัวแทนกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของชาวม้งว่าเป็นผู้ค้าผืน ทำผิดศีลธรรมโดยละเลยเงื่อนไขอื่นๆ ในทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มการเมืองอื่นๆ เมื่อภาพตัวแทนนี้ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก ภาพตัวแทนได้ทำให้อัตลักษณ์ของชาวม้งติดอยู่กับการเป็นผู้ทำลายศีลธรรมอันเนื่องมาจากความเกี่ยวพันกับผืน

ภาพตัวแทนผืนซึ่งเป็นยาเสพติดที่ถูกกลุ่มวาทกรรมครอบงำสร้างขึ้นโดยมีความเป็นม้งเข้าไปเกี่ยวข้องและภาพชาวม้งที่ถูกขยายไปสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางการเมืองและขยายไปสู่ภาพลักษณ์ของชาวม้งผู้ทำลายป่าในปัจจุบัน ได้สร้างภาพลักษณ์ชาวม้งให้กลายเป็น “คนอื่น” (the Other) ของสังคมในฐานะผู้ทำลายศีลธรรมอันดีงามด้วยภาพที่เกี่ยวพันกับยาเสพติด/ความมั่นคงและทำลายป่า ซึ่งการสร้างภาพความเป็นคนอื่นนี้เป็นหนึ่งกระบวนการสร้างความเป็นคน

ชายขอบ (Marginality) ที่หมายรวมถึงการกระทำการกีดกัน การทำให้ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการกับชีวิตและชุมชนของตนเอง ไร้ซึ่งพื้นที่ที่เท่าเทียมกับคนส่วนใหญ่ในสังคม

ความเป็นชายขอบจึงเป็นเหมือนกับ “ภาวะที่ถูกกระทำ” โดยการนิยามความหมายที่กีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยออกไปจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ ทำให้สร้างความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและอำนาจให้เกิดในคนกลุ่มน้อย โดยผ่านการสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” (the otherness) ให้เกิดขึ้น หลังจากนั้น รัฐจึงมีความชอบธรรมในการเข้าไปมีบทบาทในชุมชน สามารถสถาปนาอำนาจผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อทำการควบคุมจัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งผ่านสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา”

การพัฒนาที่รัฐผลักดันเข้าไปในหมู่บ้านอาจประกอบขึ้นจาก 2 ความคิดหลัก คือ ความคิดเรื่องความทันสมัยกับความคิดเรื่องอุดมการณ์รัฐชาติ

ความคิดเรื่อง ความทันสมัย มีนัยของการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะล้าหลังในอดีตไปสู่ความเจริญในอนาคต โดยมีการพัฒนาเป็นความก้าวหน้าที่ดีในทิศทางเดียว ขณะที่ ความเป็นชาติ มีนัยของการผนวกรวมเอาชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐเดียวกัน ทำให้มองได้ว่า ความทันสมัยกับความเป็นรัฐชาติคือเรื่องเดียวกัน ในแง่นี้หากชุมชนหรือท้องถิ่นใดยังไม่ได้รับการพัฒนาหรืออำนาจรัฐสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่ถึง จะถือว่าชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นเป็นผู้ล้าหลังและด้อยการพัฒนา (อานันท์, 2544)

การพัฒนาของรัฐบนความคิดเรื่องความทันสมัยจึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางบนยอดดอยในหมู่บ้านห่างไกลผ่านการใช้กลไกอำนาจของรัฐ เช่น การกำหนดนโยบายและการออกกฎหมาย

ชาวม้งและชนบนที่สูงที่ถูกปิดป้ายด้วยภาพตัวแทนผืนกับยาเสพติดและความมั่นคงจึงถูกจัดการและถูกเปลี่ยนแปลงชีวิตด้วยการพัฒนาบนแนวคิดความทันสมัยของรัฐ เกิดนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขาที่มุ่งกำจัดต้นฝิ่นและมุ่งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบนที่สูงด้วยแนวคิดความทันสมัย โดยการเปลี่ยนระบบการเกษตรของชาวม้งและชนบนที่สูงจากไร่ย่ำยที่ไปสู่การทำไร่ถาวร สร้างโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นขึ้น จัดหาพืชพันธุ์ที่เหมาะสมแก่การปลูกทดแทนการเกษตรแบบเดิม การจัดพื้นที่ให้มาอยู่รวมกันในนิคมสร้างตนเอง ส่งเสริมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และให้เป็นแหล่งทดลองทำไร่นาแบบถาวร มีการทำกินและอยู่อาศัยอย่างถาวร เน้นส่งเสริมอาชีพให้ทำการเกษตรแบบถาวรเป็นหลักแหล่งเพิ่มรายได้ เช่น ปลูกกาแฟ เลี้ยงสัตว์ ไม้ผลยืนต้น ใช้น้ำและยาปราบศัตรูพืช สอนวิธีการทอผ้า ตัดเย็บ ย้อม จักสานไม้ไผ่ ในด้านการศึกษา ให้การศึกษาลักษณะพิเศษที่มุ่งสร้างความจงรักภักดีต่อชาติ

แนวคิดความทันสมัยได้ขยายเข้าไปสู่การพัฒนาสุขภาพอนามัย เทคโนโลยีและความรู้ บนความคิดนี้รัฐได้เริ่มพัฒนาเรื่องสุขภาพอนามัยของชาวม้งและชนบนที่สูงขึ้นในปีพ.ศ. 2502 โดยออกไปสำรวจสภาพพื้นที่และประชากรชนบนที่สูง ให้คำแนะนำด้านการรักษาสุขภาพอนามัย นำการแพทย์แผนใหม่เข้าไปโดยเพิกเฉยต่อความรู้พื้นบ้าน จัดตั้งสถานอนามัย สนับสนุนการ พยาบาล ผดุงครรภ์ วางแผนครอบครัว จัดระดับสภาะโขนนาการ แก้ปัญหาโรคขาดสารอาหาร สนับสนุนสุขภาพิบาล น้ำดื่ม น้ำใช้ ที่อยู่อาศัย ล້วม (ขจัดภัย, 2528)

ภายหลังการอพยพลงสู่พื้นราบของครอบครัวเล่าสือและชาวม้งบ้านแทนธรรม พวกเขา ต่างได้รับการพัฒนาจากรัฐบนแนวคิดที่มองชนบนที่สูงเป็นกลุ่มคนด้อยพัฒนา โครงการพัฒนา เหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยที่ไปเป็นการ ทำไร่อยู่กับที่ เปลี่ยนระบบการปลูกพืชจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงไปสู่การปลูกพืช เศรษฐกิจชนิดเดียวและเปลี่ยนแบบแผนชีวิต สุขอนามัย คุณภาพชีวิตบนเส้นทางความหมายแห่ง การพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจต่อกระบวนการ พัฒนา ในช่วงการเปลี่ยนผ่านนี้ พวกเขาค้นพบว่า โครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่หยิบยื่นให้ ดัง เช่น การส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเหลือง การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โครงการธรรมจาริก ตลอดจนโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา สาธารณูปโภคต่างๆ ในการพัฒนา ไม่สามารถ ทำให้ชีวิตของชุมชนอยู่รอดได้จริง พวกเขาต้องเผชิญชะตากรรมกับการจัดการปัญหาและแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเองผ่านระบบเครือญาติชาวม้ง ไม่ว่า ในประสบการณ์การออกเดินทางไกล เพื่อหาที่ดินทำกินด้วยตัวเอง การแก้ปัญหาตลาดข้าวโพดเหลืองราคาตกต่ำ และบางคนกลับไปสู่ การปลูกและค้าฝิ่นไปพร้อมกับการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อให้อยู่รอดและดำรงชีวิตต่อไปได้

โดยสรุปแล้ว ความเป็นชายขอบของชาวม้งจึงเกิดขึ้นจากการที่ชาวม้งถูกสร้างภาพลบ ประทับตรว่าเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาเสียดสีในสังคมไทย และต่อเนื่องไปถึงการสร้างภาพลบว่า เป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติและการทำลายป่า โดยละเอียดที่จะพิจารณามิติอื่นๆ

การสร้างภาพด้านลบแก่ชาวม้งที่มีลักษณะการตีตราประณามว่าเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีล ธรรมในสังคมดังกล่าว ในด้านหนึ่งได้สร้างความเข้าใจผิด สร้างให้เกิดความแตกต่างและเกิดความ เสื่อมเสียขึ้น ทำให้คนในสังคมทั่วไปรู้สึกชาวม้งเป็นคนไม่ดี กระทำผิดศีลธรรม แต่อีกด้านหนึ่ง มันได้กลายเป็นภาพตัวแทนว่าด้วยความเป็นคนอื่นให้เกิดขึ้นแก่ชาวม้ง ซึ่งภาพเหล่านี้เองที่ได้ สร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐในการจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวม้งในด้านต่างๆ ไม่ว่า การ เปลี่ยนระบบการผลิต การอพยพโยกย้ายลงจากคอย ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความเป็นคนชาย

ขอบจากผลพวงของนโยบายและมาตรการในการจัดการปัญหาต่างๆ ของรัฐ ทำให้เกิดการกัดกันสิทธิ ทำให้ไร้ซึ่งเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการชีวิตและชุมชนของตนเองและนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและเกิดความไม่เท่าเทียมกันขึ้นในสังคม

4.6 สรุป

ด้วยเพราะเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง จากแรงผลักดันของตลาดการค้าฝิ่น สถานการณ์การค้าขนฝิ่นของโลกและนโยบายรัฐไทยที่ส่งเสริมการปลูกฝิ่นเพื่อขายเชิงพาณิชย์ ได้ทำให้ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” บ้านแทนธรรม ซึ่งสั่งสมประสบการณ์ความรู้ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์ และมีรากฐานการเกษตรบนหลักการ “จริยศาสตร์แห่งการยังชีพ” ทำการปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อขายเชิงพาณิชย์ ชุมชนบ้านแทนธรรมปลูกฝิ่นเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองต่อตลาดการค้าฝิ่น การปรับระบบการผลิตของชุมชนจึงทำให้พวกเขาจำต้องปรับระบบต่างๆ ภายในวัฒนธรรมด้วย เช่น การปรับระบบแรงงาน และระบบการจัดการที่ดินเพื่อตอบสนองเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

ต่อเมื่อนิยามความหมายฝิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากสินค้าทำกำไรสู่ยาเสพติด รัฐบาลไทยได้รับแรงกดดันจากต่างประเทศ จำต้องเปลี่ยนนโยบายจากการค้าฝิ่นอย่างเสรีไปสู่การออกกฎหมายยกเลิกปลูก เสพและค้าฝิ่นในปีพ.ศ. 2501 และรับแนวทางการแก้ไขปัญหามันกับยาเสพติดและปัญหาภัยความมั่นคงจากคอมมิวนิสต์ด้วยแนวทางการพัฒนาจากตะวันตก

ในแง่การแก้ไขปัญหายาเสพติด แม้ว่า รัฐบาลไทยจะออกกฎหมายยกเลิกการปลูกและเสพฝิ่นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2501 แต่กฎหมายกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติ เพราะยังคงมีการลักลอบค้าฝิ่นบนภูเขาอย่างต่อเนื่องโดยแรงสนับสนุนจากกลุ่มธุรกิจการเมืองและกลุ่มอิทธิพลต่างๆ บนยอดดอยอย่างสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา พรรคก๊กมินตั๋ง และเจ้าหน้าที่รัฐไทยบางคน ทำให้การลักลอบปลูกและค้าฝิ่นยังดำรงอยู่มายาวนานอีกเกือบ 30 ปี ขณะที่สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมรุนแรงขึ้น ชาวเมืองซึ่งเคยผลิตฝิ่นตอบสนองต่อความต้องการของรัฐบาลไทยได้เริ่มถูกเชื่อมโยงกับสถานการณ์ฝิ่นที่มีภายาเสพติดและสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ในฐานะผู้ปลูก เสพและค้าฝิ่นซึ่งกลายเป็นยาเสพติดและภาพของผู้เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางการเมือง ภาพลักษณ์ชาวม้งกับฝิ่นเริ่มถูกใช้เป็นเครื่องมือและโปรโมทเพื่อแก้ไขปัญหามันทางการเมืองและตอบสนองต่ออุดมการณ์ของคนบางกลุ่ม

ทั้งภาพลักษณ์ฝิ่นที่เปลี่ยนเป็นยาเสพติดเชื่อมโยงกับชาวม้งและภาพชาวม้งที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางการเมืองตลอดจนภาพลักษณ์ชาวม้งในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการ

ทำลายสิ่งแวดล้อมในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภาพลักษณ์เหล่านี้ได้เริ่มทับซ้อนกัน กลายเป็น
อัตลักษณ์ของชาวม้งที่ถูกมองเห็นในสังคมทั่วไปในปัจจุบัน และภาพลักษณ์เหล่านี้ได้เริ่มแบ่งแยก
ความเป็นเรา-เขาขึ้นในสังคม ระหว่างสังคมทั่วไปกับชาวม้ง ทำให้ชาวม้งเริ่มกลายเป็น “คนอื่น”
ในฐานะผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่นที่ทำลายศีลธรรมอันดีของสังคม รัฐบาลจึงมีความชอบธรรมในการ
เข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวม้งด้วยแนวทางการพัฒนาบนความคิดทันสมัยและอุดม
การณ์รัฐชาติแบบตะวันตกผ่านการดำเนินนโยบายและกฎหมายต่างๆ เช่น การกำจัดฝิ่น ออก
กฎหมายให้ฝิ่นเป็นยาเสพติด การเปลี่ยนระบบการผลิต การอพยพชาวม้งลงจากดอย การดำเนิน
นโยบายผสมกลมกลืน ฯลฯ

แนวทางการพัฒนาอาจทำให้ชีวิตของชุมชนบนภูสูงได้รับความสะดวกสบายจาก
สาธารณูปโภค ความเจริญด้านวัตถุ และสุขอนามัยตามแบบความทันสมัยมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่ง
การพัฒนากลับสร้างปัญหาความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ชาวบ้านไม่สามารถ
ควบคุมและกำหนดชะตาชีวิตตัวเองได้ เพราะการพัฒนากลับไปมุ่งเน้นการเปลี่ยนวัฒนธรรมของ
ชาวม้งให้กลมกลืนกับสังคมโดยรวม เช่น การเปลี่ยนระบบการผลิต ระบบพืชที่ปลูกทดแทนฝิ่น
การอพยพลงจากดอยสู่พื้นราบ

ผลจากกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดตะวันตกโดยรัฐไทยและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอกได้เริ่มแปรชุมชนม้งบ้านแทนธรรมจาก “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ไปสู่
“ชุมชนแห่งความอ่อนแอ” จากชุมชนที่สามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสร้าง
ความหลากหลายของสายพันธุ์พืชเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในอาหารกลับเริ่มลดลง จำต้อง
พึ่งพาสงาและผลผลิตภายนอก ในแง่เศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและวิถีชีวิตที่
เริ่มตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ในแง่สิ่งแวดล้อม ปัจจัยการผลิตจาก
ทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าเริ่มร่อยหรอลง การใช้ที่ดินเพื่อปลูกพืชไร่ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ
ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเพิ่มคุณภาพดินด้วยปุ๋ยและสารเคมี กลายเป็นวัฏจักรของปัญหาสิ่งแวดล้อม
ในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคม กลับเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในชุมชนมากขึ้น แม้ว่าภายในชุม
ชนจะยังมีระบบการเกื้อกูลและแบ่งปันกันภายในระบบเครือญาติ แต่การเปลี่ยนแปลงได้สะท้อน
ให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมม้งที่มีสูงขึ้นและส่งผลให้สถาบันทางสังคมที่เคยดูแลจั
ดการทรัพยากรเริ่มอ่อนแอ ชาวบ้านสูญเสียความมั่นใจและพลังในการพัฒนาศักยภาพของตัวเอง
จากความรู้ดั้งเดิมที่มี ทำให้กระทบต่อวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มด้วยในที่สุด

บทที่ 5

ภาพลักษณ์ผีนกับกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง

ทุกๆ ปีที่ดอกฝิ่นบานสะพรั่งบนภูเขาในฤดูหนาว เรามักได้ยินข่าวว่า หน่วยงานปราบปรามยาเสพติดของรัฐ หรือ ปปส. ดำรวจตระเวนชายแดนพร้อมด้วยสื่อมวลชนมักขึ้นไปบนภูเขาเพื่อตัดต้นฝิ่นที่ชาวม้งและชนบนที่สูงปลูกอยู่เสมอ ทั้งแปลงเล็กบ้างใหญ่บ้างแล้วแต่ภาพถ่ายดาวเทียมที่สามารถตรวจจับได้แต่ละปี

เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในปัจจุบันท่ามกลางภาพลักษณ์และนิยามความหมายผีนได้ถูกสร้างและผลิตซ้ำภาพยาเสพติดที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และสังคม ซึ่งจำเป็นต้องกำจัดและปราบปรามโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ชาวม้งและชนบนที่สูงเป็นผู้ปลูก เสพและค้าฝิ่น

ภาพลักษณ์ผีนและกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งคือ เนื้อหาที่ต้องการนำเสนอในบทนี้ โดยผ่านการจำแนกภาพลักษณ์ผีนและมิติอันหลากหลายของชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันกับภาพลักษณ์และมิติต่างๆ เกี่ยวกับผีนในมุมมองของรัฐไทยและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขสถานการณ์

การนำเสนอภาพลักษณ์ผีนและมิติอันหลากหลายระหว่างชุมชนม้งกับรัฐไทยก็เพื่อชี้ให้เห็นความแตกต่างและความลึกลับขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายผีนของรัฐไทยและกลุ่มวัฒนธรรมหลักว่าเป็นยาเสพติด จนกระทั่งภาพลักษณ์ชาวม้งกับผีนเริ่มถูกนำเสนอมากขึ้นในสถานการณ์ความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมที่รุนแรงขึ้น และในปัจจุบันภาพลักษณ์ชาวม้งได้เริ่มผูกโยงกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยมีภาพผีนจากระบบการทำให้ผีนของชาวม้ง ซึ่งภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายนี้เป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมครอบงำที่มีปฏิบัติการทางภาษา (Discursive Practices) เพื่อตอกย้ำและทำให้ภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายดังกล่าว “มีอยู่” อย่างไม่ต้องสงสัยหรือตั้งคำถาม ชุดวาทกรรมครอบงำที่มาจากการสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายนี้เองที่กระทำการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งอย่างเป็นแก่นสารนิยม ทำให้ชาวม้งติดอยู่กับภาพที่ทำให้กลายเป็น “ผู้ต่ำต้อย” ทางด้านศีลธรรมของสังคมไปในที่สุด

5.1 ภาพลักษณ์ผีนในวิถีชีวิตของชาวม้ง

นับตั้งแต่อดีตกาลนานมา ภายหลังจากชาวม้งอพยพจากจีนเข้าสู่ดินแดนแถบอินโดจีนเข้าเวียดนาม ลาวและไทยเป็นแหล่งพักพิงแห่งสุดท้าย ชาวม้งดำเนินวิถีชีวิตที่ประกอบขึ้นเป็นวัฒนธรรมผีนมายาวนานหลายร้อยปี ภาพลักษณ์ผีนในมุมมองของชาวม้งที่ผ่านมามีมิติอันหลากหลาย

หลายในการใช้ประโยชน์จากผืน นอกเหนือจากในระบบเศรษฐกิจ ที่เป็นพืชองค์ประกอบที่สอดคล้องต่อวงจรในระบบการผลิตบนภูเขาและเป็นพืชที่ใช้แลกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกินแล้ว ผืนยังมีบทบาทสำคัญในวิถีคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมในฐานะที่ผืนเป็นของตอบแทน และเป็นเครื่องแสดงความมีน้ำใจของเจ้าบ้านต่อผู้มาเยือน รวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากผืนในฐานะที่เป็นยา ซึ่งทำให้เห็นถึงวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน การเรียนรู้การใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายตั้งแต่อดีตและสั่งสมจนเป็นองค์ความรู้ได้ทำให้ผืนประกอบขึ้นเป็นวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งจนแทรกซึมอยู่ในอุดมการณ์ที่ผูกพันและเชื่อมโยงกับพืชชนิดนี้ อันสะท้อนให้เห็นจากตำนาน ความเชื่อต่าง ๆ ที่เล่าสืบต่อกันมาในสังคมชาวม้ง ภาพลักษณ์ผืนในมิติอันหลากหลายดังกล่าว สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้านดังนี้

5.1.1. ผืนในระบบเศรษฐกิจ ของชาวม้งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ผืนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ กับผืนในฐานะเป็นเงินแลกเปลี่ยนลูกสาวและงานศพ โดย

ลักษณะแรก ผืนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ แบบการทำไร่ย่ำยที่เพื่อการยังชีพบนพื้นฐานพืชหลัก 3 ชนิดคือ ข้าว ข้าวโพดและผืน สับเปลี่ยนหมุนเวียนเป็นวัฏจักรในระบบการผลิตบนภูเขามายาวนานหลายร้อยปีจนประกอบขึ้นเป็นวัฒนธรรมการผลิตผืน จากประเทศจีนเรื่อยมาจนชาวม้งอพยพเข้าสู่เขตอินโดจีนและลงหลักปักฐานบนผืนแผ่นดินไทย ผืนก็ยังดำรงภาพลักษณ์ในฐานะเป็นหนึ่งในพืชหลักของระบบการทำไร่ย่ำยที่เพื่อการยังชีพเรื่อยมา ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมได้สร้างวัฒนธรรมการผลิตบนหลักการจริยศาสตร์เพื่อการยังชีพที่สอดคล้องกับระบบนิเวศบนภูเขา สร้างระบบการจัดการแรงงาน ที่ดิน การจัดการทรัพยากรและความรู้ในการจัดการทรัพยากร การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในระบบไร่ย่ำยที่ตลอดจนพิธีกรรมความเชื่อในการจัดการทรัพยากรเพื่อการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารให้กับการดำรงชีวิตบนภูเขาดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 3

ชุมชนชาวม้งในอดีต เมื่อลูกชายเติบโตใหญ่และแต่งงานมีครอบครัว ลูกชายจะเริ่มต้นสร้างไร่ผืนด้วยการที่พ่อซึ่งสั่งสมประสบการณ์จากปู่ ทวดและบรรพบุรุษ เริ่มช่วยลูกชายออกค้นหาและคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกผืนบนยอดดอยสูง อากาศหนาวเย็น มีแสงแดดลงตลอดเช้าและบ่าย ดินสีดำเข้มข้น ความรู้เหล่านี้ คือหลักการใหญ่ๆ ในความรู้พื้นฐานของการปลูกผืนที่ลูกได้เรียนรู้ประสบการณ์และสืบทอดความรู้ดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ พื้นที่เหล่านี้จะถูกคัดสรรและแสดง “สิทธิในการใช้” (Usufruct) ของแต่ละครอบครัวเพื่อบอกกล่าวแก่ชุมชน

เมื่อลูกชายค้นพบพื้นที่ที่คิดว่าจะสร้างผืนไร่นา เขาต้องคิดคำนวณถึงแรงงานในครอบครัวใหม่ที่มีเพียงตัวเองและภรรยาเป็นแรงงานหลักว่า จะทำไร่นาที่สัมพันธ์กับไร่ข้าวเท่าไร หลังจากนั้น จะค่อย ๆ ตัดฟันต้นไม้อ้อ โดยการแลกเปลี่ยนแรงงานกับเครือญาติ ขณะที่ภรรยาจัดหาพันธุ์ผืนจากแม่และญาติ รอเวลาต้นไม้อ้อแห้งตายเพื่อเตรียมเผาไร่ แล้วจึงไปปลูกข้าวร่วมกันกับเครือญาติในหลังคาเรือนเดียวกัน

เมื่อลงข้าวเสร็จ รอเวลาข้าวโต ลูกชายและลูกสะใภ้เริ่มหว่านเมล็ดผืนรวมกับพืชผัก เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดเขียว หัวไชเท้า ผักกาดทุกชนิด ผักคะน้า ผักสลัด ผักชี หอม กระเทียม มันฝรั่ง มันเทศ มะเขือ มะเขือเครือ (เต้าเปาว์ หรือฟักแม้ว) ถั่วลิสงเตา ผักกวางตุ้ง รวมทั้งผักพื้นบ้านที่เป็นพันธุ์ดั้งเดิมอีกหลายชนิด รอจนผืนเติบโตเป็นต้นเล็ก ๆ จึงช่วยกันเก็บและแยกต้นผืนออกจากผัก จัดแนวเพื่อให้สะดวกต่อการเติบโตเป็นต้นผืนที่มีดอกงาม ง่ายต่อการกรีดน้ำยางออก ส่วนต้นผืนที่แคระแกร็นจะถูกดึงออกเพื่อใช้เป็นอาหารมือเย็นอันโอชะ ระหว่างรอคอยให้ต้นผืนเติบโตใหญ่ สามีอาจออกไปล่าสัตว์ในป่า ส่วนภรรยาเก็บหรือขายหญ้าในไร่ข้าวและไร่นา

สำหรับชาวม้งแล้ว การรอคอยให้ดอกผืนเติบโต ใช้นหมายถึงการเว้นว่างจากงาน หากแต่เป็นช่วงเวลาของไร่ข้าวที่จะต้องทำงานสลับสับเปลี่ยนกันไปทุกวันไม่ได้หยุด

" ในช่วงที่มีไร่นาเป็นช่วงที่ทำงานหนัก แต่ก็มีช่วงเวลานหยุดพัก คือระหว่างการรอข้าวและต้นผืนเติบโตใหญ่ แม้จะต้องเก็บขายหญ้า แต่ก็มีความสุข เพราะรอคอยผลผลิตที่รู้ว่า เป็นความอุดมสมบูรณ์ที่กำลังจะมาถึง" ชาวม้งผู้นั่งกล่าว

เมื่อดอกผืนเริ่มเบ่งบาน นั้นหมายถึง การเตรียมกรีดผืนที่กำลังจะมาถึงในอีกไม่นานนัก พวกเขาจะเร่งเกี่ยวข้าวและเก็บข้าวเข้ายุ้งฉาง จากนั้นจึงกลับมาที่ไร่นา เพื่อกรีดน้ำยางผืนดิบในเดือนกุมภาพันธ์ จึงจะถือว่าจบกิจกรรมในรอบปี

เมื่อลมแล้งเริ่มมาเยือน มันหมายถึงสัญญาณที่บ่งบอกถึงฤดูกาลใหม่ที่กำลังเดินทางมาถึงหมู่บ้านอีกครั้ง พวกเขาจะเตรียมออกหาผืนดินที่เหมาะสม หากที่ดินสำหรับการทำไร่ข้าวเริ่มเสื่อมสภาพ พวกเขาทั้งครัวเรือนจะออกไปหาพื้นที่ใหม่แล้ว "เอามือเอารัน" แลกเปลี่ยนแรงงานในการตัดฟันต้นไม้อ้อเพื่อเปลี่ยนผืนดินเป็นไร่ข้าวต่อไป ส่วนไร่นายังคงปลูกข้าวได้อีก 4 – 5 ปี จึงค่อยไปหาที่ใหม่

ไร่นาบนพื้นฐานระบบการทำไร่ย่ายที่ ระบบการเกษตรในการปลูกข้าว ข้าวโพดและผืน การสร้างระบบการจัดการทรัพยากร ระบบแรงงานและระบบการจัดการที่ดิน การจัดการพันธุ์พืชที่ต้องสร้างความหลากหลายของพืชผักในไร่จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนบ้าน ชุมชน ระบบต่างๆ เหล่านี้ต่างเป็นองค์ประกอบสำคัญในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพที่เกิดขึ้นเพื่อ

สร้างหลักประกันความมั่นคงของชีวิตบนภูเขาวัวจะมีอาหารพอเพียงสำหรับเลี้ยงครอบครัวและชุมชนได้ตลอดปี

ลักษณะที่สอง ผื่นในฐานะเงินเพื่อการแลกเปลี่ยนลูกสาวและงานศพ คำกล่าวของชาวม้งที่ว่า "ผื่นคือเงินเพื่อซื้อลูกสาวและงานศพ" มีความหมายอย่างตรงไปตรงมาในการบ่งบอกถึงการสะสมเงินเพื่อเป็นค่าสินสอดให้กับลูกชายของตนเองเพื่อสืบสกุล เชื้อสายและชาติพันธุ์ของตน นอกจากนี้ ชาวม้งยังสะสมเงินจากการขายผื่นเอาไว้เพื่อซื้อข้าว ควายและเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในงานศพของตนหรือคนในครอบครัว

ในชุมชนชาวม้งนั้น ไรผื่นไม่ได้มีความหมายเพียงท้องไร่ที่ทำกินของครอบครัว หากแต่ยังบ่งบอกถึงหยาดเหงื่อแรงงานที่พวกเขาได้ทุ่มเทแปรเปลี่ยนสภาพผื่นดินที่ว่างเปล่าเป็นทุ่งดอกไม้ ผื่นบานสะพรั่งเตรียมพร้อมรอการกรีดน้ำยางเป็นผื่นดิบเพื่อเปลี่ยนเป็นเงินในกาลข้างหน้า โดยพวกเขาจะนำผื่นไปแลกกับเงินเหรียญ ซึ่งส่วนหนึ่งสะสมไว้ใช้เป็นค่าสินสมรส และเก็บเอาไว้ในยามฉุกเฉิน สำหรับชาวม้งในอดีตแล้ว หากไม่มีผื่นก็หมายถึงการไม่มีเงิน เมื่อไม่มีเงินก็ไม่สามารถแต่งงานหรือประกอบพิธีกรรม เช่น งานศพ เพื่อแสดงฐานะทางสังคมได้

ดังนั้น ไรผื่นจึงถือเป็นไร่แห่งความภาคภูมิใจที่สามารถแปลงผื่นดินด้วยหยาดเหงื่อแรงงานไปเป็นผลผลิตที่ออกงาม และเป็นสัญลักษณ์แสดงความมั่งคั่งของชีวิตโดยผ่านระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าจากผื่นสู่เงิน เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนลูกสาวเพื่อสืบสกุล ถือเป็นการเตรียมตัวเพื่อพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งสำหรับคนตายและคนเป็นด้วย จะเห็นได้ว่า ไรผื่นซึ่งเป็นพืชการค้าบนภูเขาวัวที่ชาวม้งนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายนั้น ในด้านหนึ่งต่างเป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันจากการแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภค แต่อีกด้านหนึ่ง ผื่นคือเงินที่ถูกนำไปแปรเปลี่ยนเป็นสินสมรส และค่าใช้จ่ายในงานศพ ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายที่สำคัญที่สุดในช่วงชีวิตของชาวม้ง

5.1.2. ผื่นกับวิถีคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ผื่นในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงสถานภาพทางสังคม กับผื่นในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงน้ำใจและการให้เกียรติ โดย

ลักษณะแรก ผื่นในฐานะเป็นเครื่องแสดงสถานภาพทางสังคม นอกจากผื่นที่ชาวม้งปลูกเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงิน เงินแท่งสะสมเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เป็นค่าสินสมรสและใช้ในยามฉุกเฉินแล้ว ชาวม้งยังนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินเหรียญ (Silver) ซึ่งโดยประเพณีของชาวม้งจะนำเงินเหรียญเหล่านี้มาประดับเสื้อผ้าและสวมใส่อดทนในโอกาสพิเศษช่วงวันปีใหม่

ในช่วงปีใหม่นอกเหนือจากเป็นช่วงเวลาแห่งการพักผ่อนจากการทำงานหนักและช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลองแล้ว วันปีใหม่ยังเป็นช่วงเวลาที่ยกเล่าความเป็นไปในชีวิตของแต่ละคนในครอบครัวและชุมชนชาวม้งภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม ในงานประเพณีปีใหม่นี้ หนุ่มสาวชาวม้งจะจับตาซึ่งกันและกันในระหว่างการละเล่นโยนลูกช่วง¹ และต่างหมายปองหาคู่ครองของตนได้จากงานนี้ ในงานจะพบว่า หนุ่มสาวชาวม้งต่างสวมใส่อาภรณ์หลากหลายที่ประดับประดาด้วยเหรียญเงินสวยงามออกมาประชันกัน ยิ่งหนุ่มสาวประดับประดาเหรียญมากเท่าไร ยิ่งแสดงถึงความสำเร็จในชีวิตของพวกเขาที่ได้รับจากหยาดเหงื่อแรงงานในการทำงานหนักมาตลอดทั้งปี ความสำเร็จดังกล่าวนี้ถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของวงศ์ตระกูล เป็นการแสดงฐานะของหนุ่มสาวและครอบครัวอีกด้วย

การมีเหรียญเงินบนเสื้อผ้ามากมาย หมายถึง บุคคลนั้นมีความวิริยะ เป็นคนที่ขยันทำมาหากินและหาเงินได้จากการทำไร่ผืนเพื่อแลกเปลี่ยนผืนเป็นเงิน ซึ่งเป็นเครื่องหมายของความสำเร็จในชีวิต

ชาวม้งมีคำพูดที่ว่า “ไม่ควรอายที่ยากจน แต่ควรอายที่ไม่สู้กับความจน” จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจที่กฎเกณฑ์ทางสังคมของชาวม้งจะบอกว่า คนติดผืน ไม่ยอมทำงานเป็นคนที่ไม่น่านับถือ ไม่สมควรยกลูกสาวให้ คำพูดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อความขยันหมั่นเพียรผ่านการทำงานในไร่อย่างหนักหน่วงและการสร้างความสำเร็จในชีวิตจากการทำการเกษตรบนภูเขา การสร้างไร่ผืนของชาวม้ง จึงต้องสร้างขึ้นจากน้ำพักน้ำแรงของตัวเอง การมีไร่ผืนและได้ผลผลิตผืนจำนวนมากจนสามารถแลกเปลี่ยนเงินทองนำมาประดับประดาบนเสื้อผ้าอาภรณ์ของตน ได้กลายเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน เป็นความภาคภูมิใจและแสดงสถานภาพของตัวเอง ครอบครัวและวงศ์ตระกูล ให้เป็นที่นับหน้าถือตาในชุมชนและสังคมชาวม้ง

ลักษณะที่สอง ผืนในฐานะเครื่องแสดงน้ำใจและการให้เกียรติ ในการปลูกผืนแต่ละปีของชาวม้งบ้านแทนธรรม เมื่อกรีดดอกผืนจนได้น้ำยางผืนดิบมา พวกเขาจะต้องแบ่งผืนออกเป็น 3 ส่วนเสมอ คือ ส่วนแรกเป็นภาษีที่จ่ายให้กับรัฐ ส่วนที่สองเก็บเป็นยา ของต้อนรับแขก และจ่ายเป็นค่าตอบแทนอื่น ๆ ส่วนผืนที่เหลือจึงนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าเครื่องใช้ภายในครอบครัวตลอดทั้งปี และสะสมเป็นเงินสำหรับให้ลูกชายแต่งงานและจัดงานสำคัญ ๆ หรือใช้ในยามจำเป็น

¹ ประเพณีการโยนลูกช่วง คือ ประเพณีการละเล่นโยนลูกบอลของชาวม้งในงานปีใหม่ประจำปี การโยนลูกบอลมักกระทำกันในกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อแสดงความพึงพอใจระหว่างกัน

ในอดีต ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมถือว่า ผืนเป็นสิ่งของที่ใช้ต้อนรับแขกเมื่อมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนต่างถิ่นแดนไกลเดินทางมาเยี่ยมเยือน เมื่อญาติพี่น้องเดินทางมา ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะเตรียมสุรา อาหาร และผืน เอาไว้คอยต้อนรับ โดยผู้หญิงเตรียมข้าวปลาอาหาร เมื่อเสร็จจากการกินข้าว ผู้หญิงจะจุดตะเกียงไว้คอยทำยังบริเวณลานรับแขก แล้วนำผืนดิบมาวางให้แขกหรือผู้เยี่ยมเยือนได้ป้อนผืนดิบเป็นก้อนกลม ใส่ลงในบ้องก่อนจุดไฟสูบลิ้มลองรสชาติระหว่างการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน

จะเห็นได้ว่า การสูบผืนสำหรับชาวม้ง หมายถึง การเข้าสังคมและการยอมรับเกียรติและน้ำใจจากเจ้าของเรือน การปฏิเสศผืนถือเป็นการปฏิเสธการให้เกียรติและน้ำใจของพวกเขาด้วย ลักษณะเช่นนี้เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในระหว่างชาวม้งภายในชุมชนเดียวกันและต่างชุมชนออกไปเพื่อสานสัมพันธ์ไมตรีและแสดงความเป็นมิตรต่อกัน

5.1.3. ผืนกับวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาล

ในวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาลด้วยผืนตามวัฒนธรรมของชาวม้งสามารถสะท้อนให้เห็นได้จาก 2 ลักษณะ คือ วิธีการใช้ผืนเป็นยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และ ความหมายของคำว่าผืนและความเชื่อเรื่องการรักษาพยาบาล โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะแรก วิธีการใช้ผืนเป็นยา ตั้งแต่อดีตกาลนานมา ชาวม้งได้ใช้ผืนเป็นตัวยาหลักในการรักษาพยาบาลโรคภัยไข้เจ็บตามความรู้พื้นบ้านที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยแบ่งการใช้ผืนออกเป็น 2 รูปแบบคือ รูปแบบแรก ใช้เป็น ยาสามัญประจำบ้าน ชาวม้งใช้ผืนเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยหลากหลายรูปแบบและอาการ โดยแบ่งวิธีใช้ออกเป็น

- การสูบจากบ้องแล้วพ่นไปตามบริเวณที่ปวดตามร่างกาย วิธีดังกล่าวใช้รักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ อาการเมื่อยหลังเมื่อยเอวจากการทำงานหนัก หรือปวดหัว เป็นไข้ ปวดท้อง การสูบนี้ถือเป็นวิธีการรักษาหลัก ๆ ที่ชาวม้งใช้อยู่บ่อยครั้ง โดยป้อนเนื้อผืนดิบเป็นก้อนกลมแล้วเผาเนื้อผืนกับตะเกียงที่จุดขึ้นและลงบนปากบ้อง จากนั้นสูบเอาควันเข้าแล้วพ่นออกไปยังบริเวณที่ปวด

- การใช้เนื้อผืนสุก โดยส่วนใหญ่จะใช้กับอาการปวดฟัน ท้องร่วงรุนแรง หรือถ่ายเป็นมูกเลือด ปวดท้อง เป็นบิด โดยการนำผืนดิบไปเผาไฟจนสุกแล้วแต่ละลงบริเวณที่ปวดฟัน ส่วนอาการท้องร่วงและอุจจาระเป็นมูกเลือดจะใช้วิธีการสูบก่อน จากนั้น หากอาการยังไม่ทุเลา จะใช้ผืนสุกช่วย โดยนำน้ำมันมาทาผิวแล้วนำเม็ดผืนสุกใส่ไว้ในช่องอุจจาระ ต่อมาผืนและอุจจาระจะถ่ายออกมาพร้อมกัน ส่วนวิธีการรักษาอาการปวดท้องเป็นบิด ถ่ายไม่หยุดหรืออาหารเป็นพิษ ชาวม้งจะใช้ผืนดิบไปต้มในน้ำเคี่ยวให้เนื้อผืนสุกแล้วดื่มน้ำต้มจากผืนสัก 2 - 3 ครั้ง จะบรรเทาอาการได้เป็นอย่างดี

รูปแบบที่สอง ใช้เป็น ตัวยาลึกของหมอยาพื้นบ้าน โดยใช้เป็น 2 ขนาน คือ ขนานแรก ใช้เป็นตัวยาที่ใช้ผสมผสานวิธีการรักษา เพื่อรักษาแผลสด กระตุกหัก และแผลขนาดใหญ่ เช่น แผลจากปืน โดยใช้วิธีการสูบฝืนเพื่อบรรเทาอาการปวด แล้วเป่าควันฝืนไปที่แผลก่อนที่จะล้างด้วยน้ำสะอาดอีกครั้ง เพื่อเป็นการล้างแผล จากนั้นนำขี้ฝืนผสมเหล้าให้เหนียวแล้วห่อผ้า นำผ้าบางๆ วางโปะลงไปที่แผลก่อนแล้วจึงนำฝืนผสมเหล้าโปะไว้ที่แผล ทำอย่างนี้ทุกวัน ประมาณ 3 - 5 วัน แผลจะทุเลาลง แต่หากยังไม่หายดี หมอยาจะนำตัวยาสุมไพร เป็นเปลือกของพืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง ที่ภาษาม้งเรียกว่า *ฉางกร่าง* ผสมเหล้าห่อผ้าโปะไว้ที่แผลวันละ 3 ครั้ง จะหายภายใน 2-3 วัน ต่อมา วิธีการดังกล่าว ห้ามนำห่อผ้าที่ผสมยาแล้วไปโดนไฟ เพราะความร้อนจะทำให้เส้นเลือดหดตัวและมีผลต่อการสมานแผลให้หายขาด ส่วนขนานที่สอง ใช้ฝืนเป็นยาล้างแผลให้สะอาด โดยการเป่าควันฝืนลงไปที่แผลก่อนแล้วล้างด้วยน้ำสะอาด ถือเป็นยาล้างแผลชนิดหนึ่ง

ในอดีต เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยและต้องการให้หมอยาผสมสูตรยารักษา ชาวบ้านจะนำฝืนดิบมาให้หมอยานำไปเข้ายาตามสูตร เมื่อรักษาจนหายดีแล้วจึงค่อยคิดค่ารักษาพยาบาล เช่น อาการตกต้นไม้จนสลบไป หมอยาคิดค่ารักษาพยาบาลสูงสุดไม่เกินเงิน 1 แท่ง เป็นต้น

ลักษณะที่สอง ความหมายของคำว่าฝืนและความเชื่อเรื่องการรักษาพยาบาล นอกจากการใช้ฝืนในการรักษาพยาบาลตามความรู้พื้นบ้านของชาวม้งมายาวนานในอดีตแล้ว หากกลับไปพิจารณารายละเอียดของรากศัพท์ ความหมายและความเชื่อจากคำว่า ฝืน หรือ “แย่ง” ในภาษาม้ง จะพบนัยสำคัญของฝืนที่สะท้อนวิธีคิดเรื่องการรักษาพยาบาลพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี

โดยคำว่า “แย่ง” ที่แปลว่าฝืนไม่ใช่ภาษาดั้งเดิมของม้ง แต่มาจากการเรียกตามชาวจีน ในอดีตว่า แย่ง (Ying) หรือ Ying-Tsu - Su ซึ่งชาวจีนเรียกตามคำบันทึกในตำรายาฝืนที่จักรพรรดิ จินสั่งมาจากพ่อค้าชาวอาหรับอีกทอดหนึ่ง (Booth, 1996) ในเวลาต่อมา ความหมายเกี่ยวกับ “แย่ง” เริ่มเปลี่ยนเป็น Ya-Ying หมายถึงบุหรี่ปากตะวันตกภายหลังที่ชาวโปรตุเกสคิดค้นวิธีการสูบได้โดยบังเอิญ (Booth, 1996)

คำว่า “แย่ง” ในสังคมม้งมีความหมายอันหลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ดังเช่น การใช้คำว่า “แย่ง” ในการรักษาพยาบาลของหมอผี² โดย

² หมอผีคือผู้ประกอบพิธีกรรมตามระบบความคิดความเชื่อของชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านและเป็นผู้ที่รู้จักประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี จึงหมอผีอาจแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ 1. หมอผีที่สืบทอดจากสายตระกูล กับ 2. หมอผีที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติมจากผู้รู้ภายในชุมชน

ก่อนที่หมอผีจะประกอบพิธี “อวนเน้ง”³ หมอผีจะต้องประกอบพิธี “เห่าแย้ง-เห่าซั่ว” ก่อน โดยเตรียมจอกน้ำขนาดเล็ก 3 แก้วใส่น้ำแล้วจัดรูปดำเนินพิธีกรรม

คำว่า “เห่าแย้ง เห่าซั่ว” ในพิธีนี้ หมอผีและชาวม้งได้อธิบายความหมายอันหลากหลาย ในพิธีอวนเน้งว่า “เห่าแย้ง เห่าซั่ว” อาจหมายถึง “การตีมีด - ตีมียา” (“แย้ง” แปลว่า มีด และ “ซั่ว” แปลว่า ยา) และ / หรือ “ตีมีควัน - ตีมีชา” (“แย้ง” แปลว่า ควัน และ “ซั่ว” แปลว่า ชา)

ชาวม้งบ้านแทนธรรมต่างเรียกลักษณะของควันรูป หรือควันเทียนว่า “แย้ง” คำๆ นี้รวมไปถึงควันจากมีดที่ใช้ในการรักษาพยาบาลของหมอด้วย ความหมายของ “แย้ง” ที่แปลว่า ควัน จากมีดเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้านตามวิถีคิดของชาวม้ง โดยจะพบว่า ในหมู่บ้าน หมอยามักนำควันจากมีดไปพันตามบริเวณที่เกิดเจ็บปวดให้กับผู้ป่วย หรือการสับมีดบรรเทาความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นของผู้เจ็บไข้ได้ป่วยต่างเรียกวิธีการรักษานี้ว่ามาจาก “แย้ง” ด้วยกันทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวม้งมักตั้งชื่อเด็ก ๆ ที่เจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและรักษาไม่หายว่า “แย้ง” เสมอเพื่อเป็นการแก้เคล็ดให้เด็ก ๆ หายจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยผู้หญิงจะถูกตั้งชื่อว่า “ก๊ายแย้ง” ส่วนผู้ชายถูกตั้งชื่อว่า “เล้าแย้ง” (ในภาษาม้ง “ก๊าย” เป็นคำนำหน้าเพื่อเรียกผู้หญิงชาวม้ง ส่วน “เล้า” เป็นคำนำหน้าเรียกผู้ชายชาวม้ง)

วิถีปฏิบัติที่ผ่านมานั้น เมื่อพบว่า มีเด็กชาวม้งคนใดเจ็บป่วยไม่สบาย พ่อแม่มักจะแก้เคล็ดอาการเจ็บป่วยของเด็กๆ ด้วยการตั้งชื่อลูกว่า ก๊ายแย้ง หรือ เล้าแย้ง เสมอ ด้วยความเชื่อที่ว่า เมื่อเด็กอยู่ในความดูแลของผีหมอหรือ “ก๊ายแย้งละมู”⁴ แล้ว เด็กก็จะหายจากอาการป่วย ความหมายดังกล่าวในสังคมม้งปัจจุบันยังคงถูกรักษาไว้ด้วยความเชื่อเดิมที่ว่า จะต้องตั้งชื่อลูกหลานที่เจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุว่าก๊ายแย้งหรือเล้าแย้งเสมอ

ดังเหตุการณ์ที่ชาวบ้านเล่าว่า “ในคำคืนหนึ่ง วันที่เฮากับเมียและละอ่อนน้อยนอนคางที่ห่างไร่ ไกลห่างออกจากบ้านไป ละอ่อนน้อยเกิดร้องให้ขึ้นมาโดยไม่รู้ว่าเป็นอะไร แม่มันก็ปลอบอยู่นาน แต่ละอ่อนไม่ยอมหยุดร้อง ละอ่อนน้อยร้องให้อยู่นานเกือบครึ่งคืน เฮาจึงขอให้ “ก๊ายแย้งละ

³ “อวนเน้ง” เป็นพิธีกรรมหลักในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่สังคมม้งมีความเชื่อในเรื่องโลกแห่งวิญญาณ การประกอบพิธีนั้นหมอผีจะทำพิธี “ชีม้าทรง” เพื่อเดินทางไกลไปยังโลกแห่งวิญญาณทำการเจรจาต่อรองและเรียกขวัญหรือติดตามคนเจ็บไข้ให้กลับออกมา ในพิธีกรรมดังกล่าวหมอผีต้องกล่าวเชิญให้ “ซินยี่” ซึ่งเป็นผีมีลักษณะตำแหน่งใหญ่ที่สุดในระบบความคิดความเชื่อของชาวม้ง เป็นผู้นำทางและคอยช่วยเหลือชาวม้งให้หายเป็นปกติ

⁴ “ก๊ายแย้งละมู” คือชื่อของผีหมอในระบบความคิดความเชื่อของชาวม้ง เรื่องเล่ามีอยู่ว่า ก๊ายแย้งละมูเป็นหมอชาวยุโรปที่ทรงรักกับการรักษา คุโณปถายาวนาน พวกเขาทั้งสองคนได้ใช้ชีวิตของตนอุทิศให้กับการรักษาพยาบาลชาวม้งที่เจ็บป่วยจนหายเป็นปกติ หมอยาก๊ายแย้งและภรรยาช่วยเหลือชาวบ้านจนกระทั่งก่อนเสียชีวิตยังได้สัญญากับชาวบ้านเอาไว้ว่า แม้ตายไปแล้วก็จะเป็นผีกลับมารักษาพยาบาลคนเจ็บไข้ได้ป่วยอีก เพียงแต่ให้ชาวบ้านทำพิธีเรียกเมื่อเวลาเกิดเจ็บป่วยขึ้น

มุ" มาช่วย กับอกกับ "ก้าแย่งละมุ" ว่า ลูกไม่สบาย ร้องไห้ไม่หยุด ขอให้ช่วยมาดูแล ถ้าเจ็บไข้ก็ขอให้หายเจ็บ ถ้ามีมารังแกก็ขอให้หนีไป ไม่นานนัก ละอ่อนก็เริ่มหยุดร้องไห้ พอเช้า เขาก็เอาไก่ไปให้ผี "ก้าแย่งละมุ" ขอขอบคุณที่ช่วยลูกเขา แล้วก็เปลี่ยนชื่อละอ่อนเป็นเล่าแย่ง"

ความเชื่อเกี่ยวกับผีก้าแย่งละมุดังกล่าวดำรงอยู่บนรากฐานความเชื่อดั้งเดิมภายในชุมชน เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับก้าแย่งละมุสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมีทั้งชาวบ้าน หมอยาและหมอผีที่ต่างนับถือผี "ก้าแย่งละมุ" อยู่จำนวนหนึ่ง "เล่าป้ง" เป็นหมอผีที่นับถือ "ผีก้าแย่งละมุ" ด้วย เมื่อชาวบ้านพาเด็กๆ ที่ไม่สบายโดยไม่ทราบสาเหตุมาขอให้รักษา เล่าป้งจะตั้งโต๊ะกลางบ้านนำเด็กน้อยวางตรงกลาง จุดธูปที่หิ้งบูชาผีก้าแย่งละมุ จากนั้น เล่าป้งจะนำหม่องตีวนไปรอบ ๆ โต๊ะกลางบ้านอ้อนวอนต่อผีก้าแย่งละมุให้มาดูแลรักษาเด็กที่กำลังเจ็บป่วยโดยบอกกับผีก้าแย่งละมุว่า

"เด็กบนโต๊ะคนนี้ที่ไม่สบาย ขอให้ก้าแย่งละมุลงมาช่วยดูว่า เขาเป็นอะไร ถ้าหากเจ็บไข้ก็ขอให้หายเจ็บไข้ ถ้าหากมีมารังแกก็ขอให้หนีออกไป"

เมื่อรักษาได้หายปกติ พ่อแม่ของเด็กคนนั้นต้องนำเหล้า ไก่คู่ ธูป กระดาษ มาให้หมอผีเล่าป้งเช่นสรวงเพื่อเป็นการตอบแทนคุณแก่ผีก้าแย่งละมุที่รักษาลูกของเขาให้หายเป็นปกติ

จะเห็นได้ว่า "แย่ง" หรือผีของชาวม้งมีนัยสำคัญในวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาลพื้นบ้านของชาวม้งมายาวนานตั้งแต่อดีตกาล โดยสะท้อนให้เห็นจากการทำความรู้จักและเข้าใจในคุณสมบัติพิเศษของพืชชนิดนี้ จากนั้นจึงแลกเปลี่ยนดัดแปลงและสังสมประสมการันความรู้จนออกมาเป็นวิธีการรักษาพยาบาลพื้นบ้านที่มีความหลากหลาย นัยสำคัญของคำว่า "แย่ง" ยังดำรงความหมายที่เกี่ยวข้องกับยาและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บจนความหมายเหล่านี้ได้แทรกซึมเข้าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านในปัจจุบัน อาทิ การตั้งชื่อลูกเพื่อแก้เคล็ดให้หายจากอาการเจ็บป่วย การประกอบพิธีกรรมเรียกผีก้าแย่งละมุทำให้เห็นว่า ชาวม้งได้ให้คุณค่าต่อผีและมีวิถีคิดต่อผีในมิติของการรักษาพยาบาลพื้นบ้านตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

5.1.4 ผีในอุดมการณ์ของชาวม้ง

ในสังคมชาวม้งบ้านแทนธรรมมีตำนานความเชื่อเรื่องผี "ก้อก้าแย่ง"⁵ หรือผีนางสาวผี ซึ่งเป็นสาวผู้อาภัพในความรักที่ถูกเล่าขานสืบทอดกันมาภายในชุมชนว่า

⁵ ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ลีซู อาข่า มูเซอ ที่มีวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับผีนางสาวผีมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ "ผีนางสาวผี" เช่นกัน อย่างไรก็ตาม แต่ละกลุ่มอาจดัดแปลงเรื่องเล่า โดยเพิ่มเติมเรื่องหรือตัดทอนเนื้อหาไปตามนัยของแต่ละกลุ่ม

“มีหญิงสาวชาวม้งคนหนึ่งชื่อ ก้อก้าแย่ง เกิดมาหน้าตาอาภัพ ไม่สวยงาม ไม่มีหนุ่ม ๆ มาหลงรัก จึงเป็นโสด ไม่ได้แต่งงาน จนถึงวัยสังขารร่วงโรย ก็ยังไม่มีชายใดมาหลงรัก เธอจึงเศร้าเสียใจจนตาย ญาติพี่น้องของเธอจึงนำศพไปฝังไว้ยังป่าช้า จนกระทั่งระยะเวลาหนึ่ง เมื่อญาติกลับไปหลุมฝังศพอีกครั้ง กลับพบว่า มีดอกไม้ชนิดหนึ่งที่พวกเขาไม่เคยเห็นมาก่อนเติบโตออกมาขึ้น 2 จุดบนปทุมกันของหลุมศพนางสาวก้อก้าแย่ง จากดอกบานจนกลีบดอกร่วงโรย พวกเขาได้เห็นฝักข้างใน จึงลองกรีดฝักออกดู พบว่า มียางสีขาวเหนียวไหลออกมาเหมือนน้ำมัน จึงเอามือแตะชิมดู กลับมีรสขมมากไม่สามารถกินได้ จึงปล่อยทิ้งไว้ วันรุ่งขึ้นพวกเขากลับไปดูอีกครั้ง พบว่า ยางจับตัวเป็นก้อนแข็งสีดำ จึงทดลองนำไปสูบบุ ก็ชอบ เพราะหายปวดเมื่อยตามเนื้อตัว รู้สึกสบาย ต่อมาชาวบ้านกลับไปดูที่ฝักอีกครั้ง คราวนี้ พวกเขาผ่าออกดู ก็เห็นเมล็ดอยู่ข้างในมากมาย มหาศาล จึงเก็บมาตากแห้ง แล้วลองหว่านลงดินของแต่ละคน ก็พบว่า มีดอกไม้งดงามเกิดขึ้นมากมาย จึงปลูกและใช้ประโยชน์มาตั้งแต่บัดนั้น”

ตำนานฝักก้อก้าแย่งได้รับการเล่าสืบต่อกันมายาวนานจนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกก่อนที่ชาวบ้านลงมือหว่านฝิ่น พวกเขาจะต้องทำพิธีเซ่นไหว้ฝักก้อก้าแย่งในไร่ฝิ่นอย่างสม่ำเสมอ เมื่อต้นฝิ่นอายุได้ประมาณ 2 เดือน ชาวม้งจะทำพิธี “เป้าเหย่ง” (บนบาน) โดยการจุดธูปเพื่อขอให้ฝักก้อก้าแย่งช่วยดูแลรักษาต้นฝิ่นให้เจริญเติบโตงอกงาม มีดอกสีสวยสดและน้ำยางไหลออกมามาก ๆ จนกระทั่งฝิ่นแตกดอกงอกงามและถูกกรีดเพื่อนำน้ำยางออกมาจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวม้งต้องทำพิธี “ฝี่เหย่ง” (แก้บน) แก่ฝักก้อก้าแย่ง ด้วยการเลี้ยง ไก่ หรือหมู ธูป กระดาษสา เพื่อตอบแทนคุณแก่ฝักก้อก้าแย่งที่ให้ผลผลิตฝิ่นงอกงามในปีนั้น

นอกจากนี้ ในอดีตกาล ฝักก้อก้าแย่ง จะต้องได้รับการแสดงความเคารพและตอบแทนคุณผู้เฒ่าหรือผู้สูบฝิ่นภายในบ้านด้วย โดยก่อนที่คนเฒ่าคนแก่จะสูบฝิ่นที่บ้านนั้น พวกเขาจะจุดตะเกียงขึ้น นำฝิ่นใส่บ้องจำนวน 3 บ้องเพื่อเซ่นไหว้ฝักก้อก้าแย่งก่อนที่ตนเองจะสูบต่อไป การไหว้ฝักก้อก้าแย่งหรือฝิ่นนางสาวฝิ่นนี้ก็เพื่อรำลึกถึงบุญคุณที่ได้ให้ฝิ่นมารักษาจนหายจากอาการเจ็บ

ตำนานความเชื่อเป็นรูปแบบการจัดความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันบนความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่เคารพของคนในสังคมนั้น ๆ (ยศ, 2542) ฝักก้อก้าแย่งอาจจะดูเป็น “นิทานก่อนนอน” มากกว่าจะยึดถือเป็นเรื่องจริง แต่สำหรับชาวม้งในอดีต ฝักก้อก้าแย่ง คือ นัยสำคัญของชาวม้งที่ได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจกับธรรมชาติและความไม่มั่นคงแน่นอนในระบบการผลิตบนภูเขา การบนบานต่อฝักก้อก้าแย่งของชาวม้งยังเป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกและความต้องการต่อรองกับธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ภัยพิบัติต่างๆ ที่ไม่อาจคาดเดาได้เพื่อขจัดความกลัวและความขัดแย้งทั้งภายในตัวเองและภายนอกที่อาจเกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชน นัยต่างๆ เหล่านี้ได้ก่อรูปจนเป็นอุดมการณ์ของชาวม้งกับวัฒนธรรม

กรรมการผลิตฝิ่นบนความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สะท้อนออกมาผ่านตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีก้อก้าแย่ง

5.2 ภาพลักษณะฝิ่นในมุมมองวาทกรรมครอบงำ

ภาพลักษณะฝิ่นในมุมมองของรัฐและกลุ่มวาทกรรมครอบงำนี้ สามารถจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบในแต่ละช่วงเวลา คือ ฝิ่นในฐานะสินค้าทำกำไรของรัฐ , ฝิ่นในภาพอันคลุมเครือระหว่างธุรกิจการเมืองกับการสร้างภาพยาเสพติด และฝิ่นในภาพลักษณะชาวม้งกับยาเสพติด ความมั่นคงและปัญหาสิ่งแวดล้อม

5.2.1 ฝิ่น - สินค้าทำกำไรของรัฐ

ในอดีตกาลนานมา นโยบายของรัฐเกี่ยวกับฝิ่นเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ในบางยุคบางสมัย รัฐมองเห็นว่าฝิ่นเป็นสิ่งมอมเมาประชาชนจนออกกฎหมายห้ามการเสพฝิ่น ดังเช่น การออกกฎหมายลักษณะโจรแก่ผู้เสพฝิ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-3 ได้ออกกฎหมายห้ามการเสพฝิ่นและทำการปราบปรามผู้ขายฝิ่นทั่วเมือง ขณะที่ในยุคต่อมารัฐบาลกลับมองฝิ่นในอีกด้าน โดยให้ฝิ่นเป็นแหล่งทำรายได้ หาเงินเข้าสู่ท้องพระคลังให้กับรัฐ

นโยบายของรัฐบาลที่เริ่มต้นมองเห็นฝิ่นเป็นสินค้าทำกำไรเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เหตุผลหลักที่ฝิ่นถูกเปลี่ยนความเข้าใจจาก "ยามอมเมา" ไปเป็นสินค้าทำกำไรของรัฐ เป็นเพราะประเทศสยามขณะนั้นตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกบีบคั้นจากการเมืองระหว่างประเทศ พระองค์จึงทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการค้า รวมไปถึงการค้าฝิ่นด้วย โดยในช่วงแรกรัฐบาลกำหนดนโยบายยอมให้คนจีนเสพและขายฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมาย พร้อมกับยินยอมต่ออังกฤษให้ได้ผลประโยชน์จากการยกเลิกภาษีนำเข้าเหลือเพียงร้อยละ 3 และยกเลิกการผูกขาดการค้าหลวงโดยพ่อค้าชาวจีน ทำให้รายได้ของรัฐบาลขณะนั้นลดลง รัฐบาลจึงต้องหารายได้ชดเชยด้วยการขยายสัมปทานการค้าฝิ่นและเปิดโรงฝิ่นแก่พ่อค้าชาวจีนทดแทน ส่วนรัฐเก็บรายได้จากค่าสัมปทานเหล่านั้น

ระบบการค้าฝิ่นในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ ระบบการค้าที่มีรัฐบาลกลางเป็นพ่อค้าฝิ่นโดยตรง โดยรัฐบาลมองฝิ่นเป็นสินค้าทำรายได้สร้างผลกำไรมหาศาลเข้าสู่ท้องพระคลัง รัฐบาลในช่วงเวลานี้ทำหน้าที่ไม่แตกต่างไปจากเจ้าของหรือผู้คุมฝิ่น ในฐานะที่เป็นผู้ลั่นนำเข้าฝิ่นจากต่างประเทศและเป็นผู้ขายฝิ่นเองในเขตเมืองหลวง ส่วนพื้นที่รอบนอกรัฐบาลมอบหมายให้ตัวแทนผู้ครองแคว้น พ่อค้าชาวจีนหรือพ่อค้าพื้นเมืองที่ได้รับใบอนุญาตจากรัฐบาลกลางเป็นผู้ค้าฝิ่น โดยจะต้องรับซื้อฝิ่นจากรัฐบาลไปขายยังผู้บริโภคอีกทอดหนึ่ง

แม้ว่าภาพฝันของซีกโลกตะวันตกจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นภาพลักษณ์และนิยามความหมายของยาเสพติด โดยเริ่มต้นจากการที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษมองว่าฝิ่นเป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตมนุษย์จนก่อตั้งคณะกรรมการฝิ่นระหว่างประเทศขึ้นมาเพื่อเรียกร้องให้ประเทศต่างๆ ยกเลิกนโยบายยาเสพติดและขายฝิ่นภายในประเทศ แต่การกดดันจากประเทศตะวันตกให้เลิกกิจการการค้าฝิ่นไม่มีผลในทางปฏิบัติกับประเทศไทย แม้รัฐบาลส่วนกลางจะได้รับผลกระทบจากแรงกดดันจากต่างชาติประกอบกับประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นผู้ผลิตฝิ่นรายใหญ่ในช่วงเวลานั้นลดการส่งออกฝิ่นทำให้ราคาฝิ่นที่นำเข้าถีบตัวสูงขึ้นก็ตาม แต่ด้วยเหตุผลที่รัฐบาลสยามในสมัยนั้น (รัชกาลที่ 6) ให้ความสำคัญกับฐานะทางการเงินการคลังที่กำลังตกต่ำลง รัฐบาลไทยจึงเพิกเฉยต่อแรงกดดันจากตะวันตกและภาพลักษณ์ยาเสพติดโดยยังคงค้าฝิ่นเพื่อแสวงหารายได้เข้าประเทศต่อไป

ในเวลาต่อมา เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2484 (ค.ศ.1941) ส่งผลให้เส้นทางการลำเลียงฝิ่นจากทะเลถูกตัดขาด แต่ระบบการค้าฝิ่นยังคงเดินหน้าต่อไปได้ เพราะมีการค้นพบแหล่งปลูกฝิ่นแห่งใหม่บนภูเขาบริเวณรอยต่อในเขตประเทศพม่า กองทัพไทยที่เข้าไปช่วยรบในบริเวณรัฐฉานและเขตเชียงตุงได้สร้างเครือข่ายการค้าฝิ่นอย่างลับๆ กับพรรคก๊กมินตั๋งทำการลำเลียงฝิ่นจากแหล่งปลูกฝิ่นแห่งใหม่เข้ามาทดแทนและเก็บส่วยจากผู้ปลูกฝิ่นในบริเวณนั้นเพื่อนำเงินมาซื้ออาวุธ และสร้างความมั่นคง ตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละกลุ่ม

แต่การค้นพบแหล่งปลูกฝิ่นแห่งใหม่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดฝิ่นภายในประเทศไทย รัฐบาลในยุคจอมพลป. พิบูลสงครามแก้ไขปัญหาคาชาดแคลนฝิ่นด้วยการเปิดพื้นที่ภาคเหนือของประเทศให้กลุ่มชาติพันธุ์บนภูเขาซึ่งเคยปลูกฝิ่นตามระบบการผลิตเพื่อยังชีพได้ขยายพื้นที่การปลูกฝิ่นกันอย่างเสรี

นโยบายของรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงครามที่กำหนดออกมาในปีพ.ศ. 2490 (ค.ศ. 1947) นี้ถือเป็นนโยบายของรัฐบาลไทยชุดแรกที่เปลี่ยนจากการนำเข้าฝิ่นจากต่างประเทศไปสู่การผลิตเองในประเทศ ในช่วง 10 ปี(พ.ศ.2490-2500) ของนโยบายสนับสนุนการปลูกฝิ่นทางภาคเหนือของประเทศได้ทำให้พื้นที่การเพาะปลูกฝิ่นที่เคยอยู่ในระบบการผลิตเพื่อการยังชีพขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง กลุ่มชาติพันธุ์เผ่าต่าง ๆ จากพม่าตอนเหนือ และจากลาว ที่กำลังเผชิญหน้ากับภัยสงครามและความยากลำบากในบริเวณนั้นได้ค่อย ๆ เคลื่อนถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ตามสันเขาในเขตภาคเหนือของไทยมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อนโยบายการขยายพื้นที่การปลูกฝิ่นของรัฐบาลไปพร้อมๆ กับขบวนการค้าฝิ่นในสามเหลี่ยมทองคำที่กำลังเติบโตขึ้นแทนเขตจินตอนได้จากการสนับสนุนของหน่วยสืบราชการลับฝรั่งเศส สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา กองทัพ

พรรคก๊กมินตั๋งและกลุ่มผู้ใช้อำนาจในทางมิชอบในรัฐบาลไทยที่ต่างพึ่งพิงการค้าฝิ่นเพื่อนำเงินมาซื้ออาวุธ ทำสงคราม สร้างความมั่นคงและความมั่งคั่ง ตอบสนองต่อผลประโยชน์ทางการเงิน อำนาจและอุดมการณ์ทางการเมือง

ดังนั้น ภาพลักษณะฝิ่นในมุมมองของรัฐตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปจนถึงการกำหนดนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในปีพ.ศ. 2500 ได้ฉายชัดให้เห็นถึงมุมมองและทัศนคติของรัฐต่อฝิ่นอย่างชัดเจน ฝิ่นสำหรับรัฐบาลในช่วงนี้ไม่มีมิติอื่นใดนอกเหนือจากการเป็น "สินค้า" ที่ทำเงินและสร้างกำไรให้จนรัฐบาลบางยุคสามารถใช้ฝิ่นแก้ไขปัญหาคาชาดดุลการค้าและปัญหาฐานะการเงินการคลังของประเทศได้ ขณะที่ในบางยุครัฐบาลนำฝิ่นมาเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์และสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้กับตนเอง

5.2.2 ฝิ่นในภาพคลุมเครือระหว่างธุรกิจการเมืองกับการสร้างภาพยาเสพติด

ภาพลักษณะฝิ่นที่กลายเป็นยาเสพติดในตะวันตกนั้น เริ่มเกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 เมื่อชาวอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเชื่อว่า ฝิ่นเป็นสิ่งอันตรายและกลายเป็นพิษภัยที่ทำอันตรายร่างกายและจิตใจมนุษย์

เหตุผลที่ชาวตะวันตกเปลี่ยนความคิดและทัศนคติเกี่ยวกับฝิ่นไปเป็นยาเสพติด ด้วยเพราะสถานการณ์ในซีกโลกตะวันตกมีผู้คนติดฝิ่นกันจำนวนมากและการได้รับอิทธิพลทางทฤษฎีใหม่ๆ ในช่วงศตวรรษที่ 19 ชาวตะวันตกเริ่มมองโรคภัยไข้เจ็บว่าเกิดขึ้นจากการเจ็บป่วยทางจิตใจและอารมณ์พอๆ กับปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย การใช้ฝิ่นของมนุษย์จึงเริ่มถูกมองเห็นในสังคมทั่วไปว่าเกิดขึ้นจากปัญหาด้านจิตใจ เช่น ความผิดหวัง ความเศร้า หรือความทุกข์ และมีผลทำร้ายร่างกายมนุษย์ ทำให้สังคมไม่สงบสุขตามมาในภายหลัง (Renard, 1993 : 78 -79)

วิธีคิดบนพื้นฐานทฤษฎีใหม่ๆ นี้ได้ทำให้เกิดการผลิตองค์ความรู้เฉพาะด้านขึ้นมาควบคุมดูแล มีสถาบันที่ชัดเจนในการดำเนินการ ชาวตะวันตกได้พัฒนาความรู้ทางการแพทย์ขึ้นมาเพื่อควบคุมดูแลผู้ป่วยทางจิตที่ใช้ฝิ่นดับอารมณ์เศร้า ผิดหวัง ซึ่งต่างถูกเรียกว่า เป็นปัญหาทางจิตทั้งสิ้น ผู้ป่วยเหล่านี้ได้รับการดูแลรักษาตามหลักการความรู้ทางการแพทย์ เริ่มมีแพทย์เฉพาะด้านที่สามารถระบุโรคได้ การสร้างกฎเกณฑ์ การเก็บจำนวนสถิติ และการค้นหาวิธีการรักษาที่ชัดเจน กำหนดสิ่งที่ปกติและสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายมนุษย์

พร้อมๆ กับการสร้างองค์ความรู้ทางการแพทย์ของชาวตะวันตก ฝิ่นได้เริ่มกลายเป็นสิ่งผิดปกติในสังคมทั่วไปและเริ่มกลายเป็นสิ่งผิดศีลธรรม เพราะฝิ่นได้ทำร้ายมนุษย์และส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ด้วยวิธีคิดเช่นนี้จึงเป็นเหตุผลให้ชาวตะวันตกบีบบังคับให้รัฐบาลกำหนดฝิ่นให้

กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย โดยเริ่มจากสหรัฐอเมริกาออกกฎหมายให้ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติดในปี พ.ศ.2467 (ค.ศ.1924) จากนั้น ยุโรปได้ออกกฎหมายบังคับใช้ตามมาในภายหลัง (Renard, 1993 : 78-79)

แต่ทั้งหมดนี้ ไม่สำคัญเท่ากับการที่ชาวตะวันตกได้นำวิถีคิดของตนเข้าสู่ภูมิภาคอื่นๆ ของโลก แต่ในเอเชีย พวกเขาตระหนักว่า การสูบและการแพร่กระจายฝิ่นที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ในภูมิภาคนี้เป็นผลมาจากการขยายตัวของอาณานิคมในอดีต จึงเป็นความรับผิดชอบของชาวตะวันตกที่ต้องเข้ามาควบคุมสถานการณ์ในภูมิภาคเอเชียไม่ให้เลวร้ายลงไป ดังที่เรียกกันว่า ภารกิจของคนขาว (Civilizing Mission) หรือ นโยบายจริยธรรม (Ethic Policies) (Renard, 1993, Booth, 1996)

ด้วยวิถีคิดดังกล่าว รัฐบาลประเทศตะวันตกจึงกดดันประเทศต่างๆ ที่ทำการค้าขายฝิ่นในเอเชีย โดยก่อตั้งคณะกรรมการฝิ่นระหว่างประเทศ (The International Opium Commission) ขึ้นเพื่อพิจารณาปัญหาอันเกิดจากการสูบฝิ่นทั่วโลกและแสดงความต้องการให้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ มีนโยบายเลิกสูบฝิ่นภายในประเทศ จากนั้น รัฐบาลตะวันตกและองค์กรระหว่างประเทศ หลากหลายองค์กรได้นำแนวคิดบนพื้นฐานทฤษฎีใหม่ๆ การมองฝิ่นเป็นยาเสพติดพร้อมด้วยเงินทุนสนับสนุนตลอดจนนโยบายแนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดเข้ามาในเอเชียยับยั้งให้กับรัฐบาลในเอเชียดำเนินการเปลี่ยนแปลง

บนแนวคิดดังกล่าว รัฐบาลไทยโดยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับแรงกดดันจำต้องร่วมมือกับรัฐบาลตะวันตกและองค์กรระหว่างประเทศมากมายเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาดจากฝิ่น รัฐบาลไทยออกกฎหมายให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปี พ.ศ. 2501 ทำการกำจัดต้นฝิ่นที่ถูกปลูกบนภูเขาด้วยโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นและสกัดกั้นการค้าฝิ่นที่กำลังเติบโตขึ้นในภูมิภาค

แต่ฝิ่นและขบวนการค้าฝิ่นในช่วงเวลานี้เติบโตเป็นเครือข่ายกว้างขวางเกินกว่าจะหยุดยั้งได้ง่ายดาย เพราะมีกลุ่มผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องจำนวนมาก กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้มีมากมายหลากหลายกลุ่ม ทั้งจากรัฐบาลไทยเองผู้ซึ่งได้ประโยชน์มหาศาลจากการเปิดพื้นที่ภาคเหนือให้ชนบทที่สูงปลูกฝิ่น กลุ่มทหารพรรคก๊กมินตั๋ง กลุ่มกะเหรี่ยงอิสระ และกลุ่มม้งตามชายแดนพม่า ลาว ผู้ต้องการกอบกู้แผ่นดิน รวมไปถึงสำนักข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกาผู้ไม่ยอมปล่อยให้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์เติบโต กลุ่มคนเหล่านี้ต่างยังคงใช้ฝิ่นเป็นเครื่องมือหากำไรตอบสนองผลประโยชน์ของตนทั้งสิ้น ดังนั้น แม้ว่าฝิ่นจะเปลี่ยนภาพลักษณ์และนิยามความหมายเป็น

ยาเสพติดไปในทัศนคติของชาวตะวันตก แต่บนภูเขาในบริเวณรอยต่อชายแดนพม่า ไทย ลาวและพื้นที่ห่างไกลกลับยังคงมีการค้าฝิ่นกันอย่างเนืองแน่น

ลักษณะเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นได้จากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านชาวปกากะญอบริเวณลุ่มน้ำแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชาวปกากะญอหรือกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่สูงที่ไม่รู้จักวิธีการปลูกฝิ่นมาแต่ดั้งเดิม ไม่มีวัฒนธรรมการปลูกฝิ่นที่แนบแน่นมาตั้งแต่อดีตกาลนานมา แต่ชาวปกากะญอได้เรียนรู้วิธีการปลูกฝิ่นจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างเช่น ชาวม้ง ลีซู อาข่า ลาหู่

ในอดีตบริเวณลุ่มน้ำแม่วางมีความอุดมสมบูรณ์จากป่าและทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบนิเวศและพืชพันธุ์อันหลากหลาย ภายหลังหมดยุคการให้สัมปทานทำไม้แก่อังกฤษแล้ว รัฐบาลไทยในขณะนั้นได้ให้สัมปทานไม้แก่บริษัทเอกชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ขบวนการลักลอบตัดไม้ถูกลามออกไป ขณะที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการปลูกฝิ่นอย่างถูกต้องตามกฎหมายในปีพ.ศ. 2490 ในช่วงดังกล่าว ชนห้วยแม่สะป๊อกที่มีชาวม้งอาศัยอยู่ได้เริ่มปลูกฝิ่นเพื่อขายเชิงพาณิชย์ โดยชุมชนชาวม้งบริเวณชนห้วยแม่สะป๊อกได้จ้างชาวปกากะญอเป็นแรงงานปลูกฝิ่น นอกเหนือจากการทำไร่และออกไปขายพริก ชาวปกากะญอบางส่วนได้กลายเป็นลูกจ้างในไร่ฝิ่นของม้ง แต่ชาวปกากะญอบางส่วนเริ่มเรียนรู้วิธีการปลูกฝิ่นเปลี่ยนผืนป่าไปปลูกฝิ่นด้วยตัวเองบ้าง ชาวปกากะญอแถบลุ่มน้ำแม่วางจึงคัดสรรพื้นที่ป่าที่สูงอากาศชื้นที่เหมาะสมกับการปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นบริเวณต้นน้ำห้วยแม่สะป๊อกบนยอดดอยเพื่อล้มไม้ปลูกฝิ่น

ในเวลาต่อมา แม้ว่าฝิ่นจะถูกยกเลิกอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ. 2501 แต่ในลุ่มน้ำแม่วางยังคงมีการปลูกฝิ่นอย่างต่อเนื่องจนถึงปีพ.ศ. 2525 ในระหว่างนี้พบว่า ผู้ใหญ่บ้านบางคนได้เข้าไปเก็บส่วยจากชาวบ้านที่ปลูกฝิ่นโดยเก็บเป็นฝิ่นไปให้เจ้าหน้าที่ที่ดิน เจ้าหน้าที่อำเภอ เจ้าหน้าที่ทะเบียนอำเภอ ชาวปกากะญอเล่าว่า ตลอดระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านจะต้องแบ่งฝิ่นจำนวน 1 ส่วนจากที่ปลูกได้ 3 ส่วนเพื่อเป็นค่าส่วยให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ

จากตัวอย่างของชุมชนปกากะญอ ได้ชี้ให้เห็นว่า ภาพลักษณ์และนิยามความหมายของฝิ่นในช่วงเวลาดังกล่าว สำหรับประเทศไทยแล้ว หลังจาก คือ กระบวนการธุรกิจการเมืองในการค้าฝิ่นยังคงเติบโตไปอย่างรวดเร็วและเอื้อประโยชน์ต่อกันในระหว่างกลุ่มอำนาจที่แสวงหาผลประโยชน์จากฝิ่น รัฐบาลโดยผู้นำประเทศ กองทัพไทย และเจ้าหน้าที่บางคนได้ทำการค้ากำไรนำเงินไปซื้ออาวุธและผลประโยชน์ทางการเมืองเพื่อตอบสนองต่อการเสริมอำนาจกองทัพและการโอบอุ้มสถานการณ์ทางการเมืองของตนเอง (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537, Booth, 1996) ขณะที่หน้าฉากเป็นการดำเนินนโยบายของรัฐที่สนองความต้องการของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและองค์กรความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่ต้องการให้กำจัดฝิ่น โดยยอมรับความช่วยเหลือจากต่าง

ประเทศด้วยวิธีคิดล้าเร่จวบจนทางประเทศบนแนวคิดการพัฒนา กำหนดนโยบายและโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ชาวม้งและชนบนหิหลิง

5.2.3 ผืนในภาพลักษณ์ชาวม้งกับยาเสพติด/ความมั่นคงและปัญหาสิ่งแวดล้อม

ภาพลักษณ์และนิยามความหมายของผืนสำหรับรัฐและสังคมทั่วไปได้กลายเป็นยาเสพติดไปอย่างสิ้นเชิงเมื่อรัฐไม่สามารถต้านทานแรงกดดันจากต่างชาติได้อีกและเมื่อหมดยุคของผู้นำกองทัพและผู้นำประเทศเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการค้าฝิ่นและการแสวงหาผลประโยชน์จากผืนภายหลังปีพ.ศ. 2523 ขณะที่ก่อนหน้านี้ รัฐบาลไทยมีความคลุมเครือต่อการแก้ไขปัญหามีนและยาเสพติดมาโดยตลอด เพราะความหิวหลังจากของผู้นำประเทศและเจ้าหน้าที่รัฐไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการค้าฝิ่นบนภูเขาเรื่อยมา (Booth, 1996 : 275) ดังภาพที่ฉายชัดจากข้อมูลที่บ้านแพนธรรมและหมู่บ้านของชาวปกาเกอะญอที่แม่วาง

แนวทางการพัฒนาของรัฐทางเกิดขึ้นบนเงื่อนไขที่ประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับสงครามอุดมการณ์และปัญหาอาชญากรรมที่แพร่ระบาดจากจีนไปสู่ตะวันออกในเวลาต่อมา รัฐบาลและองค์กรระหว่างประเทศต่างมุ่งเป้าการแก้ไขปัญหาล้างการโปร่งบนหิหลิง ผู้อยู่ตรงกลางระหว่างความขัดแย้งทางอุดมการณ์เสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์ และผู้อยู่ตรงกลางระหว่างผู้เลื่อมใสกับผู้ค้ายาเสพติดด้วยการเปลี่ยนแปลงวิธีชีวิตของชุมชนบนหิหลิงบนพื้นฐานวิธีคิดเรื่องการพัฒนา รัฐบาลไทยยอมรับความช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 ภายหลังกองทัพออกกฎหมายให้ผืนกลายเป็นยาเสพติด จากนั้น กำหนดนโยบายและแนวทางการ “การพัฒนา” ขึ้นตามความต้องการของตะวันตก เช่น การเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นไร่พืชปลูกแหล่ง เปลี่ยนระบบการปลูกพืชเป็นพืชเศรษฐกิจทดแทนผืน เพื่อเป้าหมายในการกำจัดต้นตอของชุมชนเขา ตลอดจนการปราบปรามการปลูกและค้าฝิ่น นอกจากนี้ รัฐบาลยังสร้างนโยบายการรวมพวกและการสร้างความกลมกลืนในหมู่ชาวม้งและชนบนหิหลิงเพื่อให้อยู่ในความควบคุมเป็นเหมือนกับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังที่จอมพลประภาส จารุเสถียร กล่าวเอาไว้ว่า

“ชาวเขาเผ่าที่เป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนนั้นคงจะเป็นพวกม้ง (ม้ง) พวกนี้อยู่ในเขตทิโตนและอยู่สูงที่สุดในเขตชายแดน พวกนี้อยู่พหุโยกว่ามากที่สุด ทั้งยังเป็นพวกที่สูงเกี่ยวกับผืนมากที่สุด ดังนั้นพวกนี้จึงมีคุณสมบัติของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้โดยง่ายด้วยโอกาสที่เสนอให้อย่างเปิดเผยและมีเจตนาร้าย” (Geddes, 1976)

คำกล่าวนี้เป็นมุมมองชาวม้งและชนบนหิหลิงบนบริบทของความเป็น “คนอื่น” ที่ไม่น่าไว้วางใจและเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการทำลายล้างชีวิตรัฐเรียกว่า ความมั่นคงแห่งชาติ ทั้งจากปัญหาการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์บนประเทศไทยและปัญหาอาชญากรรม

สาเหตุที่รัฐไม่ไว้วางใจชาวม้งและชนบนที่สูงมาจาก ความคิดแบบรัฐชาติใหม่ กล่าวคือ ภายในกระบวนการสร้างรัฐชาติใหม่ที่ยึดขอบเขตดินแดนที่แน่นอนตายตัวและการใช้อำนาจควบคุมดินแดนและคนเหนือดินแดนนั้นบนกรอบความคิดของการมีวัฒนธรรมร่วมเพียงหนึ่งเดียว มีภาษา การจัดองค์กรทางสังคมและการเมืองแบบเดียว ดังนั้น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูงจึงถูกจับตาและกลายเป็นปัญหากับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในจินตนาการความเป็นชาติไทย ด้วยเหตุนี้ ชาวม้งและชนบนที่สูงซึ่งมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและยังอาศัยอยู่ในที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจจึงถูกเพ่งเล็งและเฝ้าระวังเป็นพิเศษ เพราะเมื่อใดที่กลไกการทำงานของรัฐไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ อาจเป็นช่องว่างที่ทำให้รัฐและอำนาจจากศูนย์กลางถูกต่อต้านหรือถูกแย่งชิงอำนาจไปได้ง่าย ๆ ในพื้นที่เขตภูเขาอันห่างไกลเช่นนี้ รัฐจึงกระทำการอันหลากหลายเพื่อที่จะเข้าไปสถาปนาอำนาจ ยึดพื้นที่และประชาชนให้ได้ด้วยนโยบายการสร้างความกลมกลืนในวัฒนธรรมเดียวตามแบบรัฐชาติ ดังเช่น การจัดตั้งหน่วยตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อรักษาความมั่นคง การสอดแนมข้อมูลในพื้นที่ห่างไกล การจัดตั้งโรงเรียนชาวเขา การแจกจ่ายพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และการใช้เนื้อหาของความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างความมั่นคงของชาติ

ตราบจนกระทั่งความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มคลี่คลายในช่วงกลางทศวรรษ 2520 กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติพร้อมๆ กับเศรษฐกิจที่เริ่มเติบโตขึ้น เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มคนต่างๆ ภาพลักษณ์ผืนกับชาวม้งได้ถูกเชื่อมโยงอย่างแน่นหนาในบริบทใหม่ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าชาวม้งบางส่วนซึ่งได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาของรัฐ อย่างเช่น ชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่การทำสวนผลไม้ การเปลี่ยนพืชที่ปลูก แต่กลับต้องเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่ๆ ในข้อกล่าวอ้างเรื่องการทำลายสิ่งแวดล้อมจากระบบการผลิตแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปตามแนวทางการพัฒนา การใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง การทำไร่ในระบบการผลิตไร่ผืนซึ่งเป็นการทำลายป่า ข้อกล่าวอ้างเหล่านี้เริ่มกลายเป็นภาพลักษณ์ใหม่ๆ จากภาพเดิมที่เกี่ยวข้องกับผืนและความมั่นคงที่เชื่อมโยงและทับซ้อนกับภาพลักษณ์ของความเป็นม้งอยู่ในปัจจุบัน

5.3 การเปลี่ยนผ่านภาพลักษณ์ผืนของชุมชนม้งกับวาทกรรมครอบงำ

จากข้อมูลที่น่าเสนอภาพลักษณ์ผืนของชุมชนม้งกับวาทกรรมครอบงำข้างต้นสามารถนำเสนอภาพลักษณ์หลัก ๆ และการเปลี่ยนผ่านของภาพลักษณ์ในบริบทเงื่อนไขของเวลาและ

สถานการณ์ความขัดแย้งที่สะท้อนให้เห็นความหลากหลายและความซับซ้อนของภาพลักษณ์ทั้งของชาวม้งและวาทกรรมครอบงำที่เกิดขึ้นได้ 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบแรก ภาพลักษณ์ฝิ่น : ม้งกับยาเสพติด ในช่วงเริ่มต้นก่อนที่ฝิ่นจะกลายเป็นยาเสพติดและกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายสำหรับนานาประเทศและสร้างแรงกดดันต่อรัฐบาลไทย ฝิ่นในมุมมองของชุมชนม้งในอดีตที่ผ่านมาต่างมีมิติอันหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต วิถีชีวิตและวัฒนธรรมบนภูเขา ทั้งฝิ่นที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ โดยเป็นองค์ประกอบของวงจรการปลูกพืชที่หลากหลายในระบบการเกษตรเพื่อการยังชีพ การแลกเปลี่ยนและค้าขายผลผลิตส่วนเกิน ฝิ่นในวิถีคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม ฝิ่นในวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาล ความสำคัญของฝิ่นต่อวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งมีมากจนสะท้อนออกมาในอุดมการณ์ความเชื่อของชาวม้งจากความเชื่อเรื่องผี แม้ว่าในช่วงที่รัฐบาลสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกฝิ่นในระหว่างปีพ.ศ. 2490 – 2500 ฝิ่นได้กลายเป็นพืชการค้าในระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์มากขึ้น แต่ชาวม้งยังคงใช้ประโยชน์จากฝิ่นในแง่มุมอื่นๆ ตามวิถีวัฒนธรรม ตลอดจนในช่วงที่ฝิ่นได้กลายเป็นยาเสพติดและเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายในประเทศไทยภายหลังปี พ.ศ. 2501 ฝิ่นสำหรับชาวม้งบ้านแทนธรรมก็ยังคงถูกปลูกเพื่อเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์พร้อมๆ กับการจัดฝิ่นเก็บเป็นยา ของต้อนรับแขกและเป็นของตอบแทนมายาวนานอีกเกือบสิบปีก่อนที่จะเกิดการสู้รบบนยอดดอยในปี พ.ศ. 2511

ขณะที่ฝิ่นสำหรับรัฐบาลไทยในช่วงเวลาเริ่มต้นก่อนที่ฝิ่นจะกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย รัฐบาลได้ใช้ฝิ่นเป็นสินค้าทำกำไรเพื่อแสวงหาผลกำไรทางการเงิน ในบางครั้งเพื่อใช้แก้ปัญหาสถานะการเงินการคลังของประเทศ ต่อมาภายหลังเมื่อภาพลักษณ์ฝิ่นของรัฐมีความคลุมเครือระหว่างสินค้าแสวงหาผลประโยชน์กับภาพลักษณ์ของยาเสพติด ด้านหนึ่งรัฐบาลยินยอมออกกฎหมายให้ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติดแล้วดำเนินนโยบายตามแนวคิดและแรงกดดันจากตะวันตก เกิดมาตรการแก้ไขปัญหายาเสพติดและโครงการพัฒนากับชนบนที่สูง แต่อีกด้านหนึ่ง เจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มอำนาจบางกลุ่มได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อทำการจับกุมการปลูกฝิ่น แต่เจ้าหน้าที่เหล่านี้กลับเข้าไปใช้อำนาจในทางมิชอบเก็บส่วยฝิ่นจากชาวบ้านหลายครั้งหลายครา เมื่อเกิดเหตุการณ์เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาในหมู่บ้านดังกล่าว ชาวบ้านมักแก้ไขปัญหาด้วยการบอกกล่าวกันอย่างรวดเร็วเพื่อให้รับนำฝิ่นเข้าไปซ่อนในป่าหลบหนีการจับกุมและการข่มขู่คุกคามของเจ้าหน้าที่รัฐ

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านในช่วงเวลาที่ภาพลักษณ์ฝิ่นมีความคลุมเครือในนิยามความหมายของรัฐนี้เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา บางครั้งความขัดแย้งอาจรวมขมกันได้ด้วยการตกลงกัน เช่น การที่ชาวบ้านยอมจ่ายค่าส่วยฝิ่น หรือชาวบ้านสร้างสัมพันธภาพอันดีกับเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น แต่หลายครั้งหลายคราก็ไม่สามารถหยุดความขัดแย้งได้จนเกิดเหตุการณ์

ความรุนแรงขึ้น ดังเช่น การเผาหมู่บ้าน การทำร้ายร่างกาย จนเป็นเงื่อนไขให้ชาวม้งบ้านแทนธรรม และชาวม้งอีกหลายหมู่บ้านบนยอดดอยห่างไกลตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2512 – 2523

รูปแบบที่สอง ภาพลักษณะผืน : ม้ง – ชาวเขากับความมั่นคง จนกระทั่งภาพผืน ในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำเริ่มเปลี่ยนเป็นยาเสพติดจากสถานการณ์ปัญหายาเสพติดรุนแรงขึ้น แรงกดดันจากต่างประเทศที่มีมากขึ้น ขณะที่สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์คอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมเริ่มรุนแรงมากขึ้นเช่นกัน ในสถานการณ์เช่นนี้ ภาพลักษณะผืนที่เป็นยาเสพติดเริ่มถูกใช้เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกับชาวม้งในฐานะผู้ปลูก เสพและค้าฝิ่น ในฐานะพืชยาเสพติดเพื่อนำมาจัดการกับปัญหาความมั่นคงทางการเมืองของรัฐบาลไทยและต่อแนวคิดแบบเสรีนิยมของประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา ภาพลักษณะผืนที่เป็นยาเสพติดผนวกกับสถานการณ์ความหวั่นเกรงในความมั่นคงของรัฐ ทำให้รัฐบาลไทยใช้ข้อกล่าวอ้างเรื่อง ภาพลักษณะดังกล่าวเข้าไปดำเนินนโยบายและจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตชาวม้งโดยผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายหลากหลายรูปแบบ เช่น การกำหนดนโยบายผสมกลมกลืน การจัดตั้งตำรวจตระเวนชายแดนบนภูเขา การอพยพเคลื่อนย้ายชาวม้งลงจากภูเขาแล้วเปลี่ยนระบบการผลิตจากไร่ย่ำที่และไร่ฝิ่นไปสู่การทำไร่ถาวรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ขณะที่นโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติด รัฐได้ขึ้นไปตัดต้นฝิ่นบนภูเขา กำหนดพื้นที่เป้าหมายอพยพชาวม้งจากยอดดอยลงพื้นราบ เปลี่ยนระบบการผลิตและพืชที่ปลูก สร้างโครงการพัฒนาต่างๆ ให้การศึกษา สุขภาพอนามัยแก่ชาวม้งและชนบนที่สูง ยกเว้นเรื่องสิทธิในที่ดินซึ่งรัฐบาลไทยไม่สามารถดำเนินการให้ได้ เนื่องจากไม่ไว้วางใจชาวม้ง (Gua, 1975)

ขณะที่ชุมชนชาวม้งเองต่างก็มีความหลากหลายต่อภาพลักษณะความมั่นคงที่แตกต่างกัน ชาวม้งส่วนหนึ่งเลือกเดินเข้าสู่เส้นทางคอมมิวนิสต์ด้วยเหตุผลของการถูกรังแกจากการเก็บส่วยฝิ่นและการถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าหน้าที่รัฐ ขณะที่ชาวม้งอีกส่วนเลือกเข้าร่วมกับรัฐบาลไทยเพื่อปราบคอมมิวนิสต์และเลือกเข้าโครงการพัฒนาด้วยเหตุผลความปลอดภัย ไม่ว่าชาวม้งจะเลือกในเส้นทางใดต่างก็ประสบปัญหาต่างๆ กัน จากข้อมูลในพื้นที่บ้านแทนธรรมได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวม้งที่เลือกลงจากดอยเพื่อไปตามเส้นทางการพัฒนาก็ประสบปัญหาอื่นๆ จากเส้นทางนี้เรื่อยมา เช่น การได้รับสัญญาเรื่องที่ดินจากทหารและหน่วยงานรัฐ แต่ก็ต้องผิดหวังและต้องออกไปค้นหาที่ทำกินและแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง หรือแม้แตชาวม้งที่เลือกเดินไปตามแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์ก็ประสบปัญหากับรูปแบบและแนวคิดที่ขัดแย้งจนต่างก็กลับมาเข้าแถวตามเส้นทาง

การพัฒนาในภายหลัง และก็ประสบปัญหาในเส้นทางการพัฒนาไม่แตกต่างไปจากชาวม้งอีกกลุ่มเช่นกัน

รูปแบบที่สาม ภาพลักษณ์ผืน : ม้ง-ชาวเขากับระบบการผลิตทำลายสิ่งแวดล้อมและสินค้าทางวัฒนธรรม ภายหลังสถานการณ์ความขัดแย้งทางอุดมการณ์คลี่คลายลง ภาพลักษณ์ผืนและความมั่นคงของรัฐกับความเป็นม้งไม่ได้คลี่คลายลงไปด้วย แต่กลับปรากฏภาพลักษณ์ใหม่ที่เชื่อมโยงกับความเป็นม้งในบริบทใหม่ๆ ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากรในยุคเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโต

ในบริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ภาพลักษณ์ผืนและระบบการทำไร่ผืน การทำไร่ย่ำยที่ของชาวม้งได้ทับซ้อนไปกับภาพลักษณ์เดิมที่ว่าด้วยผืน-ยาเสพติดที่ชาวม้งปลูก และผืน-ความมั่นคงที่ชาวม้งเลือกเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงของรัฐ

ในมุมมองของชาวม้ง ภาพลักษณ์ผืนกับระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยที่ คือ การสร้างความหลากหลายเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยการตัดฟันโค่นเผาผืนป่าแปลงเล็กๆ เพื่อทำไร่ในระยะหนึ่งแล้วจึงปล่อยให้ผืนดินนั้นฟื้นตัวกลายเป็นป่าต่อไป การทำไร่และการเคลื่อนย้ายที่ทำกินของชาวม้งและชนบนที่สูงตลอดจนการสร้างระบบต่างๆ ของชุมชนประกอบกัน เช่น การสร้างระบบป่าชุมชน ป่าหลังบ้าน ป่าพิธีกรรม ป่าช้าที่ทับซ้อนกัน การสร้างระบบความหลากหลายของพืชที่ปลูก ระบบแรงงานและที่ดิน การใช้ไฟเผาไร่เพื่อเพิ่มธาตุอาหารในดินสำหรับการเพาะปลูกพืชบางชนิดและลดการผูกขาดของพืชบางชนิด สิ่งเหล่านี้สำหรับชาวม้งแล้ว คือ ระบบวนเกษตรแบบพื้นบ้านที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญในการจัดการป่า การจัดการการผลิตและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และภูมิปัญญาพื้นบ้านไปพร้อมๆ กันเพื่อเป็นยุทธวิธีปรับตัวในการอยู่รอดบนภูเขาและใช้ชีวิตท่ามกลางกลุ่มคนต่างๆ ที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน

แต่สำหรับมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ ภาพลักษณ์ผืนและการทำไร่ผืนในระบบการทำไร่ย่ำยที่ของชาวม้งกลับกลายเป็นภาพลักษณ์ใหม่ที่ถูกมองในด้านลบทับซ้อนไปกับภาพลักษณ์เดิมของความเป็นม้งจากยาเสพติดและความมั่นคง โดยมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำมองว่าระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยที่เป็นระบบการผลิตของชาวเขาที่ทำลายทรัพยากรป่าทำลายต้นน้ำลำธาร จากการตัดฟันต้นไม้ใหญ่ การถางและเผาป่า ถือว่าเป็นการทำลายป่าทั้งสิ้น โดยในเชิงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การล้มป่าทั้งผืน การเผาป่าเพื่อปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจของชุมชนบนที่สูงไม่คุ้มค่าต่อการสูญเสียป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการทำไร่ของคนกลุ่มเดียว แต่ควรเก็บป่าเอาไว้เพื่อประโยชน์ของคนทั้งชาติ การทำไร่ย่ำยที่ของชาวม้ง โดย

เฉพาะการทำให้ผืนแบบไร้ย้ายที่จึงเป็นภาพด้านลบที่ถูกสะท้อนออกมาในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ

ปัจจุบัน แม้ว่า ชาวม้งและชนบนที่สูงจะเปลี่ยนระบบการผลิตแบบไร้ย้ายที่ไปสู่การทำไร่ถาวรตามการสนับสนุนของรัฐและแนวทางการพัฒนา โดยเปลี่ยนไปทำสวนผลไม้ ปลูกลิ้นจี่ มะม่วง ท้อ กะหล่ำ แต่ภาพลักษณ์ชาวม้งกับการทำลายสิ่งแวดล้อมยังคงเกิดขึ้นและถูกเชื่อมโยงกับความเป็นม้งในปัจจุบัน ทุกวันนี้ ชาวม้งยังคงเผชิญหน้ากับข้อกล่าวอ้างเรื่องการทำลายสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงในการเพาะปลูกตามระบบการเกษตรแบบใหม่ รวมไปถึงข้อกล่าวหาเรื่องการตั้งถิ่นฐานในเขตป่าและการบุกรุกผืนป่า

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเวลาต่อมา ภาพลักษณ์ผืนกับชาวม้งในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ ไม่ได้ถูกนำเสนอเพียงด้านเดียวหรือเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมด ในบริบทใหม่ที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเติบโต รัฐบาลต้องการเม็ดเงินจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ผืนกับความเป็นม้ง ซึ่งรัฐถือว่าเป็นชาวเขาที่มีประเพณีวัฒนธรรมที่แปลกและแตกต่างไปจากกลุ่มคนอื่นๆ กลับถูกเชื่อมโยงไปอีกด้านเพื่อนำไปใช้เป็น "สินค้าทางวัฒนธรรม" ขายให้แก่นักท่องเที่ยวนำเงินเข้าประเทศ ภาพไรผืน การปลูกผืนบนดอยปุย เครื่องใช้ไม้สอย อุปกรณ์การแต่งกาย ตลอดจนชาวม้งในชุดแต่งกายแบบดั้งเดิมอวดโชว์นักท่องเที่ยวต่างถูกใช้เป็นเครื่องมือแสดงภาพวัฒนธรรมอันแตกต่างเพื่อขายเป็นหลัก ขณะที่ชาวม้งเองตอบรับต่อบริบทของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้วยเงื่อนไขที่แตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่ม แต่ละชุมชน เช่น การตอบรับต่อการท่องเที่ยวเพื่อให้เป็นอาชีพใหม่ท่ามกลางความขัดสนในการหาที่ดินทำกินหรือหารายได้จากอาชีพอื่นๆ หรือการนำเสนอวัฒนธรรมชาวม้งเพื่อแสดงความเป็นม้งผ่านเวทีการท่องเที่ยว เป็นต้น

ทั้ง 3 ภาพลักษณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นมุมมองที่แตกต่างหลากหลายและขัดแย้งกันระหว่างชาวม้งกับรัฐและวาทกรรมครอบงำซึ่งต่างเกิดขึ้นและมีอยู่ในบริบทเงื่อนไขที่ต่างกันออกไป

5.4 กระบวนการกักขังอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเกิดขึ้นในบริบททางการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ซึ่งหมายถึงตะวันตกและรัฐไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ ในบริบททางการเมืองเช่นนี้กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้าง "ภาพตัวแทน" ผืนเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การสร้างภาพตัวแทนนี้ในระดับแรกเป็นเรื่องราวด้านลบ

เกี่ยวกับชาวม้ง (Negative Hmong Identities Narratives) ที่กลายเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Act) ของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำเพื่อสร้างและปรุงแต่งความจริงเกี่ยวกับชาวม้งขึ้น ในระดับแรกภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาวม้งเป็นแต่เพียง "มายาภาพ" (Nominal) ที่กำหนดนิยามความหมายอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้อย่างเป็นแก่นสารนิยม (Essentialism) ด้วยการขนานนามว่าใครเป็นอย่างไร ดังเช่น เรื่องราวของชาวม้งกับฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นพืชยาเสพติด การเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงแห่งชาติในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง และการทำลายป่าในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

5.4.1 จาก "มายาภาพ" สู่ "รูปแบบแห่งอุดมการณ์"

ภายหลังจากภาพลักษณ์ฝิ่นได้เปลี่ยนไปเป็นยาเสพติดและกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ในปีพ.ศ.2501 ฝิ่นได้เริ่มต้นกลายเป็นสิ่งแบ่งแยกระหว่างเรา-คนอื่นของกลุ่มวัฒนธรรมหลักกับกลุ่มผู้ด้อยกว่าเช่นม้ง

ท่ามกลางมิติอื่นๆ ของฝิ่น เช่น มิติในกระบวนการค้ากำไร การแสวงหาประโยชน์จากฝิ่นของกลุ่มอำนาจหลักและมิติอันหลากหลายของฝิ่นในสังคมวัฒนธรรมม้งในอดีตจนกระทั่งต่อมาฝิ่นได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเกษตรเชิงพืชพาณิชย์ของชาวม้ง กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้ "เลือก" หยิบภาพของชาวม้งที่เคยเป็นคนปลูก เสพและขายฝิ่นในอดีตขึ้นมาเพียงมิติเดียวเพื่อสร้างภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของชาวม้งอย่างเป็นแก่นสารนิยมว่าชาวม้งเป็นผู้ปลูกเสพและค้าฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดอันตรายต่อมนุษย์และสังคมโดยละเอียดอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์

จากนั้น ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพได้เริ่มเชื่อมโยงและหลอมรวมเป็นลักษณะร่วมหรือกลายเป็นเรื่องเล่าความแปลกแตกต่าง (Group Fantasy) ที่ซ้อนทับกันเกี่ยวกับชีวิตชาวม้ง มีการนำเอาความรู้บางชุดไปจัดการกับความจริงในกระบวนการนิยามความหมายเพื่อสร้างมายาภาพของ "ความเป็นคนอื่น" (the Other) เริ่มตั้งแต่การใช้คำเรียกชนบทที่สูงตามแบบเรียนตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงมัธยมว่า "ชาวเขา" อันหมายถึงคนที่อยู่บนพื้นที่สูงบนภูเขา แตกต่างจากคนบนที่ราบอันเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ นัยยะซ้อนของคำดังกล่าวยังอาจหมายถึง คน "อื่น" พวก "เขา" ไม่ใช่พวก "เรา" ได้อีกด้วย ลักษณะ "ความเป็นคนอื่น" ถูกฉายซ้ำในต่างมิติต่างเวลาอย่างต่อเนื่องหลอมเป็นลักษณะร่วมที่เรียกว่าเรื่องเล่าในทางลบที่เกี่ยวกับชาวม้ง เช่น เรื่องเล่าว่าด้วยเรื่องคนติดยา การทำลายความมั่นคง เรื่องเล่าว่าด้วยคนโกง ไร้การศึกษาและสกปรก

เรื่องเล่าที่มีลักษณะร่วมหลอมรวมเรื่องราวของชาวม้งเหล่านี้ เมื่อได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพจะเริ่มกลายเป็น "ภาพตัวแทนทางการเมือง" ว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งที่ถูกแปลงและหยั่งรากลึกลงสู่ระดับ "รูปแบบแห่งอุดมการณ์" (Ideology of Form) ของผู้คนในสังคมทั่วไปที่ยอมรับเป้าหมายและยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมอย่างไม่รู้ตัวที่สังคมทั่วไปเชื่อและยอมรับเช่นนั้นอย่างไม่เปลี่ยนแปลงว่าชาวม้งเป็นผู้ที่ทำลายศีลธรรมของสังคมจากการเสพ ปลุก/คำผิ่นซึ่งเป็นยาเสพติด เป็นผู้ทำลายความมั่นคง

ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งนี้เองที่ได้สร้างความเป็นชายขอบให้เกิดขึ้นแก่ชาวม้ง โดยภาพตัวแทนได้ไปให้ความชอบธรรมแก่รัฐในการเข้าไปควบคุมและจัดการชีวิตของชาวม้งผ่านกระบวนการใช้อำนาจต่าง ๆ เช่น การใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชุมชนชาวม้งด้วยแนวทางการพัฒนา โดยในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ทำลายความมั่นคง รัฐกำหนดนโยบายการสร้างความกลมกลืน ดึงมวลชนเข้าร่วมกับรัฐด้วยการอพยพชาวม้งลงจากยอดดอย สร้างหมู่บ้านและจัดหาที่ดินทำกินให้ การส่งชาวม้งออกไปร่วมรบกับพคท. เพื่อแสดงความภักดีต่อรัฐ ขณะที่ในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ติดยา-ปลูกฝิ่นและทำลายป่า รัฐกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการทำลายป่าด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิตแบบทำไร่ย่ำยี่เพื่อการยังชีพของชาวม้งไปสู่การทำไร่ถาวรอยู่กับที่ เปลี่ยนพืชที่ใช้ผลิตจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่พืชเชิงเดี่ยวอย่างสวนท้อ ลิ้นจี่ มะม่วง กระหล่ำปลี เพื่อการค้าขาย ตลอดจนการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขากับชาวม้ง

โดยการสถาปนาอำนาจรัฐด้วยการใช้นโยบาย มาตรการและกฎหมาย รัฐได้ใช้องค์กรและหน่วยงานของรัฐเป็นหน่วยปฏิบัติการกักขัง (Agent of Containment) ที่ทำการควบคุมดูแลให้นโยบายมาตรการและโครงการเหล่านี้ดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง มีการผลิต/ขยายองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องด้านยาเสพติดกับชาวม้งและชนบนที่สูง สร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะ และสร้างกลไกจำแนกชนบนที่สูงออกจากกลุ่มคนอื่น ๆ มีมาตรการเฉาะเจาะจงต่อการควบคุมและจัดการปัญหาของชาวม้งและชนบนที่สูงเพื่อตอกย้ำการ "มีอยู่" ของภาพตัวแทนและวาทกรรมครอบงำนี้

จากนั้น ภาพตัวแทนผื่นที่เชื่อมโยงกับความเป็นม้งในบริบทที่ผื่นกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณะดังกล่าวยิ่งฉายชัดขึ้นเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองเริ่มรุนแรงมากขึ้น ภาพลักษณะผื่นได้ถูกนำเสนอเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมต่อการจัดการชาวม้งในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างแนวคิดคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม

เช่น นโยบายการผสมกลมกลืน การอพยพชาวม้งลงจากดอย การสร้างนิคมชาวเขา โครงการพัฒนา เปลี่ยนระบบการเกษตร การจัดการศึกษาและความรู้ตามระบบของรัฐ

ต่อเมื่อภายหลังสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มคลี่คลายลงในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ในบริบทการเริ่มต้นของการเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมๆ กับกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 ภายหลังการประกาศปิดป่าของรัฐบาล ในบริบทเหล่านี้ได้เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มคนต่างๆ ของสังคมไทย ช่วงเวลาดังกล่าว ภาพลักษณ์ผืนป่ากับความเป็นม้งถูกเชื่อมโยงและขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผืนด้วย เช่น การทำไร่ย้อยที่ในระบบการหมุนเวียนตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวม้งก็ถูกชี้ว่า เป็นการทำไร่ย้อยที่เพื่อการปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นภัยความมั่นคงแห่งชาติด้านยาเสพติดและเป็นการทำลายป่า แม้ว่าชาวม้งจะเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นตามโครงการพัฒนาและเปลี่ยนไปทำไร่ย้อยกับที่ถาวร ระบบการทำไร่ของชาวม้งก็ยังคงเป็นภัยต่อความมั่นคงในแง่ของการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติจากการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงในระบบการผลิต แม้กระทั่งการที่ชาวม้งอพยพไปอาศัยอยู่ที่ถ้ำกระบอกเพื่อปลูกฝิ่น แต่ภาพตัวแทนผืนที่เป็นยาเสพติดและภาพการทำลายป่าที่กลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งก็ยังคงติดตามชาวม้งไปทุกหนทุกแห่ง

ขณะที่ในเวลาต่อมา เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มเติบโตขึ้น ความเป็นม้งยังได้ถูกเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว มีการสร้างภาพตัวแทนทางการเมืองของชาวม้งในฐานะที่เป็นชาวเขาที่มีวัฒนธรรมแปลกแตกต่างจากคนอื่น ชาวม้งเริ่มกลายเป็นภาพของ "สินค้าทางวัฒนธรรม" เพื่อการท่องเที่ยวในฐานะ "ผู้ถูกท่องเที่ยว" (ชยันต์, 2538) จากนั้น รัฐได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว กำหนดสถานที่ สร้างพิพิธภัณฑ์ ส่งเสริมให้ปลูกฝิ่นและให้ชาวม้งสวมใส่เครื่องแต่งกายเพื่อแสดงเป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยว

ภาพตัวแทนที่ถูกแผ่ขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ ในสังคมวงกว้างเหล่านี้ได้รับการต่อยอดและผลิตซ้ำผ่านสื่อสาธารณะโดยการนำเสนอข่าวประจำวันทางหน้าหนังสือพิมพ์หรือทางวิทยุโทรทัศน์บนการใช้คำที่เน้นลักษณะเด่นของกลุ่มชนบนที่สูงกับปรากฏการณ์ปลายเหตุของปัญหาดังกล่าว ดังเช่น การขยายไปสู่ภาพตัวแทนเฮโรอีนและยาบ้า

“แก๊งยาบ้ากำแหง จักร.เรียกค่าไถ่ โดนม้งลากขึ้นเขา” (ไทยรัฐ, 2541).

“ปปส.ระบุว่า การค้ายาเสพติดของชาวม้งที่ภาคเหนือมีขบวนการเชื่อมโยงกับม้งที่ถ้ำกระบอก พวกนี้ไม่ใช่คนไทย” (กรุงเทพธุรกิจ, 2541)

“Police will impose stricter controls on Hmong hilltribe communities in several provinces as part of a measure to combat the spread of illicit drugs in the

country. Drug networks that link the Hmong people to drug producers in neighbouring countries are very extensive and long standing. We are worried about this and cannot allow them to use Thai soil to store and smuggle illicit drugs" (Bangkok Post, January, 2002) ซึ่งโดยเนื้อความระบุว่า "ตำรวจจะจับตาและควบคุมชุมชนม้งในหลายจังหวัดตามนโยบายการทำสงครามกับยาเสพติดในประเทศ ซึ่งพบว่า เครือข่ายการค้ายาเสพติดที่เชื่อมโยงกับชาวม้งไปยังผู้ผลิตในประเทศเพื่อนบ้านได้ขยายตัวมากขึ้น เรากำลังเฝ้าระวังเรื่องนี้และไม่สามารถที่จะปล่อยให้กลุ่มคนเหล่านี้ใช้ผืนแผ่นดินไทยกระทำการดังกล่าว"

"ได้รับแจ้งจากสายลับว่ามีชาวไทยเชื้อสายม้ง ได้ทิ้งอาชีพ กสิกรรม ไปค้ายาบ้าจำนวนมาก" (ไทยรัฐ, 2545)

ขณะที่ภาพตัวแทนของการทำลายป่า-สิ่งแวดล้อมถูกผลิตซ้ำในสื่อสาธารณะอย่างกว้างขวาง ดังเช่น "เฉพาะที่จังหวัดกำแพงเพชรจังหวัดเดียวมีชาวเขาบุกกรุกทำลายป่าไปแล้วถึง 1 หมื่นไร่" (ไทยรัฐ, 2529)

"กรมป่าไม้ดำเนินนโยบายดึงชาวเขาออกจากที่อยู่บริเวณต้นน้ำลำธารโดยให้มาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านในพื้นที่ที่ทางรัฐบาลสามารถดูแลได้อย่างใกล้ชิดและส่งเสริมอาชีพตลอดจนให้การศึกษาและการดูแลด้านสาธารณสุข...ปัญหาชาวเขานี้ถ้าถึงที่สุดจริงๆ ก็ต้องบังคับจับมาทำหมันเพื่อไม่ให้ขยายพันธุ์ต่อ เพราะชาวเขาขยายตัวกันรวดเร็วมาก เพราะไม่นิยมคุมกำเนิด เนื่องจากถือว่าผิดประเพณี นอกจากนั้นต้องพยายามกลืนชาติให้ได้..." (สยามรัฐ, 2529)

จากตัวอย่างการนำเสนอภาพลักษณ์ของการทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมในสื่อสาธารณะดังกล่าวที่ถูกนำเสนอมาเกือบ 20 ปี ในปัจจุบันภาพลักษณ์ดังกล่าวก็ยังคงถูกพูดถึงในภาพซ้ำๆ ดังเช่น

"เป็นเรื่องที่น่าใจหายที่พื้นที่บนภูเขาทุกตารางเมตรถูกบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ทำลายป่าจนเป็นเทือกเขาหัวโล้นกันเกือบหมดแล้ว ความโล่งเหี้ยนเตียนช่วยแค้นสีสนให้ภูดอยอย่างน่าเกลียดที่สุด ชาวเขาทำการเพาะปลูกแบบโค่นทำลายป่า หรือทำไร่เลื่อนลอย เป็นสำคัญส่งผลให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า และต้นน้ำลำธารเป็นจำนวนหลายล้านไร่ ประมาณว่าเนื้อที่ป่าไม้และต้นน้ำลำธารทางภาคเหนือถูกชาวเขาทำลายไปประมาณปีละ 100,000-200,000 ไร่" (เดลินิวส์, 2537)

"ลำน้ำ 10 สายของจอมทองแห้งขอด ไม่มีน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค แต่หน้าฝนน้ำท่วมบ้านเรือนเสียหาย ซึ่งสาเหตุมาจากการทำลายป่าของชาวเขาทั้งสิ้น" (ผู้จัดการ, 2541)

"ชาวม้งกักน้ำบริเวณต้นน้ำ ทำให้ชาวจอมทองเดือดร้อนเพราะไม่มีน้ำใช้ในหมู่บ้าน" (ไทยนิวส์, 2541)

จากภาพตัวแทนฝันได้ขยายไปสู่ภาพตัวแทนของยาเสพติดชนิดอื่นๆ และภาพตัวแทนของนักทำลายป่า-สิ่งแวดล้อม ซึ่งการนำเสนอภาพตัวแทนอัตลักษณ์ชาวม้งของสื่อสาธารณะเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำและผลิตซ้ำ "ความเป็นอื่น" ของชาวม้งให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมใหญ่อย่างไม่รู้ตัว (Political Unconsciousness) ให้คนทั่วไปเชื่อและเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้นจริง ชาวม้งจึงตกเป็นเหยื่อของการถูกนิยามความหมายจากรัฐตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบัน ไม่ว่าชาวม้งจะใช้ชีวิตอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนไปตามวาทกรรมครอบงำอย่างไร หากการตอกย้ำและผลิตซ้ำภาพตัวแทนอัตลักษณ์ชาวม้งเหล่านี้ยังดำเนินต่อไปและสามารถขยายผลสู่ภาพตัวแทนด้านลบอื่นๆ อัตลักษณ์ของชาวม้งก็ยังคงหนีไม่พ้นการตกเป็นเหยื่อของรัฐที่จะถูกนิยามความหมายอย่างหยุดนิ่งตายตัวและถูกตอกย้ำ/ผลิตซ้ำเพื่อกระทำการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งต่อไป

5.4.2 ปฏิบัติการทางภาษาและการสร้างชุดความรู้/มีอาชีฟ

การสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายฝันกับยาเสพติดที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้อย่างแน่นหนานี้ถือเป็นหนึ่งใน "ปฏิบัติการทางภาษา" (Discursive Practices) ของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำที่ทำการบิดเบือนไม่ให้อัตลักษณ์และความหมายบางอย่างเกิดขึ้นด้วยการสร้างและผลิตอัตลักษณ์อื่นขึ้นมาแทน ในการสร้างและนิยามความหมายอัตลักษณ์อื่นๆ ขึ้นมาแทนนี้ รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้างชุดความรู้บางชุดเพื่อนำไปจัดการกับความจริงในการนิยามความหมายอัตลักษณ์ด้วย

ในแง่นี้ ปฏิบัติการทางภาษาของรัฐในการสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายฝันกับยาเสพติดเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ม้งได้สร้างชุดความรู้บางชุดเพื่อจัดการกับความจริง ชุดความรู้ดังกล่าวอาจจำแนกได้เป็น 3 ด้านในบริบทของยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

ด้านแรก ในบริบทของฝันซึ่งกลายเป็นยาเสพติด รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องการกำจัด/ปราบและลดการปลูกฝิ่น ความรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การใช้ความรู้เทคโนโลยี ภาพถ่ายดาวเทียมตรวจจับ โดยมีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรมีอาชีพอ่าง หน่วยงานปราบปรามยาเสพติด สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ที่รองรับชุดความรู้นี้ด้วยความคิดในการกำจัดต้นฝิ่น ปราบผู้ปลูกฝิ่นด้วยนโยบายการปราบปราม การเปลี่ยนวิถีชีวิตการเกษตรระบบการผลิตเพื่อเป้าหมายในการลดฝิ่นซึ่งเป็นปัญหายาเสพติด

ด้านที่สอง ในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์ รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องความมั่นคง ว่าด้วยความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำให้เสี่ยงต่อความมั่นคง ดังนั้น จึงจำเป็น

ต้องสร้างความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ นโยบายและวิธีการสร้างความกลมกลืนจึงเกิดขึ้น โดยมีองค์กรมืออาชีพในการดูแลตามชุดความรู้นี้คือ หน่วยงานรักษาความมั่นคงแห่งชาติ (กอรมน.) ดำรวจตระเวนชายแดน

ด้านสุดท้าย ในบริบทของกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องการทำอะไรที่ไม่ทำลายป่า ระบบการผลิตผืน - ไร่ย้ายที่เป็นการทำลายป่า ความรู้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาต้นน้ำลำธาร ทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมๆ กับการพัฒนา การเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนบนดอย โดยมีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรมืออาชีพอย่าง ผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ กำหนดหลักการวิธีคิดในการดูแลป่า การไม่ทำลายป่า มีมืออาชีพและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศและในประเทศนำเสนอโครงการพัฒนาทั้งเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชนบทที่สูงไปพร้อมๆ กับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

ทั้งสามชุดความรู้ดังกล่าว ในระยะแรก ด้วยผลจากการที่รัฐไทยยอมรับชุดนิยามความหมาย "การพัฒนา" บนความทันสมัยมาจากตะวันตก รัฐไทยได้รับชุดนิยามความหมายผืนที่มีนัยของยาเสพติดและความมั่นคงเข้ามาด้วยเพื่อนำมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาชนบทที่สูงจากยาเสพติดและคอมมิวนิสต์ที่ผ่านมา ต่อมาในระยะหลังรัฐเริ่มเป็นผู้ดำเนินการตามวาทกรรมนั้นด้วยตัวเองเพื่อให้รัฐยังมีตัวตนและอำนาจรัฐยังดำรงอยู่อย่างมองเห็นได้ โดยกระทำการผ่านกลไกต่างๆ ของรัฐในการกำหนดนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับผืนและชนบทที่สูงผ่านการพัฒนา การสร้างและขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับผืนผ่านสถาบันความรู้ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ตลอดจนการสร้างความเป็น "มืออาชีพ" (Professionalization) (Escobar, 1995) ที่ผู้เชี่ยวชาญเรื่องผืน การกำจัดผืนและยาเสพติดเพื่อตอกย้ำชุดนิยามความหมายดังกล่าว

การสร้างความเป็น "มืออาชีพ" คือกลไกหนึ่งของปฏิบัติการทางภาษาบนระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในทุกระดับ ระหว่างสถาบัน กระบวนการทางเศรษฐกิจสังคม การก่อรูปของความรู้ การใช้เทคโนโลยีและอื่นๆ ซึ่งกำหนดเป้าประสงค์ ความคิดและยุทธศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกันกับชุดนิยามความหมาย (Escobar, 1995 : 41) ระบบความสัมพันธ์ได้สร้างความคิดที่จะกำหนดกติกาว่า ใครจะเป็นคนพูดที่มีน้ำหนัก อะไรคือมุมมอง และมองหรือพูดด้วยอำนาจหน้าที่อย่างไร อ้างอิงความเป็นวิชาการด้านใด มีการใช้ทฤษฎี การวิเคราะห์อย่างไรเพื่อนำไปสู่การวางแผนและกำหนดนโยบาย (Escobar, 1995 : 41) การสร้างความเป็นมืออาชีพจึงกลายเป็น "กระบวนการการเมืองเรื่องความรู้" ของผู้เชี่ยวชาญและศาสตร์ของตะวันตก ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกลับถูกวิเคราะห์ว่าเป็นปัญหาทางด้านเทคนิคมากกว่าการมองปัญหาในเชิงความสัมพันธ์ทางการเมืองและวัฒนธรรม เป็นการให้ความสำคัญกับการผลิตความรู้จากผู้เชี่ยวชาญและนักวาง

แผนมากกว่าจะให้ความสนใจกับความสัมพันธ์อื่นๆ มีการจัดระเบียบการผลิตความรู้และอำนาจในรูปแบบต่างๆ เชื่อมโยงจากส่วนหนึ่งสู่อีกส่วนหนึ่ง ความเป็น "สถาบัน" และมีอาชีพจึงเกิดขึ้นในทุกระดับ จากระดับองค์กรระหว่างประเทศ สู่องค์กรวางแผนระดับชาติ องค์กรการระดับท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนาชุมชน องค์กรการกุศลเอกชนไปจนถึงองค์กรพัฒนาเอกชน

ภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายใหม่ของรัฐได้สร้าง "ความเป็นมืออาชีพ" ขึ้น โดยเริ่มต้นจากการมองปัญหาเกี่ยวกับฝิ่นและคอมมิวนิสต์ของตะวันตกที่เข้ามากดดันในประเทศแถบเอเชีย สำหรับประเทศไทยยอมรับแนวคิดตะวันตกและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่รัฐออกกฎหมายยกเลิกการปลูกฝิ่นเมื่อปีพ.ศ. 2501 กฎหมายฉบับนี้ได้เริ่มเป็นกลไกปฏิบัติการของวาทกรรมฝิ่น จัดการแบ่งแยกชาวม้งและชนบทที่สูงออกจากกลุ่มคนในสังคมใหญ่ รัฐเริ่มเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบทที่สูงด้วยแนวคิด "การพัฒนา" ตามแบบตะวันตกและลดความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบทที่สูงด้วยการสร้างความกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ปัญหาคอมมิวนิสต์ถูกมองว่าเป็นปัญหาเรื่องความแตกต่างที่แก้ไขได้ด้วยการสร้างความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว ส่วนปัญหาฝิ่นถูกมองว่าเป็นเพียงปัญหาทางการเกษตรมากกว่า ปัญหากระบวนการธุรกิจการเมืองที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในการค้าฝิ่น ทำให้การแก้ไขปัญหามุ่งเป้าไปที่เทคนิคการเกษตร เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต เปลี่ยนพืชที่ทำการผลิต หยุดการทำไร่ยาสูบที่ ส่งเสริมรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น ส่งเสริมความเจริญในชุมชนที่อยู่อาศัย เป็นพลเมืองดีและอยู่กินเป็นหมู่บ้านเป็นหลักแหล่ง เพื่อพัฒนาสภาพเศรษฐกิจและสังคม สร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจให้ชนบทที่สูงรักชาติและเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยทางชายแดน

ความเป็นมืออาชีพเริ่มต้นขึ้นจากช่วงแรก รัฐบาลไทยจัดตั้ง "ตำรวจตระเวนชายแดน" เพื่อปฏิบัติการทางจิตวิทยาในการปราบปรามฝิ่นและปัญหาคอมมิวนิสต์กับชนบทที่สูง ต่อมา ได้ตั้ง "คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา" ในปี พ.ศ. 2502 ทั้งตำรวจตระเวนชายแดนและคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาได้เริ่มกลายเป็นสถาบันและมีอาชีพของรัฐบาลในการสนองนโยบายรัฐบาล⁶ ต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตชาวม้งและชนบทที่สูง

⁶ นโยบายและมาตรการระดับชาติของรัฐบาลไทยที่ปฏิบัติกับชนบทที่สูงและปัญหายาเสพติดแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรก ปีพ.ศ. 2512 คณะกรรมการชาวเขาได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยระยะสั้นเน้นการจัดเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปให้ถึงหมู่บ้าน เพื่อเข้าไปผูกพันจิตใจกับชนบทที่สูงให้นิยมในรัฐบาลและจงรักภักดีกับประเทศ ให้สามารถช่วยป้องกันคอมมิวนิสต์ตามชายแดนให้กับรัฐบาลได้ ส่วนการแก้ปัญหาระยะยาว เน้นการพัฒนาและสงเคราะห์ให้ผู้อาศัยรวมกันเป็นหลักแหล่งถาวร ให้ชนบทที่สูงปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆทดแทนฝิ่น โดยสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติได้เสนอโครงการ 5 ปี ทำการรวมชนบทที่สูงให้เป็นกลุ่มก้อน จัดตั้งนิคมสร้างตนเอง ศูนย์พัฒนาและ

พร้อมๆ กันในช่วงแรกรัฐบาลไทยและองค์กรระหว่างประเทศตระหนักว่าตนเองรู้จักชนบที่สูงน้อยมาก "ความไม่รู้" ได้ทำให้รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำต้องแสวงหาความรู้ มีการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับผืนดินผ่านการศึกษานบนที่สูง หน่วยงานรัฐหลากหลายองค์กรร่วมกับองค์กรระหว่างประเทศเริ่มออกสำรวจในปี พ.ศ. 2504 โดยกรมประชาสงเคราะห์ร่วมกับกรมกสิกรรม กรมการข้าว กรมปศุสัตว์ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ทำการสำรวจเศรษฐกิจและสังคมชนบที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทยในกลุ่มม้ง เมี่ยน ลานู ลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และตาก มีองค์การสหประชาชาติทำการสำรวจร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วจัดพิมพ์เอกสารรายงานการสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมชนบที่สูงในภาคเหนือ ต่อมาปีพ.ศ.2507 คณะสำรวจจากองค์การสหประชาชาติได้เข้ามาทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนบที่สูงเพิ่มเติม จากนั้น คณะรัฐมนตรีมีมติให้กรมประชาสงเคราะห์จัดตั้งศูนย์วิจัยชาวเขาขึ้นตามคำแนะนำขององค์การสหประชาชาติ (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538)

ศูนย์วิจัยชาวเขาได้เริ่มเป็นสถาบันของมืออาชีพในการแสวงหาความรู้ให้แกรัฐและเป็นกลไกปฏิบัติการที่ดำรงอยู่ในเครือข่ายอำนาจเชื่อมโยงกับมืออาชีพและสถาบันในระดับต่างๆ ทั้งองค์กรระหว่างประเทศและองค์กรท้องถิ่น ในระยะแรกศูนย์วิจัยชาวเขาดำเนินการสำรวจ ค้นคว้า ชาวม้งและชนบที่สูงเพื่อเพิ่มเติม "ความไม่รู้" ของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ต่อมาศูนย์วิจัยเริ่มสร้างและขยายชุดความรู้เกี่ยวกับชาวม้งและชนบที่สูงมากขึ้น ทำการค้นคว้าข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับชนบที่สูงทุก ๆ ด้านเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการวางแผนและดำเนินนโยบายของรัฐ

สงเคราะห์ชาวเขา หรือศูนย์อพยพชาวเขาในบริเวณที่เกิดการสู้รบ จากนั้นให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือตามความจำเป็นโดยให้มีชีวิตผสมผสานกับคนพื้นราบได้ ช่วงที่สอง ในปีพ.ศ.2516 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาบทบัญญัติและวิธีการดำเนินการกับชนบที่สูงอีกครั้ง แต่เนื้อหาสาระไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป แต่ในปีพ.ศ. 2519 กระทรวงมหาดไทยได้เสนอคณะรัฐมนตรีขอให้นำ "นโยบายการรวมพวก" (Integration Policy) มาดำเนินการกับชนบที่สูงเพื่อให้มีสำนึกความเป็นพลเมืองไทย โดยการดำเนินการไม่แตกต่างไปจากเดิม แต่กำหนดเขตพื้นที่พัฒนา (Development Zone) ให้ชัดเจน เพื่อให้ชนบที่สูงรวมเป็นกลุ่มก้อน ภายใต้การควบคุมดูแล จากนั้นดำเนินการพัฒนาอาชีพ การศึกษา อนามัยและการวางแผนครอบครัว ในปีพ.ศ. 2519 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 ขึ้นและจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) เพื่อให้ ปปส. เป็นหน่วยงานในการกำกับนโยบายและประสานงานในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โดยช่วงแรกรับโอนงานมาจากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชาวไทยภูเขา และโครงการเกษตรที่สูงไทย-ออสเตรเลียขององค์การสหประชาชาติและรัฐบาลไทยร่วมดำเนินการตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 -2522 โดยบทบาทของ ปปส. ดำเนินการป้องกันและระงับการปลูกฝิ่นของชนบที่สูงตามแผนและโครงการที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดที่มีรองนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และ ช่วงที่สาม ปีพ.ศ. 2525 คณะรัฐมนตรีกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหการปลูกฝิ่นเพิ่มเติม โดยจัดตั้งคณะอำนวยการแก้ไขปัญหาคความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับปัญหามชนบที่สูงและการปลูกฝิ่น เน้นให้ชนบที่สูงมีสำนึกในความเป็นไทย ให้เลิกปลูกและเสพฝิ่นรวมทั้งพยายามให้ชนบที่สูงไปให้พ้นจากอิทธิพลต่างๆ ที่สนับสนุนการปลูกและค้ายาเสพติดด้วย โดยสนับสนุนให้ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นทดแทนฝิ่น นอกจากนี้ ต้องการควบคุมประชากรชนบที่สูงและให้ชนบที่สูงมีความเป็นอยู่ใกล้เคียงกับคนพื้นราบ

จากศูนย์วิจัยชาวเขา การสร้างชุดความรู้ยังถูกแผ่ขยายไปยังสถาบันและองค์กรอื่นๆ ของรัฐ เช่น กระทรวงเกษตรฯ ที่เริ่มเป็นกลไกควบคุมดูแล ทำการออกสำรวจมากมาย เช่น การออกสำรวจพื้นที่การปลูกฝิ่น สำรวจประชากร ทำการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมในอาณาบริเวณที่ปลูกฝิ่นของประเทศไทยเพื่อลดปัญหาการปลูกฝิ่นและเสนอพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ที่มีศักยภาพเป็นพืชทดแทน การจัดหาอาชีพอื่นในทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม เริ่มมีการขยายชุดความรู้ในการทดลองปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ๆ ที่คิดว่าเหมาะสมต่อการทดแทนฝิ่น มีโครงการนำร่องทางการศึกษาการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ มากมาย การทำการเกษตรแบบที่มีหลักแหล่งถาวร (ขจัดภัย, 2528, ปปส., 2522)

กลุ่มมีอาชีพได้เริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชนบนที่สูงอย่างจริงจังบนการแก้ไขปัญหาในทางเทคนิคภายหลังปีพ.ศ.2508 เมื่อองค์การสหประชาชาติโดยกองทุนเพื่อควบคุมการใช้ยาในทางที่ผิดแห่งสหประชาชาติ (United Nations Fund for Drug Abuse Control – UNFDAC) เข้าไปสำรวจชนบนที่สูงและพื้นที่การปลูกฝิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นร่วมกับรัฐบาลไทยโดยคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ (กปส.) กำหนดแผนโครงการควบคุมยาเสพติดในประเทศไทยออกมา เช่น โครงการศึกษาเผยแพร่เกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อบำบัดและฟื้นฟูสภาพจิตผู้ติดยาเสพติด และโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชาวไทยภูเขา เพื่อลดการปลูกฝิ่น ศึกษาวิจัยและหามาตรการที่เหมาะสมในการป้องกันและบำบัดผู้ติดยาเสพติด และมุ่งพัฒนาชนบนที่สูงให้หันไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทนการปลูกฝิ่นให้มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยโครงการเหล่านี้ ต้องการให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนจำพวก กาแฟ มันฝรั่ง ถั่วแดง ผักนอกฤดู และไม้ผลเมืองหนาว รวมไปถึงการเกิดขึ้นของโครงการหลวงเพื่อพัฒนาชนบนพื้นที่สูง ในปี พ.ศ.2512 ก็มีจุดประสงค์ไม่แตกต่างกันในการให้การสงเคราะห์และพัฒนาชนบนพื้นที่สูง ลดการปลูกฝิ่นด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นทดแทนและลดการบุกรุกทำลายป่า โดยให้ชนบนที่สูงอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง เลิกการทำไร่ตามระบบการทำไร่ย่ำยที่แบบดั้งเดิมของตนและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

นอกเหนือจากองค์การระหว่างประเทศในระดับรัฐบาลต่อรัฐบาล การจัดระเบียบการผลิตความรู้และอำนาจจากความเป็น “สถาบัน” และมีอาชีพยังเกิดขึ้นในระดับองค์กรระหว่างประเทศสององค์กรวางแผนระดับชาติ องค์กรระดับท้องถิ่น องค์กรการกุศลเอกชน ๔ กลุ่มมีอาชีพจากองค์กรระหว่างประเทศหลากหลายองค์กรได้ทยอยสร้างโครงการต่างๆ ขึ้นและดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาชนบนที่สูงให้เปลี่ยนระบบการผลิตและพืชที่ผลิตทดแทนการปลูกฝิ่น โดยหวังจะลดปริมาณฝิ่นที่ไหลเข้าสู่ตลาด ดังเช่น โครงการขององค์การสหประชาชาติ ที่ให้ความช่วยเหลือด้านงบประมาณในโครงการปลูกพืชทดแทนและพัฒนาเศรษฐกิจชาวไทยภูเขาอีก 3 ปี

ระหว่าง พ.ศ. 2523-2525 และต่อเนื่องอีกจากปี พ.ศ.2525-2527 แล้วเปลี่ยนชื่อโครงการใหม่เป็น โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูงไทย-สหประชาชาติ (Thai-UN Highland Agricultural Marketing and Production Project – HAMP) เน้นการส่งเสริมชนบทที่สูงให้ปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่นเช่นโครงการเดิม แต่เพิ่มเติมงานด้านการตลาด รวมทั้งขยายพื้นที่โครงการจาก 30 หมู่บ้านเป็น 67 หมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ ยังมี โครงการพัฒนาขององค์กรระหว่างประเทศ เช่น โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน โครงการพัฒนาที่สูงไทย-นอร์เวย์ โครงการพัฒนาที่สูงดอยแปเปื้อ โดยการสนับสนุนของ UNICEP⁷, UNFPA⁸, UNFDAC⁹, UNIDCP¹⁰ โครงการพัฒนาที่สูงดอยสามหมื่นโดยการสนับสนุนของรัฐบาลแคนาดาและรัฐบาลสวีเดน โครงการพัฒนาที่สูงดอยเวียงผา โดยการสนับสนุนขององค์การเอกชนแห่งประเทศสวีเดนผ่าน UNIDCP โครงการพัฒนาชุมชนเพื่อการควบคุมพืชเสพติดไทย - ประชาคมยุโรป โครงการดังกล่าวแก้ไขปัญหาเรื่องการปลูกฝิ่นกระจายออกไปใน 26 อำเภอ 9 จังหวัด ดำเนินงานพัฒนาแบบผสมผสานเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชนบทที่สูงและลดการพึ่งพาฝิ่นเป็นรายได้หลัก

ภายหลังปีพ.ศ. 2519 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติดขึ้น เพื่อให้กฎหมายมีผลบังคับใช้ครอบคลุมยาเสพติดชนิดอื่นๆ และมีสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ(ปปส.) เป็นสถาบันหลักในการควบคุมดูแลปัญหายาเสพติดและทำงานร่วมกับองค์กรระหว่างประเทศ ปปส.ได้กลายเป็นสถาบันที่มีความเป็นมืออาชีพอีกสถาบันหนึ่งที่เชื่อมโยงเครือข่ายอำนาจในระดับต่าง ๆ

พร้อม ๆ กับการเกิดขึ้นของนโยบาย โครงการพัฒนาต่าง ๆ สถาบันของมืออาชีพต่างๆ ขุดความรู้เกี่ยวกับชนบทที่สูงและฝิ่นได้ถูกแผ่ขยายออกไปอย่างต่อเนื่อง ขุดความรู้จากฝิ่นเริ่มขยายไปสู่ขุดความรู้เรื่องการทำลายป่า-และยาเสพติดชนิดอื่น

โดยภายหลังปีพ.ศ. 2514 ศูนย์วิจัยชาวเขาและสถาบันผลิตความรู้ต่าง ๆ ได้ทำการค้นคว้าวิจัยที่แตกประเด็นไปในด้านอื่นๆ เกี่ยวกับชนบทที่สูง เช่น การศึกษาด้านการเกษตรและการใช้ประโยชน์ที่ดิน การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อหยุดยั้งการไร่ยาเสพติดของชนบทที่สูงแล้วหันมาทำไร่ถาวร

การขยายขุดความรู้เกี่ยวกับชนบทที่สูงและปัญหาเรื่องฝิ่นยังขยายไปสู่ยาเสพติดอื่นๆ มีการสร้างความรู้เรื่องการลดการเสพยาฝิ่นทั้งในกลุ่มชนบทที่สูงและคนพื้นราบ โดยกลไกทาง

⁷ United Nations Children's Fund

⁸ United Nations Fund for Population Activities

⁹ United Nations Fund for Drug Abuse Control

¹⁰ United Nations International Drug Control Programme

สถาบันที่ทำการผลิตความรู้ อย่างเช่น สำนักงานปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ มหาวิทยาลัย สถานศึกษาต่าง ๆ ได้พยายามพัฒนาองค์กรและค่านิยมมาตรการเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหามึน และยาเสพติดอื่น ๆ ซึ่งกำลังแพร่ระบาดแทนมึนและหนักหน่วงกว่า อย่างเช่น เฮโรอีน รวมถึงการ ค้นหาวิธีการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสมรรถภาพของชนบทที่สูงที่หันไปเสพติด ทำการสำรวจการใช้ สารเสพติดอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากมึน การกำหนดวิธีการบำบัดรักษาที่ถูกต้อง (มูลนิธิโครงการหลวง, 2536, ปปส., 2525)

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา นโยบายป้องกันและปราบปรามยาเสพติดก็ยังไม่แตกต่างไป จากเดิม รัฐบาลโดยคณะกรรมการอำนวยการแก้ไขปัญหามึนคั่งแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขา และการปลูกพืชเสพติดได้กำหนดแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2531-2535 โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานชาวเขาในระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัดและอำเภอ เพื่อแก้ไขปัญหามึนคั่งบนพื้นที่สูง (สารล้านนา, 2532 : 14-17)

จากนั้นแผนแม่บทได้ถูกดำเนินการต่อเนื่องมาอีก 5 ปี (พ.ศ.2535-2539) แผนแม่บท ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ภาพตัวแทนมึน - ยาเสพติดและชนบทที่สูงไม่แตกต่างไปจากเดิม หากยังได้แผ่ขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ และสร้างองค์ความรู้ด้านอื่นๆ ด้วย ดังเช่น เนื้อหาที่ถูกลำ เสนออยู่ในแผนแม่บท ดังนี้

"...การประกอบอาชีพและการหาเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกฝิ่นก่อ ผลกระทบที่สำคัญต่อการบุกรุกทำลายป่า แหล่งต้นน้ำลำธารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม..."

"...การมีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ค่านิยมความเชื่อถือ วัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่าง ไปจากคนส่วนใหญ่ ความยึดมั่นในเผ่าพันธุ์และชาตินิยมรู้สึกเป็นพลเมืองไทย ซึ่งมีผลประโยชน์ ร่วมกับคนส่วนใหญ่ เป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ"

"ดังนั้น การแก้ไขปัญหามึนคั่งจะต้องลดและขจัดอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยและพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในหมู่ชาวเขา...ส่งเสริมการเผยแพร่ศาสนาพุทธในหมู่ชาวเขา เพื่อ เสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ควบคุมดูแลการเผยแพร่ศาสนาในหมู่ชาว เขา ไม่ให้สร้างความแตกแยกในสังคมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา" (สารล้านนา, 2532 : 14-17)

หรือในปัจจุบัน นโยบายความมั่นคงแห่งชาติที่จะถูกกำหนดในแผนแม่บทในปีต่อไปก็ ยังคงกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนบทที่สูง ดังเช่น เนื้อหาการประชุมสภาความมึน คั่งแห่งชาติที่ผ่านมา

"การประชุมผู้บริหารระดับสูงขึ้นที่โรงแรมมิดีกรีนฮิลล์ จ.เชียงใหม่ โดยมี พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี และ รมว.กลาโหม เป็นประธาน โดยนายชัชฎาภย์ บุรุษพัฒน์ เลขาธิการ สมช. เปิดเผยว่า ปัญหากระทบความมั่นคงมีหลายเรื่อง ทั้งบุกรุกป่า ทำลายแหล่งน้ำ แรงงานเถื่อน การย้ายถิ่นฐาน รวมทั้งการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด หมู่บ้านตามชายแดนบนพื้นที่สูงกลายเป็นแหล่งพักของยาเสพติด เป็นแหล่งธุรกิจนอกกฎหมายที่สำคัญ ดังนั้น เมื่อแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติด บนพื้นที่สูงฉบับที่ 2 ประจำปี 2540-2544 กำลังจะสิ้นสุดลง จึงต้องหาแนวทางแก้ไขเพื่อบรรจุในแผนปี 2545-2549 เป็นฉบับที่ 3 ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ขณะนี้ประชากรชาวเขาเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก โดยเฉพาะเผ่าม้ง มีประชากรกว่า 2 แสนคน บางกลุ่มร่ำรวยในทางไม่ถูก และยังขยายอิทธิพล ราชการดูแลไม่ทั่วถึง เพราะมัวแต่นั่งอยู่ในกรุงเทพฯ ที่ผ่านมานหน่วยงานท้องถิ่นโยนเรื่องให้ทหารตลอด" (ไทยรัฐ, 2545)

นโยบายการแก้ไขปัญหาคาเฟอีนและยาเสพติด โครงการพัฒนาต่างๆ การสร้างกลุ่มมืออาชีพ ผู้เชี่ยวชาญจากองค์กร สถาบันที่ผลิตความรู้ ทำการจัดระเบียบความรู้ อย่าง ปปส. การคิดค้นการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ อย่างการตรวจจับต้นฝิ่นจากดาวเทียม ได้ดอยก้าและผลิตซ้ำภาพตัวแทนฝิ่น - ยาเสพติดกับชาวม้งและชนบนที่สูงในชุดวาทกรรมฝิ่นเพื่อกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ โดยมีกลไกปฏิบัติการทางภาษาจากการสร้างกลุ่มมืออาชีพและสถาบันผลิตความรู้ภายใต้การมองปัญหาในทางเทคนิคเพื่อให้รัฐมีความชอบธรรมในการขึ้นไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบนที่สูง トラบโดที่ภาพของผู้เชี่ยวชาญด้านยาเสพติดและความเป็นมืออาชีพของการปราบปรามยาเสพติดยังดำรงอยู่และสามารถพัฒนาต่อไปได้เรื่อยๆ ภาพตัวแทนฝิ่น - ยาเสพติดของชาวม้งและชนบนที่สูงก็จำเป็นต้องเป็น"ภาพคู่ขนาน" กับภาพของมืออาชีพและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นเครื่องมือของกลุ่มมืออาชีพให้ได้ทำการพัฒนาต่อไป

5.5 สรุป

กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเป็นผลมาจากการสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายที่เกิดขึ้นในบริบททางการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ

ภายหลังจากฝิ่นเปลี่ยนเป็นยาเสพติดและกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ฝิ่นได้เริ่มต้นกลายเป็นสิ่งแบ่งแยกความแตกต่างและสร้างความเป็นอื่นระหว่างรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับชาวม้งและชนบนที่สูง กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้างภาพตัวแทนและนิยามความหมายในระดับแรก

ที่เป็นมายาภาพกำหนดนิยามความหมายอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้อย่างเป็นแก่นสารนิยมด้วยการขนานนามว่าใครเป็นอย่างไร เช่น เรื่องราวของชาวม้งกับฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นพืชยาเสพติด การเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงแห่งชาติในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง และการทำลายป่าในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากนั้น ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพได้เริ่มหลอมรวมเป็นเรื่องเล่าความแปลกแตกต่าง (Group Fantasy) ที่ซ้อนทับกันเกี่ยวกับชีวิตชาวม้ง มีการสร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะให้เห็นสารัตถะทางอัตลักษณ์ของชาวม้ง มีการนำเอาความรู้บางชุดไปจัดการกับความจริงในกระบวนการนิยามความหมายเพื่อสร้างภาพ “ความเป็นคนอื่น” (the Other) เช่น เรื่องเล่าว่าด้วยเรื่องคนติดยา การทำลายป่าและความมั่นคง ว่าด้วยคนใจ ไร้การศึกษาและสกปรก เมื่อเรื่องเล่าของชาวม้งได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพจะเริ่มกลายเป็น “ภาพตัวแทนทางการเมือง” ว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งที่ถูกแปลงเข้าสู่ รูปแบบแห่งอุดมการณ์ หรือ Ideology of Form ของผู้คนในสังคมทั่วไปที่ยอมรับเป้าหมายและยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมที่สังคมใหญ่เชื่อและยอมรับอย่างนั้น

โดยภาพตัวแทนหลักๆ เกี่ยวกับฝิ่นและความเป็นม้งที่ถูกแปลงเข้าสู่รูปแบบแห่งอุดมการณ์ของคนในสังคมทั่วไปได้เริ่มต้นจากฝิ่น แต่ต่อมาได้ขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ ซึ่งมีภาพตัวแทนหลักๆ 3 ภาพในบริบทเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและซ้อนทับรวมกันเป็นภาพลักษณ์ชาวม้งในปัจจุบัน คือ ภาพแรก ฝิ่นถูกเชื่อมโยงกับชาวม้งในฐานะผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติด ในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติดผิดกฎหมาย ภาพที่สอง คือ ม้งซึ่งเป็นชาวเขาที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางการเมืองในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม และภาพสุดท้ายซึ่งมีสองด้าน คือ ในบริบทของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ม้งซึ่งเป็นชาวเขามีภาพของวัฒนธรรมและระบบการผลิต การทำไร่ฝิ่นที่ทำลายสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ขณะที่ภาพอีกด้านในบริบทที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเฟื่องฟูและถูกตั้งเป้าหมายดึงเงินเข้าประเทศ ชาวม้งและรูปแบบวัฒนธรรมภายนอกของม้ง เช่น การแต่งกาย ไร่ฝิ่น คือ สินค้าทางวัฒนธรรมที่ถูกแสดงเพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยว

ในกระบวนการสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายฝิ่นเป็นหนึ่งในปฏิบัติการทางภาษาของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำที่ได้สร้างชุดความรู้บางชุดเพื่อนำไปจัดการกับความจริงในการนิยามความหมายอัตลักษณ์ด้วย ชุดความรู้ถูกกระทำการผ่านกลไกต่างๆ ของรัฐในการกำหนดนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับฝิ่นและชนบทที่สูงผ่านการพัฒนา การสร้างและขยายองค์

ความรู้เกี่ยวกับผืนผ่านสถาบันความรู้ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ตลอดจนการสร้างความเป็น "มืออาชีพ" ที่เชี่ยวชาญเรื่องผืน การกำจัดผืนและยาเสพติดเพื่อตอกย้ำชุดนิยามความหมายให้ดำรงอยู่และให้กลายเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง

"ความเป็นมืออาชีพ" ได้กลายเป็น "การเมืองเรื่องความรู้" มากกว่าจะให้ความสำคัญกับปัญหาด้านอื่นๆ ดังนั้น ปัญหาคอมมิวนิสต์จึงถูกมองว่าเป็นปัญหาเรื่องความแตกต่างที่แก้ไขได้ด้วยการสร้างความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว ส่วนปัญหาผืนถูกมองว่าเป็นเพียงปัญหาทางการเกษตรที่แก้ไขด้วยเทคนิคความรู้ ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต เปลี่ยนพืชที่ผลิต ส่งเสริมรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนผืน พัฒนาความเจริญเข้าสู่หมู่บ้าน สร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจให้รักชาติ

เมื่อสถาบันและมืออาชีพด้านยาเสพติดยังดำรงอยู่และยังพัฒนาต่อไปได้เรื่อยๆ ภาพตัวแทนผืนและยาเสพติดของชาวม้งและชนบนที่สูงก็จำเป็นต้องเป็น "ภาพคู่ขนาน" กับภาพของมืออาชีพในชุดวาทกรรมนี้เพื่อเป็นเครื่องมือของกลุ่มมืออาชีพให้ได้พัฒนาต่อไป

บทที่ 6

การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

“ถ้าฝันไม่ดีจริง ทำไมหมอในโรงพยาบาลถึงไม่เลิกใช้
พอม้งใช้ฝันเป็นยารักษา ก็มาไล่จับม้ง ทำไมไม่ไปไล่จับหมอในโรงพยาบาลบ้าง”

“นูกิ” แห่งบ้านแทนธรรม (2542)

ภาพตัวแทนจากภาพลักษณะฝันที่ขยายไปสู่ภาพลักษณะอื่นๆ 3 ภาพหลักในบริบทยุคสมัยและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ คือ ภาพแรก ฝันเชื่อมโยงกับชาวม้งในฐานะผู้ปลูก เสพและค้าฝันซึ่งเป็นยาเสพติด ในบริบทที่ฝันกลายเป็นยาเสพติดผิดกฎหมาย ภาพที่สอง คือ ม้งซึ่งเป็นชาวเขาที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม และภาพสุดท้ายซึ่งมีสองด้าน คือ ม้งซึ่งเป็นชาวเขามีวัฒนธรรมและระบบการผลิต ไร่ฝันทำลายสิ่งแวดล้อมในบริบทของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ขณะที่ภาพอีกด้าน ม้งและวัฒนธรรมภายนอกของม้งคือ สินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อขายให้กับการท่องเที่ยวในบริบทเศรษฐกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเฟื่องฟู

ภาพลักษณะและชุดนิยามความหมายของรัฐและวาทกรรมครอบงำทั้ง 3 ภาพหลักนี้ได้ทับซ้อนกันและกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้อย่างเป็นแก่นสารนิยมผ่านกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ซึ่งหยั่งรากลึกลงสู่ระดับรูปแบบแห่งอุดมการณ์ของคนในสังคมทั่วไปในปัจจุบันตามที่เสนอไปในบทที่ 5

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันในบริบทที่สถานะของรัฐและอุดมการณ์รัฐชาติถูกท้าทายจากกระแสความคิดและการเรียกร้องในประเด็นสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชนและการเมืองนิเวศ ซึ่งเกิดขึ้นในเวทีระดับข้ามชาติ กระแสความคิดนี้ถูกเชื่อมโยงกับความเป็นชาติพันธุ์และการเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อนิยามอัตลักษณ์และต่อรองกับการครอบงำจากอำนาจรัฐ ในบริบทเช่นนี้ ได้เปิดช่องว่างให้ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้กระทำการตอบโต้ต่อชุดวาทกรรมครอบงำเพื่อปลดปล่อยตัวเองออกจากพันธนาการแห่งการกักขัง

ในบทนี้ เนื้อหาหลักจึงต้องการนำเสนอปฏิบัติการของชาวม้งในปัจจุบันต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ที่หยั่งรากลึกลงสู่ระดับอุดมการณ์ของคนในสังคมทั่วไป ซึ่งปฏิริยาดังกล่าวนี้นี้ทั้งการตอบโต้ของชาวม้งและการปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องไปกับวาทกรรมครอบงำซึ่งเกิดขึ้นในหลากหลาย

หลายรูปแบบเพื่อเป็นการปฏิเสธอำนาจรัฐ การป้ายสีและแสดงการวิพากษ์วิจารณ์ต่อชุดวาทกรรมครอบงำ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ การตอบโต้ มิได้หมายถึงการกระทำการอย่างตรงไปตรงมาโดยใช้กำลังต่อสู้หรือปฏิเสธอำนาจในทางใดทางหนึ่ง หากแต่เป็นการตอบโต้ที่เกิดขึ้นในรูปแบบอันหลากหลาย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสถานการณ์และบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่จำต้องต่อรองกับอำนาจรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ

6.1 ผืนในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมปัจจุบัน

เมื่อลมหนาวมาเยือนชาวม้งบ้านแทนธรรมอีกครั้งในปีนี้ ลมหนาวได้ย่ำเตือนให้นึกถึงดอกฝิ่นที่บ้านสะพรั่งบนยอดดอย ดอกฝิ่นเหล่านี้ต่างรอให้พวกเขากรีดน้ำยางฝิ่นดิบคอยทำพ้อค้าต่างแดนเดินทางขึ้นมารับซื้อฝิ่นยังไร้งของตน

ในปัจจุบันบริเวณรอยต่อบนภูเขาชายแดนเขตไทย-ลาว ห่างไกลจากชุมชนม้งบ้านแทนธรรมไปประมาณหนึ่งชั่วโมงเดินเท้า เพียงข้ามเขตรอยต่อของเส้นเขตแดนประเทศ เราจะเห็นแปลงฝิ่นขนาดใหญ่ละลานตาตามแนวภูเขาโอบรอบ ฝิ่นเหล่านี้ถูกปลูกในผืนดินซึ่งครั้งหนึ่งชาวม้งบ้านแทนธรรมเคยเป็นเจ้าของ แต่ในปัจจุบันผืนดินเหล่านี้ได้เปลี่ยน "สิทธิการครอบครอง" ไปอยู่ในมือของชาวม้งเผ่าลาวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นญาติพี่น้องม้งบ้านแทนธรรมด้วยเหตุผลของเส้นเขตแดนและสงครามบนภูเขาเมื่อสามสิบปีที่ผ่านมา

แม้ว่าภายในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมปัจจุบันได้หยุดการปลูกฝิ่นเป็นแปลงขนาดใหญ่เพื่อขายพร้อมกับเปลี่ยนระบบการผลิตไปเป็นสวนผลไม้ เช่น ท้อ ลิ้นจี่ มะม่วง และปลูกพืชเศรษฐกิจตามโครงการส่งเสริมของรัฐ แต่การปลูกฝิ่นเป็นแปลงขนาดใหญ่เพื่อการค้ายังคงเกิดขึ้นนอกหมู่บ้านและนอกพรมแดนประเทศ ซึ่งเดินข้ามเขาไปไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก

นอกพรมแดนนี้ ชาวม้งในเขตชายแดนเผ่าลาวและชาวลาวบางส่วนได้ตั้งหมู่บ้านทำการเกษตรด้วยพืชหลัก 3 ชนิดคือ ข้าว ข้าวโพด และปลูกฝิ่นเป็นแปลงขนาดใหญ่เพื่อการค้าเชิงพาณิชย์ โดยมีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ ผลิตฝิ่นดิบได้ปีละ 3,000 - 6,000 จ้อยส์ (4,800-6,400 กิโลกรัม)

หากเปรียบเทียบระบบการผลิตฝิ่นของชาวม้งเผ่าลาวในปัจจุบันอาจไม่แตกต่างไปจากระบบการผลิตฝิ่นของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมในยุคที่ทำการผลิตฝิ่นเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์เมื่อหลายสิบปีก่อน ภายในไร่ฝิ่นเผ่าลาว ยังพบความหลากหลายของพันธุ์พืชผักพื้นบ้าน ระบบการจัดการแรงงาน และการจัดการที่ดินบนพื้นฐานความรู้พื้นบ้านและวิถีวัฒนธรรมชาวม้ง

"ในไร่ฝิ่นที่ฝังลาว ยังมีผักกาดพื้นบ้านแทบทุกชนิด ผักกาดเขียว ผักกาดขาว ผักกวางตุ้ง กะหล่ำปลี คะน่ำ ผักลั่นงู ผักชี ผักผักชีฝรั่ง ผักปล้ำ(ต)จ้อ (ผักที่ใบมีลักษณะเป็นมัน) ผักดอยช้าง ผักชี ผักชีฝอย มันเทศแดง มันเทศขาว มันฝรั่ง หัวไชเท้า (ลั่วปี้) ถั่วลันเตา ถั่วแขก มะเขือเครือ (เต้าเป่าวหรือฟักแมว) ฟักหม่นที่มีรสชาติดี"

เมื่อชาวมังบ้านแทนธรรมเดินทางมาเยี่ยมเยียนญาติยังฝังลาวก็มักเก็บพืชผักติดไม้ติดมือกลับบ้านเสมอ บ้างก็ขอเมล็ดพันธุ์ผัก หรือหากต้องการปลูกฝิ่นเพื่อประโยชน์เล็กๆน้อยๆ ก็สามารถหาเมล็ดพันธุ์ฝิ่นได้จากหมู่บ้านชาวมังบริเวณนี้

เมื่อถึงฤดูหนาว เราจะเห็นดอกฝิ่นเบ่งบานไปทั่วดอยในดินแดนฝังลาว หากดอกฝิ่นดอกใดทิ้งกลีบใบร่วงหล่น นั่นเป็นสัญญาณให้รู้ว่า ใกล้ถึงเวลาแห่งการเก็บเกี่ยวพืชผลเพื่อขายให้แก่อำเภอที่ต่างม้าและล่อเดินทางมารับซื้อฝิ่นยังหมู่บ้านในพรมแดนฝังลาว

ระบบเศรษฐกิจการค้าขายฝิ่นเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอทุกๆ ปีภายหลังกดอกฝิ่นร่วงโรยและผลผลิตฝิ่นดิบออกสู่ท้องตลาด พ่อค้าที่รู้จักมักคุ้นต่างเดินทางไปรับซื้อฝิ่นยังหมู่บ้านชาวมังฝังลาว ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าจากฝังไทย โดยสามารถแบ่งกลุ่มพ่อค้าที่มารับซื้อฝิ่นออกเป็น กลุ่มแรก คือ กลุ่มพ่อค้ารายใหญ่ที่เข้าไปรับซื้อฝิ่นในหมู่บ้านเพื่อลักลอบนำฝิ่นดิบออกไปขายยังชายแดนจังหวัดตาก สระบุรี จากนั้นนำไปผ่านกระบวนการกลั่นเป็นเฮโรอีนออกขายยังต่างประเทศ ส่วนอีกกลุ่ม คือ พ่อค้ารายย่อยจาก "ร้านขายของชำ" ทั่วไปตามหมู่บ้านต่างๆ ทั้งในฝังไทยและฝังลาวที่มักจะมารับซื้อฝิ่นรายละประมาณ 1-2 กิโลกรัมแล้วนำไปปันขายให้กับกลุ่มลูกค้ารายย่อยในหมู่บ้านตลอดทั้งปีเพื่อการดำรงชีพเล็กๆ น้อยๆ และกลุ่มสุดท้าย คือ ลูกค้ารายย่อยทั่วไปที่ขึ้นไปซื้อฝิ่นดิบเพื่อนำไปบริโภคหรือขายต่อเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยกลุ่มพ่อค้าร้านขายของชำและกลุ่มลูกค้ารายย่อยมักไปซื้อฝิ่นดิบยังตลาดชายแดนไทย-ลาวในราคาตามท้องตลาดชิดละ 60-70 บาท

ภายในชุมชนมังบ้านแทนธรรมไม่พบว่า มีพ่อค้ารับซื้อฝิ่นรายใหญ่ ยกเว้นพ่อค้าจากร้านขายของชำและกลุ่มชาวบ้านรายย่อยที่หาซื้อฝิ่นดิบในตลาดและข้ามแดนไปยังฝังลาวเพื่อนำมาขายหรือบริโภคเอง อย่างไรก็ตาม บนความสัมพันธ์ที่ชาวมังบ้านแทนธรรมกับชาวมังฝังลาวบางส่วนเป็นญาติพี่น้องกัน จึงพบว่า มีชาวมังบ้านแทนธรรมจำนวนหนึ่งเดินทางข้ามเขตแดนไปยังฝังลาวเพื่อไปช่วยทำไร่ แลกเปลี่ยนหรือรับจ้างเป็นแรงงานกรีดยางในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคมของทุกปี โดยผู้ที่ข้ามแดนไปเป็นแรงงานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มลูกหลานชาวมังในหมู่เครือญาติที่แต่งงานระหว่างชาวมังฝังไทยกับฝังลาว กลุ่มคนเหล่านี้มักไปแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อช่วยกันทำไร่ฝิ่น โดยได้รับค่าแรงเป็นฝิ่นหนัก 2 ชิดต่อวันหรือประมาณ 120-140 บาท

ภาพที่ 5 ไร่ฝิ่นฝ่งลาว

(ราคาขายผืนดิบในท้องตลาดบนภูเขาในพื้นที่ดังกล่าวชดละ 60 - 70 บาท) ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มคนติดฝิ่น ได้รับค่าแรงเป็นผืนจำนวน 2 ชิดหรือประมาณ 120 - 140 บาท เมื่อเสร็จจากการกรีดยืนในช่วงเดือนธันวาคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ชาวบ้านที่รับจ้างกรีดยืนจะกลับไปทำไร่ที่ฝั่งไทยในช่วงต้นฤดูฝนต่อไป

6.2 ปฏิบัติการต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้ง

นับตั้งแต่ฝิ่นได้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ภาพลักษณ์ฝิ่นได้กลายเป็นยาเสพติด เจ้าหน้าที่รัฐได้เข้าไปดำเนินการปราบปรามจับกุมชาวม้งบ้านแทนธรรมและชนบทที่สูงเพื่อตอบสนองต่อกฎหมายและนโยบายดังกล่าว ในเวลาต่อมา ในช่วงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลไทย สหรัฐอเมริกากับพรรคคอมมิวนิสต์ ภาพลักษณ์ฝิ่นกับชาวม้งในฐานะผู้ปลูก เสพและค้ายาเสพติดได้ถูกนำเสนอมากขึ้นเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมือง ชาวม้งถูกจับตามากขึ้นบนภูเขาในฐานะชาวเขาผู้อยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อภัยความมั่นคงแห่งชาติ ภาพลักษณ์ฝิ่นได้ทำให้รัฐบาลไทยมีความชอบธรรมในการดำเนินนโยบายต่อชาวม้งในการอพยพชาวม้งและชนบทที่สูงลงจากภูเขา เปลี่ยนระบบการผลิต ให้การศึกษา สร้างความกลมกลืนกับคนไทยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ในอดีตที่ผ่านมา ทั้งภาพลักษณ์ฝิ่นและภาพลักษณ์ชาวม้งที่ถูกเชื่อมโยงกับยาเสพติดและความมั่นคงของชาติ ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวม้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ ในหลายครั้งหลายคราในอดีต ทั้งจากพื้นที่บ้านแทนธรรมและจากเหตุการณ์อื่นๆ ทั่วเขตภาคเหนือตอนบน ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นจากกรณีเจ้าหน้าที่รัฐอ้างกฎหมายฝิ่นที่เป็นยาเสพติดเข้าไปรื้อไถ่มชู่ชาวบ้านด้วยการเก็บ "ส่วยฝิ่น" บางคราปัญหาคความขัดแย้งได้นำไปสู่ความรุนแรง มีการเผาหมู่บ้าน ทำร้ายร่างกายจนถึงแกชีวิต ซึ่งในอดีต ชุมชนม้งได้แสดงปฏิกิริยาต่อการใช้อำนาจในทางมิชอบโดยการตอบโต้เจ้าหน้าที่รัฐโดยตรงไปตรงมาด้วยการจับอาวุธขึ้นสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ บ้างก็หนีเข้าป่าไปร่วมกับขบวนการพรรคคอมมิวนิสต์ หรือหนีเข้าป่าเพื่อนำฝิ่นไปช้อน ดังเช่นกรณีตัวอย่างการจับอาวุธขึ้นสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือการนำฝิ่นไปช้อนในป่าของชุมชนม้งบ้านแทนธรรม การหลบหนีเข้าป่าไปเป็นคอมมิวนิสต์ของเล่าไทและครอบครัว

ในปัจจุบันปฏิบัติการต่อภาพลักษณ์หลักๆ ทั้ง 3 ภาพ คือ ภาพฝิ่นกับชาวม้งที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ภาพชาวม้งกับความมั่นคงและภาพชาวม้งกับการทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งกลายเป็นภาพลักษณ์ที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งบ้านแทนธรรมเอาไว้ต่างเกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐและวาทกรรมครอบงำกับกลุ่มผู้กระทำ (Actor) ต่างๆ ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชนชั้นและวัยซึ่งข้ามกาลเวลาและ

เลื่อนไหลไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ เงื่อนไข สภาวะการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้กระทำแต่ละกลุ่มของชาวม้งได้เลือกแสดงปฏิกริยาต่อการกักขังอัตลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ โดยสามารถจำแนกได้ 2 แบบ คือ การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์และวาทกรรมครอบงำ กับ การปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.2.1 การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์

การตอบโต้ต่อภาพลักษณ์ชาวม้งที่ถูกเชื่อมโยงกับฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดในอดีตนั้น ชาวม้งมักจะตอบโต้ด้วยการดื้อแพ่งและการต่อสู้โดยตรงไปตรงมา ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแทนธรรมและบางหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนบน ในหมู่บ้านแทนธรรม จากหลายครั้งหลายคราที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อตรวจจับฝิ่น และบางครั้งก็เก็บส่วยฝิ่น โดยที่ชาวบ้านเกิดความไม่แน่ใจในการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมเลือกที่จะนำฝิ่นเข้าไปหลบซ่อนในป่าเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า หรือหนีบปิ่นขึ้นสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ เมื่อพบว่าเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้จับเฉพาะฝิ่นเท่านั้น แต่หนีบฉวยข้าวของอื่นๆ ไปด้วยดังข้อมูลที่น่าเสนอไปในบทที่ 4 นอกจากนี้ ชาวม้งหลายคนในบ้านแทนธรรมเลือกไปเป็นคอมมิวนิสต์ก็ด้วยเหตุผลของการถูกเอาเปรียบจากเจ้าหน้าที่รัฐด้วยหวังว่า แนวคิดใหม่ๆ ที่ถูกเอ่ยถึงจากพรรคคอมมิวนิสต์จะสามารถต่อสู้กับการถูกรังแกดังกล่าวหรือมีชีวิตที่ดีกว่าได้ หรือในบางกรณี จากหมู่บ้านอื่นๆ ดังเช่น ในจังหวัดเชียงรายที่เกิดความรุนแรงมีการเผาหมู่บ้าน ชาวม้งทั้งหมู่บ้านอพยพหนีการเก็บส่วยฝิ่นของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น

ขณะที่การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะภาพลักษณ์ชาวม้งกับฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ 1. ระดับชุมชน และ 2. ระดับปัจเจก โดยมีรายละเอียดที่น่าเสนอ ดังนี้

ระดับแรก การตอบโต้ในชีวิตประจำวันระดับชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นใน 3 ลักษณะคือ การตอบโต้ของหมอยาพื้นบ้านในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐและวาทกรรมครอบงำ, การตีความใหม่เรื่องฝิ่นนางสาวฝิ่นของหมอผีพื้นบ้าน และการดื้อแพ่งเพิกเฉยของชาวบ้านที่ใช้ฝิ่นเป็นยา

ลักษณะแรก หมอยาพื้นบ้านกับการวิพากษ์รัฐและวาทกรรมครอบงำ ในวิธีคิดและวิถีปฏิบัติของ “นุ๊ก” หมอยาพื้นบ้านของชาวม้งบ้านแทนธรรมทุกวันนี้ยังคงดำรงรักษาความรู้พื้นบ้านด้านการรักษาพยาบาล โดยการใช้ฝิ่นในการรักษาพยาบาลชาวม้งตามความรู้ดั้งเดิม ซึ่งแบ่งออกเป็น การใช้เป็นตัวยาโดด ๆ ที่เน้นการสูบเพื่อใช้คว้นรักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น ปวดหัวกับการใช้ฝิ่นผสมผสมผสานกับวิธีการรักษาแบบอื่นๆ เช่น การรักษาแผลกระดูกหัก เป็นต้น

ในปัจจุบัน หมอยานูกิ จึงยังคงปลูกฝิ่นในที่ดินของตัวเองและนำฝิ่นที่ปลูกนั้นมาเป็นยารักษาคนอื่น ๆ แต่เนื่องจากการปลูกฝิ่นในปัจจุบันเป็นสิ่งผิดกฎหมาย หน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะตำรวจตระเวนชายแดนที่ดูแลพื้นที่ดังกล่าว ได้ขึ้นมาตรวจสถานการณ์และพบว่า มีพื้นที่ปลูกฝิ่นเป็นหย่อม ๆ ของชาวหมู่บ้านแทนธรรม รวมทั้งของหมอยา “นูกิ” ด้วย ไร่ฝิ่นของชาวบ้านและหมอยาจึงถูกตัดเกือบทุกปี แต่บางปีโชคดีไม่ถูกตัด เพราะนโยบายรัฐไม่เข้มงวด ซึ่งในปีนั้นก็จะได้ยาเก็บเอาไว้ใช้

นูกิบอกว่า “ยังคงปลูกทุกปี เป็นแปลงเล็ก ๆ เพื่อตัวเองและใช้ผสมเป็นยาเวลาที่มีชาวบ้านมาขอให้รักษา เจ็บหรือปวดตามที่ต่าง ๆ บางคนปวดท้องมาก แต่หาสาเหตุไม่ได้ ลองกินยาดูแล้วยังไม่หาย ถ้ามาหา ก็จะให้ลองสูบฝิ่นที่ปลูกเองสัก 3 บ้องก็จะดีขึ้น”

หมอยา “นูกิ” จึงยังคงใช้ฝิ่นรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านที่แวะเวียนมาให้รักษาตามวิธีการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน โดยใช้ฝิ่นที่ปลูกเองมากกว่าหาซื้อตามตลาดการค้าชายแดน

“ฝิ่นสมัยนี้ถ้าจะหาซื้อเองก็กลัวว่าจะไม่คุ้มเพราะมีราคาแพงและยังมีส่วนผสมของสารชนิดอื่นๆ มาก เป็นยาที่ไม่บริสุทธิ์เหมือนปลูกเอง”

เมื่อการแพทย์แผนใหม่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีโรงพยาบาล สถานือนามัย และยารักษาโรคอันหลากหลายภายในชุมชน สถานการณ์เหล่านี้ได้สร้างความขัดแย้งและเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างรวดเร็ว แต่ระบบการแพทย์พื้นบ้านก็ไม่ได้หยุดนิ่งไปกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หากได้ทำการปรับเปลี่ยนเพื่อดำรงสถานะและปรับประยุกต์เทคนิควิธีการรักษา มีการตีความผลิตซ้ำและวิพากษ์วิจารณ์การแพทย์แผนใหม่ได้เสมอ โดยเฉพาะในโรคบางโรคที่การแพทย์แผนใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ (ยศ, 2542) ระบบการแพทย์แผนใหม่ที่มีจุดบอดถือเป็นช่องว่างระหว่างการแพทย์พื้นบ้านกับการแพทย์สมัยใหม่ที่เปิดโอกาสให้หมอยาซึ่งสืบทอดความรู้พื้นบ้านมาจากบรรพบุรุษได้ดีความและวิพากษ์วิจารณ์ (Social Commentary) (Turner, 1980) การแพทย์แผนใหม่ที่หยิบยืมความรู้ของชาวม้งไปใช้

“นูกิ” หมอยาพื้นบ้านของบ้านแทนธรรม ซึ่งยังคงนำฝิ่นมาใช้ในการรักษาโรคบอกว่า

“ถ้าการแพทย์สมัยใหม่ก้าวหน้าก็ควรจะล้มเลิกการใช้ฝิ่นไปได้แล้ว และคนม้งยีนดีที่ไม่ปลูกฝิ่นอีก แต่อยากถามว่า ยาดี ๆ ของหมอสสมัยใหม่ ก็เอาฝิ่นไปสกัดทำยาใช้ใหม่ นั่นยอมรับว่า ฝิ่นดีและเป็นยาใช้ใหม่ ทำไมพอคนม้งใช้ฝิ่นเป็นยาบ้าง ถึงมาห้ามคนม้งไม่ให้ใช้ ถ้าฝิ่นไม่ดีจริงทำไมหมอในโรงพยาบาลถึงไม่เลิกใช้ พอม้งใช้ฝิ่นเป็นยารักษา ก็มาไล่จับม้ง ทำไมไม่ไปไล่จับหมอในโรงพยาบาลบ้าง”

ในสถานการณ์ความขัดแย้งและมีช่องว่างระหว่างการแพทย์แผนใหม่กับการแพทย์พื้นบ้าน หมอยาพื้นบ้านได้วิพากษ์วิจารณ์การแพทย์แผนใหม่และอำนาจรัฐที่แสดงถึงการเลือกปฏิบัติ

ต่อคนบางกลุ่มอย่างชัดเจน การวิพากษ์วิจารณ์ของหมอยาพื้นบ้าน คือ การแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกอัดอั้นคับข้องใจเพื่อสะท้อนภาพความขัดแย้งให้เป็นที่เข้าใจ ทำการวิพากษ์หลักการและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ขัดแย้งต่อความเข้าใจของชุมชนและเพื่อไม่ยอมถูกครอบงำจากภายนอก ขณะเดียวกันก็ให้โอกาสในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นตัวตนของตัวเองด้วย

ลักษณะที่สอง การตีความใหม่ “ผีก้อก้าแย่ง” ของหมอยาพื้นบ้าน ดำเนินเรื่อง “ผีก้อก้าแย่ง” หรือผีนางสาวผีที่ถูกเล่าขานกันตั้งแต่อดีตนั้น ในปัจจุบัน เมื่อชาวม้งบ้านแทนธรรมไม่ได้ปลูกผีเป็นแปลงขนาดใหญ่อีก ชาวม้งจึงไม่ได้ทำพิธีกรรม “ผีเหย่ง-เป้าเหย่ง” ต่อผีก้อก้าแย่ง เพื่อขอให้ดอกผีนั้นแตกดอกงาม แต่ตำนานผีก้อก้าแย่งยังคงถูกเล่าสืบต่อกันในกลุ่มคนที่สูบฝิ่นและลูกหลานในชุมชนม้งบ้านแทนธรรม

อย่างไรก็ตาม ตำนาน “ผีก้อก้าแย่ง” นี้ กลับยังมีความสำคัญต่อ “ปั้งกิ” หมอยาของชุมชนม้งบ้านแทนธรรม ซึ่งเป็นหมอยาผู้อาวุโสของหมู่บ้านและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมของชุมชน

ปั้งกิเล่าว่า ตนเองยังคงนับถือ “ผีก้อก้าแย่ง” หรือผีนางสาวผีอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากผีนางสาวผีหรือผีก้อก้าแย่งเป็นผู้ให้พลังแก่หมอยาในการเดินทางไปสู่โลกแห่งวิญญาณ โลกที่ตามความเชื่อของชาวม้งมีเพียงหมอยา ซึ่งเป็น “ตัวแทน” ที่สามารถเดินทางเข้าไปถึงโลกนั้นด้วยพลังบางอย่างเพื่อเข้าไปเจรจาเรื่องความเป็นความตายหรือเรียกวิญญาณของชาวม้งที่กำลังออกไปเดินทางให้กลับออกมาจากโลกแห่งนั้น

ปั้งกิ หมอยาแห่งบ้านแทนธรรมเล่าว่า “การสูบฝิ่นของเขาคือไปเพื่อให้ผีก้อก้าแย่งหยิบยื่นพลังให้แก่ตัวเขาเพื่อเดินทางไปให้ถึงโลกแห่งวิญญาณ จากนั้น “ซียี” ผีที่ใหญ่ที่สุดของหมู่บ้านจะช่วยจัดการปัญหาต่าง ๆ ในโลกแห่งวิญญาณได้สำเร็จ หากเขาไม่ได้สูบฝิ่น จะทำให้ผีก้อก้าแย่งไม่มาหาและทำให้เขาไม่มีพลังกำลังในการขี่ม้าทรงไปสู่รบกับวิญญาณร้ายในอีกโลกหนึ่งได้”

ดังนั้น ปัจจุบันนี้ ก่อนที่หมอยาปั้งกิจะประกอบพิธี “อวนเน้ง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญตามความเชื่อของชุมชนชาวม้ง หมอยาปั้งกิจะต้องสูบฝิ่นและเอ่ยนามถึงผีก้อก้าแย่ง เพื่อรำลึกถึงและขอให้มาช่วยเพิ่มพลังกำลังแก่เขาก่อนที่จะเริ่มพิธีกรรม

ผี “ก้อก้าแย่ง” สำหรับหมอยาปั้งกิถูกอธิบายว่า เป็นพลังกำลังที่ในการที่จะต้องเดินทางไปไกลไปยังโลกแห่งวิญญาณในพิธีกรรมสำคัญของชาวม้ง ซึ่งหมอยาจะต้องมีแรงมากพอในการขี่ “ม้าทรง” ไปรบกับวิญญาณร้ายในโลกอื่น ซึ่งหมอยาอาจจะต้องเผชิญหน้ากับภยันอันตรายมากมาย ในสถานการณ์ที่หมอยาเริ่มชราภาพ เรี่ยวแรงในการทำพิธีกรรมลดน้อยลง การสูบฝิ่นสำหรับหมอยาปั้งกิถูกอธิบายว่า จะทำให้มีพลังกำลังกลับคืนมาเพื่อต่อสู้กับวิญญาณร้ายและทำการเจรจาเรื่องความเป็นความตายให้กับชาวม้งในอีกภพหนึ่ง

การสูบฝิ่นเพื่อขอให้ผีก้อก้าแย้งมอบพลังให้แก่หมอผี อาจดูราวกับเป็นข้ออ้างของคนเฒ่าคนแก่ ผู้ต้องการจะสูบฝิ่นเท่านั้น แต่หากพิจารณาถึงระบบวัฒนธรรมและหยั่งลึกลงในรากฐานความคิดของชาวม้งแล้ว ในแง่หนึ่งความเชื่อของหมอผีที่มีต่อผีก้อก้าแย้งได้แสดงนัยสำคัญของการตีความและการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบันของหมอผีในสถานการณ์ที่ตนเองเริ่มอ่อนล้าโรยแรงลงจากสังขารที่แก่ชรา หมอผีในฐานะผู้อาวุโสของชุมชนได้ใช้วิธีคิดและระบบวัฒนธรรมของชาวม้งเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีตีความ - ทำความเข้าใจกับสถานการณ์ของตนเองภายใต้บริบทความเปลี่ยนแปลงในสังขารของตน ขณะที่อีกแง่หนึ่ง หมอผีได้สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนต่อภาพลักษณ์ฝิ่นออกมาภายใต้วิธีคิดและระบบวัฒนธรรมของชาวม้งเพื่อสื่อสารกับคนในสังคมด้วย โดยต้องการสื่อสารให้เห็นถึงเนื้อหาสาระ คุณประโยชน์ของฝิ่นที่ยังรากลึกลงในอุดมการณ์ของชาวม้งคนรุ่นเก่าเฒ่ามายาวนาน โดยสะท้อนออกมาให้เห็นจากความเชื่อในพิธีกรรมดังกล่าว

ลักษณะที่สาม การดื้อแพ่งเพิกเฉยของชาวบ้านเพื่อใช้ฝิ่นเป็นยา แม้ว่า ในช่วงเวลาหนึ่งที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องเผชิญหน้ากับการสู้รบบนภูเขา ทำให้ต้องอพยพลงจากดอยและยุติการปลูกฝิ่นเพื่อขายตั้งแต่นั้นมา แต่ผลจากสถานการณ์ดังกล่าวไม่ได้ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมในปัจจุบันยุติการปลูกฝิ่นเพื่อประโยชน์ในทางการรักษาพยาบาลแต่อย่างใด

ในปัจจุบัน จะพบว่า ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงทำการปลูกฝิ่นเพื่อการดังกล่าว แม้ว่า ฝิ่นในฐานะยาสามัญประจำบ้านอาจจะลดความสำคัญลงบ้าง แต่ยังมีกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ยังคงใช้อยู่คือ กลุ่มผู้สูงอายุ และชาวม้งในวัยที่อายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป ขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่สามารถเดินทางไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลและกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่ไม่คุ้นชินกับวิธีการรักษาดังกล่าวเริ่มปฏิเสธและหันไปหาการแพทย์สมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม การใช้ฝิ่นเป็นยาในปัจจุบันสามารถแบ่งการใช้ประโยชน์ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่ยังคงใช้ฝิ่นเป็นยาสามัญประจำบ้าน กับหมอยาพื้นบ้านที่ใช้ฝิ่นเป็นองค์ประกอบในการรักษาพยาบาลตามความรู้ในการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน

แม้ว่าในปัจจุบันระบบการรักษาพยาบาลสมัยใหม่เข้าถึงหมู่บ้านจากการที่ทางราชการจัดหาชาวบ้านไปฝึกอบรมเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (อสม.) ตามนโยบายการพัฒนาของรัฐเพื่อให้ช่วยดูแลสุขภาพของชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลจากสถานพยาบาลและในบางหมู่บ้านอาจมีสถานีนามายตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง แต่ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมบางส่วนยังคงปลูกฝิ่นเพื่อเก็บไว้ใช้เป็นยาสามัญประจำบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น รักษาอาการเป็นไข้และอาการปวดตามที่ต่างๆ เช่น ปวดฟัน ชาวม้งจะนำฝิ่นดิบมาเผาไฟให้สุกแล้วใส่ลงไปในฟันซี่ที่ปวด รวมไปถึงอาการปวดกล้ามเนื้อ

เนื้อ ปวดหลัง ปวดเอวหลังการทำงานหนักในไร่ พวกเขาก็ยังใช้วิธีการสูบฝิ่นเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยล้า หรือในรายที่ปวดท้อง ท้องร่วงมีมูกเลือด ก็มักจะสูบหรือนำฝิ่นดิบจี้ไฟให้สุก รักษาหรือต้มฝิ่นดิบในน้ำเคี่ยวให้สุกแล้วดื่ม น้ำอาการก็จะทุเลาลง

นอกจากนี้ ในวิถีปฏิบัติในการรักษาพยาบาล ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงดำรงไว้ซึ่งความหมายเดิมของ “แย่ง” หรือฝิ่น โดยเฉพาะคำว่า แย่ง ที่หมายถึงควั่นจากฝิ่นที่หมอยาพื้นบ้านใช้ควั่นจากฝิ่นรักษาพยาบาลให้กับชาวบ้าน และความเชื่อเรื่องผี “ก้าแย่งละมุ” ที่ในปัจจุบันพ่อแม่ชาวม้งมักจะแก้เคล็ดอาการเจ็บป่วยของเด็กๆ ด้วยการตั้งชื่อลูกว่า ก้าแย่ง หรือ เล่าแย่ง ด้วยความเชื่อที่ว่า เมื่อเด็กอยู่ในความดูแลของผีหมอยาหรือก้าแย่งละมุ ซึ่งเป็นผีหมอยาผู้อารีตามตำนานเรื่องเล่าของชาวม้งแล้ว เด็กจะหายจากอาการป่วย ความหมายดังกล่าวในสังคมม้งปัจจุบันยังคงถูกรักษาไว้

จะเห็นได้ว่ามิติของฝิ่นในวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาลยังคงถูกรักษาเอาไว้ในสังคมม้งด้วยเพราะยังมีการใช้ประโยชน์จากฝิ่นและการตระหนักถึงคุณค่าของฝิ่นในชุมชนม้งปัจจุบัน

เมื่อในวิถีคิดของชาวม้งและในวิถีการปฏิบัติยังสะท้อนให้เห็นมิติของการใช้ฝิ่นเพื่อเป็นยา ดังนั้น เราจึงยังคงเห็นการปลูกฝิ่นของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมในปัจจุบันที่ปรับเปลี่ยนไปตามแรงกดดันของหน่วยราชการ จะพบว่า รอบๆ บ้านตามริมน้ำในป่าลึกและหุบเขาอันห่างไกล ที่ซึ่งลับตาผู้คน ชาวบ้านจะแบ่งพื้นที่ไร่เป็นแปลงเล็กๆ จากนั้น จะถางหญ้าตรงกลางออกแล้วปล่อยให้หญ้ารกขึ้นสูงรอบๆ เพื่อบังสายตาคนจากภายนอกเพื่อปลูกฝิ่นไว้ใช้ประโยชน์ตามความต้องการของแต่ละบ้าน เมื่อที่ดินถูกพลิกขึ้นเป็นแปลงเรียบร้อยแล้ว พวกเขาจะหว่านเมล็ดฝิ่นที่ผสมกับผักหลากหลายชนิด เช่น ผักกาด ผักชี ยี่หร่า ลงไปพร้อมกัน รอเวลาจนต้นฝิ่นเติบโตเป็นต้นเล็กๆ จึงแยกฝิ่นออกจากพืชผักชนิดอื่น ๆ หลังจากนั้น รอการแตกดอก กลีบดอกม่วงโรยจึงกรีดน้ำยาง แม้ว่าดอกฝิ่นในปัจจุบันจะไม่งามนักและมีน้ำยางน้อยกว่าที่เคยปลูกเมื่อเทียบกับการปลูกบนยอดดอยที่มีน้ำค้างลงและมีแสงแดดมากพอดตลอดวัน แต่ฝิ่นที่ปลูกในปัจจุบันก็ยังมีคุณภาพดีกว่าการหาซื้อจากที่อื่น

“ที่ยังปลูกฝิ่นอยู่มากกว่าการซื้อหาฝิ่นหรือยาจากโรงหมอ เพราะฝิ่นรักษาได้ดีกว่ายาที่มาจากในเมือง ส่วนฝิ่นที่หาซื้อจากที่อื่นก็มักเป็นฝิ่นผสมสารอันตราย ปลูกเองดีกว่า มันใจกว่าว่าเป็นฝิ่นบริสุทธิ์”

โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ยังคงปลูกฝิ่นเพื่อใช้เป็นยา คือชาวม้งอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป โดยเฉพาะหมอยาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ยังจดจำและยังคงใช้ประโยชน์จากฝิ่นอยู่ บางคนยังเป็นผู้

สูบฝิ่น บางคนยังใช้เป็นยาสามัญประจำบ้าน และหมอยาพื้นบ้านที่ใช้เป็นยาหลักของการรักษาพยาบาล

การคิดค้นวิธีการปลูกฝิ่นด้วยการปล่อยให้หญ้าขึ้นรกรอบต้นฝิ่น การปลูกฝิ่นในหุบเขา และรินน้ำในที่ลับตา ได้กลายเป็นวิถีปฏิบัติใหม่ของชาวม้งบ้านแทนธรรมในกลุ่มวัยกลางคนขึ้นไป เมื่อชาวบ้านยังต้องการใช้ฝิ่นเป็นยาสามัญประจำบ้านขณะที่ต้องเผชิญหน้ากับแรงกดดันจากอำนาจรัฐในการห้ามปลูกฝิ่น แม้ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะต้องเผชิญกับการถูกตัดต้นฝิ่นอยู่ทุกปี แต่ก็ไม่ได้ทำให้พวกเขาหยุดปลูกฝิ่นแต่อย่างใด

" ปีที่แล้วอนุโลมให้ปลูกได้คนละ 1 ไร่กว่าๆ แต่ปีนี้เขาไม่ยอม ที่ผ่านมามีคนตัดต้นฝิ่นติดกันมาแล้ว 3 ปี แต่ก็ยังปลูกทุกปี เพราะว่ายังใช้ประโยชน์อยู่ มีบางแปลงปลูกได้ผลผลิตไม่มากนัก ฝิ่นไม่ค่อยมี แต่ก็ยังปลูก เพราะอยากได้น้ำยาเล็กๆน้อยๆ ดีกว่าไปซื้อ เพราะว่าฝิ่นที่ซื้อตามตลาดเป็นฝิ่นผสม สูบแล้วสุขภาพจะไม่ได้ "

วิถีปฏิบัติใหม่ในการปลูกฝิ่นทั้งสำหรับหมอยาพื้นบ้านและชาวบ้านในกลุ่มวัยกลางคนที่ใช้ฝิ่นเป็นยานี้ถือเป็นการดิ้นรนต่อสู้ของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ต้องการตอบโต้ต่ออำนาจรัฐและวาทกรรมฝิ่นที่ถูกมองเป็นยาเสพติด แม้ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะรู้ว่าหน่วยงานรัฐจะขึ้นมาตรวจและตัดต้นฝิ่นทุกปี

การยังคงปลูกฝิ่นต่อไปด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติบางประการนี้สามารถอธิบายได้ถึงลักษณะการตอบโต้ของชาวบ้านว่า เป็น "การดื้อแพ่ง" หรือ "การเพิกเฉย" ต่ออำนาจรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ในฐานะที่สร้างกฎเกณฑ์ขัดแย้งกับความเป็นจริงของชุมชนม้งและไม่สามารถอธิบายได้ในโลกทัศน์และวิถีของชาวม้ง

การดื้อแพ่งและเพิกเฉยต่อกฎระเบียบของอำนาจรัฐ เป็นหนึ่งในกระบวนการต่อต้านอย่างแอบแฝงที่เรียกว่า Hidden Transcript (Scott, 1990) เป็นการตอบโต้ต่ออำนาจรัฐและวาทกรรมหลักที่ไม่ได้กระทำการอย่างตรงไปตรงมา แต่แสดงอาการของการตอบโต้ด้วยการปฏิเสธต่ออำนาจรัฐด้วยการใช้ถ้อยคำ ทำท่าทางและการแสดงต่างๆ เพื่อแสดงจุดประสงค์ในการสื่อสารกับคนภายนอกและแสดงจุดยืนในวิถีของตน

ระดับที่สอง การตอบโต้ในระดับปัจเจก ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการปฏิเสธอำนาจรัฐด้วยการประชดประชันของหญิงม้งยากจน โดยในสถานการณ์ที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมเปลี่ยนระบบการผลิตแบบใหม่ไปสู่การทำสวนและการปลูกพืชเศรษฐกิจตามการสนับสนุนของรัฐ การเปลี่ยนระบบการผลิตทำให้ชาวม้งส่วนใหญ่ต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จากค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย ยา เพื่อบำรุงดินและเมล็ดพันธุ์ ทำให้พวกเขาต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อหาเงินมาทำการเกษตรและจุนเจือ

ครอบครัว จะพบว่า ใน "กลุ่มคนรวย" และ "คนรายได้ปานกลาง" ของชุมชนมั่งบ้านแทนธรรม สามารถปรับตัวได้บนศักยภาพของทุนที่ได้สะสมมาในอดีตจากการขายผืนและการปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น ชาวมั่งทั้งสองกลุ่มนี้สามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นไร่อารและขายออกเป็น "สวนผลไม้" ได้สำเร็จ

แต่ในกลุ่มที่ประสบปัญหา กลับเป็น "กลุ่มคนจน" ของชุมชนมั่งบ้านแทนธรรม ที่ขาดทุนรอนในการทำการเกษตร พวกเขาจึงต้องออกไปรับจ้างภายในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้าน บางรายไปไกลถึงในเมืองใหญ่ ทำการรับจ้างไปทั่ว บางรายเก็บออมเงินได้ก็เปลี่ยนอาชีพตัวเอง เป็นพ่อค้าขายของเล็กๆน้อยๆ แต่ในรายที่ไม่สามารถหาทางออกให้ตัวเองได้ หลายปีที่ผ่านมาทำการเกษตรแล้วขาดทุนซ้ำซ้อน เมื่อออกไปหางานทำภายนอกก็มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในครอบครัว กลุ่มคนเหล่านี้ตัดสินใจด้วยการยอมเสี่ยงลักลอบซื้อผืนดินจากตลาดค้าผืนผิงลาวไปขายยังต่างถิ่น หลายคนในหมู่บ้านถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่บางคนก็รอดจากการจับกุมมาได้ การรอดพ้นจากการจับกุมสำหรับชาวบ้านบางคน มันหมายถึง "การต่อทุน" หรือการแสวงหาเงินทุนเพื่อนำมาซื้อที่ดิน เมล็ดพันธุ์ทำการเกษตรหรือลงทุนทำกิจการอื่น ๆ ได้ต่อไป จึงมีคนยอมเสี่ยงที่จะลักลอบค้าขายผืนอยู่เสมอ ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านเหตุการณ์หนึ่ง

มีสามีภรรยาจากจนอยู่ครอบครัวหนึ่งมีลูกเล็กๆ อยู่สองคน พวกเขาต่างใช้ชีวิตประจำวันอย่างลำบากยากแค้นพอสมควร ด้วยเพราะมีที่ดินทำกินอยู่เพียง 3 - 4 ไร่ มีรายได้ประมาณ 12,000 บาทต่อปี จำนวนที่ดินดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร ส่วนใหญ่มักจะปลูกพืชระยะสั้น พวกถั่ว ชিং ข้าวโพดเพื่อขาย แต่รายได้ส่วนใหญ่ที่พวกเขาพึ่งพาได้ต่างมาจากการรับจ้าง บ้างรับจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านเก็บเกี่ยวข้าว ข้าวโพด หากมีเวลาก็ออกไปทำงานต่างหมู่บ้านออกไป

หลายปีมาแล้วที่ทั้งสามีภรรยาคนนี้ได้ต่างปลูกข้าว และขายข้าวโพด ขายขิงไม่ได้ราคา ทำให้มีหนี้สินพอกพูนและดอกเบี้ยสะสมมากขึ้นเรื่อยๆ แม้จะออกไปรับจ้างภายนอก แต่ก็ใช้ว่าจะแก้ไขหนี้สินที่พอกพูนได้ทั้งหมด ประกอบกับลูกยังเล็กเกินไป ไม่สามารถออกไปหาเงินได้ไกลและยาวนานมากนัก นางเน้ง - ภรรยาจึงคิดช่วยสามีด้วยการ ด้วยการไปหาซื้อผืนจากผิงลาวมาจำนวน 1 จ้อยส์ เพื่อหวังจะไปขายยังชายแดนอีกฟากหนึ่ง ซึ่งหากขายได้ครั้งนี้ก็คิดว่ามีหวังพอจะนำเงินที่ขายผืนมาลงทุนปลูกผักในปิ่นนาต่อได้ แต่ด้วยความที่นางเน้งไม่เคยทำแบบนี้มาก่อน และกลัวการทำผิด กลัวว่าคนอื่นจะรู้ว่า ตนเองเก็บผืนเอาไว้มากับตัว ทำให้เธอถูกระสับกระส่ายวิตกกังวล ในวันที่เธอเตรียมเดินทางจะไปยังชายแดนอีกฝั่งหนึ่ง เธอเก็บผืนซุกซ่อนเอาไว้ในกระเป๋าสานอย่างดี แต่ด้วยความที่กลัวคนอื่นจับได้ นางเน้งจึงลืกลืกลน และดูไม่ปกติ ยังไม่ทันที่เธอจะไปได้ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เธอก็พบกับเจ้าหน้าที่ตำรวจระหว่างการเดินทางเข้าเมือง ตำรวจถามเธอด้วยท่าทีปกติว่า จะไปไหน แต่ด้วยเพราะเธอกลัวและวิตกกังวลอยู่เป็นที่ตั้ง ทำให้เจ้าหน้าที่

ที่ตำรวจเกิดเอะใจ และขอตรวจค้นกระเป๋า ตำรวจจึงพบฝิ่น 1 จ้อยส์ในกระเป๋าของเธอและจับกุมเธอไปในที่สุด ฝิ่น 1 จ้อยส์กับการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังของเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงทำให้นางนั่งถูกต้องโทษในเรือนจำนานถึง 2 ปีในข้อหาที่มีฝิ่นสิ่งผิดกฎหมายเอาไว้ในครอบครอง"

เมื่อครอบครัวและคนในชุมชนรู้ข่าวนางนั่งถูกจับกุมพวกเขาต่างพากันไปเยี่ยมเยียนนางนั่งที่เรือนจำ หลายคนถามนางนั่งว่า "ทำไมจึงยอมทำผิดกฎหมาย ไม่กลัวถูกขังคุกหรือ" เธอตอบด้วยน้ำตานองหน้าสะท้อนความรู้สึกของเธอที่ว่า "อยู่ข้างนอกก็กำลังไม่มีข้าวจะกินอยู่แล้ว จะกลัวทำไมกับการถูกจับ ถ้าถูกขังคุกจริง ในคุกก็ยังมิมีข้าวให้กินจะลำบากก็แต่ลูกที่ยังเล็กอยู่"

เรื่องเล่าดังกล่าวได้แสดงนัยสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก การที่คนในชุมชนเดินทางไปเยี่ยมเยียนหญิงม้ายากจนคนนี้ เป็นผลมาจากสถานการณ์ปัจจุบันที่คนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคม โดยการจำแนกวัตถุประสงค์ของการใช้ฝิ่นเพื่อการค้ากำไรออกจากมิติอื่นๆ ในสังคมม้ง ซึ่งจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป ขณะที่อีกประการหนึ่ง ได้แสดงนัยสำคัญของการดิ้นรนต่อสู้ในระดับปัจเจก ซึ่งบนพื้นฐานความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์แล้ว คงไม่มีมนุษย์คนใดที่อยากมีชีวิตอยู่โดยต้องแบมือขอคนอื่นกินไปตลอดชาติ และคงไม่มีมนุษย์คนใดที่อยากมีชีวิตอยู่โดยไร้ศักดิ์ศรีเช่นนั้น การที่นางนั่ง - หญิงชาวม้ายากจนคนนี้เลือกค้า "ฝิ่น" เพื่อหาเงินมาจนเจ็ครอบครัวยึดถือเป็นการต่อต้านในลักษณะของการประชดประชันสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตของปัจเจกบุคคล ซึ่งจุดประสงค์ของการต่อต้านก็เพื่อการเลี้ยงชีวิตให้อยู่รอดไปพร้อมๆ กับการเลือกที่จะปฏิเสธกฎเกณฑ์ของรัฐเพื่อให้ตัวเองแน่ใจได้ว่ามีความปลอดภัยในการยังชีพและการมีชีวิตอยู่ (Scott, 1985) การเลือกค้าฝิ่นของนางนั่งเพื่อนำเงินมาเลี้ยงชีวิต จึงหมายถึง มิติของสองด้านระหว่าง การเลือกที่จะอยู่รอดปลอดภัยในการยังชีพเพื่อดูแลตัวเองไปพร้อมๆ กับการปฏิเสธความเกรงกลัวในอำนาจรัฐไปด้วยในคราวเดียวกัน .

6.2.2 การปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ

การปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำเกิดขึ้นใน 3 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก เป็นการเลือกปรับเปลี่ยนกับภาพลักษณ์บางภาพที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ ได้แก่ ภาพลักษณ์ชาวม้งกับฝิ่น-ยาเสพติด ซึ่งชาวม้งในระดับชุมชนเลือกปรับเปลี่ยนด้วยการสร้างภาพ "ชุมชนปลอดยาเสพติด" ขึ้น ทำการปรับกฎเกณฑ์ภายในชุมชน กฎเกณฑ์ทางสังคมและจำแนกแยกแยะยาเสพติดบางประเภทออกจากกันอย่างชัดเจนโดยเฉพาะการจำแนกยาบ้าออกจากฝิ่น รูปแบบที่สอง การเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ม้งชาวเขาทำลายป่าซึ่งเกิดขึ้นใน ระดับชุมชน ในรูปแบบการเจรจาต่อรองกับกลุ่มผู้ขัดแย้ง ส่วน รูปแบบที่สาม เป็นการเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ 3 ภาพลักษณ์ที่ทับซ้อนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งในสายตาของคนทั่วไป ซึ่ง

เกิดขึ้นใน ระดับกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวม้งคนรุ่นใหม่ และชาวม้งวัยกลางคนบางกลุ่มที่มีฐานะทาง การเงินซึ่งมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของชาวม้งให้กลายเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ทางเศรษฐกิจ และผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา-อาชีพใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบแรก การปรับเปลี่ยนในระดับชุมชนต่อภาพลักษณ์ผืนและยาเสพติด ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการปรับเปลี่ยน 2 ลักษณะคือ การสร้างภาพชุมชนปลอดยาเสพติด, การปรับ เปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคมและการจำแนกแยกแยะผืนออกจากยาเสพติดชนิดอื่นๆ

ลักษณะแรก ชุมชนปลอดยาเสพติดกับการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ทางการเมือง ใน ปัจจุบันด้วยข้อกล่าวอ้างว่าชุมชนม้งเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจำนวนมากประกอบกับภายในชุมชน ประสบปัญหาการเสพยาเสพติดของกลุ่มคนบางกลุ่ม จึงทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านแทนธรรม พยายามหาทางออกด้วยการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของชุมชนอย่างตรงไปตรงมาด้วยการสร้าง ภาพลักษณ์ของชุมชนใหม่เป็น “ชุมชนปลอดยาเสพติด” เพื่อใช้ต่อรองกับหน่วยงานรัฐในการปรับ เปลี่ยนภาพลักษณ์ด้านลบของชาวม้งและเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดภายในชุมชน

ในทางปฏิบัติ การสร้างภาพชุมชนปลอดยาเสพติด ได้จัดวางระบบการปฏิบัติการ โดย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานรัฐ การจัดวางระบบการเฝ้าตรวจตรา จัดเวรยามเฝ้าระวัง เพื่อป้องกันการลักลอบค้าขายยาเสพติดภายในหมู่บ้าน

ระบบการจัดเวรยามของชุมชนปลอดยาเสพติดเป็นไปอย่างเข้มงวดกวดขัน โดยพบว่า หากในคำคืนใด ได้ยินเสียงหมาเห่าอย่างผิดปกติภายในชุมชน ให้แน่ใจได้ว่า มีการลักลอบค้า ขายยาเสพติดเกิดขึ้น เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ หน่วยเวรยามที่ถูกจัดตั้งขึ้นจะเข้าไปจัดการปัญหา และส่งตัวไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจ

อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งหากมีกรณีปัญหาคนภายในชุมชนถูกกลั่นแกล้งหรือมี ความขัดแย้งระหว่างชาวม้งบ้านแทนธรรมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ คณะกรรมการชาวบ้านจะเข้าไป ตรวจสอบเหตุการณ์ และหากพบความไม่ถูกต้อง พวกเขาจะเข้าช่วยเหลือ ดังเหตุการณ์ที่ผ่านมา

“เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุมวัยรุ่นในหมู่บ้านด้วยข้อหาการมีผืนไว้ในครอบครอง แต่ ชาวบ้านเชื่อว่าวัยรุ่นและกลุ่มเด็กเหล่านี้ไม่มีนิสัยที่แสดงพฤติกรรมดังกล่าว พวกเขาจึงเข้า ตรวจสอบข้อมูล และพบความน่าเคลือบแคลงสงสัยหรืออาจมีการกลั่นแกล้งจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ หลังจากนั้นจึงรวมตัวกันเข้าไปเจรจาและช่วยกันดำเนินคดีทางศาลจนสามารถแก้ข้อกล่าวหา ต่างๆ ได้สำเร็จ ”

การสร้างภาพ “ชุมชนปลอดยาเสพติด” เป็นหนึ่งในยุทธวิธีในการพยายามสร้างภาพ ลักษณะใหม่เพื่อแสดงจุดยืนและตัวตนของชาวม้งด้วยในอีกทางหนึ่ง

ลักษณะที่สอง การปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคม/ชุมชนและการจำแนกแยกแยะฝิ่นออกจากยาเสพติดชนิดอื่น ๆ การปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคมภายในชุมชนเกิดขึ้นจากการจำแนกวัตถุประสงค์ในการใช้ฝิ่นในปัจจุบัน ระหว่างการใช้ฝิ่นในการรักษาโรคกับการนำฝิ่นไปค้าขายทำกำไร ในกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชนม้งในอดีตจะถือว่าการสูบฝิ่นเป็นอันตรายและไม่เป็นที่ยอมรับในชุมชนหากการสูบฝิ่นนั้นเป็นการสูบของคนที่ไม่รู้จักตัวเอง ซึ่งหากหนุ่มคนใดติดฝิ่นจนไม่สามารถทำงานหรือไม่ขยันทำมาหากิน พ่อแม่ของลูกสาวชาว ม้ง มักไม่ยอมยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย ขณะที่คนในชุมชนจะรังเกียจถือเป็นคน “ไม่เต็มคน” แต่การสูบฝิ่นที่ไม่กระทบกับการทำงานถือว่าเป็นเรื่องปกติยอมรับได้ภายในชุมชน เพื่อใช้เป็นยาแก้ปวดหรือเป็นการพักผ่อนภายหลังการทำงานหนักจนมีคำกล่าวของชาว ม้ง ที่ว่า “ปวดหลังปวดเอวจากงานไร่ กลับมาสูบฝิ่นนอนหลับสักตื่น เข้ามาไปทำไร่สบาย” กฎเกณฑ์ดังกล่าวรวมไปถึงการสูบฝิ่นในวัยชราที่ชาว ม้ง ถือว่าเป็นการพักผ่อนภายหลังการตรากตรำทำงานหนักมาตลอดชีวิตวัยทำงาน ซึ่งเป็นเวลาที่ลูกหลานควรดูแลเอาใจใส่ต่อพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่

ในปัจจุบัน เราจึงยังพบเห็นคนเฒ่าวัยชราอนสูบฝิ่นอยู่ทั่วไปภายในบ้าน หรือในวงสนทนาระหว่างญาติผู้ใหญ่ที่มักมีฝิ่นและตะเกียงจุดคอยให้ผู้ที่ยากสูบได้สูบเพื่อพักผ่อนหย่อนใจเป็นยาแก้ปวดเมื่อย ในบางครั้งบางครา เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาในชุมชน แล้วทำการจับกุมชาวบ้านฐานสูบและเสพฝิ่น ชาวบ้านมักจะเข้ามาช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ด้วยการอ้างเหตุผลตามกฎหมายทางสังคมประเพณีของชาว ม้ง

ขณะที่ชุมชนม้งบ้านแท่นธรรมจะถือว่าการผลิตฝิ่นเพื่อขายเอากำไรเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย โดยหากพบว่า คนในหมู่บ้านปลูกฝิ่นเป็นแปลงใหญ่หรือรับซื้อฝิ่นจากชายแดนไปขายเพื่อหวังร่ำรวยหรือทำเป็นอาชีพ คนทั้งหมู่บ้านจะวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่แต่ละคนจะต้องรับผิดชอบตัวเอง ซึ่งหากมีปัญหากับเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือถูกจับกุม ชาว ม้ง ในกลุ่มเครือญาติหรือเพื่อนบ้านจะไม่เข้ายุ่งเกี่ยว แต่จะปล่อยให้ถูกดำเนินคดีไปตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของนางเน่ง หญิงม้งยากจนที่แม่จะรับซื้อฝิ่นไปขาย แต่ชาวบ้านรับรู้มาตลอดด้วยเหตุผลที่ว่า การกระทำของเธอไม่ได้เป็นไปเพื่อหวังความร่ำรวย แต่เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและความยากจนในครอบครัวที่กำลังประสบปัญหาอย่างหนักหน่วง กรณีนี้ชาวบ้านได้ปล่อยให้นางเน่งถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย แต่กลับมีความเห็นอกเห็นใจในชีวิตมากกว่าจะปล่อยให้ถูกทิ้งโดยลำพังหรือกระทำการประณามนางเน่งในแง่ลบของการทำผิดกฎหมาย

นอกจากนี้ การจำแนกแยกแยะลักษณะของยาเสพติดยังเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบฝิ่นกับยาบ้าด้วย จะพบว่า ชุมชนม้งบ้านแท่นธรรมได้จำแนก “ยาบ้า” กับฝิ่นออกจากกันอย่างชัด

เจน โดย ถือว่ายาบ้าคือยาเสพติด การติดยาบ้า หมายถึง การทำร้ายครอบครัวที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังเสมอ ขณะที่การสูบฝิ่นคือการสูบยาที่ยึดโยงอยู่กับกฎเกณฑ์ประเพณีทางสังคมของชาวม้ง เมื่อเกิดปัญหาเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาจับกุมผู้เสพยาบ้า ชาวบ้านจะพิจารณาเป็นรายกรณี ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เมื่อชายคนหนึ่งเสพยาบ้าแล้วทำร้ายแม่ของตัวเอง ชาวบ้านจะปล่อยให้ชายคนนั้นถูกจับกุม

การปรับกฎเกณฑ์ทางสังคมประเพณีและการจำแนกแยกแยะฝิ่นออกจากยาเสพติดอื่นๆ ได้ชี้ให้เห็นมิติความซับซ้อนของฝิ่นในทางวัฒนธรรมของชาวม้งเมื่อปะทะกับวาทกรรมครอบงำ ชาวม้งจึงต้องจำแนกและปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางประการที่มีทั้งสอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ ขณะที่พยายามรักษากฎเกณฑ์ทางสังคมของกลุ่มเอาไว้โดยยึดหลักการ คุณค่าและการใช้ประโยชน์ในทางวัฒนธรรมของตนควบคู่ไปด้วย

รูปแบบที่สอง การปรับเปลี่ยนในระดับชุมชนต่อภาพลักษณ์การทำลายป่า แม้ว่าทุกวันนี้ ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้พยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ความเป็นม้งด้วยรูปแบบอันหลากหลาย ทั้งการปรับตัวสนองตอบต่อการพัฒนาจากการเปลี่ยนระบบการผลิต พืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น แต่ในบริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวม้งตกอยู่ในสถานการณ์การป้ายสีจากรัฐด้วยข้อกล่าวอ้างเรื่องการเป็นผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมจากระบบการผลิตทั้งแบบดั้งเดิม ระบบการทำไร่ฝิ่น และในระบบการผลิตแบบใหม่จากการใช้ยาฆ่าแมลง สารเคมีที่ทำลายต้นน้ำลำธาร ดินและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันชาวม้งบ้านแทนธรรมกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชุมชนพื้นราบ โดยที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้อ้างกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติบังคับให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องอพยพออกจากเขตป่าเนื่องจากกระทำผิดกฎหมายป่าไม้ ข้อกล่าวอ้างยังถูกขยายจากการทำผิดกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติไปสู่การเป็นผู้ทำลายป่า โดยยกกรณีการลักลอบตัดไม้ในเขตป่า การใช้ยาฆ่าแมลงและสารเคมีที่ทำลายต้นน้ำลำธาร ดิน และสิ่งแวดล้อม ขึ้นมาเป็นเหตุผลในการขับไล่ชาวม้งบ้านแทนธรรมออกจากที่ตั้งถิ่นฐานเดิม ความขัดแย้งได้ขยายวงจากเจ้าหน้าที่รัฐ โดยกำนัน เจ้าที่ป่าไม้อำเภอ นายอำเภอ ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเรียกร้องให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมอพยพออกไปจากเขตป่า

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าว ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการเจรจาต่อรองซึ่งสามารถยุติปัญหาข้อขัดแย้งได้ชั่วคราว โดยการอ้างสิทธิของการเป็น “ผู้อาศัยอยู่ก่อน” กฎหมายประกาศบังคับใช้ และการเป็น “ผู้พัฒนาชาติไทย” จากนั้น จึงมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง โดยมีหน่วยงานทหารในพื้นที่เป็นตัวกลางในการไกล่

เกลียดปัญหา ซึ่งทหาร คือ เพื่อนเก่าที่เคยให้ความช่วยเหลือมาตลอดตั้งแต่การสู้รบกับคอมมิวนิสต์ แม้ทหารไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ทั้งหมดแต่ทหารได้ช่วยลดความรุนแรงจากการเผชิญหน้ากันของแต่ละกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม บนความขัดแย้งดังกล่าว ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้แสดงปฏิกิริยาและแสดงทัศนะความคิดเห็นในที่ประชุมคณะกรรมการในแต่ละประเด็นว่า

“หากจะไล่ชาวม้ง ออกไปด้วยเหตุผลว่าอยู่ในเขตป่า ก็จำเป็นจะต้องอพยพชาวพื้นราบออกไปด้วย เพราะชาวพื้นราบเหล่านี้ต่างก็อาศัยอยู่ในเขตป่าด้วยกันทั้งหมด ไม่ควรเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

...และหากจะอพยพชุมชนม้งออกไปจริงๆ รัฐบาลจำเป็นจะต้องมีงบประมาณในการจ่ายค่าชดเชยสวนไม้ผลที่ได้ลงทุนลงแรงไปแล้วจำนวนมาก...

...ส่วนการใช้ยาฆ่าแมลงนั้นชุมชนม้งขอให้ออกกฎเกณฑ์ร่วมกันว่าในแต่ละปีควรจะใช้จำนวนเท่าใดและใช้ไม่เกินกี่ครั้ง เพื่อให้กฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นแนวทางปฏิบัติให้กับทุกหมู่บ้านร่วมกัน ไม่ต้องเลือกปฏิบัติว่าใช้กฎเกณฑ์นี้กับบ้านใดบ้านหนึ่ง...”

การแสดงทัศนะของชาวม้งบ้านแทนธรรมเป็นหนึ่งในแสดงปฏิกิริยาต่อภาพลักษณ์ความเป็นม้งที่ถูกกล่าวอ้างว่าทำลายป่าสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ประเด็นการทำสวนไม้ผล ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้แสดงทัศนะว่า

“การที่หมู่เฮาเปลี่ยนมาทำสวนไม้ผล ปลูग्มะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย ก็เพราะรัฐบาล หน่วยงานเกษตรมาบอกให้เปลี่ยน หมู่เฮาได้ทำตาม เปลี่ยนทำสวนไม้ผลแทนปลูกฝิ่น ก็เพราะหมู่เฮาเห็นว่า ดอยจะได้เป็นสีเขียว เป็นป่า มีพื้นที่สีเขียวอย่างที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ รัฐบาลต้องการ ไม่เป็นดอยโล้นเหมือนตอนหมู่เฮาทำฝิ่น...”

ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้อ้าง “ความเป็นสีเขียว” ของสวนไม้ผลเทียบเท่ากับ “ป่า” ของกรมป่าไม้ ซึ่งที่ผ่านมา กรมป่าไม้ได้ใช้แนวคิดการเพิ่มพื้นที่สีเขียวด้วยการทำ “สวนป่า” ทำการปลูกป่าด้วยต้นไม้ป่า เช่น สัก ตะเคียน ขณะที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมเชื่อว่า การปลูกไม้ผล ซึ่งพวกเขากำลังปลูกในพื้นที่ป่าเดิมและยังสามารถให้ผลผลิตเก็บกินหรือขายได้ด้วย คือ การทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไปพร้อมๆ กับการช่วยเหลือรัฐบาลและประเทศชาติในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กลายเป็นป่าไปด้วย

การแสดงความคิดเห็นเพื่อตอบโต้ในแต่ละประเด็นต่อภาพลักษณ์การทำลายป่า การค้นหาพันธมิตรอย่างทหารเพื่อช่วยเจรจาต่อรอง การรวมตัวกันของชุมชน รวมไปถึงการอ้างความเป็นพื้นที่สีเขียวตามรูปแบบของกรมป่าไม้ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงนัยสำคัญของชาวม้งบ้านแทนธรรม

ในการเจรจาต่อรองเพื่อตอบโต้ต่อนิยามความหมายและภาพลักษณ์ของการทำลายป่าที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นมั่ง

รูปแบบที่สาม การปรับเปลี่ยนในระดับกลุ่มต่อภาพลักษณ์มั่งด้านลบ การปรับเปลี่ยนในระดับกลุ่มเกิดขึ้นในกลุ่มชาวมั่งที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี และชาวมั่งคนรุ่นใหม่ที่ยพยายามจะลบภาพลักษณ์เดิมๆ ในความเป็นมั่งที่ตกผลึกทับซ้อนกันในสายตาคนทั่วไป อาทิ ภาพชาวมั่งกับฝิ่นที่เป็นยาเสพติด มั่งชาวเขาทำลายความมั่นคงและมั่งชาวเขาทำลายป่า โดยพยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของความเป็นมั่งขึ้นใหม่ใน 2 ลักษณะคือ การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ และการเป็นผู้มีการศึกษา อาชีพก้าวหน้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะแรก การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวมั่งที่มีฐานะ จะพบว่า ผลไม้ในสวนของชุมชนมั่งบ้านแทนธรรมทุกวันนี้ กำลังแตกดอกออกช่อไปด้วยมะม่วงพันธุ์ "โชคอนันต์" ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ผลที่ลูกหลานชาวมั่งบ้านแทนธรรมซึ่งถูกส่งไปศึกษาต่อด้านการเกษตรจากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในเมือง ได้ทำการทดลองปลูกกล้าไม้ ส่งเสริมพันธุ์ และพิจารณาว่าเหมาะสมกับที่ดินบนที่สูงสามารถปลูกได้ รวมทั้งดูสู่ทางการตลาดที่น่าจะทำได้เนื่องจากยังมิมีผู้ปลูกอยู่น้อยมาก จากนั้น นำพันธุ์กลับมาพัฒนา ทดลองแจกจ่ายและขายให้กับชาวบ้าน

ในระยะแรกมีเพียงชุมชนชาวมั่งบ้านแทนธรรมในระดับคนวัยประมาณ 3-4 ครั้วเรือนที่มีทุนรอนเป็นผู้ทดลองปลูก จากนั้นประมาณ 4 ปีต่อมา ชาวมั่งบ้านแทนธรรมอีกหลายสิบครัวเรือนได้ทดลองปลูกตาม เพราะเห็นว่าขายได้ราคาดีและมีผลผลิตดีทุกปี นอกเหนือจากชุมชนบ้านแทนธรรมแล้วยังมีชุมชนอื่นๆ ได้ทดลองซื้อพันธุ์ไปปลูกบ้างจนปัจจุบันหลายหมู่บ้านได้ขยายพื้นที่สวนปลูกมะม่วงพันธุ์โชคอนันต์กันทั่วหน้า

การปรับเปลี่ยนของชาวมั่งบ้านแทนธรรมจากไร่ฝิ่นและการทำไร่ย่ำยที่ไปสู่สวนผลไม้สวนมะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย เป็นการแสดงปฏิกิริยาต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ด้วยภาพลักษณ์ของฝิ่นที่เป็นยาเสพติดและภาพของชาวมั่งที่ถูกกล่าวอ้างว่าทำลายป่าจากระบบการผลิตดั้งเดิมด้วยการสร้างระบบการผลิตแบบไร้อาหารตามแนวทางของรัฐ

ด้วยการคิดค้น เรียนรู้ของชาวมั่งบ้านแทนธรรมทำให้สวนผลไม้เริ่มไปได้ด้วยดี จนอาจถือได้ว่า มะม่วงโชคอนันต์ ได้สะท้อนให้เห็นผลผลิตของชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนมั่งบ้านแทนธรรมที่ทำการทดลองปรับเปลี่ยนกับสถานการณ์รอบด้านมากขึ้นประกอบกับการส่งลูกหลานออกสู่โลกภายนอกได้เป็นต้นทุนอันสำคัญที่นำมาซึ่งความรู้จากภายนอกเพื่อนำมาปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนา

นอกเหนือจากมะม่วงโชคอนันต์แล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมในบริบทการรับแนวทาง “การพัฒนา” ที่ทำลายความหลากหลายทางพันธุ์พืชจำนวนมาก ยังได้พยายามรื้อฟื้นสร้างความหลากหลายของพันธุ์พืชใน “ไร่ถาวร” ขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารในเงื่อนไขใหม่ของการเป็นไร่ถาวร

แม้ว่า การปลูกพืชเศรษฐกิจตามที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวก็ตาม แต่ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมได้เรียนรู้ปัญหาการขาดแคลนอาหารจากพืชผักที่เคยบริโภคในอดีต พวกเขาได้คิดค้นและทำการปรับเปลี่ยนไร่ของตนให้มีลักษณะผสมผสานเหมือนดังที่เคยมีมาในระบบการผลิตแบบไร่ย่ายที่ ไม่ว่าจะ การสร้างและปรับปรุงสายพันธุ์ใหม่ การจัดวางผังปลูกพืชในไร่ข้าว ไร่ข้าวโพดและสวนไม้ผลให้มีพืชผักมากพอเลี้ยงชีวิตตลอดปี ดังเช่น ในไร่ข้าวปัจจุบัน จะพบว่า ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงปลูกข้าวเจ้าหลากหลายสายพันธุ์ที่เป็นทั้งพันธุ์พื้นบ้านดั้งเดิมและพันธุ์จากหมู่บ้านอื่น นอกจากนี้ยังได้เว้นที่บางส่วนเอาไว้ทำสวนครัวปลูกผักหลากหลายชนิด เช่น ผักกาดม้งหลากหลายชนิดที่เก็บพันธุ์มาแต่ดั้งเดิมและหาพันธุ์เพิ่มเติมมาจากฝั่งลาว การลงเผือก มัน พริก มะเขือ ถั่วหลากหลายชนิด เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วแขก ถั่วเหลือง พักเขียว พักขาว แตง มะเขือเทศ บางมุมปล่อยให้พืชผักเหล่านี้เลื้อยพันตอไม้ขึ้นไปเจริญเติบโต

ส่วนไร่ข้าวโพด ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นบ้านทั้งที่เป็นพันธุ์ข้าวเจ้าและข้าวเหนียวหลายสายพันธุ์อยู่ในปัจจุบัน สายพันธุ์ข้าวโพดของชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงมีอยู่เพราะพวกเขาเก็บพันธุ์เอาไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์ นอกเหนือจากนั้น เรายังพบพืชผักอื่นๆ อีกมาก ไม่ว่าจะเป็น พักทอง พักเขียว อ้อยข้าว มันเทศ ถั่วชนิดต่าง ๆ

สำหรับสวนไม้ผล และไร่ที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ จะถูกเว้นที่เพื่อปลูกพืชผักหลากหลายชนิดเช่นกัน ดังเช่น ในช่วงที่ไม้ผลยังมีอายุไม่มากนักและลำต้นไม่โตใหญ่เกินไป พื้นที่ดังกล่าวจะถูกปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้นซ้อนทับเข้าไปเพื่อขาย เป็นการปรับเปลี่ยนของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ต้องการใช้ผืนดินอย่างมีประสิทธิภาพในสภาวะที่ที่ดินมีอยู่อย่างจำกัด

นอกจากนี้ ในระบบการผลิตแบบใหม่ที่ขยายพื้นที่การทำสวนไม้ผลออกไปนั้น เป็นการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นขึ้น แน่นอนว่า มีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากขึ้น แต่ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะปรับให้ตัวเองมีทางออกอื่นๆ อย่างการคัดเลือกพืชในการปลูก เช่น จะไม่เลือกปลูกผักประเภทกะหล่ำมากเกินไป เพราะมีแมลงรบกวนมาก หรือการปลูกพืชลึกลับสลับเปลี่ยนกัน โดยถือหลักการว่าจะไม่ปลูกพืชชนิดเดียวกันและพันธุ์เดียวกันซ้ำติดต่อกันหลายปีหลายครั้ง เพราะจะทำให้ดินจืดและพืช

"เคยที่" ไม่เติบโตงอกงาม ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากเกินไป แต่จะเปลี่ยนพันธุ์พืชไปเรื่อย ๆ และคิดคำนวณ ประเมินตัวพืชและราคาตลาด เพื่อเตรียมปลูกและขายในเวลาต่อไป

อาจจะเห็นได้ว่า ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนยอดดอย ชาวม้งสามารถเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตัวเองในกระแสการพัฒนาได้อย่างรวดเร็วด้วยทุนรอนที่เคยสะสมในอดีตจากฝนและด้วยทัศนคติที่เป็นไปในทางเดียวกับการพัฒนา

ชาวม้งถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรก ๆ ที่สามารถนำเงินที่สะสมจากการเก็บหอมในอดีตมาลงทุนเปลี่ยนเป็นไร่ถาวร ลงทุนทำสวนผลไม้เป็นอันดับต้น ๆ และยังเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจดำเนินตามนโยบายการพัฒนาจากโครงการพัฒนาของรัฐจำนวนมากอีกด้วย ปัจจุบัน อาจถือได้ว่า ชาวม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนยอดดอยที่สามารถสร้างตัวเองให้กลายเป็น "ผู้ประสบผลสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ" ตามกระบวนการพัฒนา จากการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตไปเป็นไร่ถาวร และสามารถสร้างฐานะเลี้ยงตัวเองได้ดีกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ บนภูเขา อย่าง ลีซู อาข่า มูเซอ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวทางเศรษฐกิจเพื่อเปลี่ยนระบบการผลิตของชาวม้งจากการทำไร่สู่สวนผลไม้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยง่าย จะพบว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชาวม้งสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปสู่ผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ คือ ทุนทางเศรษฐกิจจากเงินสะสมและจำนวนที่ดินที่ต้องมีมากพอ

โดยจะพบว่า ในหมู่บ้านแทนธรรม กลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะจากการสะสมทุนได้ในอดีต และมีที่ดินจำนวนมากพอจะสามารถเปลี่ยนระบบการผลิตไปทำสวนไม้ผลได้มีประสิทธิภาพมากกว่าชาวม้งในกลุ่มที่มีรายได้ปานกลางและกลุ่มคนจนที่ขาดแคลนทั้งเงินทุนและที่ดิน

การมีเงินทุนสะสมของชาวม้งผู้มีฐานะสามารถทำให้พวกเขานำไปลงทุนกับสวนไม้ผลซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงจากการซื้อกล้าไม้ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ส่วนการมีที่ดินมากพอ หมายถึง การต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งทำสวนผลไม้โดยเฉพาะเพื่อหวังผลรายได้ในระยะยาว ขณะที่ต้องมีที่ดินอีกจำนวนหนึ่งเพื่อทำไร่ข้าวและปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้นหมุนเวียนหารายได้ไปก่อนในช่วงเวลาที่สวนไม้ผลยังไม่แตกดอกออกผล

ในแง่นี้ ชาวม้งกลุ่มฐานะปานกลางอาจจะมีที่ดินจำนวนหนึ่ง แต่จำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ดินและอาศัยเวลาในการสะสมเงินทุนเพื่อนำมาปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ซึ่งในระยะยาวกลุ่มชาวม้งฐานะปานกลางสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปได้ ขณะที่ชาวม้งยากจนมีเงื่อนไขอันจำกัดจากรายได้ที่น้อยกว่าและบางส่วนยังต้องเช่าที่ดินเพื่อทำกินเพิ่มเติม ทำให้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจได้มากนัก

ลักษณะที่สอง การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา - อาชีพก้าวหน้า ในกลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะ แม้ว่าบางรายจะไม่มีที่ดินจำนวนมาก แต่มีทุนสะสมของครอบครัวจากทุนทางเศรษฐกิจดั้งเดิม กลุ่มนี้บางรายมักจะส่งลูกหลานเข้าเมืองเพื่อนำเงินสะสมไปลงทุนเปิดร้านค้าขายของทั่วไปหรือส่งลูกหลานเรียนหนังสือในระดับสูงเพื่อที่จะนำความรู้ไปประกอบอาชีพในระบบของสังคมใหญ่

ชาวม้งบ้านแทนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะสามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจเอาไว้ได้จะมีโอกาสและทางเลือกมากในการปรับตัวและปรับระบบการผลิตเข้าสู่ทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบรวมทั้งสามารถสร้างและขยายทุนทางเศรษฐกิจให้เติบโตได้อย่างต่อเนื่อง มีเงินสำหรับการอุปโภคบริโภคสินค้าสิ่งของเครื่องใช้ ขณะเดียวกันก็สามารถสะสมเงินที่ได้จากการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มสำหรับอนาคต

ในส่วนหนึ่ง ชาวม้งกลุ่มนี้ได้นำเงินส่งให้ลูกหลานชาวม้งได้เรียนหนังสือในระบบ ในกลุ่มลูกหลานชาวม้งผู้มีฐานะที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูง พวกเขาจะส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือให้จบการศึกษาในระดับสูง เช่น ระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ปริญญาตรี ปริญญาโท และบางคนไปไกลยังต่างประเทศ ส่วนกลุ่มลูกหลานของชาวม้งฐานะปานกลางที่ไม่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงมากพอ พวกเขาจะพยายามส่งลูกหลานเรียนหนังสือจบการศึกษาอย่างต่ำระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยบางคนไปเรียนไกลถึงในเมืองกลับบ้านเฉพาะช่วงวันหยุดหรือปิดเทอม

ชาวม้งมีคำพูดที่ว่า "ความรู้จากที่อื่นที่เจ้าจะต้องไปศึกษานหาความรู้มา" หรือ "จงไปขอความรู้จากผู้อื่นในสังคมที่กว้างใหญ่" การเรียนหนังสือและการเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐก็เพื่อมุ่งหวังให้ลูกหลานชาวม้งได้ทำงานแสวงหาก้าวหน้าในสังคมใหญ่และมีตำแหน่งหน้าที่การงานอื่น ๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น การออกไปเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ นักธุรกิจ ข้าราชการ หรือนักวิจัย

ตลอดเวลา 20 ปีที่ผ่านมาชาวม้งนำทุนทางเศรษฐกิจที่ได้จากการทำงานหนักของคนรุ่นปู่ย่า และพ่อแม่ ซึ่งสะสมทุนจากการขายฝิ่นและผลผลิตอื่นในอดีตเพื่อนำมาส่งลูกหลานให้ได้เรียนหนังสือในระดับสูงๆ ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งหวังเปลี่ยนบทบาทและภาพลักษณ์ของตนเองใหม่ให้กลายเป็น "ผู้มีการศึกษา" หรือ "ผู้มีความก้าวหน้าในการงานอาชีพ" ตามความหมายของสังคมทั่วไป

การที่ชาวม้งคนรุ่นใหม่เชื่อมโยงความเป็นม้งหรืออัตลักษณ์ของชาวม้งเข้ากับระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อทำให้ความเป็นม้งหมายถึง "ผู้มีการศึกษา" หรือ "ผู้มีความก้าวหน้าในการงานอาชีพ" กลายเป็น "ผู้ที่ได้รับการนับหน้าถือตา" คือ การเชื่อมโยงความเป็นม้งเข้ากับบทบาทอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้าง โดยใช้บทบาทที่สังคมยอมรับมา

นิยามอัตลักษณ์ความเป็นมั่งขึ้นใหม่ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและโลกภายนอก
จากประสบการณ์การเรียนรู้ของตน

6.3 ความลึกลับขัดแย้งในการตอบโต้ของชาวม้ง

ความทรงจำทางสังคม (Social Memory) ของชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งสามารถที่จะตก
ผลึกกลายเป็นความทรงจำร่วมและหลอมรวมจนนำไปสู่การแสดงออกที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
ของชุมชนนั้นๆ ได้ งานศึกษาของ Kleinman (1994) เรื่อง How Bodies Remember : Social
Memory and Bodily Experience of Criticism, Resistance and Delegitimation Following
China's Cultural Revolution" ซึ่งศึกษาอาการบางประการในกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการ
ปฏิวัติวัฒนธรรมในช่วงสมัยของเหมาเจ๋อตงในประเทศจีน ได้ทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างโลกแห่ง
ความเป็นจริง ประสบการณ์ทางสังคม และการตกผลึกเป็นความทรงจำทางสังคมแล้วหลอมรวม
ไปสู่การแสดงออกทางร่างกายร่วมกัน ส่วนวิธีการจดจำนั้น สังคมสามารถจดจำผ่าน เนื้อหาหรือ
อรรถทางวัฒนธรรม(Cultural Text) เช่น เรื่องเล่า ตำนาน หนังสือ อนุสาวรีย์ (Connerton,
1994) และประสบการณ์แห่งความลำบากร่วมกัน ดังเช่น ในช่วงสงครามเวียดนามที่เด็กหนุ่มชาว
อเมริกันไปร่วมรบในสงครามด้วยใจมุ่งมั่น ซึ่งมีความทรงจำร่วมกันต่อเหตุการณ์การไปรบที่
สงครามเวียดนาม เป็นคนที่ผ่านช่วงเวลาแห่งความลำบากมาด้วยกัน (Rosaldo, 1980)

ในชุมชนม้งบ้านแทนธรรม คนแก่คนเฒ่าวัยมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มักเล่าขานกันถึง
ตำนานความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับ กลิ้งตริเซอร์ หรือ ดินแดนผี เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ให้กับลูก
หลาน โดยเปรียบเปรยดินแดนผีเชื่อมโยงกับความไม่อุดมสมบูรณ์ แต่การถ่ายทอดเรื่องราวเพื่อให้
ลูกหลานจดจำถึงความอุดมสมบูรณ์ในอดีตเพื่อให้เป็นความทรงจำร่วมที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
กลับไม่สำเร็จผล ความทรงจำร่วมของชาวม้งรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่จึงแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

เรื่องเล่ามีอยู่ว่า "มีผีตัวหนึ่งชื่อ "ปู่ดกลัง" เป็นผีผู้หญิงแม่-ลูกใจร้ายที่เข้ามาในหมู่บ้าน
ชาวม้งเพื่อจับคนไปกินเกือบหมดหมู่บ้าน เหลือเพียงหญิงสาว 2 คนซึ่งแอบซ่อนตัวอยู่ในราง
อาหารของม้า หลายวันต่อมามีชายหนุ่มสองคนจากต่างหมู่บ้านเดินทางมาที่หมู่บ้านแห่งนี้ สงสัย
ว่าทำไมไม่มีคนอาศัยอยู่ จึงตะโกนร้องเรียก หญิงสาวทั้งสองได้ยิน จึงแน่ใจในน้ำเสียงว่าเป็นคน -
ไม่ใช่ผี จึงออกมาพบกับชายหนุ่มทั้งสอง แล้วเล่าเหตุการณ์ที่ชาวบ้านถูกผีปู่ดกลังจับตัวไปกินให้
ฟัง ชายหนุ่มจึงคิดจะกำจัดผีตนนี้ จึงถามว่า ผีจะออกมาเมื่อไร หญิงสาวทั้งสองตอบว่า เมื่อได้ยิน
เสียงคำข่าวผีจึงจะออกมา ดังนั้น ชายหนุ่มจึงบอกให้หญิงสาวคำข่าว ส่วนชายหนุ่มเตรียมมีด
เอาไว้ไล่ฟันผี เมื่อเตรียมการณดังนี้ ชายหนุ่มจึงสามารถไล่ฟันผีไปไกลจนถึงหน้าผา ซึ่งเป็นที่อยู่
ของผี แต่ปรากฏว่า ฟันเท่าไรก็ไม่สามารถฆ่าผีตนนั้นได้ จึงหนีกลับไปตั้งหลักใหม่แล้วกลับมาแอบ

ชุมอยู่ใกล้ๆ หน้าผาเพื่อสังเกตการณ์ ส่วนผีปูดกั้ง เมื่อกลับเข้าหน้าผาได้ ก็นำเลือดและเนื้อคนที่แบกใส่ตะกร้ากลับบ้านไปฝากลูก แล้วเล่าเหตุการณ์ที่มีคนพยายามไล่ฟันให้ลูกฟัง ชายหนุ่มทั้งสองที่แอบอยู่ก็ได้ยินผีแม่-ลูกคุยกันว่า มีธรรมดาไม่เคยฟันแม่จนถึงตาย แต่ถ้าเป็นมิดที่ใส่ซี่ไก่อ่แล้วจะฟันเข้าทันที เมื่อชายหนุ่มทั้งสองได้ยินจึงกลับไปเอามิดมาเผาไฟและลับให้คม ผสมซี่ไก่อ่แล้วให้หญิงสาวตำข้าวเรียกผีอีกครั้ง คราวนี้ใช้มิดที่ทำซี่ไก่อ่ฟันผีปูดกั้ง ฟันจนผีตายในที่สุด หลังจากนั้น หญิงสาวนำเอาชิ้นเนื้อของแม่ผีไปให้ลูกผีกินที่หน้าผา แต่ลูกผีรู้ จึงรีบปิดประตูหน้าผาไม่ให้หญิงสาวออกมาได้ หญิงสาว จึงทำกลอุบายหลอกลูกผี โดยถามว่า ลูกผีกลัวอะไร ลูกผีตอบว่า กลัวหนูที่อยู่ในดินกัด ทันใดนั้นเอง สาวทั้งสองคนจึงประดิษฐ์หนูปลอมขึ้นมาจากผ้าหลอกลูกผีจนกลัวและรีบเปิดประตูออกไป สาวทั้งสองจึงได้รับอิสรภาพและออกไปแต่งงานอยู่กินกับหนุ่มทั้งสองในที่สุด”

ตำนานเรื่องนี้ถูกบอกเล่าในบ้านแพนธรรมในรุ่นคนเฒ่าคนแก่และเล่าสืบทอดต่อมาจนถึงรุ่นลูกหลาน เมื่อเด็ก ๆ ได้ยินคำว่า “ปูดกั้ง” พวกเขาจะรู้ทันทีว่า เป็นผีที่ชอบกินเนื้อคนอาศัยอยู่ที่หน้าผา มีเขี้ยวแดง ปากแดง เล็บยาว ใช้เล็บเกี่ยวเอาเครื่องในของคนไปกิน และทำให้หมู่บ้านในตำนานกลายเป็น “กลิ้งดิเซอว์” หรือดินแดนผี ที่ทำร้ายมนุษย์

ชาววังบ้านแพนธรรมที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไปมักเปรียบเทียบดินแดนผีแห่งนี้ว่าเป็นดินแดนหรือสภาวะการณที่ผู้คนอยู่กันอย่างไม่สงบสุข มีแต่ความเดือดร้อนและความทุกข์สุมอยู่ในใจ ไม่สามารถดำเนินชีวิตปกติเฉกเช่นในอดีต พวกเขามักพูดกันเสมอว่า การไม่ได้ปลุกผี คือสภาวะการณแบบ “กลิ้งดิเซอว์” ที่นำพามาซึ่งความทุกข์ ความเดือดร้อนและไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติ

ในแง่นี้ ตำนานเรื่องดินแดนผีของชาววังบ้านแพนธรรมสำหรับกลุ่มคนสูงวัยที่เล่าเปรียบเทียบออกมาจึงเป็นภาพที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของพวกเขาต่อสภาวะการณที่เกิดขึ้นจริงในสังคมเพื่อพยายามสื่อสารความหมายและแสดงอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขาในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการยกเลิกการปลุกผี แต่การเปรียบเทียบตำนานเรื่อง “กลิ้งดิเซอว์” หรือดินแดนผีของชาววังในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่กลับไม่สามารถสื่อสารกับลูกหลานชาววังต่างวัยเพื่อให้กลายเป็นความทรงจำร่วมกันได้ ในแง่นี้ การถ่ายทอดเรื่องเล่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการสร้างความทรงจำร่วมของชุมชนบ้านแพนธรรมจึงเกิดการสะดุดหยุดลง จะพบว่า ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนวังบ้านแพนธรรม เข้าใจความหมายของคำว่า “กลิ้งดิเซอว์” แบบใดๆ ไม่ได้เชื่อมโยงกับผีเหมือนดังกลุ่มคนสูงวัย กลุ่มคนรุ่นใหม่เข้าใจเพียงว่า “กลิ้งดิเซอว์” คือ ดินแดนที่มีผีคอยทำร้ายมนุษย์

เด็กเล็ก ๆ ในชุมชนมักได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีปูดกั้งและดินแดนกั้งติเซอร์อยู่เสมอ แต่พวกเขาเหล่านั้นไม่อาจสื่อสารความหมายตามที่คนเฒ่าคนแก่รับรู้และแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดออกมาผ่านเรื่องเล่าเหล่านั้น ทุกครั้งที่เด็ก ๆ ได้ยิน “ปูดกั้ง” และ “กั้งติเซอร์” พวกเขารู้สึกแต่เพียงการกลัวผีร้ายและรู้เพียงว่า หากเด็กคนใดทำตัวไม่ดี ผีปูดกั้งจากดินแดนผีจะมาทำร้ายคนทำตัวไม่ดี ทำให้เด็ก ๆ ขว้างไม่กล้าทำในสิ่งนั้น อย่างไรก็ตาม ด้วยเพราะการไม่สามารถสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกและสร้างความทรงจำร่วมกันของชาวมังผ่านการเล่าเรื่อง “กั้งติเซอร์” ได้ อย่างสำเร็จ จึงทำให้คนมังรุ่นใหม่กับคนมังรุ่นเก่าจดจำและมีภาพความทรงจำเกี่ยวกับผีนคนละชุดในความหมายที่แตกต่างกัน

ในปัจจุบันชาวมังคนรุ่นใหม่บ้านแทนธรรมที่ไปเรียนหนังสือในเมือง เมื่อกลับถึงบ้านมักพูดว่า “คนติดยาฝิ่น เป็นคนไม่ดี” หรือ “หมอยาปลูกฝิ่นแล้วบอกว่าใช้เป็นยา ก็เพราะว่าพวกเขาติดฝิ่นมากกว่า แต่หาข้ออ้างว่าใช้เป็นยาตามความรู้พื้นบ้านดั้งเดิม” คนรุ่นใหม่ยังวิพากษ์วิจารณ์ว่า หากนำเงินที่ซื้อฝิ่นไปให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือ หรือซื้อเครื่องเรียนให้ลูกหลานได้เรียน จะดีเสียกว่าเอาเงินไปซื้อฝิ่น ขณะที่คนสูงวัยกลับอธิบายในมิติที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะการยังยึดโยงตัวเองอยู่กับภาพความอุดมสมบูรณ์ของความมั่นคงในชีวิตจากไร่ฝิ่น

ในแง่นี้ อาจบอกได้ว่า ความทรงจำทางสังคมของคนมังรุ่นเก่ากับคนมังรุ่นใหม่ในชุมชนมังบ้านแทนธรรมกลับมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ที่ไม่สามารถถ่ายทอดจากรุ่นปู่ย่าสู่รุ่นลูกหลานได้ในปัจจุบัน จะเห็นว่าในความทรงจำร่วมของกลุ่มชาวมังผู้สูงวัยบ้านแทนธรรมนั้น เป็นภาพความทรงจำร่วมกันของการโยกย้ายภาพชีวิตที่สมบูรณ์ในอดีต ความอุดมสมบูรณ์และอิสระเสรีภาพที่พึงได้รับจากฝิ่นในการที่จะเปลี่ยนฝิ่นเป็นเงิน และเลือกที่จะดำเนินวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างไม่เดือดร้อน ขณะที่ชาวมังรุ่นใหม่มีความทรงจำต่อฝิ่น ในความพยายามที่จะปฏิเสธและหนีไปจากฝิ่น เพราะภาพฝิ่นคือภาพของยาเสพติด เป็นสิ่งที่สังคมรังเกียจโดยมีอัตลักษณ์ชาวมังถูกผูกติดเอาไว้อย่างแน่นหนา

การไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างความทรงจำทางสังคมของชุมชนที่กระทำผ่านการถ่ายทอดบอกเล่าตำนาน เรื่องเล่า ฯลฯ ได้ชี้ให้เห็นสิ่งที่น่าสนใจสามประการคือ

ประการแรก ได้ชี้ให้เห็นว่า ความทรงจำทางสังคมของกลุ่มชนหนึ่งๆ สามารถจำแนกแยกย่อย (Differentiate) ออกไปได้เสมอ ไม่จำเป็นต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแต่ละกลุ่มชนเสมอไป หากแต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มแต่ละวัยจะมีประสบการณ์ร่วมกัน มีโลกแห่งการเรียนรู้ที่เหมือนหรือแตกต่างกัน มีกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชนที่เข้มแข็งหรือ

เสื่อมคลายลงจนไม่สามารถใช้วัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและไม่สามารถสืบทอดได้อย่างมีพลัง

ประการที่สอง การที่ชาวม้งโดยเฉพาะชาวม้งรุ่นใหม่มีภาพฝันและความทรงจำเกี่ยวกับฝันในอีกทางหนึ่ง เป็นเพราะ "ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์" ซึ่งเป็นการหลอมรวมความชอบธรรมของพลังทางเศรษฐกิจและการเมืองผ่านกลไกของรัฐ เช่น ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ชุดความรู้ จนกลายเป็น "อำนาจสัญลักษณ์" (Swartz, 1997 : 87-90) ที่รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำใช้กระทำต่อกลุ่มผู้ด้อยอำนาจอย่างชาวม้ง โดยรัฐสามารถสถาปนาอำนาจของตนลงไปในระดับจิตสำนึกของกลุ่มผู้ถูกครอบงำอย่างชาวม้งได้สำเร็จ ให้อยอมรับในภาพตัวแทน นิยามความหมายและชุดความรู้ของรัฐที่กระทำในระดับจิตสำนึกต่อชาวม้ง ซึ่งมองเห็นได้จากการไม่ประสบความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมผ่านการถ่ายทอดตำนานเรื่องเล่าของชาวม้งสู่ลูกหลาน ซึ่งในแง่นี้ รัฐไม่เพียงแต่ประสบผลสำเร็จในการทำให้สังคมภายนอกเชื่อและยอมรับต่อวาทกรรมอย่างไม่ต้องสงสัยเท่านั้น แต่ยังประสบผลสำเร็จในการทำให้คนม้งรุ่นใหม่เชื่อและยอมรับต่อวาทกรรมครอบงำด้วยเช่นกัน

ประการที่สาม การไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างความทรงจำทางสังคมเกิดขึ้นจากเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในบริบทความสัมพันธ์ของกลุ่มคนภายในชุมชนที่แตกต่างกัน ในแต่ละรุ่นแต่ละวัยและความสัมพันธ์ของชุมชนกับโลกภายนอก การที่ชาวม้งคนรุ่นใหม่ออกไปเรียนรู้โลกภายนอกผ่านระบบการศึกษาของรัฐมากกว่าการเรียนรู้ในระบบวัฒนธรรมของตนได้ทำให้ชาวม้งคนรุ่นใหม่ใช้เวลาอยู่กับโลกภายนอกและเริ่มเรียนรู้วัฒนธรรมของตัวเองน้อยลง นอกจากนี้ เงื่อนไขของประสบการณ์และความทุกข์ยากลำบากของคนแต่ละรุ่นแต่ละวัยที่ต่างกัน ทำให้การรับรู้เรื่องราว อารมณ์ความรู้สึกของแต่ละรุ่นแต่ละวัยแตกต่างกันไปด้วย

ดังนั้น นอกเหนือจากความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐได้สถาปนาลงในระดับจิตสำนึกของชาวม้งแล้ว การไม่ประสบความสำเร็จของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาวม้งต่อลูกหลานยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวม้งแต่ละรุ่นวัยและการเผชิญหน้ากับสภาพการณ์ที่ต่างกันด้วย (Gupta & Furguson, 1999 : 19-25)

6.4 เงื่อนไขการตอบโต้กับอัตลักษณ์อันหลากหลายของชาวม้ง

ด้วยเพราะในด้านหนึ่ง "อำนาจเชิงสัญลักษณ์" ที่รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำสร้างขึ้นและสถาปนาอำนาจของตนผ่านระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจและการเมืองได้ทำให้เกิดความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ครอบงำสังคมใหญ่และกลุ่มชาวม้งในระดับจิตสำนึก ทำให้อัตลักษณ์

ชาวม้งมีลักษณะเป็นแก่นสารนิยม ด้วยการถูกขนานนามว่าเป็นใคร ทำอะไร/อย่างไรในบริบทเงื่อนไขของยุคสมัยและกาลเวลา ดังเช่น การนำเสนอภาพชาวม้งกับการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดในบริบทที่ผิดกฎหมาย การนำเสนอภาพชาวม้งทำลายความมั่นคงในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง การนำเสนอภาพชาวม้งกับการทำลายป่าในบริบทการแย่งชิงทรัพยากร ทำให้ชาวม้งตกอยู่ภายใต้กระบวนการกักขังจากภาพลักษณ์ดังกล่าว ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอกที่แตกต่างกันของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมม้ง ความแตกต่างทั้งในแง่ชนชั้น (Class) และรุ่นวัย (Generation) ชาวม้งในกลุ่มผู้มีฐานะระดับต่างๆ ในแต่ละรุ่นแต่ละวัยของสังคมม้งได้ทำให้เกิดความแตกต่างหลากหลายต่อการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์จากภาพลักษณ์ชุดนิยามความหมายและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้น

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า เงื่อนไขสำคัญของชาวม้งในการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้าง (Structure) ที่รัฐสถาปนาอำนาจของตนผ่านระบบการศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองลงสู่ระดับจิตสำนึกของคนทั่วไปและโดยเฉพาะชาวม้งด้วย กับชาวม้งในฐานะมนุษย์ (Agency) ที่มีความแตกต่างหลากหลายจากประสบการณ์การเรียนรู้ ชนชั้น รุ่นวัย อย่างเช่น ชาวม้งในแต่ละรุ่นแต่ละวัยระหว่างผู้ใหญ่กับชาวม้งวัยเด็กและคนรุ่นใหม่ ชาวม้งแต่ละชนชั้นอย่างชาวม้งผู้มีฐานะกับชาวม้งยากจนต่างนิยามอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนต่อการกักขังอัตลักษณ์ด้วยภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การเผชิญหน้ากับสภาวะการณ์ที่แตกต่างกันและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่เข้าสู่ระดับจิตสำนึกของแต่ละกลุ่ม

โดยเงื่อนไขดังกล่าว ทำให้สามารถแบ่งกลุ่มชาวม้งออกเป็น 3 กลุ่มได้ดังนี้

กลุ่มแรก ชาวม้งกับนิยามความเป็นม้งบนวิธีคิดเรื่องวิถีวัฒนธรรมพื้นแบบเดิม กลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวม้งรุ่นผู้ใหญ่วัยชราที่ผูกพันกับความรู้และวิถีวัฒนธรรมพื้นมายาวนาน ได้หล่อหลอมความเป็นตัวตน ความเป็นชาติพันธุ์ม้งเข้ามาเป็นอัตลักษณ์ของตน เมื่อภาพลักษณ์พื้นถูกทำให้กลายเป็นภาพด้านลบ ซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ความรู้ของตนบนพื้นฐานวิถีวัฒนธรรม ขณะที่ประสบการณ์จากภายนอกและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ไม่สามารถหยั่งรากลึกลงในชาวม้ง กลุ่มนี้ ชาวม้งรุ่นผู้ใหญ่วัยชราจึงแสดงปฏิกิริยาตอบโต้อันหลากหลายต่อภาพลักษณ์ดังกล่าว อย่างเช่น การตอบโต้ในวิถีปฏิบัติของหมอยาพื้นบ้าน หมอผีพื้นบ้าน การดื้อแพ่งปลูกฝิ่นเป็นยา การเปลี่ยนรูปแบบในการปลูกฝิ่น หรือการเบี่ยงเบี่ยงดินแดนผีกับชีวิตที่ไม่มั่นคงจากการไม่ได้ปลูกฝิ่น เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐได้ทำให้การจัดวางความสัมพันธ์ของชาวม้งกลุ่มนี้ไม่มีทางเลือกในการแสดงออกมากนัก แม้ว่า ชาวม้งกลุ่มนี้จะทำการตอบโต้ แต่การตอบโต้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับตนเพื่อต่อสู้ในนิยามความหมายผืนแบบเดิมได้

กลุ่มที่สอง ชาวม้งกับนิยามความเป็นม้งที่หนีไปจากผืน โดยส่วนใหญ่เป็นชาวม้งคนรุ่นใหม่ que เลือกกลมกลืนไปกับการสร้างความจริงของรัฐจากชุดวาทกรรมหลักที่นิยามความหมายอัตลักษณ์ชาวม้งจากชุดความรู้ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น เช่น การยอมรับว่าผืนเป็นยาเสพติดตามนิยามความหมายของรัฐ และการยอมรับการพัฒนา

สำหรับชาวม้งคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้ ในด้านหนึ่ง กระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้จากวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งเกิดความลึกลับขัดแย้งและสะดุดขวางขาดตอน ส่วนอีกด้านหนึ่ง ชาวม้งรุ่นใหม่ได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้จากโลกภายนอก จากการเข้าสู่ระบบการศึกษา การออกไปจากระบบการผลิตแบบเดิม และการประสบความสำเร็จจากการงานอาชีพใหม่ๆ ระบบการศึกษาและการเข้าสู่ระบบการทำงานในเมืองใหญ่ได้ตอกย้ำให้ชาวม้งคนรุ่นใหม่ซึมซับรับเอาอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐสร้างขึ้นผ่านระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจการเมืองมากขึ้น ทำให้ประสบการณ์และการเรียนรู้ของชาวม้งรุ่นใหม่แตกต่างไปจากคนรุ่นเก่าก่อนอย่างสิ้นเชิง

การที่ชาวม้งรุ่นใหม่ต้องการเลิกปลูกฝิ่นและปฏิเสธตัวเองไปจากผืนในปัจจุบัน อาจหมายถึงความต้องการยุติการเชื่อมโยง "ความเป็นตัวตน" หรือ อัตลักษณ์ของชาวม้งกับผืนในรูปแบบเดิมตามวิถีวัฒนธรรมเดิม แต่ไม่ได้หมายถึง การยุติความเป็นม้ง หากแต่ชาวม้งรุ่นใหม่ได้สร้างและนิยามความหมายอัตลักษณ์และความเป็นม้งขึ้นมาในสภาวะการณ์ใหม่ๆ จากประสบการณ์และการเรียนรู้ในโลกใหม่ๆ ของตนและการเผชิญหน้ากับความสัมพันธ์ของรัฐ

การที่ชาวม้งรุ่นใหม่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชาวม้งเข้ากับระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อทำให้ความเป็นม้งหมายถึง "ผู้มีการศึกษา" หรือ "ผู้ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ" "ผู้ที่ได้รับการนับหน้าถือตาจากการทำงานอาชีพ" คือ การเชื่อมโยงความเป็นม้งเข้ากับบทบาทอื่นๆ ที่สังคมภายนอกให้การยอมรับ โดยชาวม้งกลุ่มนี้เชื่อว่า การใช้บทบาทที่สังคมยอมรับเหล่านี้มานิยามอัตลักษณ์ความเป็นม้งขึ้นใหม่จะสามารถลบภาพลักษณ์ด้านลบเดิมๆ ของชาวม้งไปได้

กลุ่มสุดท้าย ชาวม้งกับการไม่นิยามความเป็นม้งกับผืนในทางใดทางหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกลุ่มชาวม้งวัยกลางคนที่มิประสบการณการเรียนรู้จากวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมไปพร้อมๆ กับประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอก กลุ่มนี้เลือกที่จะไม่ยอมรับและไม่ตอบโต้ต่อ

กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของรัฐจากภาพลักษณ์ของผืนและยาเสพติด แม้ว่าจะเข้าไปมีประสม
การณ์การเรียนรู้ในระบบการศึกษา การงานอาชีพ รับรู้นิยามความหมายผืนกับภาพลักษณ์ยาเสพติด
ของรัฐ แต่ประสบการณ์การเรียนรู้จากรุ่นพ่อแม่ และในวัยเด็กที่เติบโตมากับวิถีวัฒนธรรมผืน
ได้ทำให้คนกลุ่มนี้เลือกที่จะไม่ยอมรับนิยามความเป็นม้งกับผืนจากรัฐ แต่ก็ไม่ได้ตอบโต้ในขณะ
เดียวกัน

ในแง่นี้ อาจด้วยเหตุผลที่ว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวม้งกลุ่มนี้ได้ผ่านประวัติ
ศาสตร์ของการต่อสู้และการต่อรองกับรัฐมายาวนาน จากการเข้าร่วมกับรัฐในการต่อสู้กับพคท.,
การเป็นพคท.แล้วตัดสินใจกลับเข้าสู่เส้นทางการพัฒนาและเริ่มปรับเปลี่ยนตัวเองในทางเศรษฐกิจ
กลุ่มนี้ไม่ได้ถูกรวบจากรัฐอย่างแข็งขันที่รัฐสร้างขึ้นมากนัก แต่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิง
อำนาจผ่านประวัติศาสตร์ระหว่างชาวม้งกลุ่มนี้กับรัฐกลับทำให้ชาวม้งกลุ่มนี้เลือกเข้าเป็นสมาชิก
"ชุมชนในจินตนาการของรัฐ" ในบางด้าน เช่น การยอมรับการพัฒนาขณะที่ปรับกฎเกณฑ์ทาง
สังคมเกี่ยวกับผืน การสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของชุมชนให้เป็นชุมชนปลอดยาเสพติด ซึ่งเป็นไปภาย
ใต้นิยามความหมายของรัฐพร้อมๆ กับการรักษากฎเกณฑ์ประเพณีทางด้านเกี่ยวกับผืนของชุมชน
เอาไว้ ชาวม้งกลุ่มนี้จัดวางความสัมพันธ์ของตัวเองตามประสบการณ์การเรียนรู้จากทั้งสองด้าน
และเลือกที่จะไม่นิยามความเป็นม้งกับผืนไปในด้านใดด้านหนึ่ง

จากข้อมูลการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งและ
เงื่อนไขของการตอบโต้ดังกล่าวได้สะท้อนนัยสำคัญในประเด็น "อัตลักษณ์" ความเป็นชาติพันธุ์
(Ethnic Identities) ของชาวม้งใน 2 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นแรก อัตลักษณ์ของชาวม้ง หรือ ความเป็นม้ง ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใด
กลุ่มหนึ่งเสมอไป ไม่ว่า ระหว่างชาวม้งคนรุ่นเก่า ชาวม้งรุ่นใหม่ ชาวม้งกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือแม้แต่
รัฐ กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำต่างก็ไม่สามารถสร้างหรือกำหนดนิยามความหมายของอัตลักษณ์เป็น
แบบใดแบบหนึ่งได้ ดังเช่น การไปกำหนดอัตลักษณ์ชาวม้งให้มีภาพของผืนกับยาเสพติด ภาพผู้
ทำลายความมั่นคง ภาพของคนใจ ไร้การศึกษา สกปรกของรัฐและวาทกรรมครอบงำ เป็นต้น แต่
"อัตลักษณ์" ความเป็นม้งกลับเป็นการสร้างขึ้น (Construct) และสามารถถูกสร้างขึ้นใหม่
(Reconstruct) ให้มีความหลากหลายและซับซ้อน มีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนผ่านเพื่อใช้เป็น
ยุทธวิธีในการต่อรอง (Gupta & Ferguson, 1999 : 205) และนำเสนอตัวเองที่เลื่อนไหลไปตาม
เงื่อนไข สถานการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น การสร้างภาพลักษณ์
ชาวม้งในมุมมองวาทกรรมครอบงำให้อัตลักษณ์ของชาวม้งกลายเป็นผู้ทำลายป่า ขณะที่ชาวม้งได้
พยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นม้งไปเชื่อมโยงกับบทบาทที่ได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้าง

เช่น การสร้างความก้าวหน้าในการงานอาชีพ ความก้าวหน้าในการศึกษา, การปรับชุมชนให้กลายเป็นชุมชนปลอดยาเสพติด, การสร้างระบบการผลิตใหม่ตามแนวทางการพัฒนา ซึ่งแม้ว่าจะเป็นเงื่อนไขอันจำกัดในการสร้างความหลากหลายของพันธุ์พืชเพื่อเป็นอาหาร แต่ชาวม้งสามารถปรับและสร้างขึ้นใหม่ได้ด้วยความรู้เดิมและเรียนรู้จากความรู้ใหม่ๆ ในเงื่อนไขอันจำกัดเหล่านั้นได้

ประเด็นที่สอง อัตลักษณ์ความเป็นม้งไม่อาจถูกมองเป็นหนึ่งเดียวเป็นกลุ่ม “ชนเผ่า” ม้งโตๆ เนื่องจากข้อมูลพบว่า ภายในกลุ่มชาวม้งกลับมีความหลากหลายและความซับซ้อนของกลุ่มคนอันหลากหลายที่มีความแตกต่างขัดแย้งกัน โดยขึ้นอยู่กับความเป็นชนชั้น รุ่นวัย ประสบการณ์การเรียนรู้ สภาพการณ์และผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มแต่ละรุ่นแต่ละคนในสังคมม้ง อย่างเช่น การพยายามหนีไปจากผืนของวัยรุ่นม้งคนรุ่นใหม่กับภาพความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาในความคิดของชาวม้งคนแก่เฒ่า ทำให้การเลือกแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ การเลือกแสดงอัตลักษณ์ความเป็นม้งแตกต่างกันไปด้วย เป็นต้น

ดังนั้น อัตลักษณ์ของชาวม้งไม่อาจมองเป็นหนึ่งเดียวในลักษณะความเป็นม้งที่ถูกกำหนดเป็นอัตลักษณ์แบบ “ชนเผ่า” ดังเดิมที่มีแบบเฉพาะเจาะจง แต่อัตลักษณ์ของชาวม้งควรจะมีหลากหลายจาก “ชีวิต” ที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นภายในสังคมม้ง ดังนั้น การทำความเข้าใจต่อสังคมม้งจำต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ภายในสังคมม้งที่มีพลวัต ความหลากหลายและความซับซ้อนที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้ รุ่นวัย เงื่อนไข สภาพการณ์ และผลประโยชน์ของกลุ่มคนต่างๆ ภายในกลุ่มชาวม้ง

6.5 สรุป

ในบริบทที่อุดมการณ์รัฐชาติและสถานะของรัฐถูกท้าทายด้วยกระแสความคิดเรื่องสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชนและการเมืองนิเวศในเวทีทางเศรษฐกิจการเมืองระดับโลก กระแสความคิดเหล่านี้ได้เชื่อมโยงความเป็นชาติพันธุ์และการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มผู้ด้อยกว่าในการต่อรองต่อการครอบงำของรัฐ บริบทเช่นนี้เองได้เปิดช่องว่างให้แก่ชาวม้งได้แสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว โดยปฏิกิริยาที่ชาวม้งได้แสดงออก แบ่งออกเป็น การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขัง กับ การปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ

โดยการตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งด้วยภาพลักษณ์ต่างๆ ชาวม้งเลือกตอบโต้ต่อภาพลักษณ์ชาวม้งกับผืนซึ่งเป็นยาเสพติดใน 2 ระดับ คือ ระดับแรก เป็นการตอบโต้ระดับชุมชน ได้แก่ หมอยาพื้นบ้านกับการการวิพากษ์วิจารณ์รัฐและวาทกรรมครอบงำ, การตีความเรื่องผีก่อภัยร้ายใหม่ของหมอผีพื้นบ้าน และการดื้อแพ่งเพิกเฉยในการใช้ผืนเป็นยาของชาว

บ้าน กับระดับที่สอง เป็นการตอบโต้ระดับปัจเจก ได้แก่ การปฏิเสธอำนาจรัฐด้วยการประท้วง ประชันทดตั้งตัวอย่างของหญิงม้ายากจน

ส่วนการปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำเป็นการเลือกปรับเปลี่ยน กับภาพลักษณ์บางภาพที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ ดังเช่น ภาพลักษณ์ชาวม้งกับฝิ่น-ยาเสพติด ซึ่งชาวม้งในระดับชุมชนเลือกปรับเปลี่ยนด้วยการสร้างภาพ “ชุมชนปลอดยาเสพติด” ขึ้น มีการปรับกฎเกณฑ์ภายในชุมชน กฎเกณฑ์ทางสังคมและจำแนกแยกแยะยาเสพติดบางประเภท ออกจากกันโดยเฉพาะการจำแนกยาบ้าออกจากฝิ่น ส่วนการปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์การทำลายป่านั้นเกิดขึ้นในระดับชุมชน โดยชาวม้งทำการเจรจาต่อรองและยกเหตุผลในประเด็นที่ถูกกล่าวหาขึ้นกล่าวได้ เช่น การอ้างความเป็นสีเขียวของสวนไม้ผลเทียบเท่ากับสวนป่าของกรมป่าไม้

ขณะที่การเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ 3 ภาพลักษณ์ที่ทับซ้อนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งในสายตาของคนทั่วไปเกิดขึ้นใน ระดับกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวม้งคนรุ่นใหม่ และชาวม้งวัยกลางคนบางกลุ่มที่มีฐานะ มีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของชาวม้งให้กลายเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ และผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา-อาชีพใหม่ รวมไปถึงกลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะสามารถปรับระบบการผลิตแบบใหม่ตามแนวทางของรัฐให้มีความหลากหลายของพืชพันธุ์ด้วยความรู้ดั้งเดิมและการเรียนรู้จากประสบการณ์ใหม่ภายใต้เงื่อนไขใหม่ จนชาวม้งสามารถเป็นกลุ่มชนบนภูเขาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีในระดับต้นๆ แต่การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวม้งมักเกิดขึ้นในกลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ด้วยเพราะมีทุนทางเศรษฐกิจมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการที่ชาวม้งแสดงออกต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการตอบโต้ที่นั้นไม่สามารถกระทำได้อย่างสำเร็จผลเสมอไป เพราะการตอบโต้ไม่ได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวม้งกับกลุ่มวาทกรรมครอบงำได้ จะพบว่า เกิดความลักลั่นขัดแย้งในการตอบโต้ของชาวม้ง ที่เห็นได้จากกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากความทรงจำทางสังคมของชาวม้งไม่สามารถกระทำได้อย่างสำเร็จ ทำให้คนม้งรุ่นเก่ากับคนม้งรุ่นใหม่ในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมีความทรงจำเกี่ยวกับภาพฝิ่นที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างภาพความทรงจำของคนม้งรุ่นเก่าที่โยนหาชีวิตอันสมบูรณ์ที่พึงได้รับจากฝิ่นและการเลือกดำเนินชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน ขณะที่ชาวม้งรุ่นใหม่มีความทรงจำต่อฝิ่นในความพยายามที่จะปฏิเสธและหนีไปจากฝิ่น เพราะภาพฝิ่นคือภาพของยาเสพติดที่สังคมรังเกียจโดยมีอัตลักษณ์ชาวม้งถูกผูกติดเอาไว้อย่างแน่นหนา

การที่ชาวม้งโดยเฉพาะชาวม้งรุ่นใหม่มีภาพฝันและความทรงจำเกี่ยวกับฝันในอีกทางหนึ่งเป็นเพราะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐได้สร้างขึ้นจากอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในเงื่อนไขสำคัญของการตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้ง ขณะที่เงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ประสบการณ์การเรียนรู้ ความแตกต่างทางชนชั้น รุ่นวัยของชาวม้งแต่ละกลุ่ม ทำให้การตอบโต้และการสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย

ในแง่นี้ การแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งแต่ละกลุ่มแต่ละระดับได้สะท้อนประเด็น “อัตลักษณ์” ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวม้งว่า อัตลักษณ์ความเป็นม้งไม่ได้ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่า ชาวม้งรุ่นเก่า รุ่นใหม่ หรือรัฐ กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ให้มีนิยามความหมายของอัตลักษณ์เป็นแบบเดียว แต่ความเป็นม้งสามารถสร้างขึ้นมาใหม่ ให้มีความหลากหลายซับซ้อน มีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนผ่านเพื่อใช้เป็นยุทธวิธีต่อรองในการนำเสนอตัวเองที่เลื่อนไหลไปตามเงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้อัตลักษณ์ความเป็นม้งไม่อาจถูกมองเป็นหนึ่งเดียวแบบเป็นกลุ่ม “ชนเผ่า” ม้ง เพราะภายในกลุ่มชาวม้งกลับมีความหลากหลายและความซับซ้อนของกลุ่มคนอันหลากหลายที่แตกต่างกันระหว่างชนชั้น รุ่นวัย ประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มแต่ละรุ่นในสังคมม้ง ดังนั้น การมองอัตลักษณ์ของชาวม้งจะต้องมีความหลากหลายจาก “ชีวิต” ที่หลากหลายภายในสังคมม้งด้วยกันเอง การทำความเข้าใจต่อสังคมม้งจำต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ภายในสังคมม้งที่มีพลวัต ความหลากหลายและความซับซ้อนที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้ รุ่นวัย เงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ของกลุ่มคนต่างๆ ภายในสังคมม้งด้วย

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษา

ภาพปัญหายาเสพติดเป็นหนึ่งในภาพลักษณ์ของชาวม้งที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำมายาวนาน ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ชาวม้งมักถูกอ้างว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหายาเสพติดในฐานะที่เป็นผู้ปลูก เสพ ค้าฝิ่นและเฮโรอีนไปจนถึงการค้ายาบ้า ภาพลักษณ์และสถานการณ์เช่นนี้ล้วนสร้างภาพในทางลบให้แก่ชาวม้งและกลุ่มชนบนที่สูง ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ถูกกีดกันและถูกประหัตประหารจากสังคมให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมและเบียดขับให้ชาวม้งกลายเป็นคนชายขอบของสังคมไปในที่สุด

แต่หากกลับไปพิจารณาข้อมูลในประวัติศาสตร์เพื่อฉายภาพลักษณ์ของฝิ่นกับกลุ่มชนบนที่สูงและกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จะพบภาพลักษณ์ฝิ่นที่ทับซ้อนกันหลากหลายภาพและปรับเปลี่ยนไปมาจนถึงปัจจุบัน ในสังคมตะวันตก ก่อนที่ฝิ่นจะกลายเป็นสิ่งผิดศีลธรรมและกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณ์ฝิ่นในยุคการค้าอาณานิคม คือ พืชที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ของพ่อค้าและรัฐบาลตะวันตกจนฝิ่นแพร่ระบาดไปทั่วเอเชีย ฝิ่นยังได้กลายเป็นพืชการเมืองเพื่อแก้ปัญหาคาชาดและการค้าของประเทศจีน และยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักล่าอาณานิคมเสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาและกลุ่มอำนาจต่างๆ จนสร้างกระบวนการค้าฝิ่นบนภูเขาให้เติบโตขึ้นในเขตสามเหลี่ยมทองคำ

ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูง ฝิ่นกลับมีภาพลักษณ์และมิติอันหลากหลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับความรู้พื้นบ้านและวิถีวัฒนธรรมทั้งในแง่การรักษาพยาบาลพื้นบ้าน การเป็นพืชองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์บนภูเขา และเป็นพืชเศรษฐกิจที่ใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของอันจำเป็น สะสมเป็นเงินทองสำหรับค่าสินสอดและใช้จ่ายในงานกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน ฝิ่นยังถูกใช้เป็นเครื่องแสดงความมั่งคั่งในวิถีชีวิตและแสดงสถานภาพทางสังคม ความสำคัญของฝิ่นได้แทรกซึมลงไปในชีวิตและอุดมการณ์ของชาวม้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นในตำนาน พิธีกรรมความเชื่อและเรื่องเล่าต่างๆ

แต่ในปัจจุบัน ภาพลักษณ์ฝิ่นที่มีความหลากหลายและทับซ้อนไปมาได้ถูกลดทอนให้เหลือเพียงภาพลักษณ์ของยาเสพติดที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของชาวม้ง ซึ่งได้กลายเป็นภาพที่ตีตราชาวม้งและชนบนที่สูงให้เป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมและถูกนำมาใช้ในการสร้างภาพตัวแทนความจริงเพื่อกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับอัตลักษณ์แบบแก่นสารนิยมที่หยุดนิ่งตายตัว

7.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา

7.1.1. กระบวนการกักขังอัตลักษณ์

กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเกิดขึ้นในบริบททางการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ซึ่งหมายถึงตะวันตกและรัฐไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ ในบริบททางการเมืองเช่นนี้กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้าง "ภาพตัวแทน" ผืนเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชาวม้ง การสร้างภาพตัวแทนนี้ ในระดับแรกเป็นเรื่องราวด้านลบเกี่ยวกับชาวม้ง (Negative Hmong Identities narratives) ซึ่งเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic act) ของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำเพื่อสร้างและปรุงแต่งความจริงเกี่ยวกับชาวม้งขึ้น ในระดับแรกภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นเกี่ยวกับความเป็นม้งคือ "มายาภาพ" ที่กำหนดนิยามความหมายอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ว่าเป็นแก่นสารนิยมด้วยการขนานนามว่าม้งคือใคร ในบริบทต่างๆ ดังเช่น เรื่องราวของชาวม้งกับผืนซึ่งเป็นยาเสพติดในบริบทที่ผืนกลายเป็นพืชยาเสพติด การเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงแห่งชาติในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง และการทำลายป่าในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากนั้น ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพได้เริ่มเชื่อมโยงและหลอมรวมกลายเป็นเรื่องเล่าความแปลกแตกต่างที่ซ้อนทับกันเกี่ยวกับชีวิตชาวม้ง มีการสร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะให้เห็นสารัตถะทางอัตลักษณ์ของชาวม้ง มีการนำเอาความรู้บางชุดไปจัดการกับความจริงในกระบวนการนิยามความหมายเพื่อสร้างมายาภาพของ "ความเป็นคนอื่น" เช่น เรื่องเล่าว่าด้วยคนติดยา การทำลายความมั่นคงความเป็นคนโง่ ไร้การศึกษาและสกปรก

เรื่องเล่าที่มีลักษณะหลอมรวมเรื่องราวของชาวม้งเหล่านี้ เมื่อได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นใด ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพจะเริ่มกลายเป็น "ภาพตัวแทนทางการเมือง" ว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งที่ถูกแปลงและตกผลึกลงสู่ระดับ "รูปแบบแห่งอุดมการณ์" ของผู้คนในสังคมทั่วไปที่ยอมรับเป้าหมายและยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมอย่างไม่รู้ตัว ส่งผลให้สังคมทั่วไปเชื่อและยอมรับว่าชาวม้งเป็นผู้ที่ทำลายศีลธรรมของสังคมจากการเสพ ปิศาจ/ค้าผืนซึ่งเป็นยาเสพติดและเป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ

ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งในสังคมนี้เองที่ได้สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและวัฒนธรรมหลักในการเข้าไปควบคุมและจัดการชีวิตของชาวม้งและกลุ่มชนบนที่สูงผ่านกระบวนการใช้อำนาจต่าง ๆ เช่น การใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของ

ชุมชนชาวม้งด้วยแนวทางการพัฒนา โดยในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ทำลายความมั่นคง รัฐกำหนดนโยบายการสร้างความปลอดภัย ดึงมวลชนเข้าร่วมกับรัฐ ด้วยการอพยพชาวม้งลงจากยอดดอย สร้างหมู่บ้านและจัดหาที่ดินทำกินให้ การส่งชาวม้งออกไปรบกับพคท. เพื่อแสดงความภักดีต่อรัฐ ขณะที่ในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ติดยา-ปลูกฝิ่นและทำลายป่า รัฐกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการทำลายป่าด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิตแบบทำไร่ย่ำยที่เพื่อการยังชีพของชาวม้งไปสู่การทำไร่ถาวรอยู่กับที่ เปลี่ยนพืชที่ใช้ผลิตจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่พืชเชิงเดี่ยวอย่างสวนท้อ ลิ้นจี่ มะม่วง กะหล่ำปลี เพื่อการค้าขาย ตลอดจนการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขากับชาวม้ง

การสถาปนาอำนาจรัฐผ่านนโยบาย มาตรการและกฎหมายทำให้องค์กรและหน่วยงานของรัฐเป็นหน่วยปฏิบัติการกักขัง (Agent of Containment) ที่ทำการควบคุมดูแลให้นโยบายมาตรการและโครงการเหล่านี้ดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง มีการผลิตและขยายองค์ความรู้ด้านยาเสพติดกับชาวม้งและชนบนที่สูง สร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะ และสร้างกลไกจำแนกชนบนที่สูงออกจากกลุ่มคนอื่น ๆ มีมาตรการเฉพาะเจาะจงต่อการควบคุมและจัดการปัญหาของชาวม้งและชนบนที่สูงเพื่อตอกย้ำการ "มีอยู่" ของภาพตัวแทนและวาทกรรมครอบงำนี้

ภายหลังจากภาพตัวแทนฝิ่นที่เชื่อมโยงกับความเป็นม้งในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณ์ดังกล่าวยิ่งฉายชัดเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองเริ่มรุนแรงมากขึ้น ภาพลักษณ์ฝิ่นได้ถูกนำเสนอเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมต่อการจัดการชาวม้งในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างแนวคิดคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม

ต่อเมื่อปัญหาความมั่นคงเริ่มคลี่คลายลงในช่วงกลางทศวรรษ 2520 กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้เริ่มเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย ในบริบทดังกล่าวความเป็นม้งได้ถูกเชื่อมโยงและขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับฝิ่นด้วย เช่น การทำไร่ย่ำยที่ในระบบการหมุนเวียนตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวม้งก็ถูกชี้ว่า เป็นการทำไร่ย่ำยที่เพื่อการปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นภัยความมั่นคงแห่งชาติด้านยาเสพติดและเป็นการทำลายป่า แม้ว่าชาวม้งจะเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นตามโครงการพัฒนาและเปลี่ยนไปทำไร่อยู่กับที่ถาวร ภาพที่ปรากฏก็ยังแสดงถึงการเป็นภัยต่อความมั่นคงในแง่ของการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติจากการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงในระบบการผลิต

แม้กระทั่งการที่ชาวมังอพยพไปอาศัยอยู่ที่ถ้ำกระบอกเพื่อเลิกสู้รบ แต่ภาพตัวแทนผืนที่เป็นยาเสพติดและภาพการทำลายป่าที่กลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวมังก็ยังคงติดตามชาวมังไปทุกหนทุกแห่ง

ขณะที่ต่อมาเมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตขึ้น ความเป็นมังได้ถูกเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวด้วย โดยสร้างภาพตัวแทนทางการเมืองของชาวมังในฐานะที่เป็นชาวเขาผู้มีวัฒนธรรมแปลกและแตกต่างจากคนอื่น ๆ ในแง่นี้ ชาวมังเริ่มมีภาพของ “สินค้าทางวัฒนธรรม” เพื่อการท่องเที่ยวในฐานะ “ผู้ถูกเที่ยว” จากนั้น รัฐได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว กำหนดสถานที่ สร้างพิพิธภัณฑ์ ส่งเสริมให้ปลูกฝิ่นและให้ชาวมังสวมใส่เครื่องแต่งกายเพื่อแสดงเป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยว

กระบวนการสร้างภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายผืนผ่าน “ปฏิบัติการทางภาษา” นั้น รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้างชุดความรู้หลักๆ และสร้างองค์กรมืออาชีพขึ้นมารองรับในบริบทของยุคสมัยต่างๆ เพื่อนำชุดความรู้เหล่านี้ไปจัดการกับความจริงในการนิยามความหมายอัตลักษณ์ด้วย โดยชุดความรู้และมืออาชีพที่เกิดขึ้นในบริบทต่างๆ ตามกาลเวลามี 3 ชุดหลักๆ คือ 1. ในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย รัฐได้สร้างชุดความรู้ในการกำจัด/ปราบและลดการปลูกฝิ่น ความรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การใช้ความรู้ เทคโนโลยี ภาพถ่ายดาวเทียมตรวจจับ โดยมีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรมืออาชีพ เช่น หน่วยงานปราบปรามยาเสพติด สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ที่รองรับชุดความรู้ดังกล่าว 2. ในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ การเมือง รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องความมั่นคงขึ้น โดยนำเสนอภาพความแตกต่างว่าเป็นความแตกต่าง และเป็นภัยต่อความมั่นคง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ นโยบายและวิธีการสร้างความกลมกลืนจึงเกิดขึ้น โดยมี หน่วยงานรักษาความมั่นคงแห่งชาติ (กอรมน.) ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เป็นองค์กรมืออาชีพในการดำเนินการตามนโยบาย และ 3. ในบริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องการทำไร่ที่ไม่ทำลายป่า โดยมีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรมืออาชีพ เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ กำหนดหลักการวิธีคิดในการดูแลป่า การไม่ทำลายป่า มีมืออาชีพและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศและในประเทศนำเสนอโครงการพัฒนาทั้งเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชนบนที่สูงไปพร้อมๆ กับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

ชุดความรู้ถูกกระทำการผ่านกลไกต่างๆ ของรัฐในการกำหนดนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับผืนและชนบนที่สูงผ่านการพัฒนา มีการสร้างและขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับผืนผ่านสถาบันความรู้ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ตลอดจนการสร้างความเป็น “มืออาชีพ” ที่ผู้เชี่ยวชาญขึ้นมาเพื่อตอกย้ำชุดนิยามความหมายให้ดำรงอยู่และให้กลายเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง

"ความเป็นมืออาชีพ" จึงทำให้กลายเป็น "การเมืองเรื่องความรู้" มากกว่าจะให้ความสำคัญกับปัญหาด้านอื่นๆ ดังนั้น ปัญหาคอมมิวนิสต์จึงถูกมองว่าเป็นปัญหาเรื่องความแตกต่างที่แก้ไขได้ด้วยการสร้างความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว ส่วนปัญหาฝิ่นถูกมองว่าเป็นเพียงปัญหาทางการเกษตรที่แก้ไขด้วยเทคนิคความรู้เท่านั้น เมื่อสถาบันและมืออาชีพด้านยาเสพติดยังดำรงอยู่และยังพัฒนาต่อไปได้เรื่อยๆ ภาพตัวแทนเหล่านี้จำเป็นต้องเป็น"ภาพคู่ขนาน"กับภาพของมืออาชีพในชุดวาทกรรมครอบงำ เพื่อเป็นเครื่องมือของกลุ่มมืออาชีพให้ได้พัฒนาต่อไป

7.1.2 การตอบโต้ของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์

อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ปัจจุบันที่สถานะของชาติและอุดมการณ์รัฐชาติถูกท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ประกอบกับเงื่อนไขและกระแสการเรียกร้องที่เกิดขึ้นในประเด็นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และการเมืองนิเวศ ที่เริ่มถูกนำมาพิจารณาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับผู้ด้อยโอกาสในเวทีเศรษฐกิจ-การเมืองระดับข้ามชาติ กระแสเหล่านี้ยังได้เชื่อมโยงกับความเป็นชาติพันธุ์และการเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อรองต่อการครอบงำของรัฐชาติ บริบทเช่นนี้เองได้เปิดช่องให้กับชาวม้งแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว

จากผลการศึกษาพบว่า ในบริบทดังกล่าวปัจจุบันได้ทำให้ชาวม้งแสดงปฏิกิริยาต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ กับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ

ลักษณะแรก การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ โดยเฉพาะจากภาพลักษณ์ของฝิ่นที่เป็นยาเสพติด เป็นการตอบโต้ที่เกิดขึ้นใน 2 ระดับคือ ระดับชุมชน กับ ระดับปัจเจก

การตอบโต้ในระดับชุมชน ซึ่งถูกสะท้อนให้เห็นจาก วิถีคิดและวิถีปฏิบัติของหมอยาพื้นบ้านชาวม้ง ที่ทำการวิพากษ์วิจารณ์การแพทย์แผนใหม่และชุดวาทกรรมครอบงำ, การตั้งแพ่ง-การเพิกเฉยของชาวบ้านต่ออำนาจรัฐ ด้วยการยังคงปลูกฝิ่นและการดัดแปลงการปลูกฝิ่นในที่ลับตาในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการยังคงใช้ฝิ่นเป็นยาของชาวบ้านในชุมชน และการตอบโต้แบบสุดท้ายคือ การตีความใหม่เรื่องผีก่อภัยร้ายของหมอผีพื้นบ้าน เพื่อสะท้อนความรู้สึกนึกคิดและทำความเข้าใจกับสถานการณ์อำนาจของตัวเองไปพร้อมๆ กับการสื่อสารเนื้อหาสาระเกี่ยวกับฝิ่นและพลังของผีฝิ่นที่ตกผลึกอยู่ในอุดมการณ์ชาวม้งออกมาให้ชาวม้งเข้าใจผ่านพิธีกรรมสำคัญของสังคม

การตอบโต้ในระดับปัจเจก ถูกแสดงให้เห็นจาก การประชิดประชันของหญิงม้ายากจน ที่ประชิดชีวิตด้วยการลักลอบขายผืนเพื่อหาทางรอดในการเลี้ยงชีวิตตัวเองและครอบครัวไปพร้อมๆ กับ การปฏิเสธความเกรงกลัวต่ออำนาจรัฐ

ลักษณะที่สอง การปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำนั้น เป็นการเลือกปรับเปลี่ยนกับภาพลักษณ์บางภาพที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ คือ

ภาพลักษณ์ชาวม้งกับผืนที่เป็นยาเสพติด ชาวม้งบ้านแทนธรรมเลือกปรับเปลี่ยนในระดับ ชุมชน ด้วยการ สร้างภาพ “ชุมชนปลอดยาเสพติด” ขึ้นเพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ทางการเมืองแล้วนำไปใช้ต่อรองกับรัฐ นอกจากนี้ยัง ปรับกฎเกณฑ์ทางสังคม-ชุมชน ด้วยการจำแนกวัตถุประสงค์ของการใช้ผืนที่ใช้เป็นยากับการค้ากำไรออกจากกัน โดยพยายามรักษากฎเกณฑ์ทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานหลักการ คุณค่าและการใช้ประโยชน์ในทางวัฒนธรรมเอาไว้ รวมไปถึง การยัง จำแนกประเภทของยาเสพติด อย่างเช่น ยาบ้ากับผืนออกจากกันอย่างชัดเจนอีกด้วย

ขณะที่การเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ม้งชาวเขาทำลายป่าเกิดขึ้นใน ระดับชุมชน ในรูปแบบ การเจรจาต่อรองกับกลุ่มผู้ขัดแย้ง ดังเช่น เจ้าหน้าที่รัฐ กรมป่าไม้ และกลุ่มคนพื้นราบ โดยชาวม้งจะเลือกใช้วิธีการขอความช่วยเหลือจากทหารในฐานะพันธมิตรเก่า, การอ้างสิทธิของ “ผู้อาศัยอยู่ก่อน” กฎหมายประกาศบังคับใช้, การอ้างสิทธิการเป็น “ผู้พัฒนาชาติไทย” และการใช้ความคิดของรัฐเองมากล่าวอ้างหรือใช้เป็นข้อต่อรอง ได้แก่ การอ้างความเป็น “พื้นที่สีเขียว” ในการปลูกไม้ผลของชาวบ้านที่เทียบเท่าหรือไม่แตกต่างไปจากการปลูกป่าของกรมป่าไม้

ส่วนการปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ความเป็นม้งด้านลบที่ทับซ้อนกันหลากหลายภาพ เกิดขึ้นใน ระดับกลุ่ม ที่เลือกปรับเปลี่ยนแตกต่างกัน ได้แก่ ลักษณะแรก คือ การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวม้งที่มีฐานะ ใน กลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ กับ ลักษณะที่สอง คือการเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา - อาชีพการงานก้าวหน้าในกลุ่มชาวม้งคนรุ่นใหม่

โดยลักษณะแรก การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวม้งที่มีฐานะในกลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ นั้น เป็นการเลือกลงทุนทำสวนไม้ผล เช่น มะม่วง ส้ม ท้อ ลิ้นจี่ ลำไย ที่ชาวม้งในกลุ่มนี้ต่างได้คิดค้นเรียนรู้ทดลองปรับเปลี่ยนกับสถานการณ์รอบด้านมากขึ้น รวมไปถึงการกลับไปรื้อฟื้นและสร้างความหลากหลายของพันธุ์พืชใน “ไร่ถาวร” หรือไร่ในระบบการผลิตใหม่แบบสวนขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารภายใต้เงื่อนไขใหม่ของไร่ถาวร โดยใช้ความรู้ในระบบการผลิต

แบบเดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ทำการปรับผืนไร่ให้มีลักษณะผสมผสาน สร้างและปรับปรุงสายพันธุ์ใหม่ จัดวางผังปลูกพืชในไร่ข้าว ไร่ข้าวโพดและสวนไม้ผลให้มีพืชผักมากพอเลี้ยงชีวิตตลอดปี

อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวม้งมักเกิดขึ้นในกลุ่มชาวม้งที่มีฐานะมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ด้วยเพราะชาวม้งในกลุ่มที่มีฐานะจะมีทุนทางเศรษฐกิจมากกว่าชาวม้งฐานะปานกลางและชาวม้งยากจนเพราะการมีทุนทางเศรษฐกิจสะสมหมายถึงการมีเงินมาลงทุนขยายกิจการการเกษตร การทำสวนไม้ผล ซื้อม้า เมล็ดพันธุ์ เพื่อเปิดโอกาสและทางเลือกให้กับตัวเองได้มากกว่า

ส่วนลักษณะที่สอง การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา - อาชีพการงานก้าวหน้า เกิดขึ้นใน กลุ่มชาวม้งคนรุ่นใหม่ ที่พ่อแม่มีทุนรอนสะสมมากพอได้ส่งลูกหลานเข้าเมืองเพื่อนำเงินสะสมเดิมไปเปิดร้านค้าขายของในเมืองใหญ่ หรือส่งไปเรียนหนังสือในระดับสูงๆ ตามระบบการศึกษาของรัฐเพื่อที่จบออกมาแล้วจะได้นำความรู้ไปประกอบอาชีพที่ก้าวหน้าในสังคมใหญ่

การที่ชาวม้งคนรุ่นใหม่เชื่อมโยงความเป็นม้งหรืออัตลักษณ์ของชาวม้งเข้ากับระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อทำให้ความเป็นม้งหมายถึงผู้มีการศึกษาหรือผู้รักความก้าวหน้า ในการทำงานอาชีพเป็นความพยายามเชื่อมโยงความเป็นม้งเข้ากับบทบาทอื่นๆ ที่สังคมวงกว้างให้การยอมรับ โดยใช้บทบาทที่สังคมยอมรับเหล่านี้มานิยามอัตลักษณ์ตัวตนและความเป็นม้งขึ้นใหม่ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและโลกภายนอกจากประสบการณ์การเรียนรู้ของตน

7.1.3 เงื่อนไขของการตอบโต้และอัตลักษณ์อันหลากหลายของชาวม้ง

อย่างไรก็ตาม ปฏิกริยาที่ชาวม้งแสดงออกต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการตอบโต้มันได้เกิดความลักลั่นขัดแย้งในกลุ่มชาวม้ง โดยสะท้อนให้เห็นจากความล้มเหลวในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากความทรงจำทางสังคมของชาวม้งจากผู้ใหญ่สู่เด็ก ด้วยสภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้คนม้งรุ่นเก่ากับคนม้งรุ่นใหม่ในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมีความทรงจำเกี่ยวกับผืนแตกต่างกัน กล่าวคือ ภาพความทรงจำของคนม้งรุ่นเก่าเป็นภาพของการโยยหาชีวิตอันสมบูรณ์ที่พึงได้รับจากผืนและการเลือกดำเนินชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กับ ภาพความทรงจำของชาวม้งคนรุ่นใหม่ที่มีความทรงจำต่อผืนในความพยายามปฏิเสธและหนีไปจากผืน เพราะภาพผืน คือ ภาพของยาเสพติดที่สังคมรังเกียจโดยมีอัตลักษณ์ชาวม้งถูกผูกติดเอาไว้

จากการศึกษาพบว่า ความลักลั่นขัดแย้งและความแตกต่างในการตอบโต้ของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังเกิดขึ้นจากสองส่วนหลัก ๆ คือ ส่วนแรก เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอกของชาวม้งที่แตกต่างกันทั้งในแง่ของความแตกต่างระหว่างกลุ่ม ชนชั้นและรุ่นวัย โดยชาวม้งในกลุ่มผู้มีฐานะระดับต่างๆ และในแต่ละรุ่นแต่ละวัยของสังคมม้งได้ทำให้เกิดความแตกต่างหลากหลายต่อการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์จากภาพลักษณ์ชุดนิยามความหมายและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้น ขณะที่ ส่วนที่สอง เกิดจาก “ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์” ซึ่งเป็นการหลอมรวมความชอบธรรมของพลังทางเศรษฐกิจและการเมืองผ่านกลไกของรัฐ เช่น ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ชุดความรู้ จนกลายเป็น “อำนาจสัญลักษณ์” ที่รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำใช้กระทำต่อกลุ่มผู้ด้อยอำนาจอย่างชาวม้ง โดยรัฐสามารถสถาปนาอำนาจของตนลงไปในระดับจิตสำนึกของกลุ่มผู้ถูกครอบงำอย่างสังคมทั่วไปและชาวม้งได้สำเร็จ

ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์นี้ได้สร้างภาพตัวแทน นิยามความหมายซึ่งได้ปกปิดและบิดเบือนเอกลักษณ์บางอย่างด้วยการสร้างเอกลักษณ์อื่นขึ้นแทน อย่างเช่น การทำไร่ในระบบการผลิตดั้งเดิมของม้งถูกบิดเบือนความรู้ในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบการหมุนเวียนในการทำไร่ ระบบการจัดการแรงงาน การจัดการที่ดินและความรู้ท้องถิ่นด้วยชุดความรู้อื่นที่ว่า ไร่ในระบบการผลิตของชาวม้งเป็นการทำลายป่า ทรัพยากรธรรมชาติ การทำไร่ของชาวม้งจึงกลายเป็นสิ่งไม่ดี จำต้องเปลี่ยนระบบการผลิตตามที่รัฐนำเสนอจากแนวทางการพัฒนา หรือ ผืน ถูกปกปิดความรู้ในเรื่องของวัฒนธรรมการผลิต ความรู้พื้นบ้านในการรักษาพยาบาล ตลอดจนธุรกิจการเมืองเรื่องการค้าฝิ่นของรัฐด้วยชุดความรู้เรื่องฝิ่นกับยาเสพติด ฝิ่นจึงกลายเป็นสิ่งไม่ดีที่จำต้องเปลี่ยนระบบการผลิตและวิถีชีวิตด้วยการพัฒนาของรัฐ

ดังนั้น เงื่อนไขสำคัญในการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้าง ที่รัฐสถาปนาอำนาจของตนผ่านระบบการศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองลงสู่ระดับจิตสำนึกของคนทั่วไปและโดยเฉพาะชาวม้งด้วย กับ ชาวม้งในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้กระทำ (Agency) ที่มีความแตกต่างหลากหลายจากประสบการณ์การเรียนรู้ รุ่นวัยและระดับฐานะที่แตกต่างกัน ทำให้ชาวม้งกลุ่มต่างๆ เลือกที่จะปรับเปลี่ยนหรือตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ด้วยภาพลักษณ์ต่างๆ ที่แตกต่างกันด้วย ดังเช่น ความแตกต่างหลากหลายระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมม้งที่เลือกปรับเปลี่ยนหรือยอมรับต่อภาพลักษณ์ฝิ่นที่เป็นยาเสพติด จากเงื่อนไขดังกล่าว ทำให้สามารถจำแนกกลุ่มต่างๆ ในสังคมชาวม้งได้ดังนี้

กลุ่มแรก ชาวม้งกับความเป็นม้งที่ยังถูกนิยามบนวิธีคิดผืนแบบเดิม ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม ชาวม้งรุ่นผู้ใหญ่วัยชรา ที่ผูกพันกับวัฒนธรรมความรู้เรื่องผืนมายาวนาน พวกเขาได้หล่อหลอมความเป็นม้งกับผืนแบบเดิมเข้ามาเป็นอัตลักษณ์ของตน เมื่อภาพลักษณ์ผืนถูกทำให้กลายเป็นภาพด้านลบ ซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ความรู้เดิมบนฐานวิถีวัฒนธรรม ขณะที่ประสบการณ์จากภายนอกและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ไม่สามารถหยั่งรากลึกลงในชาวม้งกลุ่มนี้ ทำให้ชาวม้งรุ่นผู้ใหญ่วัยชราแสดงปฏิกิริยาตอบโต้อันหลากหลายในรูปแบบและวิถีปฏิบัติของหมอยาพื้นบ้าน หมอผีพื้นบ้าน หรือการเปรียบเปรยดินแดนผืนกับชีวิตที่ไม่มั่นคงจากการไม่ได้ปลูกผืน เป็นต้น แต่สำหรับชาวม้งกลุ่มนี้ การตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐได้ทำให้การจัดวางความสัมพันธ์ของพวกเขาไม่มีทางเลือกในการแสดงออกมากนัก แม้ว่า ชาวม้งกลุ่มนี้จะเลือกทำการตอบโต้ แต่ก็ยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐเพื่อต่อสู้ในนิยามความหมายผืนแบบเดิมได้

กลุ่มที่สอง ชาวม้งกับนิยามความเป็นม้งที่หนีไปจากผืน โดยส่วนใหญ่เป็น ชาวม้งคนรุ่นใหม่ ที่เลือกยอมรับไปกับการสร้างความจริงของรัฐและนิยามความหมายของรัฐ เช่น การยอมรับว่าผืนเป็นยาเสพติด การยอมรับการพัฒนา ชาวม้งคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้ ในด้านหนึ่งผ่านกระบวนการถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งบนความลึกลับขัดแย้ง ส่วนอีกด้าน ชาวม้งกลุ่มนี้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอกผ่านระบบการศึกษา การออกไปจากระบบการผลิตแบบเดิม และความก้าวหน้าในการงานอาชีพใหม่ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ทำให้ประสบการณ์และการเรียนรู้ของชาวม้งรุ่นใหม่แตกต่างไปจากคนรุ่นเก่าก่อนอย่างสิ้นเชิง

การที่ชาวม้งรุ่นใหม่ปฏิเสธตัวเองไปจากผืนในปัจจุบันเป็นเพียงต้องการยุติการเชื่อมโยงผืนกับอัตลักษณ์ชาวม้งในรูปแบบเดิม แต่ไม่ได้หมายถึง การยุติความเป็นม้ง แต่ชาวม้งรุ่นใหม่ได้สร้างและนิยามอัตลักษณ์ความเป็นม้งขึ้นมาใหม่ในสภาวะการณ์อื่น จากประสบการณ์และการเรียนรู้ในโลกใหม่ๆ ของตน โดยเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อทำให้ความเป็นม้งหมายถึงผู้มีการศึกษา ผู้ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ ผู้รักความก้าวหน้าในอาชีพการงาน เพื่ออาศัยบทบาทอื่นๆ ที่สังคมให้การยอมรับนำมาสร้างและนิยามอัตลักษณ์ความเป็นม้งขึ้นใหม่ในบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐจากประสบการณ์และการเรียนรู้ของตน

กลุ่มสุดท้าย ชาวม้งกับการไม่นิยามความเป็นม้งกับผืนในทางใดทางหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกลุ่ม ชาวม้งวัยกลางคน ที่มีประสบการณ์การเรียนรู้จากวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมไปพร้อมๆ กับประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอก กลุ่มนี้เลือกไม่ยอมรับและไม่ตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัต

ลักษณะของรัฐจากภาพลักษณ์ของผืนและยาเสพติด แม้ว่าพวกเขาจะเข้าไปมีประสบการณ์การเรียนรู้ในระบบการศึกษา การงานอาชีพ รับรู้นิยามความหมายผืนกับภาพลักษณ์ยาเสพติด แต่ประสบการณ์การเรียนรู้จากรุ่นพ่อแม่และวัยเด็กที่เติบโตมากับวัฒนธรรมผืน ทำให้คนกลุ่มนี้เลือกที่จะไม่ยอมรับนิยามความเป็นมั่งกับผืนจากรัฐ แต่ก็ไม่ได้ตอบโต้ในขณะเดียวกัน ในแง่นี้ อาจด้วยเหตุผลที่ว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวม้งกลุ่มนี้ได้ผ่านประวัติศาสตร์ของการต่อสู้และการต่อรองกับรัฐมายาวนาน และการเริ่มปรับเปลี่ยนตัวเองในทางเศรษฐกิจ กลุ่มนี้ไม่ได้ถูกรวบงำจากอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐสร้างขึ้นมากนัก แต่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านประวัติศาสตร์ระหว่างชาวม้ง กลุ่มนี้กับรัฐกลับได้ทำให้ชาวม้งกลุ่มนี้เลือกเข้าเป็นสมาชิก "ชุมชนในจินตนาการของรัฐ" ในบางด้าน เช่น การยอมรับการพัฒนาขณะที่ปรับกฎเกณฑ์ทางสังคมเกี่ยวกับผืน สร้างภาพลักษณ์ใหม่ของชุมชนให้เป็นชุมชนปลอดยาเสพติดไปพร้อมๆ กับการรักษากฎเกณฑ์ประเพณีบางด้าน

7.1.4 พลวัตความหลากหลายและซับซ้อนของ "อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์"

จากผลการศึกษา ยังได้แสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเด็น "อัตลักษณ์" ความเป็นชาติพันธุ์ 2 ประเด็นคือ

ประเด็นแรก อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่า จะเป็นจากชาวม้งรุ่นเก่า ชาวม้งรุ่นใหม่ ชาวม้งกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือแม้แต่วัฒนธรรมครอบงำให้มีนิยามความหมายของอัตลักษณ์เป็นแบบเดียวเสมอไป แต่ "อัตลักษณ์" ของความเป็นชาติพันธุ์กลับเป็นการสร้างขึ้น และสามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ให้มีความหลากหลายและซับซ้อน มีความสลับไหลและเปลี่ยนผ่านเพื่อใช้เป็นยุทธวิธีในการต่อรองและนำเสนอตัวเองที่ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่สอง อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไม่อาจถูกมองเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มชนนั้นได้อีกต่อไป เช่น ความเป็นมั่ง ความเป็นไทลื้อ ที่ถูกกำหนดอัตลักษณ์เป็นหนึ่งเดียวแบบ "ชนเผ่า" ดังเดิมรูปแบบเฉพาะเจาะจง แต่อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ภายในกลุ่มชนนั้นๆ กลับมีความหลากหลายและซับซ้อนที่ขึ้นอยู่กับการสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้างที่ครอบงำกับผู้กระทำในฐานะที่เป็นมนุษย์ (Agency) ทั้งในระดับปัจเจกและชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายในแง่ของประสบการณ์การเรียนรู้ ความแตกต่างหลากหลายในแง่ชนชั้นฐานะและรุ่นวัย ทำให้การเลือก

ยอมรับและแสดงอัตลักษณ์ของตนแตกต่างหลากหลายไปด้วยตามเงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ของกลุ่มคนต่างๆ ภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

ดังนั้น การมองพลวัตความหลากหลายและซับซ้อนในแง่ของประสบการณ์การเรียนรู้ ชนชั้น รุ่นวัยที่มีความแตกต่างของกลุ่มคนภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ จะทำให้เห็นยุทธวิธีในการต่อรองและการเลือกตอบโต้ที่สะท้อนชีวิตอันหลากหลายซับซ้อนมากขึ้นของชาวม้ง เพื่อแสดงอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นในความเป็นชาติพันธุ์ด้วย การมองอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ที่มีพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนจะช่วยให้มองเห็นการสร้างและการผลิตใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มคนต่างๆ อันหลากหลายภายในสังคมและจะแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการเปลี่ยนแปลงในชีวิตผู้คนที่จะช่วยเสริมให้อัตลักษณ์เดิมมั่นคงขึ้นหรืออาจนำไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ใหม่ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

7.2 ข้อค้นพบในทางทฤษฎี

จากการศึกษา ได้ค้นพบแง่มุมทางทฤษฎี ใน 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก ความเป็นชายขอบ (Marginality) ซึ่งในงานศึกษาชิ้นนี้มองความเป็นชายขอบสอดคล้องกับงานศึกษาของสุริชัย หวันแก้ว (2543) ที่วิเคราะห์กระบวนการทำให้เป็นชายขอบในมุมมองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจในสังคมไทย

ในแง่นี้ ความเป็นชายขอบของชาวม้งจึงเกิดขึ้นจากการที่ชาวม้งถูกสร้างภาพลบ ประทับตราเหมารวมว่าเป็นตัวการร้ายที่ทำให้เกิดปัญหาเสียดสีในสังคมไทยและต่อเนื่องไปจนถึงการสร้างภาพลบว่าเป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติและก่อการทำลายป่า โดยละเลยที่จะพิจารณามิติอื่นๆ ในทางประวัติศาสตร์ ทั้ง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและมิติทางสังคมวัฒนธรรมของชาวม้ง

การสร้างภาพด้านลบแก่ชาวม้งที่มีลักษณะการตีตราประณามว่าเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมในสังคมดังกล่าว ในด้านหนึ่งได้สร้างความเข้าใจผิด สร้างให้เกิดความแตกต่างและเกิดความเสื่อมเสียขึ้น ทำให้คนในสังคมทั่วไปรู้สึกที่ชาวม้งเป็นคนไม่ดี กระทำผิดศีลธรรม แต่อีกด้านหนึ่งมันได้กลายเป็นภาพตัวแทนว่าด้วยความเป็นคนอื่นให้เกิดขึ้นแก่ชาวม้ง ซึ่งภาพเหล่านี้เองที่ได้สร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐในการจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวม้งในด้านต่างๆ ไม่ว่า การเปลี่ยนระบบการผลิต การอพยพโยกย้ายลงจากดอย เป็นต้น ซึ่งจากผลพวงของนโยบายและมาตรการในการจัดการปัญหาต่างๆ ของรัฐ ได้ทำให้เกิดกระบวนการสร้างความเป็นชายขอบขึ้น ทำให้เกิดการกีดกันสิทธิ ทำ

ให้ไร้ซึ่งเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการชีวิตและชุมชนตนเองของชาวม้ง และนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและเกิดความไม่เท่าเทียมกันขึ้นในสังคม

ความเป็นชายขอบในแง่นี้ จึงเป็นเหมือนกับ “ภาวะที่ถูกกระทำ” โดยการสร้างภาพด้านลบ และนิยามความหมายที่กีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยออกไปจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ สร้างความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและอำนาจให้เกิดในคนกลุ่มน้อยโดยผ่านการสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” (the otherness) ให้เกิดขึ้นแก่ชาวม้ง

ประเด็นที่สอง ความคิดเรื่องการกักขัง แม้ว่าในงานศึกษาชิ้นนี้ได้ปรับแนวคิดการกักขัง (Strategy of Containment) ของ Jameson (1981) มาใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ แต่งานศึกษาชิ้นนี้ได้ขยายลักษณะของกระบวนการกักขังออกไปจากที่ Jameson เสนอในการวิเคราะห์เนื้อหาในงานวรรณกรรม คือ กระบวนการกักขังสามารถเกิดขึ้นได้จากการสร้างภาพตัวแทน และนิยามความหมายชาวม้งในทางลบเพื่อสร้างภาพความเป็นคนอื่นของชาวม้งให้เกิดขึ้น แล้วจากนั้นถูกปฏิบัติการอยู่ในชุด “ปฏิบัติการทางภาษา” (Discursive Practices) ที่มีการสร้างชุดความรู้และมีอาชีพขึ้นเพื่อกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเอาไว้

ประเด็นที่สาม ความคิดเรื่องการตอบโต้ จากงานศึกษาชิ้นนี้ ได้พบรูปแบบของการตอบโต้ที่สอดคล้องกับแนวคิดของ James C. Scott (1985, 1990) ว่าด้วยเรื่องการต่อต้านอย่างแอบแฝง (Hidden Transcript) จากรูปแบบของการดื้อแพ่งเพิกเฉยของชาวบ้านในการใช้ผืนเป็นยา และการปฏิเสธอำนาจรัฐของหญิงม้งยากจนด้วยการประชดประชัน

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาชิ้นนี้ ได้ขยายแง่มุมของการตอบโต้ออกไป โดยพยายามชี้ให้เห็น แง่มุมรูปแบบการตอบโต้ที่มีความแตกต่างหลากหลายและมีเงื่อนไขของการตอบโต้ที่ขึ้นอยู่กับกลุ่มต่างๆ ไม่ว่า ชนชั้น และรุ่นวัย ตลอดจนประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้เห็นว่า รูปแบบของการตอบโต้จำเป็นต้องพิจารณาพลวัต ความหลากหลาย และความซับซ้อน (Dynamism, Diversity and Complexity) ของกลุ่มคนต่างๆ และในระดับต่างๆ ที่จะทำการเลือกรูปแบบของการตอบโต้ที่แตกต่างกันไปด้วย

7.3 ข้อค้นพบในการพัฒนาสังคม

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม เป็นหนึ่งในชุมชนแห่งการเรียนรู้บนภูเขา (Learning Community) ที่สร้างความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางการผลิต

ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมภายนอกผ่านกระบวนการทำความเข้าใจและเรียนรู้จนกลั่นกรองออกมาเป็นความรู้ ความคิด วิถีมองโลกและชีวิตบนพื้นฐานของศีลธรรมและโลกทัศน์แห่งการแบ่งปัน ที่สะท้อนให้เห็นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ การปรับประยุกต์ระบบการผลิต และการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต่อการผลิต ไม่ว่าในเรื่อง การจัดการทรัพยากรพันธุกรรมที่สร้างความหลากหลายของพันธุ์พืชผักในระบบการผลิตในไร่ข้าว ไร่ฝิ่นและไร่ข้าวโพด เพื่อความมั่นคงด้านอาหารและการยังชีพบนภูเขา ตลอดจนการสร้างและปรับระบบการจัดการทรัพยากร การจัดการป่าต้นน้ำ การสร้างและบำรุงรักษาระบบน้ำ การจัดการที่ดิน แรงงาน การตัดฟันโค่นเผาในการทำไร่ ความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรทำให้กระบวนการเรียนรู้หรือภูมิปัญญาของชาวม้งยังเชื่อมโยงไปถึงระบบความเชื่อและพิธีกรรมซึ่งเป็นพื้นฐานของการใช้อำนาจในชุมชนเพื่อออกกฎระเบียบ เป็นต้น

ในช่วง 40 ปีของนโยบายการพัฒนาที่ผ่านมา ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาได้ทำการปรับเปลี่ยนเรียนรู้กับปัญหาต่างๆ ที่รุ้มร้าวเข้ามาจนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างกว้างขวาง โดยในด้านหนึ่งเกิดความสูญเสียทั้งการรักษาทรัพยากร ความหลากหลายของพันธุ์พืชและช่องว่างระหว่างชนชั้นจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมอื่นๆตามมา ขณะที่อีกด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมก็พยายามปรับประยุกต์แก้ไขดัดแปลงเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยในแง่เศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเน้นสวนผลไม้ พืชระยะสั้นและเร่งผลผลิตพืชเพื่อขาย รวมทั้งการเปลี่ยนวิธีคิดที่เริ่มตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ขณะที่ชุมชนพยายามแก้ไขปัญหาด้วยการสร้าง ความหลากหลายด้วยการปลูกพืชผักในไร่ถาวรเพื่อสร้างหลักประกันด้านอาหาร ในแง่สิ่งแวดล้อม ปัจจัยการผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าเริ่มร่อยหรอลง การใช้ที่ดินเพื่อปลูกพืชซ้ำ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเพิ่มคุณภาพดินด้วยปุ๋ยและสารเคมี กลายเป็นวัฏจักรของปัญหาสิ่งแวดล้อม ขณะที่อีกด้านก็มีความพยายามของชุมชนที่จะปรับให้ตัวเองมีทางออกอื่นๆ เช่น การคัดเลือกพืชเพื่อปลูกที่จะไม่เลือกปลูกกะหล่ำมากเกินไป เพราะมีแมลงรบกวนหรือปลูกพืชสลับสับเปลี่ยนกัน และในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ปัจจุบันเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในชุมชนมากขึ้น โดยเริ่มปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์และวิธีคิดไปตามกระบวนการพัฒนาด้วย เช่น ค่านิยมในการสะสมความเจริญทางวัตถุ วิธีคิดเรื่องผลประโยชน์ของปัจเจกเป็นที่ตั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวม้งบ้านแทนธรรมไม่ได้รับความสำคัญและเริ่มเสื่อมคลายลง ขณะที่ในบางด้านชาวม้งบ้านแทนธรรมได้พยายามปรับเปลี่ยนระบบวัฒนธรรมที่ยังยึดโยง

อยู่กับคุณค่าบางคุณค่า เช่น การแบ่งปันและช่วยเหลือกันภายในระบบเครือญาติ การสนับสนุนคนยากจนที่ขยันทำงาน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ ดัดแปลงแก้ไขตัวเองเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาจากระบบการพัฒนา แต่ในสถานการณ์ที่กระบวนการพัฒนาได้ทำให้ชาววังบ้านแพนธรรมต้องพึ่งพาคนอื่น ๆ มากขึ้น ทั้งจากระบบตลาด เทคโนโลยี ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยและสิ่งอื่นๆ จากภายนอก สิ่งเหล่านี้ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแพนธรรมเริ่มมีศักยภาพในการเรียนรู้ลดลง เพราะเริ่มไม่สามารถกำหนดอนาคตของตนเองและสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเองได้เช่นในอดีต และด้วยเงื่อนไขดังกล่าวอาจนำไปสู่ความเป็นชุมชนที่อ่อนแอลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในอนาคต

นอกจากนี้ จากผลจากการศึกษา ยังพบว่า นโยบายการผสมกลมกลืนของรัฐไทยตลอดจนแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมา ยังคงย้ำให้คนในสังคมไทยมอง “กลุ่มชาติพันธุ์” ต่างๆ ว่าเป็น “คนอื่น” เช่น ชาววังถูกมองว่าเป็นคนไม่ดี เพราะเป็นตัวการสร้างปัญหายาเสพติด ทำลายป่า ทั้งๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มมีประวัติความเป็นมายาวนานและเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของสังคมไทยอย่างแนบแน่น แต่สังคมไทยได้เลือกจำภาพในด้านลบและเติมไปด้วย “อคติทางชาติพันธุ์” ที่มองคนเหล่านี้จากสภาพภายนอกเพียงผิวเผินว่าเป็น “ชนเผ่า” ล้าหลัง ไม่รู้หนังสือ สกปรก หรือหยิบปรากฎการณืบางอย่างไปกล่าวโทษชนบนที่สูงว่าเป็นตัวการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายต้นน้ำหรือค้ายาเสพติดโดยเพิกเฉยต่อความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดขึ้น

อคติทางชาติพันธุ์ดังกล่าวได้รับการตอกย้ำในกระบวนการสร้างรัฐชาติไทยตามอุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งได้กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะวิธีคิดแบบอำนาจนิยมและการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไทยโดยปฏิเสธความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้น

ในอดีตที่ผ่านมา แรงกดดันจากวาทกรรมยาเสพติดจากตะวันตกและปัญหาคอมมิวนิสต์บนที่สูงบนวิธีคิดของรัฐเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ ได้ทำให้รัฐบาลในสมัยนั้นเคลือบแคลงสงสัยต่อชาววังและกลุ่มชนบนที่สูงโดยเชื่อมโยงความมั่นคงแห่งชาติ กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจและการควบคุม ทำให้รัฐหันมาให้ความสนใจชนบนที่สูงมากขึ้น ทศนคติเช่นนี้ทำให้รัฐบาลกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ต่อชาววังและชนบนที่สูงโดยเน้นนโยบายการผสมกลมกลืนเพื่อทำให้ชนบนที่สูง “เหมือน” คนส่วนใหญ่ของประเทศ เน้นการพัฒนาและ

สงเคราะห์กลุ่มชนบนที่สูงเพิ่มขึ้นตามแนวทางการพัฒนาบนความทันสมัยที่รัฐรับมาจากตะวันตก ด้วยการใช้นโยบายและการครอบงำทางวัฒนธรรมผ่านกลไกของรัฐดังกล่าว ทำให้กลุ่มชนบนที่สูงบางกลุ่มกลายเป็นคนชายขอบ คนไร้สัญชาติ ถูกกีดกันสิทธิและถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีข้อเสนอที่ว่า

1. ในประเด็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” นั้น ประการแรก การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องยอมรับในความรู้ของชาวบ้านว่า เป็นความรู้อีกประเภทหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำความเข้าใจชีวิตของชาวบ้านในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและเงื่อนไขแวดล้อมภายนอก และเมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหาก็สามารถปรับประยุกต์ ดัดแปลง แก้ไขความรู้เหล่านั้นได้ ดังเช่น สิ่งที่สะท้อนให้เห็นจากข้อมูลของชุมชนบ้านแท่นธรรม ไม่ว่า ความรู้ในการสร้างระบบการจัดการทรัพยากร ระบบการผลิต และทำการปรับประยุกต์ ดัดแปลงแก้ไขเมื่อเผชิญหน้ากับปัญหาอย่างการเปลี่ยนนโยบายการปลูกฝิ่น หรือแม้กระทั่งนโยบายการพัฒนา เป็นต้น

ประการที่สอง การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้มีศักยภาพในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ด้วยการสร้างความมั่นคง สร้างหลักประกันในชีวิตที่ทำให้ชาวบ้านสามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและพึ่งพิงตัวเองได้มากกว่าที่จะต้องหันไปพึ่งพารัฐและปัจจัยจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาเงินทุน ระบบตลาด เทคโนโลยี ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยและสิ่งอื่นๆ ดังเช่น กรณีที่ชาวบ้านแท่นธรรมได้พยายามสร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่ถาวรเพื่อสร้างหลักประกันในอาหารหรือการลดการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงด้วยการเลือกพืชที่ปลูก หรือการเปลี่ยนพื้นที่ปลูก เป็นต้น กรณีตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้พยายามดัดแปลงแก้ไขและประยุกต์ใช้ความรู้ใหม่ๆ เข้ากับความรู้พื้นบ้านดั้งเดิม การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีศักยภาพในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น การให้การสนับสนุนปัจจัยภายนอกบนฐานการยอมรับความรู้ดั้งเดิมและการสร้างหลักประกันในชีวิตบนพื้นฐานของความเป็นธรรมและความเท่าเทียมจะทำให้ชาวบ้านสามารถพัฒนาตัวเองไปได้ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

2. ในประเด็น “อคติทางชาติพันธุ์” การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงการครอบงำและการผูกขาดการตีความทางวัฒนธรรม แต่ควรทำความเข้าใจในกลุ่มชนบนที่สูงที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ยอมรับในมิติทางวัฒนธรรมและความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนศักยภาพของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่เคารพในอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีและวัฒนธรรมอันหลากหลายของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมไทย

3.การพัฒนาสังคมควรหลีกเลี่ยงการกลืนกลาย (Assimilation) เพื่อสร้างวัฒนธรรมชาติแบบเดียวที่ตายตัวและหยุดนิ่ง แต่ควรสนับสนุนให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Hybridity) (Lavie & Swedenburg, 1996) อันหลากหลายให้เกิดเป็นวัฒนธรรมแห่งประชาสังคม โดยยอมรับในสิทธิ ความรู้วัฒนธรรมและการมีตัวตนของกลุ่มชนต่างๆ เพื่อทำให้กลุ่มคนอันหลากหลายในสังคมไทยรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของตัวเองอันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในลักษณะดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานสำคัญของความเข้มแข็งและความมั่นคงของประเทศชาติต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์

2528 ชาวเขา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา

จันทบูรณ์ สุทธิ.

2526.(ก) "บทบาทของผีในสังคมชาวเขา" ข่าวสารศูนย์วิจัยชาวเขา

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มค.-มิย,

2526 (ข) พิธีไร้ ใน บรรณานิตน์ 5 สภาพของชาวเขาในประเทศไทย. เชียงใหม่: ศูนย์
วิจัยชาวเขา. :311-487

2539 เกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาบนพื้นที่สูง: วิทยาการพื้นบ้าน.

เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา

ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ

2532 การเคารพในสิทธิของชาวเขา. ใน สารลำนนา 6,2 (มิถุนายน-กรกฎาคม)

ชยันต์ วรรณะภูติ.(บก.)

2538 เวทีผู้ถูกทอดทิ้ง : บทความและการอภิปรายทางวิชาการเวทีผู้ถูกทอดทิ้ง.

เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2544 การวิจัยทางมานุษยวิทยา: ทัศนะทางทฤษฎี วิธีวิจัยและการสะท้อนความจริง. วาร

สารวิธีการวิจัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชูพนิจ เกษมณี.

2527 "รักษามลัของชาวเขา ผืนและพืชส่งเสริม นโยบายที่ควรทบทวน" ข่าวสารสถาบัน

วิจัยชาวเขา ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กค.-กย

ชูศักดิ์ วิทยาภค.

2541 "สังคมศาสตร์กับการศึกษาคนชายขอบ" วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1

กรกฎาคม -ธันวาคม

ทรงวิทย์ เชื่อมสกุล.

2543 รายงานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรและการรักษา

พยาบาลของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่

ทวิช จตุรพฤกษ์.

- 2541 พิธีกรรมเพื่อการสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน: การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอในจังหวัดเชียงใหม่. เครือข่ายชาติพันธุ์ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทวีป วรดิลก.

- 2524 ประวัติศาสตร์จีน จากสงครามฝิ่นถึงปฏิวัติซินไฮ่ (ค.ศ.1840-1911). กรุงเทพฯ : ยุคใหม่

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์.

- 2499 30 ชาติในเชียงราย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา

ประสงค์ สุนศิริ

- 2529 ปัญหาชาวเขากับความมั่นคงแห่งชาติ. ใน รายงานเรื่อง การปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าของชาวเขา รายงาน : ทำเนียบรัฐบาล 15-16 กค.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา.

- 2541 "กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับปัญหายาเสพติด" วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม – ธันวาคม

ปลาย่อ ชมนนท์.

- 2531 นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปิติธรรม จิตินนตรี.

- 2537 การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานบนพื้นที่สูงกับการแก้ไขปัญหาความมั่นคงของชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชยาเสพติด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี.

- 2541 วาทกรรมว่าด้วยชาวเขา. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม – ธันวาคม :92-135

พิสิฐ วงศ์วัฒนะ (แปล).

- 2537 การเมืองและเฮโรอีนบนถนนสู่อำนาจสายเดียวกัน. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ผู้จัดการ

ภิตพงศ์ มาลีรัตน์.

2537 มาตรการในการแก้ไขการลักลอบปลูกฝิ่น : กรณีศึกษากิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มนัส ชันธทัตบำรุง.

2508 การสงเคราะห์ชาวเขาในภาคเหนือของตำรวจภูธรชายแดน. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มีอดแต่ง, ย้ง.

2520 ประวัติของชาวม้ง(มั่ว). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

มูลนิธิโครงการหลวง.

2536 มูลนิธิโครงการหลวงกับงานพัฒนามันที่สูง. เอกสารประกอบงานดอยคำ โครงการหลวงครั้งที่ 5 เชียงใหม่: มูลนิธิโครงการหลวง

ยศ สันตสมบัติ.

2542 ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2543 หลักช้าง: ชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของคนไทได้คง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิถีทรรศน์

วันช พฤษะศรี.

2525 "เรื่องของคนกลุ่มใหญ่กับชนกลุ่มน้อย: การผสมผสานกับการกลืนชาติ" ข่าวสารสถาบันวิจัยชาวเขา ปีที่ 6 ครั้งที่ 3 เดือน กค-กย.

สนิท วงศ์ประเสริฐ.

2521 "สังคม-เศรษฐกิจ การเกษตรของชาวเขาเผ่ามูเซอดำ". รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและศูนย์วิจัยชาวเขา. (อัดสำเนา)

สถาบันวิจัยชาวเขา.

2538 การตั้งถิ่นฐานของชาวเขาในประเทศไทย. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.)

2522 การปลูกพืชทดแทนและพัฒนาชาวไทยภูเขา. พระนคร: โรงพิมพ์สามเจริญพานิช

2525 แผนบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด. ปปส. สำนักนายกรัฐมนตรี

สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์.

- 2523 ภาษีฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุริชัย หวันแก้ว

- 2544 แนวความคิดหลักเรื่อง กระบวนการทำให้เป็นชายขอบ (Marginality)(ฉบับร่าง)
กรุงเทพ : เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา
ครั้งที่ 1 วันที่ 15-16 ธันวาคม

อรัญ สุวรรณบุบผา.

- 2522 มาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของฝิ่นในชนกลุ่มน้อยทางภาคเหนือของ
ประเทศไทย. วิทยาลัยกองทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง

อานันท์ กาญจนพันธุ์.

- 2544 วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2540

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม 2541

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2537

หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ฉบับวันที่ 2 เมษายน 2541

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน 2529

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 20 มกราคม 2541

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 10 เมษายน 2545

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม 2545

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ฉบับวันที่ 28 เมษายน 2541

หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 21 มกราคม 2529

หนังสือพิมพ์ Bangkok Post, January 01, 2002

ภาษาอังกฤษ

Anderson, Benedict R.O'G.

- 1983 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso

Booth, Martin.

- 1996 *Opium: A History*. Simon & Schuster: London

Boyes & Piraban.

- 1991 *Opium Fields*. Bangkok: Silkworm Books.

Chupinit Kesmanee.

- 1991 *Highlanders, Intervention and Adaptation; a Case study of a Mong Ntsuab Village of Pattana*. Victoria University of Wellington.

Comaroff, Jean.

- 1985 *Body of Power Spirit of Resistance; the culture and History of a South African People*. The University of Chicago Press: USA
- 1992 *Ethnography and the Historical Imagination*. Westview Press: USA

Connerton, Paul.

- 1994 *How Societies remember*. Cambridge University Press: USA

Cooker, Allen Richard.

- 1986 *Opium Production in Northern Thailand: a Geographical Perspective*. Ph.D.Dissertation, University of California.

Dearden, P

- 1995 "Development, the Environment and Social Differentiation in Northern Thailand." In J. Rigg, Ed., *Counting the Costs: Economic Growth and Environmental Change in Thailand*. Singapore: ISEAS.

Dove, M.R.

- 1983 *Theories of Swidden Agriculture and the Political Economy of Ignorance. Agroforestry System 1: 85-99*

Escobar, Arturo.

- 1995 *Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World*. Princeton University Press.

Geddes, W.R

- 1976 *Migrant of the Mountain: the Cultural Ecology of the Blue Miao of Thailand*. Clarendon Press, Oxford.

Gua, Bo

- 1975 "Opium, Bomb and Tree: The Future of the Hmong Tribesman in Northern Thailand. Clarendon Press, Oxford.

Gupta, Akhil & Ferguson, James.

- 1997 *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Duke University Press: Durham and London.

Homer, Jean

- 1998 *Fredric Jameson: Marxism, Hermeneutic, Postmodernism*. Routledge: New York

Jameson, Fredric.

- 1981 *The Political Unconscious Narrative as a Socially Symbolic Act*. Cornell University Press: USA

Kleinman, Arthur and Joan.

- 1994 "How Bodies Remember: Social Memory and Bodily Experience of Criticism, Resistance and Delegation Following China's Cultural Revolution" In *New Literary History*. 25:707-723

Kunstadter, P & E.C. Chapman and Sangha Sabphasri, Eds

- 1978 *Farmers in the Forest*. Honolulu: East-West Center

Lavie, Smadar & Swedenburg, T (Ed.)

- 1996 *Displacement, Diaspora and Geography of Identity*. Duke University Press: Durham & London

Lee, Gary Yia.

- 1981 *the Effect of Development Measures on the Socio-Economy of the White Hmong*. Ph.D. Dissertation, Faculty of Arts, the University of Sydney

McCoy, Alferd W. & Read, Cathleen B.

- 1972 *the Politic of Heroin in Southeast Asia*. Harper Collin Publishers.Inc

Renard, Ronald D.

- 1993 "The Making of a Problem; Narcotics in Mainland Southeast Asia" In *Development or Domestication: Indigenous People of Southeast Asia*. Silkwarm Books: Chieng Mai

- 1996 *the Burmese Connection; Illegal Drugs and the making of the Golden Traigle*. Lynne Rienner Publishers: London.

Rita Gebert and Chupinit Kesmanee.

- 1993 Issues in Highland Drug Abuse in Northern Thailand: Genesis and Current Situation. In *Development or Domestication: Indigenous People of Southeast Asia*. Silkwarm Books: Chieng Mai

Rambo, A.T.

- 1981 *Orang Asli Adaptive Strategies: Implications for Malayzia Natural Resource Development Planing*.EAPI Reprint. Honolulu : East West Center.

Rosaldo, Renato.

- 1980 Ilongot Head Hunting 1883-1974: a Study in Society and History. Standford University Press. Standford, California

Scott, James C.

- 1976 *the moral Economy of the Peasant*. New Haven: Yale University Press
 1985 *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.
 1990 *Domination and the Art of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press.

Swartz, David.

- 1997 *Culture and Power: the Sociology of Pierre Bourdieu*. The university of Chicago Press: Chicago and London.

Tapp, Nicholas.

- 1986 *The Hmong of Thailand: Opium People of Golden Triangle*. Anti-Slavery Society Indigenous People and Development Series. Report No.4.
- 1989 *Sovereignty and Rebellion: the White Hmong of Northern Thailand*. Oxford University Press.
- 1990 "Squatter or refugees; Development and the Hmong" In *Ethnic Groups Across National Boundaries in Mainland Southeast Asia*. Institute of Southeast Asian Studies.

Turner, Victor.

- 1980 *Encounter with Freud: The Making of a Comparative Symbolist*. In Spindler, George D.(ed.) *the making of Psychological Anthropology*. University of California Press: Berkeley.

Walker, A.R.

- 1970 *Lahu Nyi (Red Lahu) Village Society and Economy in Northern Thailand*." Tribal Research Center, Chiang Mai, Vol.2.

Waranoot Tungittplakorn.

- 1998 *Highland Cash Crop Development and Biodiversity Conservation: the Hmong in North Thailand*. Ph.D. Dissertation, Department of Geography, University of Victoria.

Yos Santasombat

- 2002 *Flexible Present*. (Forth coming.)

สัมภาษณ์

นายบังกี แชนาง	บ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542
นายเล่าไท แชนาง	บ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542
นายเล่าแย้ง แชนาง	บ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) เดือนกันยายน พ.ศ. 2543
นายพงษ์ศักดิ์ แชนาง	บ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2543
นางลี แชนาง	บ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2543

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวอรุณญา ศิริผล	
วัน เดือน ปีเกิด	3 พฤษภาคม 2513	
ประวัติการศึกษา		
พ.ศ. 2530	สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพมหานคร	
พ.ศ. 2533	สำเร็จการศึกษาวารสารศาสตร์บัณฑิต สาขาหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
ประสบการณ์การทำงาน		
มีนาคม 2535 – กุมภาพันธ์ 2536	ผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์สยามโพสต์	
มีนาคม 2536 – กุมภาพันธ์ 2537	ผู้สื่อข่าว/ สก๊อปไรเตอร์ นิตยสารสยามรัฐลัปดาห์วิจารณ์	
มีนาคม 2537 – ธันวาคม 2537	สคริปต์ไรเตอร์ รายการสารคดีทางโทรทัศน์ บริษัทป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด	
มกราคม 2538 – มีนาคม 2540	ผู้สื่อข่าว / ไรเตอร์ โครงการวิทยุผู้จัดการ เอฟเอ็ม 97.5 เมกกะเฮิร์ซ ในเครือหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการ	